

**КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

САВЧУК ВІТАЛІЙ РОМАНОВИЧ

УДК 327(4-672ЄС):327.5(470+571:477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО УМИРОТВОРЕННЯ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ
УКРАЇНИ**

Спеціальність 052 Політологія

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. Р. Савчук

Науковий керівник Цепенда Ігор Євгенович, доктор політичних наук,
професор

Івано-Франківськ – 2026

АНОТАЦІЯ

Савчук В. Р. Політика Європейського Союзу щодо умиротворення Російської Федерації у контексті російської агресії проти України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія. – Карпатський національний університет імені Василя Стефаника Міністерства освіти і науки України. – Івано-Франківськ, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене комплексному аналізу політики Європейського Союзу щодо умиротворення Російської Федерації, виявленню її структурних характеристик, детермінант і наслідків у контексті російської збройної агресії проти України, а також оцінці впливу зазначеної політики на формування сучасних і перспективних підходів ЄС у сфері безпеки та зовнішньої політики.

Актуальність дослідження визначається глибинними трансформаціями європейського безпекового середовища, спричиненими ревізіоністською політикою РФ та її збройною агресією проти України, що набула особливої інтенсивності після 2014 року й досягла піку під час повномасштабного вторгнення. Попри поступовий перехід ЄС до політики суттєвого санкційного тиску, оборонної та фінансової підтримки України, упродовж тривалого часу домінували підходи, засновані на логіці стриманого реагування, діалогу та економічної взаємозалежності з Росією, які у науковому дискурсі можуть бути окреслені як елементи політики умиротворення. Критичне осмислення цієї політики є необхідним для виявлення системних прорахунків у стратегічному плануванні ЄС, оцінки їхнього впливу на динаміку російської агресії та формування більш стійких підходів до реагування на безпекові загрози.

Наукова новизна дослідження полягає у концептуально цілісному аналізі політики ЄС щодо умиротворення РФ як одного з чинників, що вплинув на трансформацію російсько-українського конфлікту від гібридної фази до

повномасштабної війни. У роботі здійснено інтеграцію теоретичних моделей умиротворення з емпіричним аналізом рішень, інституційних практик і економічних взаємозв'язків ЄС і РФ, що дозволяє подолати фрагментарність попередніх досліджень та запропонувати більш глибоке пояснення причин обмеженої ефективності європейської політики стримування.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання органами державної влади, експертно-аналітичними структурами та міжнародними організаціями при розробленні стратегій реагування на агресивну поведінку ревізіоністських держав. Сформульовані у дослідженні висновки та рекомендації спрямовані на вдосконалення зовнішньої та безпекової політики ЄС, посилення механізмів колективного стримування та зменшення ризиків повторення стратегічних помилок, пов'язаних із надмірною політичною й економічною толерантністю до порушників міжнародного правопорядку.

У першому розділі здійснено концептуалізацію політики умиротворення як складного, багатовимірного феномену сучасних міжнародних відносин, що інтегрує політичні, безпекові, правові та ціннісні компоненти. Розкрито теоретичну неоднорідність цього поняття в різних наукових парадигмах, у межах яких умиротворення інтерпретується одночасно як інструмент дипломатичного компромісу, механізм деескалації конфліктів і як потенційно ризикована стратегія, здатна, за відсутності належних механізмів стримування, сприяти легітимації агресивної поведінки.

Обґрунтовано доцільність розмежування умиротворення як довгострокової системної зовнішньополітичної стратегії та як ситуативної практики реагування, що створює аналітичні можливості для вивчення його поєднання з іншими інструментами зовнішньої та безпекової політики, зокрема стримуванням і застосуванням м'якої сили. Історичний аналіз політики умиротворення засвідчує амбівалентність її наслідків і тісний зв'язок з еволюцією міжнародної системи, що має ключове значення для осмислення сучасної політики ЄС у контексті російської агресії проти України.

У роботі проаналізовано основні теоретичні підходи провідних наукових шкіл теорії міжнародних відносин – реалістичної, ліберальної та конструктивістської. Кожна з теорій пропонує власну концептуальну інтерпретацію сутності, механізмів і наслідків політики умиротворення.

Джерельна база дисертаційного дослідження охоплює широкий масив офіційних міжнародних і національних документів, міжнародно-правових актів, аналітичних матеріалів, наукових публікацій, публіцистичних джерел, статистичних даних і цифрових ресурсів. Залучення документів інституцій ЄС, ООН, ОБСЄ, Ради Європи, а також матеріалів органів державної влади України забезпечує реконструкцію нормативно-правового та політичного контексту формування європейської політики щодо РФ. Використання праць провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, матеріалів аналітичних центрів, журналістських розслідувань, економічних та енергетичних індикаторів, а також даних соціологічних досліджень сприяє міждисциплінарному характеру роботи та підвищує рівень її емпіричної обґрунтованості.

Другий розділ дисертаційного дослідження присвячено комплексному аналізу передумов, еволюції та практичної реалізації політики ЄС щодо умиротворення РФ на різних етапах російської збройної агресії, з особливим акцентом на український вимір. Дослідження ґрунтується на положенні про системний і стратегічно виважений характер імперських амбіцій Росії після розпаду СРСР, які на початкових етапах були замасковані риторикою демократичних трансформацій та економічного партнерства з ЄС. Обґрунтовано, що домінування зазначених уявлень у європейській політиці сприяло недооцінці внутрішньої еволюції політичного режиму РФ у напрямі консолідації авторитаризму та формування ревізіоністської зовнішньополітичної доктрини. Збройні конфлікти у Чечні, агресія проти Грузії, а також подальші дії Росії щодо України розглядаються як послідовні інструменти реалізації імперської моделі впливу, які не отримали своєчасної та адекватної реакції з боку ЄС.

У роботі проаналізовано внутрішньополітичну та безпекову ситуацію в Україні, що зумовила об'єктивну потребу в міжнародній підтримці, а також

обґрунтовано підстави для характеристики політики ЄС після анексії Росією АР Крим і початку воєнних дій у Донецькій та Луганській областях як такої, що містила елементи умиротворення держави-агресора. Простежено основні етапи реагування європейських країн на російську агресію проти України у 2014-2022 роках, які відзначалися внутрішньою суперечливістю та обмеженою ефективністю. Перший етап характеризувався поєднанням політичного засудження, обмежених санкційних заходів і дипломатичних спроб врегулювання конфлікту в межах мінського та нормандського форматів. Другий етап позначився інституціоналізацією санкційного режиму без його суттєвого посилення та характеризувався політикою діалогу з Росією, що фактично сприяло збереженню статус-кво. Третій етап продемонстрував стратегічну хибність попередніх підходів, оскільки переважно декларативні сигнали з боку ЄС не змогли стримати підготовку РФ до повномасштабної збройної агресії.

Окрему увагу в розділі приділено аналізу форм і механізмів підтримки України державами-членами ЄС у координації з міжнародними партнерами. Показано, що до лютого 2022 року допомога ЄС зосереджувалася переважно на фінансово-економічних, гуманітарних та дипломатичних інструментах, тоді як військова складова залишалася обмеженою за масштабами та характером. Водночас після початку повномасштабного вторгнення РФ проявилася безпрецедентна політична консолідація через запровадження масштабних санкційних пакетів та перехід до активної стратегії підтримки України, включно з інституціоналізованими механізмами військової допомоги.

У третьому розділі здійснено аналіз еволюції зовнішньополітичних позицій ЄС в умовах російсько-української війни крізь призму внутрішньоінституційних і міждержавних розбіжностей, впливу трансатлантичних партнерів, а також тенденцій поступового відтворення елементів політики умиротворення держави-агресора з кінця 2022 року.

Обґрунтовано, що попри задекларовану солідарність з Україною, формування спільної політики ЄС відбувалося в умовах суттєвої асиметрії політичних оцінок, економічних інтересів та безпекових пріоритетів держав-

членів. Ключовим джерелом зазначених розбіжностей стала диференційована інтерпретація російської агресії як загрози. Для країн Центрально-Східної Європи та Балтійського регіону вона мала виразний екзистенційний вимір, тоді як для значної частини держав Західної та Південної Європи розглядалася переважно як зовнішньополітична криза з високими соціально-економічними витратами реагування. Показано, що ці суперечності не лише знижували ефективність підтримки України, але й виявили структурні обмеження Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, актуалізуючи потребу в поглибленні стратегічної координації та зменшенні критичних зовнішніх залежностей.

Доведено також визначальний, хоча й недирективний, вплив США та Великої Британії на консолідацію європейської відповіді на російську агресію. США виступили основним джерелом стратегічного лідерства, ресурсного забезпечення та координації санкційної й військової підтримки України, тоді як Велика Британія послідовно виконувала роль політичного каталізатора формування жорсткішої лінії щодо РФ, апелюючи до пріоритету норм міжнародного права та принципу відповідальності агресора.

Окрему увагу зосереджено на аналізі чинників відновлення практик умиротворення з кінця 2022 року, зокрема зростання страху ескалації конфлікту, інтенсифікації ядерного шантажу з боку РФ, структурної безпекової залежності ЄС від США, а також непослідовності санкційної політики, особливо у відносинах із третіми державами, насамперед Китаєм та Індією.

Обґрунтовано, що зазначена динаміка формує небезпечний міжнародно-правовий прецедент, підриває принцип невідворотності відповідальності за агресію та сприяє утвердженню неореалістичної логіки міжнародних відносин, що в довгостроковій перспективі підвищує ризики системної глобальної дестабілізації.

Ключові слова: Україна, Російська Федерація, Європейський Союз, НАТО, зовнішня політика, агресія, російсько-українська війна, політика умиротворення, міжнародні відносини, міжнародна співпраця, безпека, стратегічні партнери, дипломатія, санкції, геополітика.

SUMMARY

Savchuk V. The European Union appeasement policy towards the Russian Federation in the context of Russian aggression against Ukraine. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 Social and Behavioral Sciences in the specialty 052 Political Science. – Vasyl Stefanyk Carpathian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ivano-Frankivsk, 2026.

The dissertation research is devoted to a comprehensive analysis of the European Union appeasement policy towards the Russian Federation, identifying its structural characteristics, determinants and consequences in the context of Russian armed aggression against Ukraine, as well as assessing the impact of this policy on the formation of current and future EU approaches in the security and foreign policy field.

The relevance of the research is determined by the profound transformations in the European security environment caused by the revisionist policy of the Russian Federation and its armed aggression against Ukraine, which intensified after 2014 and peaked during the full-scale invasion. Despite the EU's gradual transition to a policy of substantial sanctions pressure, defence and financial support for Ukraine, approaches based on the logic of restrained response, dialogue and economic interdependence with Russia have long dominated, which in scientific discourse can be defined as appeasement policy elements. A critical assessment of this policy is necessary to identify systemic miscalculations in EU strategic planning, assess their impact on the dynamics of Russian aggression, and develop more sustainable approaches to responding to security threats.

The scientific novelty of the study consists in a conceptually coherent analysis of the EU appeasement policy towards the Russian Federation as one of the factors that influenced the transformation of the Russian-Ukrainian conflict from a hybrid phase to a full-scale war. The work integrates appeasement theoretical models with empirical analysis of decisions, institutional practices and economic interrelations between the EU

and the Russian Federation, which allows overcoming the fragmentation of previous studies and offering a more in-depth explanation of the reasons for the limited effectiveness of European deterrence policy.

The practical significance of the results consists in their potential use by government authorities, expert and analytical structures and international organisations in developing strategies to respond to the aggressive behaviour of revisionist states. The conclusions and recommendations formulated in the study are aimed at improving the EU's foreign and security policy, strengthening collective deterrence mechanisms and reducing the risks of repeating strategic mistakes associated with excessive political and economic tolerance towards violators of international law.

The first chapter conceptualises appeasement policy as a complex, multidimensional phenomenon of contemporary international relations that integrates political, security, legal and value components. The theoretical heterogeneity of this concept in different scientific paradigms is revealed, within which appeasement is interpreted simultaneously as an instrument of diplomatic compromise, a mechanism for de-escalating conflicts and as a potentially high-risk strategy that, in the absence of adequate deterrence mechanisms, can contribute to the legitimisation of aggressive behaviour.

The expediency of distinguishing appeasement as a long-term systemic foreign policy strategy and as a situational response practice is substantiated, which creates analytical opportunities for studying its combination with other instruments of foreign and security policy, in particular deterrence and the use of soft power. A historical analysis of appeasement policy demonstrates the ambivalence of its consequences and its close connection with the evolution of the international system, which is key to understanding current EU policy in the context of Russian aggression against Ukraine.

The work analyses the main theoretical approaches of the leading schools of international relations theory – realist, liberal and constructivist. Each of the theories offers its own conceptual interpretation of the essence, mechanisms and consequences of appeasement policy.

The source base of the dissertation research covers a wide range of official international and national documents, international legal acts, analytical materials, scientific publications, journalistic sources, statistical data and digital resources. The use of documents from the EU, UN, OSCE, Council of Europe, as well as materials from Ukrainian government bodies, provides a reconstruction of the regulatory, legal and political context of the formation of European policy towards the Russian Federation. The use of works by leading domestic and foreign scholars, materials from analytical centres, journalistic investigations, economic and energy indicators, as well as data from sociological studies contributes to the interdisciplinary nature of the work and increases its empirical validity.

The second chapter of the dissertation is devoted to a comprehensive analysis of the preconditions, evolution, and practical implementation of the EU appeasement policy towards the Russian Federation at various stages of Russian armed aggression, with a particular focus on the Ukrainian dimension. The study is based on the premise that Russia's imperial ambitions after the collapse of the USSR were systematic and strategically calculated, initially masked by rhetoric about democratic transformation and economic partnership with the EU. It is argued that the dominance of these ideas in European politics contributed to an underestimation of the internal evolution of the Russian political regime towards the consolidation of authoritarianism and the formation of a revisionist foreign policy doctrine. The armed conflicts in Chechnya, the aggression against Georgia, and Russia's subsequent actions regarding Ukraine are considered as consistent tools for implementing an imperial model of influence, which did not receive a timely and adequate response from the EU.

The paper analyses the domestic political and security situation in Ukraine, which has led to an objective need for international support, and provides reasons for characterising the EU's policy after Russia's annexation of Crimea and the start of military operations in Donetsk and Luhansk regions, as one that contained elements of appeasement of the aggressor state. The main stages of European countries' response to Russian aggression against Ukraine in 2014-2022 are traced, which were marked by internal contradictions and limited effectiveness. The first stage was characterised by a

combination of political condemnation, limited sanctions and diplomatic attempts to resolve the conflict within the Minsk and Normandy formats. The second stage was marked by the institutionalisation of the sanctions regime without its significant strengthening and was characterised by a policy of dialogue with Russia, which in fact contributed to the preservation of the status quo. The third stage demonstrated the strategic failure of previous approaches, as the predominantly declarative signals from the EU failed to deter the Russian Federation from preparing for full-scale armed aggression.

The chapter pays particular attention to analysing the forms and mechanisms of support for Ukraine by EU member states in coordination with international partners. It shows that until February 2022, EU assistance focused mainly on financial, economic, humanitarian and diplomatic instruments, while the military component remained limited in scope and character. At the same time, after the start of the full-scale invasion by the Russian Federation, unprecedented political consolidation emerged through the introduction of large-scale sanctions packages and a shift to an active strategy of support for Ukraine, including institutionalised mechanisms of military assistance.

The third chapter analyses the evolution of the EU's foreign policy positions in the context of the Russian-Ukrainian war through the prism of intra-institutional and inter-state differences, the influence of transatlantic partners and trends towards the gradual restoration of elements of appeasement policy towards the aggressor state since the end of 2022.

It is argued that despite the declared solidarity with Ukraine, the formation of a common EU policy took place in conditions of significant asymmetry in the political assessments, economic interests and security priorities of the member states. The key source of these differences was the differentiated interpretation of Russian aggression as a threat. For the countries of Central and Eastern Europe and the Baltic region, it had a clear existential dimension, while for a significant part of Western and Southern Europe, it was seen primarily as a foreign policy crisis with high socio-economic costs of response. It has been shown that these contradictions not only reduced the effectiveness of support for Ukraine, but also revealed the structural limitations of the

EU's Common Foreign and Security Policy, highlighting the need to deepen strategic coordination and reduce critical external dependencies.

The decisive, albeit non-directive, influence of the United States and the United Kingdom on the consolidation of the European response to Russian aggression has also been proven. The US was the main source of strategic leadership, resource provision and coordination of sanctions and military support for Ukraine, while the UK consistently acted as a political catalyst for a tougher line on Russia, appealing to the priority of international law and the principle of aggressor responsibility.

Particular attention is focused on analysing the factors behind the resumption of appeasement practices since the end of 2022, in particular the growing fear of conflict escalation, the intensification of nuclear blackmail by the Russian Federation, the EU's structural security dependence on the United States and the inconsistency of sanctions policy, especially in relations with third countries, primarily China and India.

It is argued that these dynamics create a dangerous international legal precedent, undermine the principle of inevitability of responsibility for aggression and contribute to the establishment of a neo-realist logic of international relations, which in the long term increases the risks of systemic global destabilisation.

Keywords: Ukraine, Russian Federation, European Union, NATO, foreign policy, aggression, Russian-Ukrainian war, appeasement policy, international relations, international cooperation, security, strategic partners, diplomacy, sanctions, geopolitics.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б:

1. Савчук В. Поняття «політика умиротворення» в міжнародно-політичному дискурсі. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2023. Випуск 51. С. 199-207.

DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.51.23>

URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/51_2023/23.pdf

2. Савчук В. Імперські тенденції в політиці Росії: роль Європейського Союзу та міжнародних партнерів. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. № 48. С. 223-228.

DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v048.2024.34>

URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/48_2024/36.pdf

3. Савчук В. Перші етапи ескалації агресії Російської Федерації в Україні: реакція Європейського Союзу та спроби врегулювання конфлікту. *Регіональні студії*. 2024. № 39. С. 134-141.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.39.21>

URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/39/23.pdf>

4. Савчук В. Від умиротворення до консолідації: підтримка України як відповідь Заходу на початок російського вторгнення. *Політикус*. 2024. № 6. С. 168-174.

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-6.25>

URL: http://politicus.od.ua/6_2024/27.pdf

5. Савчук В. Вплив економічних інтересів на єдність Європейського Союзу в ухваленні санкцій на початку російської агресії. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2025. № 3 (67). С. 111-117.

DOI: [https://doi.org/10.20535/2706-5626.2025.3\(67\).343417](https://doi.org/10.20535/2706-5626.2025.3(67).343417)

URL: <https://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/343417>

6. Савчук В. Трансатлантичне лідерство Обама і Камерона: вплив на зовнішньополітичні рішення ЄС в умовах конфлікту в Україні. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2025. № 21. С. 286-292.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-21-34>

URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/618>

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дослідження

7. Савчук В. Порівняння аморальності в міжнародній політиці та аналогічних аспектах суспільного життя в контексті російсько-української війни.

Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. «Політичні процеси сучасності: Глобальний та регіональний виміри». Івано-Франківськ, 2022. С. 171-184.

URL: <https://lnk.ua/1V9Y3xRVg>

8. Савчук В. Політика толерантності до агресії в міжнародних відносинах як фактор підтримки недемократичних режимів. *Матеріали звітної наукової конференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік ПНУ ім. В. Стефаника.* Івано-Франківськ, 2023. С. 135-137.

URL: <https://nauka.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/10/2023-tezy-vuk-1.pdf#page=135>

9. Савчук В. Взаємне «умиротворення» міжнародних акторів на зламі тисячоліть як фактор активізації імперського бачення В. Путіна. *Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції «Політичні процеси сучасності: Глобальний та регіональний виміри».* Івано-Франківськ, 2024. С. 296-310.

URL: <https://kpol.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/102/2024/12/zbirnyk-materialiv-v-mizhnarodnoi-naukovo-praktychnoi-konferentsii-politychni-protsesy-suchasnosti-hlobalnyj-ta-rehionalnyj-vymiry-2024r.pdf#page=250>

10. Savchuk V. Economic interests and energy dependence: influence on sanctions policy against Russia. *International scientific-practical conference «Current Issues of the World Economy, International Economic Relations and International Communications Amidst the Formation of a New World Order and Polarization of the World».* Vol. 2. Riga, Latvia, 2025, p. 180-184.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-534-1-93>

URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/567/15313/32291-1>

11. Савчук В. Вплив адміністрації Барака Обама на консолідацію позиції ЄС щодо українського питання (2014-2017). *Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції «Політичні процеси сучасності: Глобальний та регіональний виміри».* 8-9 травня 2025. Івано-Франківськ, 2025. С. 240-244.

URL: <https://kpn.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/197/2025/11/zbirnyk-materialiv-vi-mizhnarodnoi-naukovo-praktychnoi-konferentsii.pdf#page=240>

12. Савчук В. Трансатлантична солідарність в умовах війни: Байден і зміцнення єдності заходу щодо України. *Трансатлантична безпека та роль України: матеріали всеукраїнської. наук.-практ. конф.* 12 червня 2025 р., м. Дніпро. 2025. С. 8-11.

URL: <https://ir.nmu.org.ua/server/api/core/bitstreams/5ed29fc8-e4e8-45cf-9be8-256de307212b/content>

13. Савчук В. Можливість ядерної ескалації як фактор стриманості Заходу на початку повномасштабного вторгнення. *Теорія та практика актуальних наукових досліджень. Матеріали науково-практичної конференції.* 26-27 вересня 2025 р. м. Полтава. 2025. С. 80-84.

URL: <https://lnk.ua/1V9Y3GRVg>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	16
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ, ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ УМИРОТВОРЕННЯ	31
1.1. Теоретико-методологічні підходи до розуміння політики умиротворення в міжнародних відносинах.....	31
1.2. Джерельна база та її класифікація.....	51
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ ТА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО РОСІЇ: ВІД ЗАЛУЧЕННЯ ДО ЛАТЕНТНОГО УМИРОТВОРЕННЯ	68
2.1. Еволюція підходів ЄС до Росії у 1990-х–2013 роках: партнерство, взаємозалежність, стратегічні ілюзії.....	68
2.2. Реакція ЄС на російську агресію проти України у 2014–2021 роках: санкції, діалог, елементи умиротворення.....	90
2.3. Підтримка України Європейським Союзом у 2021–2025 роках: від обережної реакції до системної допомоги.....	111
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЄС У ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРНІ ОБМЕЖЕННЯ	131
3.1. Внутрішньоєвропейські розбіжності щодо підтримки України: типологія позицій і вплив на спільну політику ЄС.....	131
3.2. Вплив США та Великої Британії на формування політики ЄС щодо російської агресії.....	152
3.3. «Синдром Мюнхена ХХІ століття» та феномен ядерного умиротворення: чинники повернення до обережних моделей з кінця 2022 року.....	174
ВИСНОВКИ	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	208
ДОДАТКИ	255

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АЕС – Атомна електростанція
АР – Автономна Республіка
АТО – Антитерористична операція
БМП – Бойова машина піхоти
БПЛА – Безпілотний літальний апарат
ВВП – Валовий внутрішній продукт
ВПК – Військово-промисловий комплекс
ВПО – Внутрішньо переміщена особа
ВРУ – Верховна Рада України
ГЕС – Гідроелектростанція
ГРУ – Головне розвідувальне управління
ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку
ЄІБ – Європейський інвестиційний банк
ЄС – Європейський Союз
ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини
ЗМІ – Засоби масової інформації
ЗСУ – Збройні Сили України
ІТМ – Ініціатива трьох морів
КДБ – Комітет державної безпеки
КНР – Китайська Народна Республіка
МАГАТЕ – Міжнародне агентство з атомної енергії
МВФ – Міжнародний валютний фонд
МЗС – Міністерство закордонних справ
МКС – Міжнародний кримінальний суд
МКЧХ – Міжнародний комітет Червоного Хреста
НАТО – Організація Північноатлантичного договору (Північноатлантичний альянс)
ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ООН – Організація Об'єднаних Націй
ООС – Операція Об'єднаних сил
ОПК – Оборонно-промисловий комплекс
ПАРЄ – Парламентська асамблея Ради Європи
ПВК – Приватна військова компанія
ПЗРК – Переносний зенітно-ракетний комплекс
ПІІ – Прямі іноземні інвестиції
ППО – Протиповітряна оборона
ПРО – Протиракетна оборона
ПТРК – Протитанковий ракетний комплекс
РСЗВ – Реактивна система залпового вогню
РФ – Російська Федерація
САУ – Самохідна артилерійська установка
СЗППБ – Спільна зовнішня політика та політика безпеки
СЗР – Служба зовнішньої розвідки
СОТ – Світова організація торгівлі
СПГ – Скраплений природний газ
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
СРЮ – Союзна Республіка Югославія
США – Сполучені Штати Америки
ФСБ – Федеральна служба безпеки
ЦРУ – Центральне розвідувальне управління
АСА – Atrocity Crimes Advisory Group (Консультативна група з питань
найтяжчих міжнародних злочинів)
EFF – Extended Fund Facility (Механізм розширеного фінансування)
G7 – Група Семи, Велика сімка
JIT – Joint Investigation Team (Спільна слідча група)
SWIFT – Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication

ВСТУП

Актуальність теми дослідження політики Європейського Союзу щодо умиротворення Російської Федерації в контексті російської агресії проти України зумовлена комплексом сучасних політичних, безпекових і геостратегічних факторів, що формують архітектуру європейської та глобальної безпеки. Попри те, що після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року, ЄС перейшов до активної санкційної політики та масштабної оборонної підтримки України, тривалий попередній період характеризувався переважанням підходів, які можна означити як політику умиротворення. Ця політика передбачала намагання обмежити агресивні наміри Росії шляхом дипломатичного діалогу, інтенсивного економічного співробітництва та пошуку компромісних рішень. Її критичний аналіз є необхідною передумовою для з'ясування структурних помилок та прорахунків, що створили сприятливі умови для поступового розширення російського впливу.

Попри існування низки розвідок, присвячених окремим аспектам досліджуваної теми, комплексне вивчення феномену умиротворення в сучасній політичній науці не набуло завершеного вигляду. Домінуюча історіографія здебільшого обмежується характеристикою реакцій (санкції, ресурсна підтримка жертви, фактори стримування ескалації), залишаючи поза увагою механізм кореляції стратегічного впливу зазначених факторів на деескалацію конфлікту. У дослідженні концепт «умиротворення» операціоналізовано через систему індикаторів прямого впливу на агресора: інтенсивність та швидкість впровадження санкційних рішень, динаміку адаптації обмежувальних заходів у відповідь на зниження їх ефективності, а також масштабування економічної та військової допомоги країні-жертві. Зазначена характеристика дослідження дозволяє трансформувати науковий пошук із площини хронологічного викладу у площину аналізу причинно-наслідкових зв'язків реалізації умиротворення.

ЄС сьогодні перебуває на етапі глибокого переосмислення власної зовнішньої та безпекової стратегії. Разом із тим, серед держав-членів зберігаються

різні підходи до визначення оптимальної лінії поведінки щодо РФ. Одні держави підтримують жорстку лінію стримування, а інші – спроби відновлення елементів діалогу та повернення до співпраці. Це зумовлює потребу всебічно дослідити чинники, що сприяли формуванню політики умиротворення, зокрема економічну взаємозалежність, внутрішньополітичні пріоритети, особливості енергетичної політики, побоювання ескалації та недооцінку російського ревізіонізму.

Важливою складовою актуальності теми є необхідність оцінити вплив попереднього курсу умиротворення на здатність ЄС оперативно реагувати на російську агресію. Постає питання, чи не сприяла домінуюча поміркованість у відносинах із РФ до 2022 року підвищенню ймовірності агресії через відсутність превентивних жорстких заходів. Не менш значущим є аналіз трансформації політики ЄС у період повномасштабної війни, від енергетичної диверсифікації до безпрецедентної військової підтримки України. Окремого наукового інтересу набуває оцінка тривалості та ефективності європейських механізмів стримування Росії після 2022 року. Таке дослідження створює підґрунтя для стратегічного аналізу та коригування підходів, які застосовуються ЄС щодо держав із імперською зовнішньополітичною орієнтацією.

Додаткова значущість теми полягає в її практичному потенціалі для формування нових механізмів європейської стійкості, системи колективної безпеки та зменшення залежності від авторитарних режимів. На основі результатів дослідження можуть бути визначені ключові уроки, які ЄС має врахувати в майбутньому для запобігання повторенню стратегічних помилок і забезпечення стабільної підтримки України як невід'ємного елементу європейської безпекової архітектури. Таким чином, актуальність дослідження визначається його безпосереднім впливом на сучасну політичну практику, необхідністю критичного перегляду політики ЄС щодо РФ та формуванням нових стратегічних орієнтирів у відповідь на російську агресію. Тема має як теоретичну, так і прикладну цінність для розроблення цілісної та довгострокової політики ЄС у сфері зовнішньої та безпекової діяльності.

Джерельна база дослідження. Джерельну основу дисертаційного дослідження становить комплекс офіційних документів, аналітичних матеріалів, наукових праць, публіцистичних джерел та електронних ресурсів, які можемо розділити на декілька груп.

Першу групу джерел становлять офіційні документи ЄС, ООН, ОБСЄ та Ради Європи, які формують міжнародно-правовий контекст європейської політики стримування та дипломатії умиротворення. До національних джерел України віднесено закони, постанови ВРУ, укази Президента України, а також офіційні документи Міністерства закордонних справ України та інших державних структур, що висвітлюють позицію держави у відносинах з ЄС та реакцію на російську агресію. Також до цієї групи можна віднести електронні ресурси офіційних сторінок міжнародних та українських інституцій: Consilium, EUR-Lex, Eurojust, GOV.UK, Вебпортал Білого дому, Держдепартаменту, портали міністерств України, Державного бюро розслідувань, Генеральної прокуратури України, Офіційний вебпортал парламенту України, Система цифрових бібліотек ООН, Відкриті дані Світового банку, портал МКЧХ в Україні тощо.

Другу групу становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, у яких розкрито теоретичні та практичні аспекти зовнішньої політики ЄС, проблематику безпеки в Європі, концепт «умиротворення» в міжнародних відносинах. Значний внесок у розробку теми зробили праці таких авторів, як О. Бойчук, П. Гай-Нижник, І. Гурак, С. Дерев'янка, М. Каплан, В. Климончук, А. Мартинов, Г. Моргентау, В. Павленко, Г. Перепелиця, С. Рок, Т. Снайдер, С. Толстов, І. Цепенда, А. Шуляк та інші.

Третю групу становлять аналітичні матеріали провідних українських та міжнародних дослідницьких центрів та платформи журналістів-розслідувачів, серед яких американський аналітичний центр Центр міжнародної політики (The Center for International Policy), дослідницький центр Кільського інституту (Kiel Institute for the World Economy), американський аналітичний центр Інститут вивчення війни (The Institute for the Study of War), іспанський аналітичний центр Королівський інститут Елькано (Elcano Royal Institute), Центр європейських

політичних досліджень (CEPS), британський аналітичний центр Chatham House, Королівський об'єднаний інститут служб (RUSI), бельгійський дослідницький центр Carnegie Europe, Центр європейських реформ (CER), портал журналістів-розслідувачів Bellingcat, організація журналістів-розслідувачів Investigate Europe, Європейський інформаційно-дослідницький центр, Український центр економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова, український аналітичний центр «Нова Європа», український аналітичний центр «Українська призма» тощо.

Четверту групу становлять публіцистичні та інформаційні джерела, до яких віднесено аналітичні статті провідних міжнародних та українських видань: AP, BBC, Bloomberg, CNN, Deutsche Welle, Euronews, Financial Times, Forbes, Foreign Affairs, La Repubblica, Politico, Politique Internationale, Reuters, The Economist, The European Correspondent, The Guardian, The Telegraph, Washington Post, WSJ, Голос Америки, Радіо Свобода, Слово і Діло, Суспільне, Українська Правда, Український Тиждень, УНІАН, Урядовий Кур'єр тощо. Ці видання забезпечують оперативну хроніку подій, коментують політичні дискусії і публікують інтерв'ю лідерів думок, відображаючи еволюцію суспільно-політичного дискурсу у ЄС щодо стратегії поводження з Росією. Матеріали міжнародних та українських видань використовуються лише для хронології та дискурсу, а фактологія перевіряється за офіційними документами/даними.

До п'ятої групи можна віднести первинні джерела заяв, які аналізувались через сторінки соціальних мереж провідних політиків у X/Twitter, Facebook, YouTube, Telegram. Соцмережі використовуються лідерами країн та офіційними представниками для оперативної політичної комунікації (оголошення рішень, мобілізація підтримки, інформаційні кампанії та інше). Використовуються лише в частині аналізу політичної комунікації, ключові рішення підтверджуються офіційними документами.

Шосту групу становлять економічні індикатори та енергетичні статистики, представлені графіками порталу MacroTrends, даними аналітичної компанії CEIC Data та інших. Вони демонструють реальний рівень взаємозалежності ЄС та РФ

(обсяги торгівлі, потоки енергоносіїв, доходи РФ від експорту), а також дають змогу оцінити економічні наслідки санкцій. Зазначені індикатори та статистика звіряються з даними Eurostat/IEA/World Bank. До цієї групи також можна віднести дані громадської думки й інформаційні дослідження (Eurobarometer, VoxUkraine).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження реалізоване в рамках наукової теми «Центральна та Східна Європа у міжнародних відносинах» (номер державної реєстрації «0114U001590»), яка закріплена за кафедрою міжнародних відносин факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника. Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 4 від 24.02.2026 р.).

Мета дисертаційного дослідження полягає у комплексному аналізі політики Європейського Союзу щодо умиротворення Російської Федерації, виявлення її ключових особливостей, причин та наслідків у контексті російської агресії проти України, а також визначення впливу цієї політики на формування сучасної та майбутньої стратегії ЄС у сфері безпеки.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі **завдання** дослідження:

- проаналізувати теоретико-методологічні підходи до розуміння політики умиротворення у міжнародних відносинах, визначити її концептуальний зміст, основні моделі та історичну еволюцію;

- дослідити імперські прагнення РФ та спроби їх реалізації, а також проаналізувати реакцію ЄС на ці дії у різні періоди;

- охарактеризувати відповідь європейських країн на російську агресію проти України у 2014–2022 роках, визначити основні етапи формування зовнішньополітичних рішень ЄС та оцінити їхні наслідки;

- проаналізувати форми та механізми підтримки України Європейським Союзом, а також співпрацю ЄС з міжнародними партнерами до та на початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році;

- виявити та дослідити внутрішньоєвропейські розбіжності щодо підтримки України, визначити їхні політичні, економічні та ідеологічні причини, а також оцінити наслідки цих розбіжностей для спільної політики ЄС;

- оцінити роль і вплив США та Великої Британії на формування політики ЄС у відповідь на російську агресію проти України;

- проаналізувати причини можливого повернення Європейського Союзу до елементів політики умиротворення Росії з кінця 2022 року.

Об'єктом дослідження є політика ЄС у сфері взаємовідносин з РФ у контексті міжнародної безпеки та реагування на російську агресію проти України.

Предметом дослідження є політика умиротворення, яку ЄС застосовував щодо РФ, її прояви, механізми, еволюція та вплив на розвиток російської агресії проти України, а також фактори, що визначали трансформацію цієї політики.

Політика ЄС у роботі трактується як продукт взаємодії інституцій ЄС та держав-членів у рамках СЗППБ, що зумовлює необхідність аналізу двох рівнів ухвалення рішень.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від середини 1990-х років до кінця 2025 року.

Такий відрізок дозволяє:

- простежити формування та еволюцію підходів ЄС до Росії від партнерства до конфронтації;

- охопити ключові події, зокрема російську агресію 2014 року та повномасштабне вторгнення 2022 року;

- проаналізувати зміни політики ЄС після 2022 року та тенденції, що вказують на можливе повернення до елементів умиротворення.

Кінець 2025 року обрано як межу, що дозволяє узагальнити горизонт поточного стратегічного планування ЄС та має стати етапом остаточного трансформування політики, здійснюваної в попередній період для пошуку нової моделі співіснування на майбутні десятиліття.

Географічні межі дослідження включають:

- Європейський Союз як інтеграційне об'єднання (інституції ЄС, держави-члени, міждержавні механізми);
- Російську Федерацію як об'єкт політики ЄС;
- Україну, на території якої відбувається російська агресія та щодо якої формуються зовнішньополітичні та безпекові рішення ЄС.

Додатково аналіз охоплює взаємодію ЄС із зовнішніми акторами (США, Велика Британія, НАТО), оскільки їхній вплив є невід'ємним елементом формування політики ЄС щодо РФ.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на комплексному використанні широкого спектра наукових методів і підходів, що забезпечують багатовимірний аналіз політики ЄС щодо умиротворення РФ в контексті російської агресії проти України.

Передусім застосовано системний підхід, який дає змогу розглядати політику ЄС як цілісну, багаторівневу структуру, що включає інституційні механізми, держав-членів, процедури ухвалення рішень та зовнішні фактори впливу (США, Велика Британія, НАТО). Використання цього методу дозволяє виявити взаємозалежність між внутрішніми та зовнішніми складовими формування політики ЄС. Порівняльний (компаративний) метод використовується для зіставлення національних позицій держав-членів ЄС щодо взаємодії з РФ та підтримки України, що уможливорює визначення ключових відмінностей, їх причин та впливу цих розбіжностей на формування спільної політики ЄС. Історичний метод забезпечує реконструкцію еволюції підходів ЄС до Росії, від партнерської моделі 1990-х років до періоду здійснення збройної агресії РФ проти України (2014–2025 роки). Застосування цього методу дає змогу простежити динаміку подій, визначити ключові етапи та концептуальні зміни у підходах ЄС. Структурно-функціональний метод дозволяє проаналізувати функціональне призначення окремих складових політики ЄС (санкційної, дипломатичної, військової, енергетичної) та оцінити їхню роль у системі реагування на російську агресію. Для опрацювання джерельної бази було застосовано аналітико-тематичний метод, що дало можливість систематизувати

матеріали, пов'язані з визначенням ключових факторів політики умиротворення РФ. Політико-правовий метод забезпечив аналіз міжнародно-правових аспектів російської агресії, правових підстав санкцій, рішень у сфері безпекової допомоги Україні, енергетичної політики ЄС та обмежувальних заходів щодо РФ. Застосування емпіричного методу дозволило зібрати, зафіксувати, систематизувати та використати офіційні рішення, санкційні пакети, статистичні показники, відомості про військову й фінансову допомогу Україні, а також публічні заяви провідних політичних акторів. Емпірична база включає санкційні пакети/рішення, обсяги допомоги, індикатори енергозалежності, дискурс позицій політичних акторів і використовується для виявлення індикаторів умиротворення/стримування. Особливе місце посідає біхевіористський підхід, спрямований на аналіз реальної поведінки держав-членів ЄС та їхніх політичних лідерів у процесі вироблення політики щодо РФ. Це дозволяє не лише ідентифікувати офіційні позиції, а й виявити мотиваційні, психологічні та ціннісні чинники, що визначали схильність до політики умиротворення чи стримування.

Міждисциплінарний характер дослідження зумовив залучення методологічних інструментів теорії міжнародних відносин, політології, історії, економіки, соціології та політичної психології, що забезпечило комплексність та широту аналітичного підходу. У структурі дослідження поєднано загальнонаукові методи (аналіз і синтез, індукція та дедукція, узагальнення, абстрагування, принцип об'єктивності) та спеціально-наукові методи, серед яких важливу роль відіграють івент-аналіз, контент-аналіз та аналіз документів. Використання цих методів дозволило приділити особливу увагу вивченню офіційних документів ЄС, резолюцій, декларацій, санкційних пакетів, національних стратегій держав-членів, заяв дипломатичних акторів, а також аналітичних звітів міжнародних організацій і дослідницьких центрів.

Для досягнення результатів поставленого завдання з аналізу теоретико-методологічних підходів до розуміння «політики умиротворення» використано аналітико-тематичний метод, історичний метод та загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування). Для завдання дослідження імперських

прагнень РФ застосовано історичний метод, політико-правовий метод та івент-аналіз (аналіз подій). Для характеристики відповіді європейських країн на агресію РФ використано емпіричний метод, структурно-функціональний метод та аналіз документів. Для аналізу форм та механізмів підтримки України застосовано структурно-функціональний метод, емпіричний метод та політико-правовий метод. Для виявлення та дослідження внутрішньоєвропейських розбіжностей – порівняльний (компаративний) метод, біхевіористський підхід. Для оцінки ролі і впливу США та Великої Британії на політику ЄС – системний підхід, івент-аналіз. Для аналізу причин можливого повернення окремих держав до елементів політики умиротворення – біхевіористський підхід, порівняльний метод, аналітико-тематичний метод.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у здійсненні системного концептуального аналізу впливу політики умиротворення ЄС щодо РФ на динаміку та ескалацію російської агресії проти України, що комплексно обґрунтовало причинно-наслідковий зв'язок між стриманою реакцією європейських інституцій та створенням передумов для трансформації гібридного конфлікту у повномасштабне збройне вторгнення. Дослідження долає фрагментарність попередніх наукових розвідок, пропонуючи цілісну модель інтерпретації ролі ЄС у безпековій кризі на континенті.

Вперше:

- на відміну від підходів деяких дослідників, які трактують умиротворення як політику поступок агресивним вимогам з метою збереження миру, у роботі запропоновано окреме визначення «політики умиротворення сторони конфлікту» у міжнародних відносинах і «політики умиротворення агресора», а також диференціацію понять «політика умиротворення» та «факт умиротворення»;

- здійснено комплексний аналіз політики умиротворення ЄС щодо РФ як самостійного феномену в системі сучасних міжнародних відносин, з урахуванням її еволюції від середини 1990-х років до періоду повномасштабної війни 2022 року;

- проведено системне дослідження внутрішньоєвропейських розбіжностей щодо підтримки України, виявлено їхні структурні детермінанти (економічні залежності, історичні траєкторії, політичні інтереси, вплив проросійських акторів) та показано, як ці диспропорції зумовили фрагментацію єдиної зовнішньополітичної позиції ЄС;

- запропоновано типологію чинників (інституційні/економічні/безпекові/дискурсивні) та показано механізми їх впливу на рішення ЄС у період після 2022 року;

- охарактеризовано феномен «ядерного умиротворення» як чинника, що посилює відчуття безкарності держави-агресора та створює потенційно небезпечний прецедент легітимізації ядерного шантажу як інструменту зовнішньої політики держав, що володіють ядерним потенціалом.

Уточнено:

- комплекс базових умов, дотримання яких забезпечує ефективність політики умиротворення у системі міжнародних відносин;

- взаємозв'язок між імперськими прагненнями РФ та політикою ЄС, що дозволило окреслити наслідки недооцінки російського ревізіонізму для ефективності попередніх стратегічних підходів ЄС;

- роль і вплив США та Великої Британії у формуванні реакції ЄС на російську агресію, зокрема в контексті санкцій та оборонного співробітництва;

- зміст, динаміку, результативність та недоліки санкційної політики ЄС, а також військове, економічне й гуманітарне співробітництво з Україною до та під час повномасштабної агресії РФ;

- доцільність і потенціал застосування вторинних санкцій щодо держав, які сприяють підтримці російського військово-економічного комплексу.

Набули подальшого розвитку:

- дослідження національних інтересів держав-членів ЄС у підтримці демократичної, суверенної та територіально цілісної України;

- висновки щодо довгострокових наслідків політики умиротворення для європейської та глобальної системи безпеки, що створює аналітичні підстави для

переходу ЄС до моделі стратегічної автономії й посилення його ролі як безпекового актора;

- аналіз значення міжнародної допомоги в боротьбі з агресором та у подоланні економічних наслідків російсько-української війни;

- окреслення специфіки трансформації сучасної моделі міжнародних відносин, яка супроводжується зростанням ризиків ескалації кризових процесів та формуванням передумов для нових глобальних конфліктів.

Теоретичне та практичне значення дисертаційного дослідження визначається його науковою новизною, актуальністю та здатністю забезпечити комплексне розуміння природи, динаміки та механізмів протидії міжнародним конфліктам. Знання про природу, причини та механізми розвитку конфліктів, що поглиблюються у межах цього дослідження, становлять важливу інструментарій для розвитку міжнародного співробітництва, формування ефективних механізмів запобігання новим конфліктам та усунення умов, що призводять до їх повторного виникнення. Поглиблення та систематизація теоретичних підходів до осмислення політики умиротворення в міжнародних відносинах дозволили уточнити її концептуальні засади, інструментарій, мотиваційні детермінанти й обмеження в умовах сучасних конфліктів. У межах роботи сформовано новий підхід до оцінки політики ЄС щодо РФ, який інтегрує елементи геополітичного, інституційного та біхевіористського аналізу. Це сприяє міждисциплінарному розширенню досліджень і робить внесок у розвиток теорії міжнародної безпеки, зокрема через уточнення ролі імперського ревізіонізму як чинника міжнародної дестабілізації та визначення впливу політики умиротворення на поведінку агресивних держав.

Отримані результати можуть бути використані в практичній діяльності політичних діячів, дипломатів, експертів із безпеки та представників міжнародних організацій для формування ефективних стратегій реагування на агресивну поведінку держав та запобігання ескалації конфліктів. Також результати дослідження можуть бути використані у процесі формування зовнішньополітичних та безпекових рішень України, оптимізації дипломатичних стратегій і посилення аргументаційної бази щодо необхідності сталого

європейського сприяння українській державі. Висновки та рекомендації можуть бути застосовані у політиці ЄС, оскільки вони окреслюють недоліки попередньої стратегії, виявляють внутрішні чинники розбіжностей і визначають більш ефективні підходи до реагування на агресивну поведінку РФ.

З огляду на міждисциплінарний характер, результати дослідження можуть бути використані як аналітична, теоретична та методологічна основа в освітньому процесі, зокрема під час підготовки навчальних курсів «Міжнародні відносини і світова політика», «Політична історія світу», «Історія міжнародних відносин», «Міжнародні конфлікти», «ЄС у міжнародних відносинах», «Конфліктологія», «Основи міжнародної безпеки», «Сучасні тенденції світової політики». На базі роботи може бути створений спеціальний навчальний курс «Політика ЄС та російська агресія: від умиротворення до стратегічного стримування».

Загалом результати дослідження формують підґрунтя для подальших наукових розвідок, присвячених стратегічній автономії ЄС, розвитку трансатлантичних відносин, формуванню європейської безпекової стратегії та аналізу механізмів протидії гібридним загрозам у системі міжнародних відносин.

Апробація результатів роботи. Результати дисертаційної роботи апробовані у межах таких наукових заходів: доповідь «Порівняння аморальності в міжнародній політиці та аналогічних аспектах суспільного життя в контексті російсько-української війни», представлена на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Політичні процеси сучасності: Глобальний та регіональний виміри» в м. Івано-Франківськ 27-28 жовтня 2022 року; доповідь «Політика толерантності до агресії в міжнародних відносинах як фактор підтримки недемократичних режимів», представлена на звітній науковій конференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника в м. Івано-Франківськ 3-7 квітня 2023 року; доповідь «Активізація підтримки України країнами Заходу після початку російського вторгнення», представлена на Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції «Світ назустріч війні в Україні» в м. Білосток, Польща 11-12 квітня 2024 року; доповідь «Взаємне

«умиротворення» міжнародних акторів на зламі тисячоліть як фактор активізації імперського бачення В. Путіна», представлена на V міжнародній науково-практичній конференції «Політичні процеси сучасності: Глобальний та регіональний виміри» в м. Івано-Франківськ 25-26 квітня 2024 року; доповідь «Economic interests and energy dependence: influence on sanctions policy against Russia», представлена на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання світової економіки, міжнародних економічних відносин та міжнародних комунікацій в умовах формування нового світового порядку та поляризації світу» в м. Рига, Латвія 24-25 березня 2025 року; доповідь «Вплив адміністрації Барака Обама на консолідацію позиції ЄС щодо українського питання (2014-2017)», представлена на VI міжнародній науково-практичній конференції «Політичні процеси сучасності: Глобальний та регіональний виміри» в м. Івано-Франківськ 8-9 травня 2025 року; доповідь «Трансатлантична солідарність в умовах війни: Байден і зміцнення єдності заходу щодо України», представлена на всеукраїнській науково-практичній конференції «Трансатлантична безпека та роль України» в м. Дніпро 12 червня 2025 року; доповідь «Можливість ядерної ескалації як фактор стриманості Заходу на початку повномасштабного вторгнення», представлена на науково-практичній конференції «Теорія та практика актуальних наукових досліджень» в м. Полтава 26-27 вересня 2025 року.

Публікації. За підсумками дисертаційного дослідження опубліковано 13 наукових праць. До їх числа входять 6 наукових статей у фахових виданнях України категорії «Б», а також 7 тез доповідей в рамках наукових конференцій.

Обсяг і структура роботи визначені метою і завданням дослідження. Загальний обсяг дисертації становить 261 сторінка, основний зміст викладено на 190 сторінках. Джерельна база містить 394 найменування, представлених українською, англійською, французькою, італійською, німецькою, польською, чеською, словацькою, латиською мовами на 47 сторінках. Структура наукової роботи включає вступ, три розділи, вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел, додатки.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ, ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ УМИРОТВОРЕННЯ

1.1. Теоретико-методологічні підходи до розуміння політики умиротворення в міжнародних відносинах

Політика Європейського Союзу як системного політичного утворення щодо Російської Федерації традиційно характеризується раціональністю, виваженістю, структурованістю та прагматизмом у реалізації основних механізмів впливу однієї сторони на іншу. Такий підхід сприяв формуванню передумов для виникнення своєрідної взаємної «політики умиротворення», що передбачала підтримання умовного балансу інтересів за відсутності критичного загострення конфліктних точок. Це, своєю чергою, створювало певні рівні дозволеності у діях сторін, на межі з порушенням міжнародно-правових норм, однак із збереженням стратегічних інтересів обох геополітичних акторів.

Сам термін «політика умиротворення» посідає вагоме місце у сучасному науковому дискурсі, стимулюючи дослідження його концептуального змісту, історичних проявів та ефективності практичного застосування. Як зазначає Ж.-Б. Дюрозель, під час Мюнхенської конференції 1938 року територіальну цілісність Чехословаччини було принесено в жертву тій справі, яку прихильники політики умиротворення трактували як «справу миру» [40, с. 196]. У період частих військових конфліктів, коли державні території та ресурси перебували у тісній залежності від військової потуги глобальних суб'єктів, політика умиротворення здавалася доцільним інструментом стабілізації міжнародної ситуації. Вона покликана була мінімізувати людські й матеріальні втрати та забезпечити короткочасне відновлення миру.

Однак після Другої світової війни політична реальність вимагала формування нових, інституційно закріплених механізмів розв'язання конфліктів, які б відповідали принципам справедливості та міжнародного права. У цьому контексті вирішальну роль відіграв Статут ООН, який визначив основні цілі та

завдання цієї інституції, серед яких пріоритетне місце посідають підтримання міжнародного миру й безпеки. Створена внаслідок трагічного досвіду першої половини ХХ століття, ООН мала на меті обмежити використання військових засобів у глобальних відносинах. Проте недоліки в її діяльності зумовили відновлення актів агресії вже у ХХІ столітті, що свідчить про незавершеність процесу інституціоналізації ефективних механізмів міжнародної безпеки.

Попри неоднозначність у сприйнятті держав, які вдаються до «політики умиротворення», це поняття залишається важливим аналітичним інструментом для дослідження сучасних викликів у сфері міжнародних відносин. Термін «умиротворення» має тривалу історію використання в політичному лексиконі, при цьому його зміст не завжди був однозначним. Відсутність чіткого теоретичного визначення та узгоджених основних характеристик «політики умиротворення» сприяє появі різних її інтерпретацій, від академічних концепцій у межах міжнародних відносин до спрощених трактувань у політичній практиці. У Короткому оксфордському політичному словнику, укладеному І. Макліном та А. Макміланом, поняття «умиротворення» трактується як політика поступок агресивним вимогам з метою збереження або досягнення миру. Автори наголошують, що в сучасному політичному дискурсі термін «умиротворення» має переважно негативну конотацію, адже часто асоціюється з поступливістю перед агресором чи намаганням «викупити мир» ціною поступок територіального або суверенного характеру. Такий підхід, на думку дослідників, не забезпечує тривалого стабільного результату, оскільки агресор, отримавши бажане, схильний повертатися з новими, ще більш масштабними вимогами [76, с. 702-703].

Класичне теоретичне осмислення феномену «умиротворення» пропонує Г. Моргентау у своїй фундаментальній праці «Політика між націями». Учений характеризує «політику умиротворення» як помилкову форму компромісу, що ґрунтується на хибному ототожненні імперіалізму з політикою статус-кво. На його переконання, така стратегія є проявом нездатності політичних акторів адекватно ідентифікувати справжні цілі імперіалістичної держави, а також свідченням браку політичного реалізму у формуванні зовнішньої політики [292,

с. 43]. Відтак, «умиротворення» не лише не стримує агресора, але й створює йому сприятливі умови для подальшої експансії. Історичним прикладом неефективності політики умиротворення є діяльність Великої Британії напередодні Другої світової війни, яка, намагаючись уникнути військового конфлікту, фактично сприяла дестабілізації європейського безпекового простору. Як зазначає дослідник В. Павленко, рішення Мюнхенської конференції 1938 року чітко продемонстрували неспроможність механізмів колективної безпеки своєчасно реагувати на виклики міжнародного середовища [90, с. 25]. Подібної позиції дотримуються й українські дослідники А. Міносян та О. Варипаєв, які вказують, що слабкість системи колективного захисту провокує нові акти агресії [84, с. 198]. За їхніми спостереженнями, нинішні форми «умиротворення» часто набувають символічного характеру, коли держави, прикриваючись нейтралітетом або прагненням зберегти економічні вигоди, демонструють обмеженість санкцій.

Сучасний політологічний аналіз виявляє паралелі між потенційними територіальними поступками РФ та політикою «умиротворення агресора» 1938 року. Обидві стратегії базуються на хибній тезі, що задоволення експансіоністських вимог за рахунок суверенітету третіх держав запобігає глобальному конфлікту. Історичний досвід Мюнхенської угоди доводить, що толерування агресії не гарантує стабільності, а формує деструктивні елементи в системі міжнародного права та стимулює подальшу експансію.

У своїх дослідженнях Г. Крейг та А. Джордж визначають поняття «умиротворення» як систематичне зменшення міждержавної напруги шляхом усунення ключових причин конфлікту [206, с. 250]. Водночас, практична реалізація цього підходу рідко призводила до очікуваних результатів. У більшості випадків політика умиротворення застосовувалася передчасно, у ситуаціях, коли конфлікт ще не було вичерпано, а політичні умови не сприяли конструктивному діалогу. Історичним прикладом неефективності політики умиротворення в сучасну епоху є спроби врегулювати агресивну поведінку Іраку під керівництвом С. Хусейна. Застосування дипломатичних поступок і обмежених санкційних механізмів не запобігло подальшій ескалації конфлікту, яка завершилася

вторгненням Іраку до Кувейту, що виявило обмеженість «умиротворювальної» стратегії в умовах, коли агресор не демонструє готовності до компромісу. Звернення до історичних аналогій стало важливою складовою політичного дискурсу кінця ХХ століття. Президент США Дж. Буш (старший), оцінюючи події на Близькому Сході, наголошував на неприйнятності повторення історичних помилок: «Якщо історія нас чогось навчає, то лише того, що ми маємо протистояти агресії, інакше вона знищить наші свободи. Умиротворення не працює» [261]. Таким чином, негативний історичний досвід політики умиротворення став важливим аргументом на користь переорієнтації стратегій провідних держав у бік активної протидії агресії.

Одне з концептуально цікавих визначень феномену «умиротворення агресії» подається в електронній енциклопедії «Світові проблеми і потенціал людини»: воно здатне тимчасово призупинити конфлікт, але водночас створити сприятливі умови для подальших актів агресії [176]. Згідно з цим підходом, політика умиротворення реалізується у тих випадках, коли агресор має значний воєнно-політичний потенціал або коли учасники конфлікту (включно з третіми сторонами) не демонструють належної політичної волі для засудження агресії та застосування дієвих заходів впливу. Подібна ситуація породжує загрозу, за якої отриманий через «умиротворення» часовий проміжок не використовується для досягнення сталого миру, а натомість призводить до порушення міжнародно-правових норм унаслідок політичних або економічних міркувань держав-учасниць.

Показовим прикладом сучасної інтерпретації подібного сценарію є реакція ЄС на агресивну політику РФ щодо України. Як зазначає український дослідник І. Гурак, у політиці ЄС тривалий час простежувалася відсутність ефективних механізмів реагування на агресивні дії Москви, а також нестача політичної волі для формування жорсткої зовнішньополітичної позиції [30, с. 83]. Наслідком подібної стратегії стало подальше посилення ревізійністських намірів Росії, кульмінацією яких стало широкомасштабне вторгнення в Україну в лютому 2022 року.

Вагомий внесок у теоретичне осмислення феномену «умиротворення» здійснив американський дослідник С. Рок, виділяючи дві основні форми політичної поведінки держав: «політику умиротворення» та «політику стримування». Вибір між цими підходами залежить від мотивів і цілей держави, яка ініціює або реагує на конфлікт. Учений класифікує такі мотиви у дві базові категорії: «безпека» (security) та «жадібність» (greed).

Якщо рушійною силою поведінки держави є прагнення безпеки, політика стримування може виявитися неефективною або передчасною, оскільки загострення конфлікту здатне підірвати перспективи досягнення миру. У таких випадках умиротворення може бути прийнятним лише як тимчасова тактика, що дозволяє виграти час для розробки альтернативних інструментів впливу.

Коли ж мотиваційною основою агресора виступає жадібність, ситуація ускладнюється. С. Рок пропонує диференціювати цей чинник за двома параметрами – інтенсивністю та масштабністю [326, с. 175]. Теоретики стримування зазначають, що ефективність політики знижується, коли держава-агресор демонструє високу мотивацію та нагальність у досягненні цілей. У подібних умовах навіть загроза серйозного покарання не завжди здатна стримати агресора. Навпаки, якщо прихильність до цілей є обмеженою, а часовий тиск мінімальний, політика стримування може бути успішною, оскільки супротивник оцінює ризики як надмірні порівняно з потенційними вигодами.

Особливої уваги заслуговує висновок С. Рока про подвійний ефект політики умиротворення, який може мати матеріальний та психологічний виміри. Матеріальний ефект полягає у фактичних територіальних або оборонних поступках, що спричиняють стратегічний дисбаланс, посилюючи потенціал агресора та послаблюючи здатність держави-жертви до самооборони. Психологічний ефект полягає у втраті довіри до політичної стійкості та рішучості держави, яка проводить політику умиротворення. Це формує у агресора переконання у слабкості та нерішучості супротивника, що стимулює його до висування нових, більш амбітних вимог [326, с. 4]. У результаті держава, що

здійснює політику поступок, опиняється перед необхідністю застосування радикальніших заходів захисту.

Узагальнюючи наведені теоретичні позиції, можна стверджувати, що політика умиротворення втрачає сенс, коли мотивацією опонента виступає «жадібність» або імперіалістичні амбіції, а не пошук безпеки. У такому контексті будь-які компроміси сприймаються агресором не як жест доброї волі, а як прояв слабкості та нерішучості, що створює як психологічні, так і матеріальні передумови для подальшої ескалації конфлікту.

У цьому аспекті превалує думка, що держави-агресори характеризуються низьким рівнем сприйнятливості до зовнішнього впливу, що зумовлює неефективність умиротворення. Р. Джервіс стверджує, що ефективність стратегії потребує доповнення елементами стримування, зокрема погрозами або застосуванням сили, які здатні забезпечити короткостроковий тактичний ефект [266, с. 101-102]. Дослідник Дж. А. Ланьї розмежовує активне та пасивне умиротворення. Активне умиротворення передбачає ініціативну позицію держави, яка реагує на вимоги потенційно агресивного уряду шляхом конструктивного діалогу, що поступово трансформується у процес дружніх переговорів, спрямованих на часткове або повне задоволення висунутих вимог. Натомість пасивне умиротворення характеризується відсутністю дієвої реакції на агресивні кроки іншої сторони, що дозволяє потенційному супротивнику покращити своє стратегічне становище. Формально засуджуючи такі дії або апелюючи до світової громадської думки, держава, що здійснює пасивне умиротворення, не вживає практичних кроків для їх зупинки. Така політика зазвичай супроводжується недооцінкою агресивних намірів противника, відсутністю власного військово-політичного зміцнення та прорахунками у стратегічній оцінці ризиків. Як наслідок, подібна поведінка може призвести до висунення неприйнятних вимог з боку агресора або навіть до переростання конфлікту у відкриту війну [279, с. 319].

Аналіз історичних прикладів засвідчує, що політика умиротворення має амбівалентний характер, оскільки її результати залежать від конкретних обставин,

балансу сил та намірів сторін. Практика міжнародних відносин демонструє як випадки успішного застосування, так і приклади повного провалу цієї стратегії. Відтак постає необхідність у чіткому визначенні умов, за яких політика умиротворення може мати позитивний ефект у процесі переговорів і врегулювання конфліктів. Ефективність будь-якої стратегії деескалації, включно з «умиротворенням», значною мірою залежить від інтенцій агресора, характеру поступок, а також політичного контексту її реалізації. Як відзначають дослідники Р. Джервіс, Р. Лебоу та Дж. Стайн, політика умиротворення, застосована щодо нацистської Німеччини, не лише не призвела до стабілізації ситуації, а й спровокувала нові агресивні дії, створивши підґрунтя для подальших вимог з боку А. Гітлера. Водночас ті самі дослідники вказують, що аналогічна стратегія, реалізована у відносинах Великої Британії зі Сполученими Штатами у ХІХ столітті, мала конструктивний ефект і сприяла врегулюванню низки політичних суперечностей [265, с. 223]. Таким чином, політика умиротворення не є однозначно деструктивною чи конструктивною, а її результативність визначається комплексом чинників, зокрема типом мотивації сторін, ступенем їхньої раціональності, а також балансом сил у міжнародному середовищі. Подальші дослідження цього феномену мають бути спрямовані на виявлення умов, за яких стратегія умиротворення може перетворитися із форми пасивної поступливості на інструмент превентивної дипломатії, здатної підтримувати стабільність у глобальній системі міжнародних відносин.

У своїх дослідженнях вищезгаданий професор С. Рок акцентує увагу не лише на деструктивних наслідках політики умиротворення, але й на низці прикладів її успішного застосування в історії міжнародних відносин. Одним із найвиразніших прикладів, який він наводить, також є врегулювання англо-американських суперечностей у ХІХ столітті [326, с. 25]. Дії британської дипломатії, попри очевидний елемент поступок, сприяли запобіганню відкритому конфлікту між двома провідними англосаксонськими державами та заклали основу для тривалої стабілізації англо-американських відносин. Таким чином, цей приклад засвідчує ефективність моделі, яку С. Рок означає як «умиротворення від

сили», тобто компроміс, здійснений із позиції політичної впевненості та стратегічної переваги. Як зазначав В. Черчилль, «умиротворення саме по собі може бути добрим чи поганим – залежно від обставин. Умиротворення, що впливає зі слабкості, є згубним, тоді як умиротворення, що походить від сили, є актом великодушності й благородства, який може стати найнадійнішим шляхом до миру у світі» [314].

Окремої уваги заслуговує застосування елементів політики умиротворення у відносинах між Великою Британією, США та Радянським Союзом у 1941–1945 роках. Попри критику з боку частини політологів, які вважали поступки щодо територіальних і політичних питань, зокрема долі Польщі, виправданням радянської експансії, союзники прагнули зберегти стратегічну коаліцію проти нацистської Німеччини. Водночас перехід від політики умиротворення до політики стримування, який відбувся одразу після завершення Другої світової війни, позначився як ключовий етап еволюції стратегічного мислення Заходу. У доповіді радника президента США К. Кліффорда (1946 року) зазначалося: «Мова військової сили – це єдина мова, яку розуміють прибічники силової політики. Компроміс і поступки розцінюються радянським керівництвом як прояв слабкості, що лише заохочує нові й масштабніші вимоги» [197, с. 73]. Поєднання елементів умиротворення та стримування дозволило уникнути прямого військового зіткнення між західними демократіями та СРСР. Цей історичний досвід підтверджує, що гнучке поєднання дипломатичних і силових механізмів може виступати ефективною стратегією у збереженні глобальної стабільності.

Узагальнення емпіричного матеріалу дозволяє виокремити комплекс базових умов, дотримання яких забезпечує ефективність політики умиротворення у системі міжнародних відносин:

1. Мотиваційна основа дій опонента має спиратися переважно на відчуття загрози безпеці чи незахищеності, а не на прагнення досягнення економічної вигоди.

2. Наявність усвідомленої потреби у збереженні співпраці та добросусідських відносин між сторонами конфлікту, що унеможливорює висунення подальших вимог після врегулювання основних суперечностей.

3. Кінцеві цілі сторони, що здійснює умиротворення, повинні відповідати принципам міжнародного права та не суперечити нормам колективної безпеки.

4. Процес умиротворення повинен мати поступовий і послідовний характер, де кожен наступний етап реалізується лише після підтвердження ефективності попередніх дій.

5. Держава, що застосовує політику умиротворення, має зберігати здатність до захисту власних інтересів і забезпечення національної безпеки на всіх етапах переговорного процесу.

6. Застосування політики умиротворення є концептуально обґрунтованим переважно на латентних етапах конфліктогенезу, до настання фази збройної ескалації та фіксації порушень базових принципів міжнародного права.

7. Вимоги, висунуті в межах процесу врегулювання, не повинні обмежувати основоположні засади державного суверенітету та політичної незалежності.

8. Ефективність може бути досягнута за умови поєднання політики умиротворення з іншими стратегіями міжнародних відносин, такими як стримування, м'яка сила чи медіація.

9. Політика умиротворення передбачає взаємність поступок і компромісів, що сприяють формуванню балансу інтересів.

10. Економічні наслідки можливого поширення агресії для сильнішої сторони, після потенційного умиротворення, мають перевищувати потенційні вигоди, що робить силовий сценарій не вигідним і стимулює пошук дипломатичних рішень.

Узагальнення наведених положень дає підстави для розширеного трактування поняття «умиротворення» в системі сучасної політичної науки. Враховуючи як позитивні, так і негативні прояви цього феномену в процесі врегулювання міжнародних конфліктів, доцільно провести додаткову

диференціацію терміна на два взаємопов'язані, але змістовно різні підтипи: політика умиротворення сторони конфлікту, політика умиротворення агресора.

Ключова відмінність між ними полягає у характері сторін конфлікту та наявності агресора, який вдається до незаконного застосування сили з метою порушення суверенітету або територіальної цілісності іншої сторони.

Для адекватного розуміння змісту поняття «політика умиротворення агресора» необхідно звернутися до дефініції суміжного терміна – «агресія». У «Політологічному словнику» за редакцією М. Головатого та О. Антонюка агресія визначається як усі форми та види незаконного, з погляду Статуту ООН, збройного нападу чи застосування сили однією державою або групою держав проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої країни чи народу [98, с. 17]. З огляду на це, поняття «політика умиротворення агресора» має відношення до ситуацій, у яких порушуються догматичні основи суверенітету та міжнародного правопорядку, а висунуті вимоги безпосередньо зачіпають питання територіальної цілісності, політичної незалежності та безпеки держави-жертви.

Натомість «політика умиротворення сторони конфлікту» застосовується у випадках, коли агресія ще не відбулася або не має ознак прямого силового тиску. Вона охоплює переважно локальні проблеми безпеки, внутрішньополітичні суперечності чи соціально-економічні дисбаланси, що можуть бути врегульовані шляхом дипломатичного посередництва або економічної підтримки з боку зовнішніх акторів. Такий формат умиротворення набуває конструктивного значення лише тоді, коли не порушуються норми міжнародного права і коли залучення третьої сторони має на меті пришвидшення переговорного процесу та досягнення стабільного миру [130, с. 199-207].

Таким чином, сучасне розуміння політики умиротворення потребує багатовимірного підходу, який ураховує тип сторін конфлікту, мотиви їхньої поведінки, а також етап розвитку протистояння. Диференціація понять «умиротворення сторони конфлікту» та «умиротворення агресора» сприяє точнішій типологізації стратегій мирного врегулювання та створює підґрунтя для

подальших досліджень ефективності зовнішньополітичних рішень у контексті міжнародної безпеки.

У процесі нормативного аналізу феномена «умиротворення» особливого значення набуває його морально-етичний аспект, який визначає не лише допустимість, але й легітимність застосування такої стратегії у міжнародних відносинах. Науковець Р. Дімулло характеризує політику умиротворення як не лише контрпродуктивне, але й аморальне явище, що фактично винагороджує агресивну поведінку, сприяючи подальшій ескалації конфлікту та часто передбачаючи нівелювання інтересів постраждалої сторони [216, с. 252]. Проблематика умиротворення пов'язана з категорією толерантності, що в історичному та філософському контексті походить від латинського «tolerantia» – «терпимість». У сучасному розумінні цей термін означає активне визнання права іншої сторони на існування, вираження думок та відмінний спосіб життя [99, с. 351]. У міжнародному дискурсі толерантність часто постає як нормативна основа співіснування держав, що сприяє діалогу, взаєморозумінню та мирному врегулюванню конфліктів. Тривале застосування політики умиротворення може спричинити ефект звикання до агресії, формуючи у свідомості міжнародних акторів своєрідну «норму допустимого насильства». Подібна «толерантність до агресії» не лише послаблює механізми колективної безпеки, але й створює моральний вакуум, у якому дії агресора сприймаються як прийнятні або неминучі.

У міждержавному вимірі агресія часто має аналогії з поведінковими моделями в міжособистісних відносинах. Як і в соціальному контексті, толерантність до девіантної поведінки, зокрема до проявів насильства, стимулює її подальше відтворення. Аналогічним чином у міжнародній політиці відсутність рішучої реакції на агресію заохочує порушника до нових актів насильства. Найбільш небезпечним видом такої поведінки є військова агресія, оскільки її наслідки мають масштабний і системний характер, завдаючи шкоди не лише жертві, але й глобальному безпековому середовищу.

Більшість актів агресії ініціюються авторитарними або тоталітарними режимами, які розглядають силу як інструмент реалізації політичних та

економічних інтересів. Відсутність скоординованої відповіді або зволікання з боку міжнародних інституцій фактично легітимізує агресію, створюючи для агресора умови для отримання моральних і матеріальних дивідендів від власних дій. Моральний та політичний обов'язок міжнародного співтовариства полягає у превентивному реагуванні – на етапі, коли агресія лише формується як намір. Принцип свободи дій держав не може інтерпретуватися як дозвіл на насильство, а наукова думка мала би послідовно закріплювати тезу про недопустимість війни як форми міждержавної взаємодії. Аналізуючи результати численних збройних конфліктів сучасності, можна констатувати, що будь-яка форма військової агресії супроводжується значно більшими людськими втратами, ніж ті, які могли би бути за умови застосування немілітарних засобів стримування, тому жодна військова агресія не може бути виправданою.

В умовах трансформації глобального порядку важливою необхідністю є зміни тенденції до переосмислення морально-політичних орієнтирів, зокрема щодо поняття толерантності до агресії. У сучасному світі формується нова парадигма – «нульова толерантність». Концепція «нульової толерантності» набуває особливої ваги у питаннях протидії агресії, адже передбачає неприйняття навіть найменших проявів, які можуть слугувати індикаторами потенційної загрози у майбутньому. Цей перехід відображав би еволюцію суспільної свідомості, обумовлену військовими, економічними та соціальними факторами, що в сукупності визначають актуальні виклики глобальній безпеці.

Поняття «нульової толерантності» походить із практики кримінології та політики боротьби зі злочинністю, де кожне, навіть незначне порушення, підлягає негайній реакції з метою запобігання його подальшому поширенню. Як зазначає Ч. Поллард, цей принцип має безпосередній зв'язок із концепцією «розбитих вікон», запропонованою Дж. Вілсоном і Дж. Келлінгом. Згідно з нею, ігнорування дрібних правопорушень створює сприятливе середовище для ескалації серйозних злочинів, тоді як своєчасна реакція дозволяє стабілізувати соціальний порядок [188, с. 46-48].

У сфері міжнародної безпеки принцип «нульової толерантності» може виступати ключовим інструментом превентивного реагування, спрямованим на запобігання конфліктам ще на стадії їх зародження. Такий підхід передбачає відмову від пасивного спостереження за ескалаційними процесами та формує новий тип політичної культури, в основі якої знаходиться невідворотність реакції міжнародної спільноти на будь-які прояви агресивної поведінки. Перехід до політики «нульової толерантності» може розглядатися як якісний етап у розвитку системи глобальної безпеки, орієнтований на запобігання конфліктам, зміцнення стабільності та підтримання справедливого міжнародного порядку.

Підсумовуючи етико-нормативний вимір, слід зазначити, що толерантність до агресивних дій є не лише контрпродуктивною, але й морально хибною стратегією, оскільки вона фактично легітимізує насильство та руйнує ціннісні основи міжнародного порядку. Відтак, єдиною виправданою відповіддю на сучасні безпекові виклики є перехід до парадигми «нульової толерантності», яка передбачає превентивну та невідворотну реакцію міжнародної спільноти на будь-які прояви агресії ще на стадії їх зародження.

Поряд із цим, у сучасному світі набуває поширення тенденція до консолідації недемократичних режимів (Іран–Росія, Білорусь–Росія, Північна Корея–Росія та інші), що формують своєрідний «архіпелаг авторитаризму», який становить загрозу демократичним принципам міжнародного співіснування. Одним із чинників, що посилює цю тенденцію, є низька ефективність міжнародних санкцій, запроваджених демократичними державами та криза інституційної дієвості глобальних організацій, передусім ООН, діяльність якої обмежена механізмом права вето – інструментом, що на практиці дозволяє одній із найбільш агресивних держав, відповідно до Global Peace Index 2022 [246, с. 11], блокувати колективні рішення. Значна частина сучасних конфліктів має здебільшого економічне підґрунтя, тому військові дії мали би стати економічно не вигідними як для держави-агресора, так і для її партнерів. Ефективна міжнародна політика, спрямована на позбавлення агресії економічної доцільності,

може стати вирішальним чинником у нейтралізації воєнних загроз та забезпеченні довгострокової стабільності світової системи [129, с. 135-137].

Важливим етапом у дослідженні політики ЄС щодо РФ є чітке розмежування понять «політика умиротворення» та «факт (момент) умиротворення», які належать до різних рівнів політичного аналізу – стратегічного та тактичного відповідно.

Політика умиротворення – це тривала, послідовна та системна стратегія міжнародної поведінки, спрямована на запобігання ескалації конфлікту і підтримання стабільності через уникнення прямої конфронтації з агресором та пошук компромісів, навіть за рахунок власних національних інтересів чи принципів міжнародного права. Така політика передбачає формування цілісної логіки зовнішньополітичного позиціонування, у межах якої поступки, обмежене реагування або дипломатичні компроміси розглядаються як прийнятна ціна за підтримання миру.

У період 2008–2021 роки зовнішня політика ЄС щодо РФ значною мірою набувала рис стратегії умиротворення, у якій пріоритет діалогу, енергетичної взаємозалежності та економічного партнерства домінував над принципом стримування, навіть за наявності очевидних проявів агресивної поведінки з боку Москви.

Натомість факт умиротворення є окремим епізодом або дією, що має характер умиротворення, але не визначає стратегічного курсу держави. Такі факти можуть бути зумовлені ситуативними, тактичними або дипломатичними міркуваннями і не змінювати базової парадигми політики. Наприклад, навіть у межах політики стримування можливі прояви умиротворення – тимчасове послаблення санкцій, символічні жести «відновлення діалогу» чи утримання від певних дій із гуманітарних мотивів. Аналогічно, політика умиротворення може включати демонстративні акти стримування, якщо вони виконують лише інструментальну, а не стратегічну функцію.

Отже, розмежування «політики» та «факту» умиротворення базується на відмінностях у рівні системності, часовій тривалості та функціональному

навантаженні. Політика умиротворення визначає загальну логіку поведінки міжнародного актора, тоді як факт умиротворення є локальним проявом цієї логіки або винятком із неї.

Це розмежування має принципове значення для адекватної інтерпретації політики ЄС щодо РФ, коли навіть за наявності окремих елементів стримування (економічні санкції, дипломатичний тиск, військово-технічна підтримка), стратегічна орієнтація може залишатися умиротворювальною, якщо її кінцева мета полягає не у зміні поведінки агресора та відновленні міжнародної справедливості, а у збереженні умовного статус-кво.

Важливим напрямом наукового осмислення феномену політики умиротворення є її інтерпретація як системного підходу до розуміння динаміки міжнародних відносин. Такий підхід передбачає застосування комплексного міждисциплінарного аналізу, що охоплює історичні, політичні, соціальні та ціннісні виміри цього явища. Зокрема, використання компаративістського методу дозволяє здійснити порівняльний аналіз історичних прецедентів реалізації політики умиротворення з її сучасними аналогами, досліджуючи політичні стратегії, поведінку міжнародних акторів, держав, міждержавних організацій, дипломатичних посередників, а також результати їхніх дій у різних контекстах міжнародної безпеки. У поєднанні з історичним підходом це дає змогу ідентифікувати ключові ризики та суперечності застосування стратегії умиротворення у зовнішній політиці держав, особливо в аспекті забезпечення гармонійного співіснування та стратегічної стабільності.

У межах цього дослідження основна увага зосереджена на аналізі політики умиротворення в сучасних міжнародних відносинах, зокрема на прикладі реакції ЄС на дії РФ в період до та після початку перших етапів збройної агресії проти України та напередодні й під час повномасштабного вторгнення. Особливе значення має характеристика впливу держав-союзників на формування спільної політики ЄС щодо РФ та аналіз ефективності обраних стратегічних підходів.

Методологічна база дослідження передбачає поєднання якісного аналізу політичних матеріалів із застосуванням методів глибокого дослідження позиції

політичних акторів, пов'язаних з тематикою роботи, контент-аналізу виступів міжнародних лідерів, вивчення офіційних документів, емпіричних спостережень тощо. Такий підхід дає змогу забезпечити високий рівень об'єктивності та досягти глибшого розуміння мотивів, механізмів і результатів реалізації політики умиротворення. Для аналізу теоретико-методологічних підходів до розуміння політики умиротворення, визначення її змісту, моделі та еволюцію використовується: аналітико-тематичний метод для систематизації матеріалів та виокремлення ключових факторів, що визначають сутність «політики умиротворення»; історичний метод для розгляду еволюції самого поняття та історичних моделей умиротворення та для реконструкції еволюції підходів (від партнерства 90-х до протистояння) та періодизації подій; загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування) для формування теоретичних висновків та дефініцій; політико-правовий метод для оцінки міжнародно-правових аспектів агресії РФ та правомірності реакції ЄС; івент-аналіз (аналіз подій) для відстеження хронології конкретних агресивних дій РФ та відповідних кроків ЄС; емпіричний метод для збору та фіксації конкретних даних (офіційні рішення, статистичні показники); структурно-функціональний метод дозволяє оцінити роль окремих складових відповіді (санкційної, дипломатичної) у загальній системі реагування та для розбору механізмів підтримки (військова, енергетична, фінансова допомога) як функціональних елементів політики; аналіз документів для детального вивчення резолюцій, декларацій та санкційних пакетів цього періоду; порівняльний (компаративний) метод дозволяє зіставити позиції різних держав-членів; біхевіористський підхід для виявлення глибинних мотиваційних та психологічних чинників лідерів країн, які вагаються (аналіз реальної поведінки, а не лише декларацій) та для аналізу мотивації, «схильності» до умиротворення та психології лідерів; системний підхід дозволяє розглядати зовнішні фактори впливу (США, Велика Британія, НАТО) та їх взаємозалежність із внутрішньою політикою ЄС.

У теоретико-методологічному вимірі концепт «політики умиротворення» концептуалізується переважно на перетині ліберального ідеалізму та політичного

реалізму, які виконують у дослідженні різні аналітичні функції. З одного боку, ліберально-ідеалістична парадигма (та її розвиток у вигляді неоліберального інституціоналізму, зокрема в працях Р. Когейна щодо комплексної взаємозалежності [273, с. 40]) пояснює первинні мотивації країн ЄС. Цей підхід розкриває віру європейських еліт у те, що залучення РФ до міжнародних інституцій та поглиблення економічних зв'язків здатні трансформувати її політику та нівелювати агресивні наміри. Водночас політичний реалізм виступає критичною протиположністю ідеалізму та лібералізму, залишаючись необхідним елементом для повноцінного та об'єктивного аналізу. Згідно з положеннями неореалізму, держави виступають раціональними акторами, що діють у межах анархічної міжнародної системи, прагнучи максимізації власної безпеки та потужності. Спираючись на структурний реалізм К. Волтца, політика умиротворення розглядається не як результат спільних цінностей, а як реакція на розподіл сили в міжнародній системі, де слабкість або поступливість одного актора лише заохочує експансіонізм іншого [389, с. 57]. Доповнюючи цей синтез, розширений аналіз потребує залучення конструктивістської парадигми. Вибір конструктивізму зумовлений тим, що суто матеріальні фактори (реалізм) або економічні вигоди (лібералізм) не здатні повною мірою пояснити тривалість ірраціональної, з точки зору безпеки, політики поступок. Водночас конструктивістський підхід акцентує увагу на ролі норм, ідентичностей та соціально-культурних наративів у формуванні зовнішньополітичної поведінки. Згідно з цією логікою, міжнародна реальність не є об'єктивно заданою, а конструюється у процесі взаємодії акторів, де уявлення про себе та інших визначають політичні рішення. Як зазначає Н. Городня, у межах західного наукового дискурсу агресія Росії в Україні демонструє взаємодію матеріальних і нормативних факторів, що спільно формують систему міжнародної безпеки [26, с. 264-265]. Саме поєднання цих теоретичних підходів дозволяє розкрити подвійний характер взаємозалежності між сприйняттям загроз і прийняттям політичних рішень у процесі реалізації політики ЄС стосовно РФ.

У межах дослідження було також здійснено соціальне моделювання «політики умиротворення» як феномену, що проявляється не лише у сфері міждержавних відносин, але й у соціопсихологічних механізмах взаємодії індивідів у суспільстві. Такий підхід дозволяє екстраполювати моделі поведінки міжнародних акторів на індивідуальний рівень, що сприяє кращому розумінню мотивацій, реакцій та ціннісних орієнтацій, які впливають на формування політичних стратегій. Здійснення ретроспективного соціального моделювання дає змогу розглядати держави як окремих, незалежних суб'єктів у межах існування обмеженого суспільного простору, на основі чого можна отримати особистий досвід для досягнення коректних висновків щодо умов мирного співіснування. Цей підхід також виявляє алогізми міжнародної поведінки, зокрема ситуації, коли цінність людського життя в межах однієї держави значно перевищує його сприйняття в контексті міжнародних подій.

В рамках реалістичної парадигми міжнародних відносин особливе значення має аналіз того, як структура міжнародної системи та принцип «балансу сил» впливають на реалізацію «політики умиротворення». У цьому контексті ключовими аналітичними параметрами виступають фактори безпеки, геополітичного позиціонування та стратегічних інтересів держав, які визначають характер взаємодії між основними акторами міжнародної системи.

Поєднання положень соціального моделювання та концепції «балансу сил» дає змогу більш глибоко інтерпретувати механізми функціонування системи міжнародної стабільності. Як зазначав М. Каплан у своїй праці «Система та процес у міжнародній політиці», у межах системи «балансу сил» стабільність зберігається завдяки взаємодоповнювальним діям основних національних акторів, які дотримуються певних системних правил. Якщо ж один із ключових учасників міжнародної системи ігнорує або порушує правила «балансу сил», це може призвести до дестабілізації всієї структури. На відміну від соціальних систем, у міжнародній системі відсутній наддержавний «поліцейський» орган, здатний автоматично відновити рівновагу. У такій системі стабільність підтримується лише за рахунок своєчасних компенсаційних дій самих держав. Каплан,

проводячи аналогію із соціальними системами, зауважує, що окремий індивід не здатен зруйнувати суспільний порядок без підтримки ширшого руху. Хоча окремі девіантні дії можуть завдати шкоди, такі як насильство, злочин, порушення норм, вони не мають потенціалу системної трансформації без формування організованої групи з подібними установками [270, с. 38-39]. Водночас, варто допустити факт нагромадження таких груп або їх консолідацію довкола спільних антисоціальних ідей, що підвищує ймовірність зміни або корекції соціальної системи. Така можливість утворення дає підстави стверджувати, що системна дестабілізація можлива лише у випадку об'єднання держав або коаліцій, які відхиляються від загальноприйнятих норм міжнародної поведінки. З огляду на це, економічно-санкційна протидія такому об'єднанню може стати важливим елементом збереження миру і безпеки. Особливої уваги, в попередньому контексті, потребує фактор інституціоналізації «міжнародного поліцейського нагляду», здатного забезпечити підтримання стабільності та правопорядку у світовій системі. Наявні механізми, зокрема в межах ООН, демонструють обмежену ефективність у виконанні цієї функції. Використання «політики умиротворення агресора» окремими членами міжнародної спільноти потенційно підриває міжнародно-правові засади і сприяє ерозії норм колективної безпеки.

У цьому контексті важливою аналітичною категорією є принцип причинності (каузальності), згідно з яким кожне політичне явище має чітко визначені причини та наслідки. Застосування цього принципу дає змогу простежити ланцюгову реакцію зовнішньополітичних процесів, зокрема те, як агресія РФ проти України зумовила формування нових міжнародних коаліцій, зміну політики безпеки в ЄС та трансформацію стратегічних підходів до забезпечення миру.

Варто також підкреслити міждисциплінарний характер дослідження, який передбачає інтеграцію даних із політології, соціології, психології та міжнародного права. Такий підхід дає змогу здійснити комплексне осмислення природи політики умиротворення, визначивши її як багатовимірне явище, що охоплює структурні, поведінкові та ціннісні аспекти міжнародної взаємодії.

Відповідно до принципу наукової об'єктивності, методологічною новизною даного дослідження є застосування методу когнітивного аналізу причинно-наслідкових зв'язків у зовнішньополітичних процесах, зокрема через дослідження когнітивних моделей суб'єкта – президента РФ. Такий підхід дає змогу простежити особливості формування його політичного бачення, а також специфіку сприйняття цього бачення іншими суб'єктами міжнародних відносин, що взаємодіяли з ним на глобальній арені. Особливо важливим є встановлення взаємозалежностей між ключовими концептами, такими як: «розширення НАТО/ЄС» – «загроза російському режиму» – «легітимація агресії» та «утворення колізій в міжнародному праві» – «агресія в Грузії» – «слабка реакція на анексію Криму». Вказані когнітивні зв'язки суттєво впливали на процес прийняття зовнішньополітичних рішень російським керівництвом, сприяючи формуванню логіки, що зрештою привело до повномасштабної військової агресії проти України.

Підсумовуючи, можна зазначити, що розглянуті теоретичні підходи відображають різні наукові школи міжнародних відносин (реалістичну, ліберальну, конструктивістську), кожна з яких індивідуально може інтерпретувати сутність політики умиротворення. Узагальнення їхніх здобутків дозволяє зробити методологічно важливий висновок, що застосування політики умиротворення на сучасній міжнародній арені потребує особливої обережності, оскільки за певних умов вона може сприяти легітимації агресії, а не її запобіганню.

У межах цього дослідження політика умиротворення розглядається не як нейтральний дипломатичний інструментарій, а як деструктивний чинник міжнародних відносин. В умовах агресії, вмотивованої експансіоністськими амбіціями, такий підхід провокує стратегічну асиметрію та неминучу ескалацію збройного конфлікту. Натомість очікувана інтеграція РФ до нормативного простору міжнародного права була заміщена інструменталізацією нею економічної взаємозалежності та дипломатичних преференцій задля підготовки системного ревізійністського виклику європейській безпековій архітектурі.

1.2. Джерельна база та її класифікація

Джерельну базу дисертаційного дослідження становить комплекс офіційних документів, аналітичних матеріалів, наукових праць, публіцистичних джерел та електронних ресурсів, які у сукупності дають змогу всебічно проаналізувати політику ЄС щодо умиротворення РФ.

Провідну групу джерел становлять інституційні джерела. До цієї групи увійшли нормативно-правові акти, офіційні звіти та документи державних органів і міжнародних організацій, що становлять легітимну основу дослідження:

Документи ЄС та її інституцій:

- Договори ЄС: Договір про Європейський Союз, Договір про функціонування ЄС (які визначають правові засади ЄС);
- Рішення Ради ЄС, висновки Ради ЄС щодо безпекової ситуації, а також резолюції Європейського парламенту щодо російської агресії.

Документи міжнародних організацій:

- Матеріали ООН, зокрема огляди гуманітарних потреб та реагування, резолюції Ради Безпеки та Статут ООН;
- Офіційні документи НАТО та звіти оборонних комітетів;
- Санкційні пакети документів прийняті після 2014 року.

Законодавчі акти України:

- Закони України та постанови Верховної Ради;
- Офіційні матеріали міністерств: МЗС України, Міністерства фінансів України, Міністерства оборони України.

Офіційні документи іноземних держав:

- Заяви та акти США;
- Урядові матеріали Великої Британії.

Окрему групу становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, у яких розкрито теоретичні та практичні аспекти зовнішньої політики ЄС, проблематику безпеки в Європі, концепт «умиротворення» в

міжнародних відносинах. Значний внесок у розробку теми зробили праці таких авторів, як О. Бойчук, П. Гай-Нижник, І. Гурак, С. Дерев'янка, М. Каплан, В. Климончук, А. Мартинов, Г. Моргентау, В. Павленко, Г. Перепелиця, С. Рок, Т. Снайдер, С. Толстов, І. Цепенда, А. Шуляк та інші.

Вагомий пласт становлять аналітичні матеріали провідних українських та міжнародних дослідницьких центрів та платформи журналістів-розслідувачів, серед яких американський аналітичний центр Центр міжнародної політики (The Center for International Policy), дослідницький центр Кільського інституту (Kiel Institute for the World Economy), американський аналітичний центр Інститут вивчення війни (The Institute for the Study of War), іспанський аналітичний центр Королівський інститут Елькано (Elcano Royal Institute), Центр європейських політичних досліджень (CEPS), британський аналітичний центр Chatham House, Королівський об'єднаний інститут служб (RUSI), бельгійський дослідницький центр Carnegie Europe, Центр європейських реформ (CER), портал журналістів-розслідувачів Bellingcat, організація журналістів-розслідувачів Investigate Europe, Європейський інформаційно-дослідницький центр, Український центр економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова, український аналітичний центр «Нова Європа», український аналітичний центр «Українська призма» тощо. Аналітика й розслідування цих установ дають кількісні оцінки (обсяги допомоги, постачання енергоносіїв, ефективність санкцій), глибокі політичні інтерпретації, сценарні прогнози та рекомендації.

Суттєвий обсяг емпіричних даних для дослідження було сформовано на основі матеріалів засобів масової інформації, що здійснювали аналітичне висвітлення політики ЄС, його санкційних рішень, а також аспектів військової, економічної та гуманітарної підтримки України.

До публіцистичних та інформаційних джерел віднесено аналітичні статті провідних міжнародних та українських видань: AP, BBC, Bloomberg, CNN, Deutsche Welle, Euronews, Financial Times, Forbes, Foreign Affairs, La Repubblica, Politico, Politique Internationale, Reuters, The Economist, The European Correspondent, The Guardian, The Telegraph, Washington Post, WSJ, Голос Америки,

Радіо Свобода, Слово і Діло, Суспільне, Українська Правда, Український Тиждень, УНІАН, Урядовий Кур'єр тощо. Ці видання забезпечують оперативну хроніку подій, коментують політичні дискусії і публікують інтерв'ю лідерів думок, відображаючи еволюцію суспільно-політичного дискурсу в ЄС щодо стратегії поводження з Росією. Матеріали міжнародних та українських видань використовуються лише для хронології та дискурсу, а фактологія перевіряється за офіційними документами/даними.

Окрему увагу приділено електронним ресурсам офіційних сторінок міжнародних та українських інституцій: Consilium, EUR-Lex, Eurojust, GOV.UK, Вебпортал Білого дому, Держдепартаменту, портали міністерств України та Національного банку, Державного бюро розслідувань, Генеральної прокуратури України, Офіційний вебпортал парламенту України, Система цифрових бібліотек ООН, Відкриті дані Світового банку, портал МКЧХ в Україні, Представництва Міжнародної організації з міграції тощо. Офіційні документи дають легітимаційну та процедурну основу для аналізу правових актів ЄС та рішень Ради, офіційних пакетів санкцій, макрофінансової допомоги, міжнародних юридичних документів. Вони дозволяють відстежити формальні кроки ЄС, юридичні обмеження, механізми обміну розвідувальною та оперативною інформацією.

Як первинні джерела заяв аналізувались сторінки соціальних мереж провідних політиків у X/Twitter, Facebook, YouTube, Telegram. Соцмережі використовуються лідерами країн та офіційними представниками для оперативної політичної комунікації (оголошення рішень, мобілізація підтримки, інформаційні кампанії та інше). Використовуються лише в частині аналізу політичної комунікації, ключові рішення підтверджуються офіційними документами.

Також важливими для дослідження були економічні індикатори і енергетичні статистики, представлені графіками порталу MacroTrends, даними аналітичної компанії CEIC Data та інших. Вони демонструють реальний рівень взаємозалежності ЄС та РФ (обсяги торгівлі, потоки енергоносіїв, доходи РФ від

експорту), а також дають змогу оцінити економічні наслідки санкцій. Зазначені індикатори та статистика звіряється з даними Eurostat/IEA/World Bank.

Вагомими елементами для аналізу були дані громадської думки й інформаційні дослідження (Eurobarometer, Moise & Wang, VoxUkraine). Публічні опитування та дослідження інформаційного середовища показують ступінь «втоми від війни», коливання підтримки різних політичних рішень у країнах ЄС, а також проникнення російської дезінформації. Ці показники накладаються на політичні цикли і часто стають реальним обмежувачем рішучих дій урядів (виборчі цикли, чутливість електорату до цін на енергоносії тощо).

Теоретико-методологічну основу дослідження політики ЄС щодо умиротворення РФ складає широкий комплекс класичних і сучасних наукових, правових та аналітичних джерел, які дозволяють глибоко осмислити природу «політики умиротворення» у системі міжнародних відносин, її історичні витoki, психологічні й ціннісні засади, а також її прояви у сучасному глобальному безпековому середовищі.

Базовими для розуміння сутності умиротворення стали праці представників реалістичної парадигми міжнародних відносин, передусім Г. Моргентау в роботі «Політика між націями: боротьба за владу та мир» [292], який трактував мир як результат балансу сил, а не моральних поступок, вказуючи на небезпеку умиротворення як прояву політичної слабкості. Подібні ідеї розвивають Г. Ланьї в роботі «Проблема умиротворення. Світова політика» [279], С. Рок у книзі «Умиротворення в міжнародній політиці» [326] та Р. Дімуччіо в роботі «Вивчення політики умиротворення в міжнародних відносинах» [216], які осмислюють умиротворення як багатоаспектний феномен, що відображає морально-політичні дилеми між війною і миром, між стримуванням і поступками.

Важливим для методологічного підґрунтя є внесок історичної школи дипломатичних студій: Ж.-Б. Дюрозеля в роботі «Історія дипломатії від 1919 року до наших днів» [40] та В. Павленка в статті «Мюнхенська криза і крах версальської системи» [90]. Ці праці дозволяють простежити історичну еволюцію

політики умиротворення – від британської стратегії кінця 1930-х років до сучасних аналогій у відносинах Заходу з РФ.

Додатковий системний підхід до аналізу міжнародної політики представлений у праці М. Каплана «Система і процес у міжнародній політиці» [270], який розглядає міжнародні відносини як відкриту систему з притаманними їй процесами адаптації, взаємозалежності та стабілізації. Цей підхід допомагає інтерпретувати політику умиротворення як елемент системного реагування держав на деструктивну поведінку агресора в межах усталеного міжнародного порядку. Методологічно цінними є також праці, присвячені психологічним аспектам ухвалення зовнішньополітичних рішень: дослідження Р. Джервіса «Сприйняття та хибне сприйняття в міжнародній політиці» [266] і колективна праця Р. Джервіса, Р. Лебоу та Дж. Стейна «Психологія та стримування» [265], які пояснюють когнітивні спотворення, страхи та уявлення, що впливають на політику компромісу і страх перед конфронтацією. У цьому контексті доречні також праці В. Браттона та Д. Нормана «Нульова толерантність: поліція вільного суспільства» [188], де розглянуто феномен «нульової толерантності» як протилежний підхід до поступливості, що є важливим контрастом до умиротворення.

До методологічних джерел також належать класичні довідкові та енциклопедичні видання, які визначають зміст поняття «умиротворення» в контексті політичної науки: Короткий оксфордський політичний словник за редакцією І. Макліна, А. Макмілана [76], Політологічний словник за редакцією М. Головатого та О. Антонюка [98], Політологія: енциклопедичний словник за редакцією В. Мельника [99]. У них «умиротворення» розглядається як стратегія врегулювання конфлікту, що передбачає односторонні поступки агресору з метою запобігання війні, проте супроводжується ризиком підриву міжнародної стабільності.

Серед українських дослідників, що осмислюють політику умиротворення в контексті сучасної агресії РФ, варто відзначити праці І. Гурака «Агресивна зовнішня політика РФ та нездатність ЄС остаточно відійти від «політики

умиротворення» [30] та А. Міносян, О. Варипаєва «Політика умиротворення агресора в контексті розбудови української держави» [84]. Їхні роботи розкривають, як елементи умиротворення в політиці ЄС зумовлені історичними стереотипами, енергетичною залежністю та прагненням зберегти ілюзію стабільності в регіоні.

У підрозділі про аналіз імперських прагнень РФ та реакції ЄС на перших етапах загострення відносин дослідження спирається на комплекс документальних, аналітичних, історичних і публіцистичних джерел, що дозволяють реконструювати політичну логіку Кремля та поступову еволюцію позиції ЄС від партнерства до обережного дистанціювання.

Низка історико-політичних і публіцистичних праць засвідчує, що в цей період у внутрішній і зовнішній політиці РФ відбувалося поступове відродження неоімперської ідеології. У дослідженнях І. Гурака та І. Цепенди [34] розкрито формування авторитарної вертикалі влади та реставрацію централізованого контролю в країні. Ці тенденції доповнює аналіз М. Галеотті «Від дзюдо і КДБ до кривавих воєн» [22], який пояснює персоналізований характер путінського режиму, його спадковість із радянською практикою силової політики та прагнення ревізувати підсумки холодної війни. До групи джерел, що ілюструють імперські амбіції Росії в пострадянському просторі та їх сприйняття на Заході, належать матеріали міжнародних ЗМІ та документів епохи перших військових конфліктів РФ. Стаття В. Лук'янюка «Друга чеченська війна» [75] та матеріали В. Ворожка «Білл Клінтон був пригнічений виведенням грошей з Росії...» [18] розкривають реакцію міжнародної спільноти на воєнні злочини РФ у Чечні та розчарування західних лідерів у перспективах демократизації Росії.

Певну роль у формуванні реакції ЄС на імперську поведінку Росії відіграв і балканський досвід кінця 1990-х – початку 2000-х років, який сприяв усвідомленню можливостей власного використання колізій міжнародного права в поєднанні з політикою умиротворення агресора. У цьому контексті важливими джерелами є стаття О. Коваленка і С. Пивоварова «Серби та албанці століттями вбивали одне одного у Косові...» [64] та праця Т. Сейболта «Гуманітарна

військова інтервенція: умови успіху та невдачі» [343], у яких порушується питання моральної відповідальності Заходу за бездіяльність перед гуманітарними катастрофами. Саме досвід Косова, за висновками аналітиків, вплинув на формування нових підходів ЄС до питань безпеки, але також призвів до утворення колізій в міжнародному праві, які активно використовувала РФ у своїх майбутніх агресіях.

Окремий пласт джерел висвітлює перші прояви агресивної зовнішньої політики РФ щодо України, зокрема у процесі ядерного роззброєння – Р. Малко [77] та інцидент на острові Тузла, досліджений М. Кригелем та Р. Халіловом [69]. Ці події демонструють поступовий перехід Кремля від партнерства до політики тиску і ревізії територіального статус-кво. У науковому дослідженні С. Толстова [152] простежується трансформація європейської стратегії «партнерства» у політику стриманого дистанціювання, коли наростаючі ознаки авторитаризму в Росії вже не узгоджувалися з демократичними принципами ЄС.

Російсько-грузинська війна 2008 року стала першим відкритим актом збройної агресії РФ проти сусідньої держави після розпаду СРСР. Її передумови та наслідки висвітлюються у низці міжнародних джерел: звітах ООН, публікаціях засобів масової інформації, зокрема у статтях ВВС [89], Радіо Свобода [110][245][117] та інших. У більшості публікацій описується факт, що ЄС на початковому етапі конфлікту виявив обережність, закликаючи до «утримання від ескалації», не запроваджуючи дієвих санкційних механізмів.

Важливі аспекти цього періоду розкривають також мемуари дипломата В. Бернса у книзі «Невидима сила» [192], де зазначено, що західні політики недооцінили глибину імперського світогляду російської еліти та її прагнення ревізувати кордони пострадянського простору. Погляд Бернса підтверджує М. Макфол [287], в якій автор підкреслював, що Москва поступово руйнує архітектуру європейської безпеки, зміцнюючи авторитаризм у власній системі.

Процес формування імперського бачення в РФ детально описано І. Гураком, С. Дерев'янком і О. Бойчуком [31]. Автори зазначають, що економічна

кон'юнктура світових енергетичних ринків створювала передумови для фінансування неоімперських амбіцій Кремля, зміцнюючи його впевненість у можливості «відновлення впливу» на сусідів. Додатково І. Гурак [259] зазначає, що РФ підживлювалася м'якою реакцією ЄС, що на той час намагався зберегти канали економічної взаємодії задля стабільності енергопостачання.

У науковому дискурсі політолог Г. Перепелиця [95] підкреслює, що російсько-українська війна стала логічним продовженням довготривалої стратегії відновлення російського домінування в Центрально-Східній Європі. Додатково в дослідженні В. Балука та Г. Перепелиці [177] показано, що у 2014–2022 роках європейські країни, усвідомлюючи небезпеку російської агресії, часто обирали політику часткового умиротворення, намагаючись стримати подальшу ескалацію шляхом компромісів, обмежених санкцій і відтермінування рішень щодо військової підтримки України.

Доповідь Центру Разумкова [115], підкреслює, що обережність ЄС була продиктована прагненням уникнути енергетичної та економічної дестабілізації. Цю позицію підтримують дослідження Т. Снайдера «Шлях до несвободи» [350], який трактує реакцію Європи як прояв стратегічної недалекоглядності, що лише посилила впевненість Кремля в безкарності. Позицію європейських партнерів не змінювала навіть наявність доказової бази. Заяви Ради національної безпеки і оборони України [118] та матеріали групи розслідувачів Bellingcat [193] підтверджують факт прямих російських артилерійських ударів і перекидання бойовиків, що вказує на розрив між фактичними подіями та політичними оцінками ЄС.

Серед джерел мемуарного характеру значне місце посідають спогади французького президента Ф. Олланда «Уроки влади» [86], які розкривають логіку прийняття компромісних рішень щодо Мінських домовленостей.

Окрему групу становлять матеріали розслідувань та свідчення про російську агресію: документальні дані Голосу Америки про перекидання зброї [170] та Радіо Свобода про участь російських військових [85]. Вони підтверджують масштабність воєнного втручання, що тривалий час замовчувалася або

применшувалася на рівні європейської дипломатії. В цьому контексті монографія П. Гай-Нижника «Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики» [21] слугує теоретичним підґрунтям для аналізу глибинних причин агресивної політики Росії та бездіяльності міжнародних інституцій.

Публікація П. Шеремета [164] чітко артикулює суспільну критику щодо європейської дипломатії, яка замість консолідації проти агресора обрала шлях компромісів. Ряд джерел висвітлює прагнення ЄС до переговорного врегулювання за будь-яку ціну. Так, Deutsche Welle в публікації Д. Каневського [59] аналізує «план Мореля» як приклад нав'язування Україні поступок у межах логіки умиротворення. BBC опублікувало документ із «формулою Штайнмаєра» [1], яка закріпила компромісний підхід до врегулювання конфлікту на Донбасі, що фактично легітимізував позиції Москви.

Матеріали Investigate Europe (дослідники Л. Брілауд, А. Куріс та М. Маджоре) [189] розкривають один із найбільш показових аспектів подвійних стандартів у політиці ЄС – факти постачання озброєнь до Росії окремими країнами-членами після введення ембарго у 2014 році. Проблему залежності Європи від російських енергоресурсів детально аналізує публікація Б. Рігерта [114], де Європа постає як заручник власної енергетичної політики, що довгий час не дозволяла їй вийти за межі дипломатії умиротворення. У свою чергу, І. Ільш [53] вказує на створення «сірої зони інтеграції» між Росією та Білоруссю як результат тривалого толерування ЄС авторитарних тенденцій у регіоні.

І. Гурак та В. Супрун [32] у своєму дослідженні показують, що ще в період президентства В. Януковича Росія послідовно формувала воєнно-політичні важелі впливу на Україну, закладаючи підґрунтя для подальшої агресії та випробовуючи межі толерантності Заходу до своїх ревізіоністських дій, що частково сприяло появі політики умиротворення в ЄС після 2014 року. У свою чергу, Н. Стецюк і О. Бойчук [144] аналізують дилему зовнішньополітичних орієнтирів Німеччини між Westbindung («Західна орієнтація») та Ostpolitik («Східна політика»), демонструючи, що традиційно м'який підхід Берліна до Москви зумовлював стриманість у санкційних рішеннях і прагнення уникнути конфронтації, що стало

одним із ключових проявів європейського умиротворення Росії. Доповнюють цю картину висновки Т. Сидорук, А. Шуляк та В. Павлюка [141], які підкреслюють, що російсько-українська війна спричинила суттєві трансформації в архітектурі європейської безпеки, але до 2022 року реакція багатьох держав ЄС залишалася фрагментарною та обережною, що дозволяло Кремлю продовжувати агресивні дії.

Важливий сегмент джерельної бази дисертаційної роботи становлять матеріали, що висвітлюють політику країн ЄС щодо України в період, який безпосередньо передував повномасштабному вторгненню РФ, а також на початковому етапі збройної агресії. Ці джерела дають змогу простежити подвійність європейської позиції, коли підтримка України поєднувалася з прагненням уникнути прямої конфронтації з Москвою, що виражалося в обережній, подекуди стриманій політиці «умиротворення».

Матеріали аналітичного порталу «Слово і Діло» містять інфографічні та порівняльні дані щодо військової допомоги Україні від країн ЄС і США, показуючи її поступове зростання, але водночас запізнення у прийнятті рішень та розбіжності між європейськими державами щодо рівня підтримки Києва. У статті «Військова допомога Україні: як з роками змінювалася підтримка США та ЄС» [17] простежується тенденція до поступового нарощування обсягів допомоги, але лише після початку відкритої агресії.

Цінними для розуміння контексту є також матеріали міжнародних аналітичних структур. Зокрема, звіт американський аналітичного Центру міжнародної політики [341] та інформація з Ukraine Support Tracker Кільського інституту [392] надають кількісну оцінку міжнародної підтримки України, що дозволяє дослідити структуру військової, гуманітарної та фінансової допомоги в динаміці. Ряд публікацій у провідних західних медіа [293][262][180][257] відображають зміщення західного дискурсу від стриманості та дипломатії до усвідомлення необхідності протидії агресору.

Також важливою є праця В. Климончука та М. Москалюка [63], які наголошують, що трансформація безпекової архітектури Східної Європи вимагала від Заходу рішучих кроків, однак частина європейських держав продовжувала

діяти в логіці мінімізації ризиків, що зумовлювало первинну обережність у реагуванні на російське вторгнення. Дослідження І. Гурака та П. Д'Аньєрі [260] демонструє, що еволюція російських політичних тактик у відносинах з Україною була спрямована на використання слабкостей західної політики стримування, що Кремль розглядав як готовність ЄС до часткових компромісів та підходів умиротворення. Водночас результати аналізу Т. Сидорук, В. Павлюка та А. Шуляк [362] свідчать, що лише після масштабного вторгнення євроатлантична безпекова система почала трансформуватися у бік більш рішучого стримування Росії, тоді як початкові реакції низки держав ЄС відображали попередній підхід обережності, який тривалий час домінував у європейській політиці щодо Москви.

На початковому етапі війни політика багатьох європейських країн характеризувалася стриманістю та намаганням уникнути прямої конфронтації з Москвою. Це проявлялося у повільному ухваленні рішень щодо передачі зброї, обмеженій макрофінансовій підтримці та затримках у запровадженні ефективних санкцій. Зокрема, важливими були публікації Л. Каялі, Дж. Посанера та Дж. Баригацці [271], де зазначалося, що Україна отримає лише половину від обіцяних боєприпасів, що свідчило про інституційну інерцію ЄС і відображало вплив традиційної парадигми «умиротворення» на політичні рішення. Також матеріали інших ЗМІ [352][367] фіксують складні дебати в ЄС щодо правових механізмів конфіскації активів РФ.

Значну роль у джерельній базі відіграють матеріали, що відображають гуманітарні аспекти європейської підтримки України, включаючи захист прав дітей, жертв війни та полонених. Дані Офісу Омбудсмана України [57] та журналістське розслідування А. Стешенка [145] документують злочини проти українських дітей й водночас свідчать про активізацію міжнародної коаліції з їх повернення, у якій значну роль відіграють держави ЄС і Канада. Також відображено розвиток міжнародних гуманітарних ініціатив, спрямованих на розмінування територій України. Разом із тим, аналітичні публікації О. Куца [73] та О. Хари [159] демонструють, що економічна ефективність санкційної політики ЄС залишається неповною, з огляду на продовження тіньових експортних схем і

недостатній контроль за обходом обмежень. Важливими є й оцінки європейських лідерів і дипломатів, зокрема виступ Верховного представника ЄС Ж. Борреля [9], який визнав, що недостатня рішучість Заходу у перші роки агресії стала одним із чинників її затягування. Це підтверджується аналітичними спостереженнями в інтерв'ю У. Бернса [191] щодо зміни балансу між стримуванням і примиренням у політиці США та ЄС.

Вивчення джерел, що відображають внутрішньоєвропейські суперечності у ставленні до російсько-української війни, також є суттєвим елементом для розуміння природи політики умиротворення, яку ЄС частково реалізовував протягом 2014–2025 років. Ці матеріали дають змогу простежити вплив економічної взаємозалежності та різного рівня геополітичної самостійності держав-членів на єдність ЄС у питаннях підтримки України.

На початковому етапі агресії Росії проти України (2014–2015 роки) спостерігалася невизначеність та обережність позиції ЄС. Офіційні документи [241] свідчать, що ЄС засудив дії Росії, але одночасно наголошував на необхідності «діалогу та дипломатичного вирішення». Це стало першою ознакою прагнення уникнути конфронтації з Москвою. Аналогічну позицію підтверджують висновки аналітичної доповіді Центру Разумкова [115], де зазначено, що значна частина європейських еліт розглядала кризу як «регіональний конфлікт», що потребує балансування інтересів сторін. Водночас, як доводять дослідники П. Сілва та З. Селден [348], політика санкцій ЄС щодо Росії будувалася не стільки на принципах безпеки, скільки на економічних розрахунках, оскільки значна частина країн блоку залишалася залежною від російських енергоносіїв. Підтвердженням цього є дослідження Т. Ван де Граафа та Дж. Колгана [211], де автори аналізують феномен «енергетичної гри» Кремля, підкреслюючи, що енергетична безпека стала політичним інструментом Росії у відносинах з ЄС.

Аналіз відкритих даних Світового банку (2013–2015 роки) [244] демонструє, що ключові економіки Європи (Німеччина, Франція, Італія) зберігали високі показники торгівлі з РФ, що впливало на політичну мотивацію їхніх урядів. Саме

тому, як зауважує С. Шабо [364], Німеччина вела «геоекономічну» політику, намагаючись поєднати санкційний тиск із підтриманням комерційних відносин із Росією. Позиція Італії в цей період була ще більш суперечливою. Як зазначає М. Сідді [346], італійська дипломатія дотримувалася підходу «середньої сили», формально підтримуючи санкції, але водночас виступаючи за збереження діалогу з Москвою. Це підтверджується й офіційною реакцією тодішнього прем'єра М. Ренці [377], який засудив ескалацію, але наголосив на важливості «недопущення розриву зв'язків із Росією».

Особливо показовими стали приклади Угорщини та Австрії. Як наголошують С. Солодкий [351] та Д. Гайдай [20], політика уряду В. Орбана базувалася на концепції «суверенної енергетичної співпраці» з РФ, що дозволяло Будапешту систематично блокувати або затримувати рішення ЄС щодо санкцій. Додатково А. Хартел [254] аналізує різноспрямованість політик держав-членів ЄС, підкреслюючи, що внутрішня структура ЄС виявилася нездатною забезпечити уніфіковану реакцію на російську агресію. На макрорівні європейські політики часто балансували між риторикою рішучості та практикою компромісів. Л. В. Мідделаар [82] характеризує цей період як час кризового управління без стратегічного бачення. Одночасно британський дослідник Дж. Деванні [213] демонструє, що Велика Британія займала більш жорстку лінію в межах НАТО, проте обережну позицію в рамках самого ЄС, зважаючи на бажання уникнути подальшої ескалації.

Також виникали політичні та економічні протиріччя всередині самого ЄС. Так, низка країн, зокрема Угорщина, а пізніше Словаччина, відкрито виступали проти розширення санкцій чи постачання зброї Україні. Як стверджують в своїх дослідженнях аналітики О. Павлюк [92], О. Васьків, Н. Собенко [12], прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан неодноразово блокував європейські фінансові пакети допомоги Україні, тоді як словацький уряд у 2023 році навіть припинив військову підтримку Києва. Одночасно, за аналітикою Р. Юзвяк [166] та Дж. Лопатка [282], держави Балтії, Польща та Чехія вимагали більш рішучих дій, зокрема, забезпечення України озброєнням і боєприпасами.

Джерельна база, що відображає саме трансатлантичний вимір політики умиротворення ЄС щодо РФ та протидії їй, охоплює широкий масив офіційних документів урядів США і Великої Британії, публікацій аналітичних центрів, матеріалів міжнародних ЗМІ, парламентських звітів і заяв високопосадовців. Вони дають можливість простежити, яким чином Вашингтон і Лондон впливали на європейські зовнішньополітичні рішення, формуючи баланс між жорсткою позицією щодо Кремля та прагненням уникати прямої конфронтації.

У документах Білого дому [237] визначено стратегічну підтримку України як елемент захисту європейської безпеки. У цей період, за матеріалами аналітики Д. Білік [5], американські дипломати, зокрема В. Нуланд, неодноразово закликали до активнішої ролі США у врегулюванні російської агресії на Донбасі.

У виступах прем'єр-міністра Д. Камерона [224][296] на самітах ЄС і НАТО містяться чіткі заклики до єдності Заходу у протидії агресії Кремля. Помітне місце у джерельній базі посідають парламентські звіти Великої Британії, зокрема аналітична записка до Палати громад К. Мілса [289], де систематизовано етапи військової допомоги Україні. Ці матеріали свідчать, що Лондон, на відміну від низки країн континентальної Європи, не схилився до умиротворення РФ, а послідовно розширював військову підтримку Києва, зокрема через тренувальну місію «Orbital» [212].

Матеріали аналітика К. Блу [186] показують, що на тлі європейських вагань, зокрема небажання Німеччини й Італії застосовувати жорсткі санкції або надавати Україні озброєння, Сполучені Штати та Велика Британія активно лобіювали консолідацію євроатлантичного простору. Особливу увагу можна приділити джерелам з енергетичних аспектів. Звіт Палати лордів Управління енергетикою ЄС (2015–2016 роки) [223] підкреслював, що енергетична політика ЄС тривалий час залишалася вразливою до зовнішнього тиску, що частково пояснює небажання окремих держав-членів повністю розривати економічні зв'язки з РФ.

Окремі джерела, зокрема аналітика ВВС та Радіо Свобода [301][295][207] демонструють, що США активно використовували санкційний тиск навіть у тих сферах, де ЄС виявляв стриманість, насамперед у питаннях енергетики. Це, у

свою чергу, посилювало залежність Європи від американського політичного лідерства. Дослідження М. Челфанта [194] у пізніший період, особливо з 2021 року, вказують, що позиції США та ЄС поступово зблизилися.

Важливими у джерельному масиві є також публікації американських аналітичних центрів, зокрема таких як Atlantic Council (Атлантична рада) [238] та Центр міжнародної політики [185], які оцінюють вплив США на темпи постачання озброєнь Україні й критикують повільність європейських механізмів ухвалення рішень. Також аналітики Chatham House [269] звертали увагу на подвійність британської позиції – попри активну підтримку Києва в 2022 році, у попереднє десятиліття Лондон зберігав лояльність до російських фінансових потоків.

Помітне аналітичне значення мають матеріали Королівського об'єднаного інституту служб [195], які визначають нову роль Великої Британії як європейської сили поза ЄС, що також підтверджується у дослідженні Г. Шелеста [162], присвяченому тристоронній ініціативі Великої Британії, Польщі та України як потенційній основі поствоєнного порядку в Європі. Джерела від аналітичного центру Carnegie Europe [285] та Центру європейських реформ [187] відображають поступове налагодження співпраці між Лондоном і Брюсселем у сфері безпеки після періоду відчуження, спричиненого Брекзитом.

Також вагомим є внесок Г. Перепелиці [96], який у своїй праці акцентує на різному сприйнятті державами-членами ролі НАТО та ЄС у реагуванні на міжнародні кризи. Аналітика провідних ЗМІ [263][366] вказує, що британські ініціативи у сфері санкцій та енергетичної незалежності від РФ стали каталізатором змін у політиці ЄС. Проте аналітичні огляди К. Беліна [178] та А. Грея, Л. Баєра [249] наголошують, що розвиток трансатлантичної єдності залежить від позиції США.

Цінним тематичним блоком джерельної бази дисертаційного дослідження є обсяг матеріалів, що відображають поступовий зсув політики ЄС від стратегії стримування Росії до часткового повернення елементів умиротворення з кінця 2022 року. Ці джерела дають змогу реконструювати складну динаміку між

військовими загрозами, енергетичними викликами, страхом ядерної ескалації та прагненням європейських урядів стабілізувати безпекову ситуацію без прямого загострення з Москвою.

Аналітичні матеріали західних дослідницьких центрів і медіа фіксують зміну тональності у висвітленні російсько-української війни. Стаття Дж. Едмондса та М. Кофмана [219] стала однією з перших спроб пояснити, чому початковий шок від масштабності вторгнення переріс у елементи стримування РФ країнами Заходу. Аналітичні огляди Інституту вивчення війни (ISW) [357] підтверджують, що, попри успіхи ЗСУ восени 2022 року, уже тоді проявилася тенденція до «втоми» західних партнерів від тривалої конфронтації. Серія публікацій Є. Валяренка [11], О. Блізнякова, Х. Мельник [8], Д. Ніколса [298] та інших [143][29] демонструє, що страх перед ядерною ескалацією поступово став визначальним обмеженням політики ЄС. У цьому контексті слід звернути увагу на енергетичний вимір умиротворення, який відображено у ряді західних публікацій [368][337][272]. Дослідження Київської школи економіки [255] засвідчує, що навіть за умов обмежень на нафтовий експорт російські енергетичні доходи залишалися значними, що давало Кремлю додаткові ресурси для тиску на Європу.

Важливим чинником є залежність ЄС від російського ядерного палива. Аналітичні матеріали П. Котіна [67] та урядові документи США [181] фіксують стійку позицію Москви на світовому ринку ядерного палива. Водночас, аналітик К. Ебнет [171] зосереджує увагу на тому, що спроби ЄС зменшити цю залежність стикаються з внутрішніми суперечностями і відкладенням рішень.

Важливим внеском є дослідження В. Климончука, С. Дерев'янка, І. Гурака та О. Бойчука [62], які стверджують, що умиротворення стало одним із факторів, що підривали європейську безпеку, адже прагнення частини європейських столиць повернутися до «керованого діалогу» з Кремлем послаблювало загальну єдність у протидії російській агресії. Додатково С. Дерев'янку [35] наголошує, що інтенсивні інформаційні операції Росії та гібридний тиск створювали сприятливі умови для відновлення умиротворювальних настроїв у політичних елітах ЄС,

стимулюючи наративи про «втому від війни» та необхідність компромісів. У цьому контексті важливими є також висновки В. Климончука [61] щодо регіональних ініціатив, зокрема Тримор'я.

Роль громадської думки та інформаційного впливу РФ не менш значуща. Дослідження Moise & Wang [290] та дані Eurobarometer [315] показують, що європейське суспільство з кінця 2022 року демонструє втому від конфлікту, що стимулює політичні еліти до компромісів. Публікації М. Маркової, К. Перевощикова у VoxUkraine [284] фіксують активне просування дезінформації з боку РФ, що створює атмосферу невизначеності та тиску на уряди ЄС. У цьому контексті важливим є дослідження А. Шуляк, Л. Мельничук, С. Кулик та інших [345], які показували впливи російських медіа на зменшення європейської підтримки України.

Таким чином, джерельна база показує, що повернення ЄС до елементів політики умиротворення щодо Росії після 2022 року було зумовлене комплексом чинників: ядерним шантажем зі сторони РФ, енергетичною та технологічною залежністю, впливом зовнішньоекономічних ринків (Індія, Китай), обмеженням громадської підтримки тривалого конфлікту, активною дезінформаційною кампанією Росії та юридичними ризиками. Це пояснює, чому, попри декларації солідарності з Україною та формальні санкції, у реальній політиці ЄС не спостерігалось поступового посилення конфронтаційних заходів, а все частіше виникали прагнення уникати ескалації.

У сукупності зазначені джерела забезпечують можливість комплексного дослідження політики ЄС щодо РФ, її трансформації після 2014 року та впливу на початок і розвиток російсько-української війни та формування сучасної європейської безпекової архітектури.

РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ ТА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО РОСІЇ: ВІД ЗАЛУЧЕННЯ ДО ЛАТЕНТНОГО УМИРОТВОРЕННЯ

2.1. Еволюція підходів ЄС до Росії у 1990-х–2013 роках: партнерство, взаємозалежність, стратегічні ілюзії

У цьому підрозділі аналізується еволюція реакції Європейського Союзу на спроби РФ відновити імперський вплив після розпаду СРСР, а також формування політики фактичного умиротворення, яка створила правові та політичні прецеденти для подальшої агресії РФ. Зокрема, розглядається, як концепція «змін через торгівлю» та поглиблення енергетичної взаємозалежності сприймалися Брюсселем як інструменти демократизації Росії, тоді як Москва використовувала їх для посилення геополітичного тиску. Акцентується увага на ігноруванні європейськими елітами безпекових сигналів під час воєн у Чечні та агресії проти Грузії 2008 року, що призвело до утвердження хибного сприйняття Росії як надійного стратегічного партнера. Обґрунтовується теза про те, що саме в цей період була втрачена можливість стримати російський ревізіонізм невійськовими методами, що стало фундаментом для руйнування архітектури європейської безпеки.

Після розпаду Радянського Союзу РФ, у якості його правонаступника, втратила значний вплив на світовий порядок. Політика ЄС щодо РФ була спрямована на визнання останньої як ключового гравця серед колишніх країн СРСР, зокрема через контроль над значною територією, збереження єдиного центру контролю за ядерною зброєю, а також через наявність природних ресурсів та зручного географічного розташування, яке сприяло вигідному сполученню з країнами Європи. Угода про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами та Росією, укладена 1994 року, замінила угоду про торгівлю та співробітництво 1988 року. Ця угода набула чинності 1 грудня 1997 року [173] та діяла протягом наступних десяти років. З боку Європейського Союзу як інституції було прийнято Спільну стратегію щодо Росії від 4 червня 1999 року [198], яка

включалася до рамок спільної зовнішньої та безпекової політики. У свою чергу, Росія затвердила Стратегію розвитку відносин РФ з ЄС на середньострокову перспективу (2000–2010 рр.) 22 жовтня 1999 року.

Попри інституційне зближення, Росія не пройшла демократичну трансформацію. Як стверджують дослідники І. Цепенда та І. Гурак, після приходу до влади В. Путіна країна стала проявляти авторитарні риси у політичному та суспільному житті, що можна було зауважити через розширення повноважень центральних органів влади в РФ, прийняття законодавчих нововведень, які сприяли владі президентської адміністрації, а також у збільшенні контролю Кремля над ключовими медіа-ресурсами, націоналізації великого бізнесу та інших змінах, здійснених протягом першого президентського терміну Путіна. Ці заходи значно посилили контроль над внутрішніми процесами в країні [34, с. 65]. Незважаючи на це, країни Європи продовжували сподіватися на демократичний розвиток Росії, що Кремль успішно використовував.

Після поразки у першій війні проти Чеченської Республіки Ічкерія (1994–1996 років) РФ почала накопичувати фінансові можливості для реалізації ревізійоністських зовнішньополітичних прагнень, так як економічна ситуація після розпаду Союзу була незадовільною. Додатково стимулювала імперські прагнення РФ наявність великого арсеналу зброї, особливо атакуючого спрямування, що дає можливість розвитку агресії в будь-якій країні, оскільки економічні витрати на підтримку такого озброєння є суттєвими, а економічні ризики у разі здійснення військових агресій в світі не є значущими.

Прихід Путіна до влади спираючись на професійний досвід роботи в спецслужбах, отриманими в ролі колишнього офіцера КДБ [22], спричинив початок агресивної політики як усередині країни, так і у відносинах із сусідніми державами. Наслідуючи практики силового утримання периферій, характерні для імперських моделей управління XIX–XX століть [100], владою Росії було здійснено продовження трансформації військової могутності в економічні преференції через демонстрацію сили стосовно населення Північного Кавказу під час другої російсько-чеченської війни (1999–2009 роки). РФ вдалось військовим

шляхом обмежити свободу суб'єктів федерації на визнаній міжнародним співтовариством території, при цьому фіксувалася фактична бездіяльність світової спільноти. Цей процес підштовхнув Путіна до усвідомлення, що наявність глобальної сили, в тому числі ядерної зброї, грає визначальну роль у формуванні тлумачення міжнародної політики і можливості утворення колізій у інтерпретації міжнародного права і ставлення до нього.

Події, що розгорталися на території Росії стосовно громадян Чеченської Республіки, мали багато спільного з тими, що відбувалися перед цим на території Союзної Республіки Югославія щодо громадян автономного краю Косова і Метохії. Тут важливо розмежувати дії різних акторів: військова операція в Косово здійснювалася силами НАТО, а не ЄС, хоча політична позиція країн Заходу сприймалася Москвою як консолідована. У цьому контексті західний світ вперше після Другої світової війни і створення ООН, почав, без мандату організації, бомбардування території країни, яка не зверталася за допомогою у вирішенні конфлікту. Додатковим аспектом є той факт, що прагнення підтримувати в Росії демократичний розвиток та надія країн Заходу на можливість легкої економічної доступності спровокували в майбутньому колізію в міжнародному праві, яку Росія успішно почала використовувати у подальших агресіях. Такий висновок можна зробити на основі опублікованих розшифрованих розмов між президентом США Б. Клінтоном та прем'єр-міністром Великої Британії Т. Блером. В телефонній розмові у серпні 1998 року Б. Клінтон пропонує утриматися від голосування за початок військової операції НАТО у Косові в Раді Безпеки ООН, з метою уникнення ослаблення позицій президента РФ Б. Єльцина. Блокуючи резолюцію, Росія могла погіршити своє міжнародне становище у складній економічній ситуації, а не блокуючи її, уряд Б. Єльцина міг налаштувати проти себе власне населення [18].

Під час аналізу подій, пов'язаних із СРЮ, варто зазначити, що підтримка тодішнім президентом країни радикально налаштованих сербських груп на території колишніх югославських республік відображала специфіку сприйняття особи С. Мілошевича світовою спільнотою та демонструвала особливості його

авторитарного стилю управління. Водночас, з позицій виключно міжнародного права, процедура здійснення військової операції на території СРЮ не відповідала чинним його нормам і принципам. Зазначений формат дій у подальшому отримав у науковому та політичному дискурсі загальний концепт як «гуманітарна інтервенція». Особливу увагу при цьому привертає факт здійснення «гуманітарної інтервенції», який передбачає застосування сили з метою припинення масових порушень прав людини за умови наявності відповідного мандату Ради Безпеки ООН. Однак у випадку військового втручання на території СРЮ така згода Ради Безпеки ООН відсутня, що спричинило тривалі дискусії в науковому середовищі щодо правомірності використання цього терміна та необхідності санкціонування подібних дій міжнародними інституціями.

Однією з актуальних проблем у міжнародному праві є те, що у науковому дискурсі відсутнє уніфіковане визначення гуманітарної інтервенції, що створює простір для політично мотивованих інтерпретацій. Дослідник Т. Сейболта, визначає це поняття як широкий спектр дій, включаючи загрози або застосування сили за межами національних кордонів з метою запобігання або припинення масштабних порушень фундаментальних прав людини, здійснюється без дозволу держави та особами, що не є громадянами держави, на території якої застосована сила. Автор стверджує, що гуманітарне військове втручання може бути санкціоноване Радою Безпеки ООН, але також може відбуватися й без її законного дозволу [343, с. 5-6]. Однак, варто зауважити, що при застосуванні «гуманітарних інтервенцій» відсутність санкції Ради Безпеки ООН не має чіткого нормативного регулювання. Відповідно до статті 2 Статуту ООН, будь-яке використання сили, що не узгоджене з цілями організації, вважається неправомірним. Можливість застосування сили передбачено тільки за статтею 39 Статуту ООН, за погодженням Ради Безпеки, яка визначає наявність загрози миру, порушення миру чи акту агресії та дає рекомендації або вирішує, які заходи мають бути вжиті, та статтею 51, згідно з якою кожен член організації має право на індивідуальну або колективну самооборону, якщо на нього скоєно збройний напад [196, с. 3, 9-11]. Тому лише Рада Безпеки ООН має право визначати, коли

значні порушення прав людини у будь-якій країні становлять загрозу миру і, отже, лише вона має право вживати примусову силу для припинення таких порушень. А в контексті попередньої ситуації такого рішення не було. Більшість визначень концепту «гуманітарної інтервенції» не встановлює і не може встановити точну кількість громадян країни, які страждають від порушення прав людини на її території, на основі чого могла би обґрунтуватись доцільність здійснення такої операції. Це ускладнює можливість оперувати намірами країни, що застосовує військову силу, оскільки ця дія може призвести до спотворення міжнародного права на користь самої країни, на території якої здійснюється операція, а не на користь громадян. Унормування подібного виду застосування військової сили як «гуманітарна інтервенція» є предметом широких дискусій щодо легітимності таких дій в світовому сприйнятті загалом і в міжнародному праві зокрема. Саме ця правова невизначеність та відсутність мандату ООН у випадку з Югославією були згодом інструменталізовані Росією.

За аналогією із соціальним моделюванням формування уявлень про міжнародні відносини крізь призму суспільних взаємозв'язків, концепцію «гуманітарної інтервенції» можна інтерпретувати як форму насильницького втручання суб'єкта, наділеного військовою силою, у дії іншого суб'єкта, що здійснює агресію проти третьої сторони. Такий підхід має амбівалентний характер. З одного боку, застосування сили може розглядатися як засіб припинення актів агресії та захисту цивільного населення, навіть попри потенційне перевищення повноважень або порушення норм міжнародного права. З іншого боку, існує ризик маніпуляцій, коли ситуація агресії є інсценованою, а сторона, що позиціонує себе як «жертва», фактично перебуває у змові з військовим суб'єктом з метою досягнення політичних або матеріальних вигод шляхом дискредитації так званого «агресора».

Інтерпретація подібних сценаріїв у контексті міжнародного права виявляє можливі зловживання концептом «гуманітарної інтервенції», що супроводжується порушенням базових принципів суверенітету, невтручання та колективної безпеки. Такі дії потенційно підривають засади міжнародного правопорядку та

створюють прецедент вибіркового застосування сили поза рамками легітимного мандату Ради Безпеки ООН. Отже, доцільним є акцентування уваги на стратегічних ризиках і правових наслідках здійснення «гуманітарних інтервенцій» без належного схвалення з боку ООН у контексті сучасної міжнародної практики.

Повертаючись до аналізу російської агресії проти Чеченської Республіки, можна відзначити фактори нерівності відповідей міжнародного співтовариства на дії, що мали місце в СРЮ та Росії, не дивлячись на їх схожість. У 1999–2000 роках, коли Росія проводила військові операції, Європейська Парламентська Асамблея висловила дві рекомендації, визнавши право РФ на територіальну цілісність та встановлення правопорядку в Чечні, а також висловивши стурбованість через порушення прав людини та загибель цивільного населення. Це відбувалося, незважаючи на велику кількість жертв – близько 20 тисяч військовослужбовців та понад 125 тисяч мирних жителів з боку Чеченської Республіки [75]. Порівняно з цим, під час Косовської війни заявлялось про загибель понад 11 тисяч албанців [64], а реакція міжнародного співтовариства помітно відрізнялась, що свідчить про вибіркового підхід у ставленні до агресора з боку міжнародного співтовариства, що дає можливість для утворення колізій у сфері міжнародного права. Ці дії дозволили Росії прийти до висновку, що світовий вплив, особливо військова та економічна могутність, дають необмежений потенціал для втручання у внутрішні справи інших країн. Таким чином, Путін почав шукати нові способи реалізації своїх імперських амбіцій, які в майбутньому отримали відображення в агресіях у Грузії та Україні [122, с. 296–310].

Аналізуючи практику застосування сили та трактування норм міжнародного права, зокрема у контексті військових кампаній в Афганістані, обґрунтованих необхідністю боротьби з міжнародним тероризмом, та в Іраку, легітимізованих риторикою протидії поширенню зброї масового знищення, РФ дійшла висновку щодо нестабільності та вибіркового у формуванні позицій міжнародних інституцій. Хоча рішення щодо військових операцій приймалися не Європейським Союзом як таким, позиція окремих держав-членів ЄС та

відсутність консолідованої критичної реакції інституцій ЄС сприяли такій позиції РФ. Унаслідок поступового зниження критичності власного ставлення до подібних дій з боку країн Заходу, російське керівництво побачило можливість переорієнтації пріоритетів у міжнародному праві на власну користь. Проводячи політику умовного «умиротворення» стосовно не завжди правомірних дій країн ЄС та США, Росія розраховувала на отримання аналогічного ставлення у відповідь. Такий розрахунок базувався на припущенні, що толерантність до західних інтервенцій створить прецедент взаємного «умиротворення», який можна буде використати в майбутньому для легітимації власних дій. Водночас варто підкреслити, що російська інтерпретація міжнародно-правових норм від початку мала викривлений характер і формувалася під впливом пропагандистських наративів Кремля, що поступово виявилось в процесі ескалації зовнішньополітичних амбіцій Путіна (Додаток Б).

Показовою в цьому контексті є участь РФ у діяльності Міжнародної контактної групи з питань Косова. Погодившись на ухвалення заяви, яка визначала «унікальність ситуації Косова» та підкреслювала неможливість одностороннього блокування процесу визначення його статусу [356], Росія фактично підтримала західну позицію, демонструючи готовність до компромісу. Однак така позиція мала прагматичний характер і розглядалася Москвою як потенційний прецедент, який у майбутньому можна буде використати для виправдання власних дій у подібних, але вигідних їй з політико-правового погляду обставинах. Зокрема, йдеться про спроби маніпулювати концептом «унікальності ситуації» з метою обґрунтування територіальних претензій або політики втручання у внутрішні справи сусідніх держав.

Міжнародне право завжди перебувало на крихкому етапі формування своїх базових принципів, тому поява чітких норм щодо агресії в міжнародних відносинах, після створення ООН, мала на меті сформулювати нове бачення встановлення міцного миру у світі. Деякі науковці розглядають відносно невелику кількість порушень міжнародного права як його сильну сторону, наголошуючи на слові «невелику», оскільки випадки порушень і уникнення адекватної

відповідальності дійсно нечисленні. Однак, відповідно до нашого припущення, тут вчергове варто звернутися до теорії «розбитих вікон» Дж. Вілсона та Дж. Келлінга та інтерпретувати її до міжнародних відносин. Відповідно до цієї теорії можна допустити, що дрібні порушення у відносинах між країнами, під час яких застосовується сила, можуть призвести до значних змін у міжнародних процесах. Якщо не приділяти належної уваги таким порушенням, можуть виникнути події, подібні до тих, що мали місце в Україні 24 лютого 2022 року.

Окремої уваги заслуговує розгляд теорії «розбитих вікон», яка набуває значення не лише в соціологічному вимірі, а й у контексті аналізу міжнародних відносин. Її концептуальна сутність полягає не стільки у факті самого правопорушення, скільки у відсутності належного реагування та покарання за протиправні дії. Центральним елементом цієї теорії є твердження, що саме толерування правопорушення, а не його поодинокий прояв, створює сприятливе середовище для повторення аналогічних дій у майбутньому. У контексті міжнародних відносин теорія набуває особливого значення. Аналогічно до соціальної площини, ключовою проблемою є не лише факт вчинення акту агресії чи його швидке маскування агресором, але й відсутність належного міжнародно-правового реагування. Безкарність держави-агресора створює прецедент, який підриває основи міжнародного правопорядку та стимулює повторення подібних актів у майбутньому. Отже, у сучасних умовах ефективна реалізація принципу невідворотності покарання для держав-агресорів стає ключовим чинником збереження міжнародного правопорядку. Застосування теорії «розбитих вікон» у даному дослідженні має евристичний характер і використовується як аналітична рамка для пояснення логіки ескалації порушень міжнародного права.

Аналізуючи військові вторгнення початку XXI століття, можна допустити, що Путін сприймав їх не як захист свободи та прав людини, а як заклик до зміни світового порядку, що спонукало його до пошуку можливостей утвердження власної сили на світовій арені. Основним прагненням керівника Росії було відновлення колишньої імперії – Радянського Союзу. Проте повне розгортання його імперських амбіцій було обмежене активним опором у Чечні. Хоча конфлікт

на Північному Кавказі завершився частковою перемогою Росії та виведенням військ у квітні 2000 року, терористичні акти, такі як захоплення театрального центру на Дубровці в Москві у 2002 році та школи в Беслані, Північна Осетія, у 2004 році, продовжували підривати авторитет Путіна як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Попри це, президент РФ не відмовився від стратегічної мети відновлення статусу великої держави. Це видно з його дій під час перших спроб окреслити світові «червоні лінії» при конфлікті на острові Тузла у вересні 2003 року, коли Росія вперше намагалася захопити Кримську територію.

Після проголошення незалежності Україна одразу взяла курс на співпрацю із західними країнами, включаючи НАТО. Процес віддалення України від РФ на користь західних країн став очевидним вже у червні 1999 року, коли Україна, слідом за Угорщиною, Болгарією та Румунією, на кілька годин закрила свій повітряний простір для російських літаків, що летіли до Приштини. Це призвело до затримки прибуття підкріплення, внаслідок чого збройні сили РФ розмістилися лише в зонах відповідальності інших миротворчих місій. Така ситуація посилила напругу в керівництві РФ у контексті питань співпраці України з НАТО, що призвело до додаткової ескалації позиції Росії при появі ознак такого зближення.

Важливим позитивним аспектом подальшої взаємодії стала згода президента України у 2003 році на відправлення української миротворчої місії в Ірак, що сприяло покращенню двосторонніх відносин. Однак, через п'ятдесят днів після відправлення українських миротворців та через десять днів після підписання в Ялті угоди про формування Єдиного економічного простору Росії, України, Білорусі та Казахстану, РФ розпочала активну фазу будівництва дамби з боку Таманського півострова до українського острова Тузла. У відповідь Україна була змушена відправити прикордонні війська на Тузлу та укріплювати острів [69]. Хоча конфлікт було вирішено мирно, з черговим не надто суттєвим, але все ж таки «умиротворенням» Росії, ці події продемонстрували справжні наміри Путіна та його можливі дії. В ході розвитку цієї ситуації також можна було спостерігати неефективність Будапештського меморандуму, оскільки навіть не вдалося

застосувати механізм забезпечення гарантій через проведення консультацій, так як ядерні держави-гаранти відмовилися від проведення таких консультацій [77].

Події 2004 року стали ключовим моментом у формуванні стратегічного світогляду Путіна та остаточно переконали російське керівництво в тому, що траєкторія розвитку РФ суттєво відрізняється від вектору інтеграційних процесів ЄС та НАТО. Розширення НАТО на схід, а також вступ до ЄС семи держав, що раніше належали до орбіти Східного блоку, були сприйняті в Кремлі як виклик національним інтересам Росії та як підтвердження формування нової системи безпеки, у якій Москва не відіграє провідної ролі. У результаті у російському політичному дискурсі утвердилося уявлення про Захід як про стратегічного опонента, що стимулювало пошук альтернативної моделі економічного, військового та політичного співробітництва, незалежної від західних інституцій.

Вирішальним переломним моментом у трансформації відносин між РФ та ЄС, що позначив перехід від відносно конструктивного співробітництва до стану взаємної недовіри та конфронтаційної мобілізації ресурсів, стали події в Україні 2004 року. «Помаранчева революція» засвідчила неспроможність Кремля забезпечити прихід до влади в Україні політичних сил, орієнтованих на проросійський курс, що, у сприйнятті російського керівництва, означало втрату стратегічно важливого елемента впливу на пострадянському просторі. Для Москви політичний вибір українського народу розглядався не як прояв демократичної волі громадян, а як результат зовнішнього втручання та частина ширшої «західної стратегії» з метою обмеження впливу Росії. Така інтерпретація подій зумовила формування в російському політичному дискурсі наративу «зовнішньої загрози» та посилення антизахідної риторики.

Особливої ваги набуло побоювання Путіна та його оточення щодо можливості повторення аналогічного сценарію усередині самої Росії. Як зазначає французький аналітик М. Жеґо, військово-політична еліта РФ перебувала в стані так званої «помаранчевої параної», будучи переконаною, що іноземне фінансування може бути використане для організації протестних рухів та потенційного усунення Путіна від влади за аналогією з подіями в Києві 2004 року

[264]. Незважаючи на бажання Путіна активізувати боротьбу за контроль над країнами пострадянського простору, реальних фінансових та військових можливостей для таких дій він ще не мав. У зв'язку з цим, президент РФ почав посилювати економічний тиск на держави колишнього Радянського Союзу, одночасно формуючи критичну економічну залежність країн ЄС, наслідки якої стали очевидними в наступні роки. Збільшивши суттєві економічні резерви завдяки домінуванню експорту енергоресурсів, Путін використав сприятливу зовнішньополітичну кон'юнктуру для посилення не тільки економічного, але й військового впливу на міжнародній арені. Усупереч перемозі демократії в Україні у 2004 році, президент Росії продовжував зберігати значний вплив на політичну ситуацію в країні. У наступні роки він випробовував подальші «червоні лінії», умовно виставлені демократичним світом, і демонстрував свої імперські територіальні прагнення через поширення свого бачення світового порядку на інші країни. В достатній мірі це можна було спостерігати в його щорічному зверненні до Федеральних зборів у 2005 році, де він визнав, що розпад СРСР був для нього найбільшою геополітичною катастрофою сторіччя [108]. Акцентування саме такого бачення стало основою його ідеології в наступні роки.

Початок розвитку імперських амбіцій Путіна, спрямованих спочатку на узалежнення, а пізніше на захоплення сусідніх країн, можна розділити на кілька етапів. Перший етап включав вихід Росії з економічного занепаду та активізацію накопичення золотовалютних резервів через активний продаж енергоресурсів. Кошти від проданих ресурсів РФ були спрямовані не на диверсифікацію та модернізацію економіки, розвиток людського капіталу чи покращення життя громадян Росії, 45,8% яких у 2005 році не мали навіть газопостачання [134]. Натомість, значна частина цих коштів була направлена на формування Стабілізаційного фонду РФ. На початкових етапах його існування це дозволило покращити економічне становище країни та своєчасно погасити частину зовнішніх боргів. Однак, незважаючи на стабілізацію макроекономічних показників Росії, у наступні роки спостерігалось продовження посиленого накопичення коштів у цьому фонді, а з 2008 року – продовження накопичення вже

у Фонді національного добробуту. У подальшому саме ці кошти використовувалися Путіним для продовження агресивної політики та для пом'якшення тиску від впровадження міжнародних санкцій.

Другим етапом стало зміцнення позицій Росії на міжнародній арені завдяки нарощуванню економічного потенціалу та початку впровадження економічних важелів впливу на економіки сусідніх країн, особливо України. Однією з перших галузей, що піддалася економічному тиску Росії, був металургійний ринок, де українські компанії активно конкурували з російськими. Додатковим фактором, що сприяв цьому, став зовнішньополітичний курс України на інтеграцію з країнами Заходу. Ці обставини створили можливість для Росії використовувати енергоресурси як інструмент впливу та засіб шантажу, що яскраво проявилось під час газових війн з Україною. Незважаючи на укладення угоди про постачання газу та тимчасове припинення газових суперечок у 2006 році, сам факт політично вмотивованого тиску на Україну з боку Росії мав би насторожити країни ЄС. Однак західні країни ще не усвідомлювали загрози, яку становила ця ситуація.

Наприкінці першого терміну президентства Путіна та в подальші роки можна було спостерігати тиск на іноземний бізнес у сфері енергетики, який здійснювався шляхом витіснення європейських та американських компаній з ринку і консолідації енергоринку через державну монополію [33, с. 72-73]. Хоча країни ЄС намагались чинити опір, звинувачуючи РФ в авторитарних методах, порушенні принципів демократії та погрожуючи санкціями, ці дії не мали реальної ефективності та не змінили позиції останньої.

Наприкінці 2006 року відбувся вирішальний етап змін у зовнішньо та внутрішньополітичній стратегії Кремля. Саме в цей період у Росії розпочалося реформування машинобудівної галузі через створення державних холдингів та акціонерних компаній (держкорпорацій), а також прискореної розробки нових систем озброєнь. У сфері постачання енергоресурсів президент РФ обрав тактику вибіркового діалогу з окремими країнами ЄС, спонукаючи їхні енергетичні компанії до укладання індивідуальних довгострокових контрактів з «Газпромом» та «Роснефтью». Ця стратегія успішно застосовувалася у відносинах з

Німеччиною, Францією, Угорщиною, Грецією, Болгарією та Італією [152, с. 101]. Таке вибіркоче ставлення до окремих держав призвело до встановлення глибоких економічних зв'язків між РФ та зазначеними країнами ЄС, що заважало їм формувати об'єктивне бачення проблем цієї кооперації, навіть при наявних фактах відкритої агресії.

Наступним етапом розвитку імперських прагнень Путіна стала можливість активізації прямих актів агресії, зважаючи на військовий та економічний потенціал країни та кризові явища в міжнародній політиці. Сукупність цих факторів супроводжувалася продовженням імперських наративів Кремля, які було яскраво продемонстровано під час «Мюнхенської промови» Путіна в лютому 2007 року, що не залишило сумнівів щодо планів президента Росії. Протягом усього періоду його керівництва країною він дотримувався принципу, що відсутність демонстрації сили сприймається як прояв слабкості. Замість того, щоб конструктивно і послідовно вказувати на можливі присутні помилки країн Заходу в міжнародній політиці, він вибірково інтерпретував наявні колізії в міжнародному праві для утилізації надлишків застарілого озброєння РФ шляхом здійснення військової агресії, незважаючи на додаткові втрати у живій силі. Такі дії мали б дозволити йому досягти значних економічних переваг та розширити політичний вплив у світі. Президент РФ прагнув, щоб сучасний світ, як він заявив на тій самій Мюнхенській конференції, «не використовував неприйнятну однополярну модель побудови» [74], підкреслюючи бажання зробити Росію лідером тогочасного світу, незважаючи на велику кількість проблем, які існували всередині країни. Після відсутності прийнятних рішень на користь Росії, конфронтація перейшла у сферу пошуку реальних можливостей для розширення території майбутньої «імперії» за рахунок країн-сусідів.

Як у випадку з Україною, так і з Грузією, Росія використовувала енергетичний тиск для досягнення своїх цілей. Проте, якщо Україні на той час було складно досягти швидкої диверсифікації енергоресурсів, у Грузії виникла реальна можливість нівелювання цього тиску з боку РФ. Будівництво нафтопроводу Баку–Тбілісі–Джейхан та газопроводу Баку–Тбілісі–Ерзурум із

Азербайджану до Туреччини через територію Грузії дало справжню можливість останній позбутися залежності від Росії. З наближенням відкриття трубопроводів спостерігалося зростання напруженості у відносинах між країнами, особливо в питаннях непідконтрольних Грузії територій, через які здійснювався прямий тиск. У січні 2006 року сталися два вибухи на газопроводах на російському боці кордону з Грузією, а також вибух на важливій електричній опорі неподалік. Через ці інциденти Грузія втратила постачання російського газу для опалення. Це також означало, що країна могла забезпечувати лише близько 40% необхідної електроенергії для трьох мільйонів жителів за низької зимової температури повітря. Президент Грузії М. Саакашвілі назвав ці вибухи «серйозним актом диверсії з боку Росії в енергосистемі Грузії» [388].

Продовження конфлікту відбулося в березні 2006 року, коли Росія ввела ембарго на грузинські вина і мінеральні води. Окрім тиску в енергетичному та економічному секторах, Путін почав чинити політичний тиск на свого грузинського колегу, загострюючи територіальні питання. На зустрічі в червні 2006 року президент Росії пригрозив, що Грузія може обрати або територіальну цілісність, або членство в НАТО, наголошуючи, що досягти обох цілей одночасно неможливо [192, с. 221]. Того ж року конфлікт розширився через розкриття шпигунських мереж та висилання дипломатів в обох країнах, припинення транспортного та поштового сполучення, а також депортацію грузинів з території РФ [44].

У жовтні 2006 року президент Росії відкрито попередив Захід про можливу агресію проти Грузії. Під час спілкування з тодішнім Державним секретарем США К. Райс, він заявив, що застосування сили президентом Грузії в Південній Осетії буде серйозною помилкою, і найбільше постраждають самі грузини. Він також підкреслив, що якщо Грузія прагне війни, то вона її отримає [192, с. 201]. А вже в листопаді 2006 року на саміті країн СНД у Мінську Путін відкрито пригрозив війною М. Саакашвілі [54]. І саме з того часу він почав планувати такі дії, що сам підтвердив на прес-конференції в 2012 році, заявивши, що в серпні 2008 року Росія діяла за планом, розробленим Генеральним штабом Збройних сил

РФ наприкінці 2006 – на початку 2007 років, який він особисто затвердив [110]. Провокації проти Грузії продовжувалися і в 2007 році, включаючи порушення повітряного простору країни винищувачем РФ та ракетний обстріл села в глибині території Грузії, що було підтверджено міжнародними експертами [339].

Остаточне формування зовнішньополітичних прагнень Путіна відбулося після лютого 2008 року, коли більшість країн світу визнали незалежність Республіки Косово, яка згідно з міжнародними нормами була автономією у складі Сербії, частини колишньої СРЮ, під протекторатом ООН. Цими діями світова спільнота, незважаючи на затвердження фактору унікальності ситуації та неможливості застосування такого прецеденту, все ж затвердила ще одну колізію в міжнародному праві, оскільки визнала можливість ситуації, коли насильство проти певної нації на території певної країни може бути приводом для перегляду кордонів і передачу цієї нації території країни, на якій вона розміщена. Міжнародне наукове співтовариство розділилось в оцінках такого рішення. Деякі фахівці вважали, що виняток з правил підтверджує їхнє існування та загальне дотримання, інші ж наголошували, що наявність таких винятків стимулює інші суб'єкти прагнути скористатися перевагами подібних ситуацій і відповідно повторним застосуванням такого винятку.

На закритому засіданні Ради Росія–НАТО під час Бухарестського саміту у квітні 2008 року Путін висловив своє бачення двополярного поділу світу, позиціонуючи Росію як спадкоємницю Радянського Союзу в цьому контексті. Він окреслив приналежність усіх колишніх радянських республік до зони впливу виключно Росії. Президент РФ окремо наголосив, що Україна не є справжньою державою, і що в разі вступу України до НАТО, Росія може розпочати вторгнення в Крим і східну частину України. Щодо членства Грузії в НАТО, він заявив, що Росія може визнати незалежність Абхазії та Південної Осетії, спираючись на прецедент з Косово [105]. Грузія та Україна після Революції троянд і Помаранчевої революції, на думку Путіна, становили загрозу через свої європейські та євроатлантичні інтеграційні прагнення. Як підкреслюють дослідники В. Балук та Г. Перепелиця, саме повільність Європи щодо інтеграції

України до систем колективної безпеки, зокрема заперечення Німеччини та Франції щодо надання Плану дій щодо членства в НАТО у 2008 році, створила для України «сіру зону», що стала сприятливим середовищем для майбутньої агресії РФ. Автори показують, що Кремль інтерпретував нерішучість ЄС як сигнал до посилення ревізійної стратегії та повернення до імперського геополітичного коду [177, с. 57]. Таким чином, збереження Грузії та України у сфері впливу Росії було важливим та актуальним питанням для Москви.

Вирішення питання щодо Грузії РФ планувала здійснити до вересня 2008 року, так як після вересня очікувалося активне впровадження резолюцій ООН щодо мирного врегулювання конфлікту в Абхазії, а також повернення біженців та внутрішньо переміщених осіб, що могло призвести до вирішення конфлікту на непідконтрольних територіях Грузії на її користь та, відповідно, зменшити можливість російського тиску [322]. Загострення конфлікту між країнами відбулось у квітні 2008 року, коли стався інцидент зі збиттям грузинського безпілотної. Відбувалися також інциденти, пов'язані з розширенням миротворчого контингенту в Абхазії, збільшенням фінансової підтримки та видачею російських паспортів у сепаратистських регіонах [245].

З липня 2008 року грузинська та південноосетинська влада почали звинувачувати одна одну в обстрілах прикордонних сіл з артилерії, мінометів і бронетехніки. Додатковим фактором посилення напруженості стала економічно сприятлива ситуація для Росії на середину 2008 року, зважаючи на постійне зростання вартості нафти в останні роки, що досягла свого піку в липні 2008 року [208]. У другій половині липня на Північному Кавказі відбулися російські військові навчання «Кавказ-2008», а поблизу Тбілісі в той же час пройшли спільні грузинсько-американські антитерористичні навчання «Негайна відповідь». Пізніше, Тбілісі та Москва звинуватили один одного в тому, що ці навчання фактично були підготовкою до війни.

У серпні 2008 року, після серії провокацій з боку сепаратистських режимів і Росії, президент Грузії М. Саакашвілі вирішив взяти під контроль бунтівні регіони. РФ цілеспрямовано сприяла такому розвитку подій і, у відповідь на

спроби грузинського лідера відновити порядок на своїй території, 8 серпня президент Росії Д. Медведєв оголосив про початок операції з «примусу до миру». Військові формування РФ були введені спочатку на територію Південної Осетії та Абхазії, одночасно здійснюючи бомбардування міста Горі, аеродромів Вазіані та Марнеулі, порту Поті на території Грузії. А вже 11 серпня російські війська перейшли лінію розмежування Абхазії, Південної Осетії та Грузії і продовжили просування вглиб країни. У Тбілісі почались хвилювання через швидкий прорив російських військ і відсутність очікуваної реакції підтримки від країн Заходу.

12 серпня М. Саакашвілі погодився на підписання мирного плану, запропонованого Д. Медведєвим та президентом Франції Н. Саркозі. План передбачав припинення бойових дій та відведення грузинських і російських військ на позиції, які вони займали до початку конфлікту [89]. Проте відведення російських військ відбувалося дуже повільно, а 26 серпня 2008 року Д. Медведєв визнав незалежність Абхазії та Південної Осетії, у відповідь на звернення Ради Федерації РФ і Держдуми. Ці дії були спровоковані тим, що на непідконтрольних Тбілісі територіях Грузії були розміщені російські військові частини, що унеможливило реалізацію плану з відновлення миру, узгодженого раніше. Така діяльність з боку Росії була засуджена міжнародним співтовариством, включаючи Україну [51], але реальних санкцій проти Росії запроваджено не було.

Після військової агресії на території Грузії, замість ізоляції, Росія зіткнулася з черговою політикою умиротворення з боку країн ЄС та США, на яку і розраховував Путін при виборі позиції умиротворення країн Заходу, погоджуючись на утворення правових колізій щодо території Косова. Хоча умови та причини умиротворення з обох сторін відрізнялися, Путін скористався схожістю в інтерпретації ситуації через призму міжнародного права. Додатково, у вересні 2008 року розпочалася фінансова криза, що зробило введення санкцій проти Росії вкрай незручним для Західного світу. Вже під час саміту ЄС–Росія у листопаді 2008 року, країни ЄС висловили підтримку РФ у питаннях економічної співпраці та перспективі побудови нових основ європейської безпеки спільно з Москвою, незважаючи на відхилення Росією проекту резолюції Радбезу ООН

щодо виведення російських військ із Грузії, яку запропонувала Франція, та й загалом невиконання керівництвом РФ зобов'язань за так званим планом «Медведєва – Саркозі» по Грузії [117].

У липні 2009 року президенти Б. Обама і Д. Медведєв офіційно оголосили про початок політики «перезавантаження», оскільки для США важливішим було зменшити ядерну загрозу з боку Ірану і покращити ситуацію в Афганістані, що могло бути досягнуто через покращення американо-російських відносин, ніж підтримувати тиск на РФ у грузинському питанні [192, с. 274]. У вересні 2009 року президент США оголосив про відмову від планів будівництва баз радарів і ракет-перехоплювачів у Польщі та Чехії. У листопаді того ж року ЄС і РФ започаткували ініціативу «Партнерство заради модернізації», що вирішувало проблеми модернізації економіки РФ та адаптації відносин між структурами країн ЄС та Росії на основі існуючих механізмів взаємодії та розширення можливостей для інвестицій у ключові сектори економіки країн [233]. Такі дії Заходу зміцнили впевненість кремлівського керівництва і, як допускають дослідники, стали однією із причин, чому Путін віддав наказ про вторгнення і окупацію Криму в лютому 2014 року [259, с. 17]. Можна припустити, що якби вибори в Україні не виграв проросійський кандидат у президенти В. Янукович, то загострення ситуації на території України з боку Росії могло відбутися ще у 2010 році [126, с. 223-228]. Згідно досліджень політолога Г. Перепелиці, Росія, усвідомивши слабкість Заходу саме після агресії в Грузії, наважилася розв'язати війну проти України, порушивши тим самим регіональний та глобальний баланс сили [95, с. 16].

Досліджуючи проблематику політики умиротворення Росії та відсутності ефективних заходів протидії її зростаючій агресивності на міжнародній арені в період до початку відкритої агресії проти України, можна виділити кілька ключових особливостей. Основним аспектом було те, що на початку 2006 року, незважаючи на зростаючий рівень авторитарних тенденцій всередині країни, Путін демонстрував відкритість до діалогу із західними лідерами та експертами, представляючи Росію як країну, що прагне до демократичних перетворень і рухається в напрямку їх розширення.

Іншою особливістю стала активність іноземних інвесторів, які продовжували вкладати капітал у російські проекти, незважаючи на економічні перспективи, що надавали переваги виключно російським компаніям. Хоча після вторгнення Росії в Грузію, за даними Світового банку, інвестиції в російський ринок з боку іноземних компаній скоротилися з майже 75 млрд доларів США до майже 37 млрд доларів США, вони все ще залишалися значними [242]. Це, з одного боку, підтримувало сировинноцентричну структуру російської промисловості, а з іншого – свідчило про необхідність діалогу з Росією. Варто зазначити, що після скорочення іноземних інвестицій у 2009 році їхня активність продовжила зростання в наступні роки і на момент початку агресії Росії в Криму та на сході України майже досягла рівня часів вторгнення РФ у Грузію, з чистим припливом близько 70 млрд доларів США на рік.

Останнім аспектом проблематики був російський ядерний потенціал та центральне геополітичне становище, що робило її ключовим партнером для США та країн ЄС. На думку дослідників І. Гурака, С. Дерев'янка та О. Бойчука навіть на тлі зростаючої агресії, адміністрації країн Заходу вважали доцільним зберігати можливість змін у російській політиці, що не давало їм бачити наростаючу загрозу. Наприклад, відмова Путіна від третього терміну та підтримка Медведєва розглядалися як можливість того, що демократичні процеси в Росії ще мають шанс на існування [31, с. 136-137]. Також висловлювалися позиції, що демократи в Росії все ще сподівалися на підтримку країн Заходу, особливо США, і вірили, що Сполучені Штати не відмовилися від місії просування свободи і демократії в усьому світі, включно з Росією [287, с. 23]. Наявність такого типу позицій як у західних країн, так і в Росії сприяло формуванню подальшої підтримки Росії на міжнародній арені та стимулювало зростання інвестиційного клімату всередині країни. Проте, зрештою, це також призвело до активізації військових амбіцій і зміцнення військового потенціалу в наступні роки.

Одночасно із заглибленням РФ у вирішення грузинського питання, на її території загострилася внутрішня безпекова проблема, пов'язана зі зростанням терористичної активності на Північному Кавказі. Росія систематично стикалася з

ескалацією радикальних і сепаратистських настроїв у Чеченській Республіці, Інгушетії, Дагестані, Кабардино-Балкарії, а також, меншою мірою, у Карачаєво-Черкесії, Північній Осетії та Ставропольському краї. Після офіційного скасування режиму контртерористичної операції в квітні 2009 року, озброєна національно-визвольна боротьба проти федерального центру набула нової динаміки. Первинно локалізовані осередки збройного опору в Чечні поступово поширили свою діяльність на інші суб'єкти РФ, що призвело до хвилі терористичних актів по всьому регіону. Внутрішньополітична динаміка в РФ у зазначений період значною мірою перебувала під впливом глобальних трансформаційних процесів. Зокрема, у 2011–2012 роках низка авторитарних держав Північної Африки та Близького Сходу стала ареною масових суспільно-політичних протестів, зумовлених прагненням громадян до демократичних змін, які увійшли в історію під назвою «Арабська весна».

Одним із перших і найбільш показових епізодів, що привернув увагу російського керівництва, стала ситуація в Лівії. На тлі масштабних заворушень, спричинених внутрішнім невдоволенням авторитарним правлінням, лівійський лідер М. Каддафі відкрито пригрозив фізичною розправою над протестувальниками в регіонах із найбільш інтенсивними виступами. Такі дії викликали різку реакцію міжнародної спільноти, зокрема, країн ЄС та Ліги арабських держав – провідної міжурядової організації, що об'єднує держави Південно-Західної Азії, Північної та Північно-Східної Африки. Ескалація насильства в Лівії та загроза масових порушень прав людини стали підґрунтям для формування міжнародного консенсусу щодо необхідності зовнішнього втручання з метою захисту цивільного населення.

Президент РФ не мав бажання підтримувати позицію міжнародної спільноти та й не був зацікавлений у вирішенні гуманітарної ситуації в Лівії. Натомість його більше хвилював можливий прецедент повалення авторитарного лідера. Незважаючи на це, він дозволив Медведеву висловити позицію «утримання» при голосуванні в Раді Безпеки ООН за резолюцію 1973 щодо повстання у Лівії, оцінюючи таким чином здатність Медведева відстоювати

інтереси Росії. Водночас Путін розглядав цю поступку як потенційний важіль впливу, який він міг би використати в майбутньому. В результаті режим М. Каддафі був повалений, а відеозапис його вбивства, за твердженнями свідків, Путін неодноразово переглядав [192, с. 283-284]. Ці події стали черговим переломним моментом, під час якого Путін вирішив, що лише він може керувати Росією і не допустити навіть позиційного програшу щодо США, як в його баченні представлена була ситуація на африканському континенті та Близькому Сході.

Одночасно загострилася проблема в давнього близькосхідного партнера Росії – Сирії, де антиурядові протести «Арабської весни» переросли в громадянську війну. Відносини Росії із Сирією мають тривалу історію, що почалася ще за часів Радянського Союзу. Після розпаду Союзу Росія продовжила постачання зброї в регіон. Для покращення відносин із Сирією країна скасувала 73% сирійського боргу, який складав 13,4 мільярда доларів США за попередніми угодами щодо озброєнь [344, с. 17]. Крім того, Росія та країни Близького Сходу володіють великими покладами нафти і газу, що робить їх взаємозалежними від турбулентності на ціновому ринку через загострення кризових явищ у регіоні.

З огляду на масштабну економічну та політичну присутність РФ у Сирії, зокрема наявність довгострокових контрактів у сфері постачання озброєнь, активну участь у розвитку інфраструктурних, енергетичних та туристичних проєктів, а також значні показники двосторонньої торгівлі, підтримання стратегічного партнерства із сирійським режимом мало для Москви критичне значення. У цих умовах втрата постійного союзника на Близькому Сході розглядалася російським керівництвом як політично й економічно неприпустима, особливо в період передвиборчої кампанії у самій Росії.

Попри жорсткі та репресивні дії режиму Б. Асада проти учасників антиурядових протестів, Москва послідовно зберігала підтримку сирійської влади, аргументуючи свою позицію відсутністю політично стабільної та конструктивної альтернативи серед опозиційних сил. У жовтні 2011 року та лютому 2012 року РФ спільно з КНР заблокувала дві проєктні резолюції Ради

Безпеки ООН, спрямовані на посилення політичного та економічного тиску на сирійський уряд з метою припинення насильства.

Також варто відзначити слабку позицію країн Заходу, що проявилася у контексті порушення «червоних ліній» щодо використання хімічної зброї в Сирії, факти чого було підтверджено понад трьохсот разів [281]. Незважаючи на заяви та статус світового лідера, ані США, ані інші західні країни не вжили суттєвих заходів, які б призвели до реального припинення терору проти мирного населення з боку режиму Б. Асада. Такі дії також показали світову політику умиротворення не тільки щодо репресивних заходів з власним населенням з боку режиму, а ще і до факту застосування хімічної зброї в майбутньому іншими країнами. У свою чергу, така поведінка країн Заходу додала впевненості та позиційної сили на світовій арені Росії, що дало їй змогу, незважаючи на агресію в Україні, розпочати активні дії в Сирії для підтримки позиції диктаторського режиму в конфлікті. У наступні роки завдяки такій діяльності РФ Б. Асад зміг відновити контроль над двома третинами сирійської території, тоді як у 2013 році під його контролем перебувала лише одна п'ята країни.

Світова позиція умиротворення агресора показала слабкість країн Заходу та було однією з причин рішення Путіна щодо анексії Криму та підтримки сепаратистів на сході України. Крізь призму невтручання західних країн у підтримку Б. Асада, Росія почала позиціонувати себе як великого світового гравця, незважаючи на дії, які вона здійснювала на міжнародній арені. На цьому тлі виявився певний рівень сприяння імперським амбіціям російського керівництва на початку XXI століття. З одного боку, західні держави були сфокусовані на поширенні демократичних цінностей і тому на початкових етапах не завжди посилювали протидію авторитарним тенденціям у Росії, з іншого боку, значна економічна зацікавленість у доступі до енергетичних ресурсів РФ також зменшувала готовність до радикальних кроків. У підсумку, затримка реакції на прояви зовнішньої агресії та політика поступок сприяли послабленню престижу західних інституцій і зниженню їхнього впливу на стримування агресивної поведінки. Це, у свою чергу, мало негативні наслідки не лише для регіональних

сусідів Росії, а й для європейської безпеки загалом. Ураховуючи викладене, доцільним є підкреслити значення балансування між політикою умиротворення та політикою стримування як одного з ключових елементів міжнародної стратегії. Нормалізація порушень міжнародних норм унаслідок політики умиротворення може створювати прецеденти легітимації незаконних дій, що в довгостроковій перспективі сприяє руйнації міжнародного права. У найгіршому випадку розгортання подібних тенденцій в умовах наявності озброєнь масового ураження може призвести до катастрофічних глобальних наслідків.

2.2. Реакція ЄС на російську агресію проти України у 2014–2021 роках: санкції, діалог, елементи умиротворення

Позиції держав ЄС традиційно відігравали визначальну роль у процесі формування зовнішньополітичного курсу РФ. Консолідація статусу Росії як провідного постачальника природного газу до європейських країн та недооцінка державами ЄС стратегічної ваги зазначеного чинника сприяли посиленню ревізійністських і агресивних амбіцій РФ. Попри численні прояви політики умиротворення Росії з боку західних держав, зокрема країн ЄС, під час її військової агресії проти Грузії, підтримки сепаратистських рухів, а також втручання у внутрішній конфлікт у Сирії з метою зміцнення авторитарного режиму Б. Асада, європейські уряди виходили з припущення про обмежений характер таких дій та відсутність перспективи їхньої подальшої ескалації. Проте збройна агресія РФ проти України, розпочата у 2014 році, докорінно трансформувала підходи європейських країн до взаємодії з російським політичним керівництвом.

Підтримка Росією тодішнього президента України В. Януковича, який систематично послаблював військовий потенціал власної країни [168], робила його ідеальною фігурою для реалізації планів РФ. Як показують дослідження І. Гурака та В. Супруна, саме за часів президентства В. Януковича було проголошено позаблоковий статус, що супроводжувалося системним

скороченням ЗСУ, недофінансуванням оборонного сектору та розформуванням боєздатних частин [32, с. 75]. Водночас європейська нерішучість щодо інтеграції України до євроатлантичних структур лише посилила ефект від внутрішніх прорахунків, створюючи вікно можливостей для Кремля.

Події листопада 2013 року, коли Янукович відмовився підписати Угоду про асоціацію з ЄС, викликали значне суспільне невдоволення. Спроба силового придушення мирних демонстрацій лише загострила ситуацію. Агресивні дії правоохоронних органів стали каталізатором масових протестів, які набули революційного характеру. Сутички та загибель учасників протесту у січні–лютому 2014 року, піком яких стали події 18–20 лютого, посилили суспільний гнів. Розуміючи, що народ України вимагатиме справедливості та покарання винних у цих злочинах, В. Янукович 21 лютого 2014 року підписав з лідерами опозиції «Угоду про врегулювання кризи в Україні». Цей документ був засвідчений міністрами закордонних справ Німеччини, Польщі та Франції. Зокрема, угода передбачала ухвалення закону про відновлення дії Конституції України 2004 року [155].

Хоча протести з самого початку мали чітку проєвропейську спрямованість, вони не отримали значної підтримки з боку держав-членів ЄС. Реакція багатьох європейських урядів на ранньому етапі була переважно стриманою та зосередженою на закликах до деескалації. Лише після ескалації ситуації дипломати висловили офіційне «занепокоєння». Учасники Майдану неодноразово наголошували, що великі західні держави, поряд із РФ, демонструють обережність та стриманість до їхньої боротьби за справедливість [350, с. 114]. Водночас, незважаючи на недовіру протестувальників до ініціатив Заходу, ці дипломатичні зусилля свідчили про певний рівень зацікавленості міжнародної спільноти у зменшенні рівня конфронтації в Україні. Закон про відновлення дії Конституції України 2004 року був ухвалений ВРУ 21 лютого 2014 року. Однак реалізувати його на практиці не вдалося через втечу В. Януковича. Пізніше він на російському військовому кораблі залишив територію України і вирушив до Росії [19]. В умовах невизначеності 22 лютого 2014 року ВРУ ухвалила постанову «Про

самоусунення Президента України ... » та призначила позачергові вибори на 25 травня 2014 року. О. Турчинову доручили виконання обов'язків президента.

Такий розвиток подій не відповідав інтересам російського керівництва. Реагуючи на політичну кризу, Росія почала реалізацію заздалегідь підготовленого плану з анексії українських територій. Наприкінці лютого 2014 року РФ розгорнула операцію із встановлення фактичного контролю над Кримом. На той момент українська влада перебувала у стані політичної невизначеності, головним пріоритетом залишалось запобігання подальшій ескалації насильства. У зв'язку з цим українським військовим було наказано утримуватися від застосування зброї проти російських військових. Російські війська блокували українські військові частини та основні пункти доступу до Криму [45]. Європейський суд з прав людини підтвердив ці факти, що означало фактичний контроль над півостровом з боку РФ, який був встановлений уже 27 лютого 2014 року [384], тобто до офіційного оголошення анексії. У відповідь на дії Росії 28 лютого міністри закордонних справ Франції, Німеччини та Польщі висловили глибоке занепокоєння ситуацією [158]. Відбулися телефонні розмови між президентом РФ та лідерами країн ЄС [109]. Хоча ці дипломатичні ініціативи демонстрували формальну зацікавленість ЄС у нормалізації ситуації, вони водночас виявили обмежену здатність західних країн ефективно вплинути на дії РФ. Обмеженість інструментів швидкого примусу та залежність від консенсусу в ЄС знижували ефективність реакції Європи перед обличчям агресивної політики Кремля.

Водночас у Москві вирішили використати колишнього президента України В. Януковича як інструмент для легітимізації вторгнення. Заявляючи себе легітимним главою держави, Янукович звернувся до Путіна з проханням застосувати збройні сили Росії [150]. На основі цього звернення президент РФ обґрунтував військове втручання. Варто зазначити, що згідно з Конституцією України, виключне право на ухвалення рішень щодо допуску іноземних військових формувань на територію України належить ВРУ [103]. Відповідно, як звернення Януковича, так і подальші дії Росії не мали жодної легітимності. 1 березня 2014 року Рада Федерації РФ схвалила звернення президента РФ про

застосування збройних сил Росії на території України. Це рішення створило передумови для організації незаконного референдуму щодо приєднання Криму до Росії. Міжнародна спільнота одразу відреагувала на дії Кремля.

У зв'язку з відсутністю ознак деескалації з боку РФ, 6 березня 2014 року країни Заходу запровадили перші санкційні обмеження. ЄС призупинив переговори з Росією щодо пом'якшення візового режиму та укладення нової угоди про партнерство. Президент США підписав виконавчий указ № 13660, яким було запроваджено санкції проти відповідальних осіб [381]. Такий рівень санкцій виявився неефективним і вони не змогли стримати Росію.

16 березня 2014 року за підтримки російських військових було організовано референдум щодо статусу Криму. На основі фальсифікованих результатів [251] 18 березня в Москві було підписано договір про входження Криму до складу РФ [111]. Анексія української території викликала рішуче засудження міжнародної спільноти. Було зупинено участь Росії у складі «Великої вісімки» [236]. Рішенням Ради ЄС ухвалено введення персональних санкцій, що передбачали заборону на в'їзд до країн ЄС та замороження активів осіб, безпосередньо залучених до організації та реалізації анексії. Аналогічні заходи були прийняті США, Канадою, Японією та іншими державами. Попри це, початковий ефект санкцій виявився обмеженим з огляду на відсутність єдності у підходах та недостатню рішучість західних урядів. Впровадження комплексних економічних санкцій стримувалося побоюваннями щодо можливих негативних наслідків для власних економік держав Заходу, зокрема ризиків, пов'язаних з енергетичною залежністю від РФ.

Підтримка України у перші місяці після анексії Криму залишалася частковою. Західні держави лише розпочинали формування механізмів військової та фінансової допомоги. Питання посилення обороноздатності України перебувало переважно на етапі консультацій, а фінансова підтримка зосереджувалась у рамках міжнародних економічних інституцій, передусім МВФ та Світового банку. Водночас важливим кроком стала Угода про асоціацію між Україною та ЄС, політична частина якої була ратифікована 21 березня 2014 року, а економічна – 27 червня того ж року, після обрання нового керівництва України.

Міжнародний тиск на РФ виявився недостатнім для стримування подальшої агресії. Невідповідність між політичними заявами та реальними інструментами впливу сприяла ескалації конфлікту на східні регіони України. РФ ініціювала та підтримувала сепаратистські рухи через діяльність своїх спецслужб та інформаційну кампанію. У результаті частковий успіх проросійських сил було зафіксовано переважно в Донецькій та Луганській областях, хоча спроби дестабілізації здійснювалися також у низці інших регіонів України. Вирішальним чинником ефективності сепаратистських груп стало захоплення будівель правоохоронних органів та складів зі зброєю, що дозволило Росії забезпечити свої збройні формування озброєнням під виглядом «захопленого» місцевими силами.

Варто зауважити, що, за даними досліджень, більша частина зброї, використаної сепаратистами, була виготовлена в СРСР, зокрема в Росії чи Киргизстані, що підтверджує її зовнішнє походження. Значна частина озброєнь не могла бути розміщена на території України, оскільки основні склади зброї, успадковані від Радянського Союзу, розташовувалися історично переважно в західних регіонах країни [170].

7 квітня 2014 року сепаратисти проголосили створення так званої «Донецької народної республіки» (ДНР). Провідну роль у цих подіях відігравали російські військові, зокрема І. Гіркін («Стрелков»), який визнав, що якби його підрозділ не перетнув український кордон і не розпочав збройного протистояння, ситуація на Донбасі розвивалася б так само, як у інших регіонах, де російська підтримка проросійських рухів виявилася менш ефективною [115, с. 7]. Це зізнання підтверджує критичний внесок Росії у розпалювання конфлікту на сході України. Проте реакція Європи на російську агресію залишалася недостатньою, а військова допомога Україні практично не надавалась.

13 квітня 2014 року в. о. президента України О. Турчинов оголосив про початок АТО, яка тривала до квітня 2018 року. Згодом АТО було трансформовано в ООС, що стала новим комплексом військових та спеціальних заходів під егідою силових структур України. ООС діяла до початку повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року. 17 квітня 2014 року в Женеві відбулися перші

міжнародні переговори щодо врегулювання збройного конфлікту на сході України. У них взяли участь вищі дипломатичні представники України, ЄС, США та РФ. На переговорах обговорювали питання деескалації конфлікту, однак вагомих домовленостей досягнуто не було. Особливістю цих переговорів стала відсутність обговорення статусу Криму [60], що, можна стверджувати, створило прецедент та стало початком формування політики умиротворення РФ через обмеження міжнародної реакції лише подіями саме на сході країни. 11 травня на окупованих територіях було проведено псевдореферендуми, на основі яких проголошено незалежність самопроголошених утворень – так званих Донецької та Луганської народних республік («ДНР» та «ЛНР»). Переважна більшість держав-членів ООН не визнала ці квазіутворення, а Генеральна прокуратура України кваліфікувала їх як терористичні організації, зважаючи на їх чітку ієрархічну структуру, канали фінансування, а також організоване постачання зброї, яке координувалося РФ [135].

Після обрання президентом П. Порошенка було започатковано нормандський формат – зустрічі лідерів України, Німеччини, Франції та Росії. Назва формату походить від місця першої зустрічі, яка відбулася в Нормандії під час заходів, присвячених 70-річчю операції «Оверлорд». Ініціатором формату виступив президент Франції Ф. Олланд, який запропонував залучити керівників двох ключових країн ЄС разом із представниками сторін конфлікту для створення передумов його врегулювання [86, с. 76]. Перша зустріч 6 червня 2014 року дозволила розпочати переговори про припинення вогню. 20 червня Україна представила мирний план та оголосила режим припинення вогню, яке, однак, було здебільшого одностороннім, так як не дотримувалося бойовиками. Протягом так званого перемир'я Україна втратила 27 силовиків, ще 69 – були поранені [97].

У липні 2014 року ЗСУ активізували бойові дії проти збройних формувань та звільнили низку міст, зокрема Слов'янськ, Краматорськ та Костянтинівку. У відповідь РФ почала активно постачати бойовикам озброєння та боєприпаси, часто маскуючи ці поставки під гуманітарну допомогу [118]. Однак ці заходи виявилися недостатніми для забезпечення військової переваги. З території РФ

було розпочато артилерійські обстріли українських позицій, що зафіксовано міжнародною групою Bellingcat [193]. Попри явне розширення агресивних дій Кремля, міжнародна спільнота не вжила достатніх заходів для стримування ескалації ситуації, що призвело до трагедії рейсу МН17 17 липня 2014 року. Розслідування встановило, що літак було збито ракетою з російського зенітно-ракетного комплексу «Бук», який належав Курській бригаді ППО РФ [85]. У відповідь на цю трагедію Голова ВРУ О. Турчинов звинуватив деяких західних політиків у спробах «умиротворити агресора». Він підкреслив, що від початку агресії неодноразово звертався до міжнародної спільноти з проханням надати Україні сучасну зброю для захисту цивільного населення [153].

Попри заклики України про надання сучасної зброї, Захід продовжував утримуватися від рішучих кроків. Захід обмежився частковим посиленням секторальних санкцій проти РФ (фінанси, енергетика, оборона), але з винятками та перехідними періодами [205]. У серпні 2014 року Росія ввела регулярні війська [21, с. 387-388], що змінило перебіг війни та призвело до оточення українських сил під Іловайськом. Події під Іловайськом і відсутність рішучих економічних санкцій чи інших заходів впливу на Росію з боку міжнародної спільноти лише посилили впевненість президента РФ у слабкості західної відповіді.

Незважаючи на усвідомлення окремими країнами ЄС ризиків умиротворення агресора, значна частина європейських лідерів демонструвала нерішучість. Наприклад, прем'єр-міністр Великої Британії Д. Камерон на саміті ЄС у вересні 2014 року застерігав, що Європа ризикує повторити помилки Мюнхенської угоди 1938 року. Однак країни ЄС відмовилися від надання Україні озброєння та негайного запровадження жорстких економічних санкцій проти РФ [209]. Заходи, які згодом були впроваджені, виявилися недостатньо ефективними для стримування російської агресії навіть у тактичній перспективі.

5 вересня 2014 року було підписано попередній протокол до угоди про припинення вогню, відомий як Мінський протокол, який передбачав припинення вогню, обмін полоненими та особливий статус окремих районів Донбасу. Для конкретизації положень домовленостей 19 вересня був підписаний Мінський

меморандум, який деталізував механізми припинення вогню та відведення важкого озброєння. Попри це, перемир'я використовувалося РФ для зміцнення своїх сил.

Журналіст П. Шеремет описав ситуацію після укладення Мінських домовленостей, що відображало позицію українського суспільства. На його думку, перемир'я на Донбасі лише сприяло зміцненню проросійських збройних формувань, а ті, хто раніше вагався, були змушені приєднатися до угруповань так званих «ДНР» і «ЛНР». Він зазначав, що небажання Брюсселя загострювати конфлікт із Москвою, інтриги і лавірування Києва, а також загальна пасивність міжнародної спільноти створили небезпечні передумови, що лише посилювало впевненість російського президента у власних силах та спонукало до подальшого тиску як на Європу, так і на Україну. Шеремет підкреслив, що така поведінка агресора, за відсутності зовнішнього спротиву або несприятливих для нього обставин, часто призводить до ескалації [164]. Такий сценарій, як показали подальші події, повністю підтвердився.

Перед проведенням важливих міжнародних переговорів нерідко виникали ситуації, коли РФ вдавалася до терористичних актів із метою не лише отримання безпосередньої військово-політичної вигоди, а й створення тиску на переговорний процес. Такі дії підтверджували прагнення Росії закріпити силову політику як на окупованих територіях, так і на територіях інших суверенних держав.

Одним із прикладів стала ситуація напередодні зустрічі в нормандському форматі, що відбулася 16-17 жовтня 2014 року. Вибухи на складах боєприпасів у Врбетіце (Чехія), за твердженнями чеських правоохоронців, були організовані співробітниками Головного розвідувального управління Росії. Ці дії мали на меті зірвати постачання зброї та боєприпасів до зон збройних конфліктів, у яких Росія була зацікавлена, зокрема, в Україні чи Сирії [184]. Хоча кінцеве призначення цих поставок залишається нез'ясованим, терористичний акт у Чехії співпав у часі з проведенням переговорів у Мілані, на яких Росія прагнула зміцнити свої позиції.

У жовтні 2014 року під час зустрічі в Мілані обговорювалося виконання Мінських угод, проте РФ не виконувала зобов'язань, продовжуючи ескалацію.

Попри зусилля української сторони, яка почала виконувати умови Мінських домовленостей, ухваливши відповідний закон і припинивши вогонь, РФ та підконтрольні їй угруповання жодних зобов'язань не виконували. Навпаки, не досягнувши припинення євроінтеграційних і євроатлантичних прагнень України, РФ ще більше посилила військову присутність на сході України та продовжувала бойові дії середньої інтенсивності.

Дії РФ з ескалації ситуації могли бути зумовлені тим, що переваги від продовження агресії переважали негативні наслідки, пов'язані із санкційними обмеженнями, накладеними на країну. Зокрема, варто звернути увагу на винятки із санкцій, які дозволяли продовжувати постачання озброєння за контрактами, укладеними до 1 серпня 2014 року, тобто навіть після незаконної анексії Криму [205]. Крім того, міжнародна спільнота приділяла недостатню увагу експортним операціям із товарами подвійного призначення. Це дозволяло європейським і американським компаніям постачати Росії компоненти, що використовувалися для виробництва озброєння, яке РФ застосовувала не лише на ранніх етапах агресії, але й під час повномасштабного вторгнення в Україну в 2022 році [189].

Недостатня активність провідних європейських держав пояснюється також, крім економічних та політичних інтересів, ідеологічними факторами. Захід довго не вірив у повернення РФ до авторитарного режиму. Це сприйняття гальмувало консолідацію зусиль проти Росії як спільного супротивника західного світу.

Як підтвердження, у своїх мемуарах Ф. Олланд зазначав, що спершу не вірив у можливість повної конфронтації РФ із Заходом і навіть не розглядав імовірність нової «холодної війни». Він припускав, що Росія під економічним тиском відмовиться від агресивної політики захоплення територій суверенних держав. На думку Олланда, конфлікт із РФ не був зіткненням суспільних систем, як у часи «холодної війни», а проявлявся як боротьба за національні інтереси, що включала розпалювання внутрішніх конфліктів у сусідніх країнах та їх подальше «заморожування» [86, с. 82]. Проте конфлікт в Україні набув значно більшого масштабу, ніж інші подібні операції РФ, і не отримав достатньої підтримки серед проросійського населення, що створило для Путіна ситуацію стратегічного

програшу. У відповідь на пасивну реакцію Заходу Росія дозволила собі посилити ескалацію для досягнення поставлених цілей.

Суттєве занепокоєння викликає факт, що під час переговорного процесу питання анексії АР Крим фактично не розглядалося. Така обставина сприяла посиленню конфронтаційної риторики російського керівництва та формуванню в нього переконання у відсутності реальних наслідків за порушення норм міжнародного права. Подібна позиція низки західних лідерів демонструвала ознаки так званого «синдрому Даладье», коли політичні діячі, подібно до Н. Чемберлена та Е. Даладье у передвоєнний період, намагалися уникнути відкритого протистояння з агресором, сподіваючись на саморегуляцію конфліктної ситуації або її відтермінування на майбутнє [128, с. 134-141].

Поглиблення ескалації конфлікту, попри ухвалення у вересні 2014 року Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», супроводжувалося активізацією діяльності РФ, спрямованої на інституціоналізацію контрольованих нею квазідержавних утворень. Зокрема, 2 листопада 2014 року на територіях так званих «ЛНР» та «ДНР» відбулися незаконні вибори їхніх керівників. Зазначені процеси відбувалися за безпосереднього військового, фінансового та інформаційного сприяння з боку Росії [115, с. 8]. Незважаючи на досягнуті домовленості щодо припинення вогню та відведення важкого озброєння, бойові дії на сході України продовжувалися з високим рівнем інтенсивності. Участь регулярних російських військових підрозділів та постачання ними матеріально-технічних ресурсів істотно впливали на динаміку. Одним із ключових епізодів цього етапу стало захоплення Донецького міжнародного аеропорту в січні 2015 року, який набув символічного значення як приклад стійкості та героїзму ЗСУ. Одночасно з триваючими бойовими діями на сході України дипломатичні зусилля в межах нормандського формату не припинялися. На рівні міністрів закордонних справ тривали консультації, спрямовані на підготовку зустрічі глав держав у Мінську. Інтенсивні переговори, які тривали майже 16 годин 11-12 лютого 2015 року, завершилися затвердженням розширеного плану

врегулювання конфлікту. Документ, відомий як «Комплекс заходів щодо виконання Мінського протоколу» або «Мінськ-2», передбачав 13 пунктів, зокрема створення демілітаризованих зон, відведення важкого озброєння, проведення місцевих виборів на Донбасі та конституційну реформу в Україні. Однак більшість положень цього плану залишилися нереалізованими, за винятком ухвалення Україною закону про особливий статус Донбасу.

Примітним моментом під час мінських переговорів стало пряме визнання президентом Росії участі російських військ у бойових діях на сході України. У ході напруженої дискусії з президентом України, він висловив погрозу «знищити» війська свого співрозмовника, що однозначно підтверджувало безпосередню участь РФ у конфлікті [86, с. 78]. Цей факт підкреслив обізнаність західних лідерів щодо справжнього характеру та ролі Росії в ескалації протистояння.

Відповідно до домовленостей, режим припинення вогню мав набути чинності 15 лютого 2015 року. Однак, РФ використала перемир'я для захоплення міста Дебальцеве, що черговий раз засвідчило ігнорування нею домовленостей. Попри відхід українських військ, позиційні бої різної інтенсивності продовжувалися і в наступні місяці [131, с. 171-184].

У цей період тривали переговори в нормандському форматі на рівні міністрів закордонних справ, переважно в режимі телефонних розмов. Основна увага приділялася питанням діяльності місії ОБСЄ, можливості розгортання миротворчої місії та реалізації положень Мінських угод. Варто зазначити, що впродовж 2015 року консультації на різних рівнях відбувалися доволі регулярно.

Як і раніше, напередодні чергових переговорів, РФ намагалася посилити свою міжнародну позицію шляхом перенесення уваги світової спільноти на інший конфліктний регіон. Зокрема, незважаючи на блокування резолюцій Ради Безпеки ООН, включаючи пропозиції щодо введення миротворчого контингенту, РФ здійснила односторонню військову інтервенцію в Сирію, спрямовану на підтримку режиму Б. Асада у громадянській війні. Військова операція здійснювалася за участю російських військово-повітряних сил, які надавали значну підтримку сухопутним військам сирійського уряду. Таким чином,

скориставшись пасивною реакцією країн Заходу на її агресію в Україні, Росія домоглася міжнародного визнання як вагомого геополітичного гравця, чії дії, попри сумнівну правомірність, мали враховуватися на глобальній арені. Це дозволило РФ активізувати підтримку авторитарних режимів в інших державах, що сприяло розосередженню уваги міжнародної спільноти та зменшенню фокусу на українському питанні, яке на той час стало менш резонансним.

На тлі цих подій 2 жовтня 2015 року в Парижі відбулася чергова зустріч лідерів країн «нормандської четвірки». Сторони домовилися про подальше припинення вогню та розширення мандату спостережної місії ОБСЄ, зокрема щодо її доступу до українсько-російського кордону. Однак ці домовленості не були реалізовані. Після цієї зустрічі французький дипломат П. Морель представив план деталізації Мінських домовленостей, який, за даними журналістів Deutsche Welle, був узгоджений із представниками США [59]. Американська сторона прагнула посилити свою роль у врегулюванні конфлікту, хоча значну зацікавленість ще не проявляла. Цей план став основою для методу імплементації Мінських угод, відомого як «формула Штайнмаєра», запропонованого в листопаді 2015 року тодішнім міністром закордонних справ Німеччини Ф.-В. Штайнмаєром. Згідно з цією формулою, передбачалося спочатку надання тимчасового особливого статусу окремим районам Донбасу, а після проведення виборів на непідконтрольних Україні територіях, підтверджених ОБСЄ, надання цим районам постійного особливого статусу.

Обговорення деталей імплементації «формули Штайнмаєра» у форматі Тристоронньої контактної групи та на рівні міністрів закордонних справ тривали до наступної зустрічі лідерів країн «нормандської четвірки», яка відбулася 19 жовтня 2016 року в Берліні. Для Путіна ці переговори відбувалися на тлі відсутності звичних зовнішньополітичних перемог і підвищення агресії в інших країнах, що зазвичай передувало таким зустрічам. Навпаки, ситуація на міжнародній арені була несприятливою для російської сторони. 28 вересня 2016 року Міжнародна слідча комісія опублікувала звіт щодо збиття рейсу МН17, в якому було підтверджено, що зенітно-ракетний комплекс «Бук», використаний

для атаки, був доставлений на територію Донбасу з Росії [288]. Додатково, 12 жовтня Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюції 2132 (2016) та 2133 (2016), що прямо засуджували російську агресію на сході України. Ще одним стратегічним провалом для Росії стала невдала спроба організації державного перевороту в Чорногорії під час парламентських виборів 2016 року [79], які завершилися перемогою прозахідних сил. Ця подія, замість досягнення цілей Кремля, прискорила вступ Чорногорії до НАТО через пів року після виборів, що стало значним геополітичним програшем для РФ.

Такі обставини значно звузили можливості Путіна для висування вимог під час переговорів, хоча й санкційний тиск не був настільки потужним, щоб змусити Росію припинити агресію проти України. Переговори в Берліні відзначалися емоційністю та напруженістю. Українська делегація представила докази ескалації конфлікту, наголошуючи на необхідності повного припинення вогню, звільнення заручників та відведення військ як передумови для реалізації Мінських угод [113]. Основним питанням зустрічі стало обговорення «дорожньої карти» імплементації «формули Штайнмаєра», яка як компроміс передбачала контроль над українсько-російським кордоном з боку озброєної місії ОБСЄ для забезпечення проведення місцевих виборів. Українська сторона наполягала на першочерговому досягненні всеосяжного режиму припинення вогню, розведенні військ та звільненні полонених. Натомість російська сторона акцентувала увагу на проведенні виборів на тимчасово окупованих територіях та амністії бойовиків без належних гарантій безпеки, що залишалось неприйнятним для України.

Після проведеної зустрічі відбулася низка телефонних контактів на високому рівні, зокрема після приходу до влади у Франції Е. Макрона. Однак ці переговори не призвели до суттєвого прогресу в урегулюванні конфлікту. Зустріч Е. Макрона з В. Путіним у травні 2017 року, під час якої президент Франції наголосив на неприйнятності вторгнення Росії на Донбас та анексії Криму, не отримала продовження ні у вигляді посилення економічних санкцій чи вагомому розширенні підтримки України зі сторони Франції, ні у кроках до деескалації зі сторони РФ.

Попри це, у 2017 році Україна досягла важливих успіхів у співпраці з ЄС. Зокрема, у червні було узгоджено запровадження безвізового режиму, а у вересні остаточно набрала чинності Угода про асоціацію між Україною та ЄС. У той же час РФ продемонструвала здатність адаптуватися до санкційних обмежень, ефективно обходити їх у критично важливих сферах та зменшувати їхній негативний вплив на власну економіку.

Санкційна політика Заходу залишалася порівняно статичною. Розширення обмежень стосувалося переважно введення персональних санкцій проти окремих осіб, причетних до військової агресії. Загалом санкційний вплив був зосереджений на продовженні уже існуючих заходів, що не створювало значного економічного тиску на Росію. Таке помірне застосування санкцій мало важливий психологічний ефект, сприяючи посиленню впевненості російського керівництва у власній стратегії. Це, своєю чергою, сприяло підвищенню міжнародного авторитету Росії та розширенню її геополітичної ваги.

Стратегія умиротворення російського президента проявлялася також у прагненні країн Заходу знайти компроміси, орієнтовані на очікування зміни у політичному ландшафті України, так як зміни в самій Росії залишалися малоімовірними. Прихід до влади в Україні у 2019 році В. Зеленського лідери ЄС сприйняли як можливість для гіпотетичного завершення конфлікту. Проте їхні сподівання більше стосувалися поступок з боку України, ніж припинення агресії з боку Росії, що лише посилювало позиції Кремля. Під час зустрічі Е. Макрона та В. Путіна у серпні 2019 року сторони висловили обережний оптимізм щодо врегулювання ситуації на Донбасі й підтвердили необхідність проведення нової зустрічі в нормандському форматі після тривалої паузи [120].

Для активізації переговорного процесу у жовтні 2019 року Тристороння контактна група в Мінську узгодила текст і підписала так звану «формулу Штайнмаєра». У підписаному документі йшлося про впровадження тимчасового закону про особливий статус окремих районів Донецької та Луганської областей, який набуває постійної чинності після офіційного визнання ОБСЄ демократичності виборів на цих територія [1]. Однак такий крок, спрямований на

пом'якшення риторики конфлікту, лише посилив амбіції російської сторони. У відповідь Росія продовжила ескалацію, традиційно посилюючи агресивні дії перед будь-якими значущими переговорами.

9 грудня 2019 року в Парижі відбувся саміт лідерів країн «нормандської четвірки». За словами тодішнього міністра закордонних справ України В. Пристайка, лідери Німеччини, Франції та Росії розраховували, що В. Зеленський, як новий політичний гравець без значного міжнародного досвіду, буде схильний поступатися під впливом уваги та тиску. Однак, за словами Пристайка, позиція Зеленського була не лише скоригована напередодні саміту, а й проявилася як надзвичайно жорстка та непоступлива. Це спричинило роздратування Путіна та певний дискомфорт у А. Меркель та Е. Макрона [68]. Попри високу напруженість переговорів, значних проривів досягнуто не було. Як і після попередніх зустрічей у нормандському форматі, практичні кроки щодо деескалації здебільшого залишалися виключно на стороні України.

З огляду на те, що В. Зеленський відмовився від можливих варіантів від західних країн щодо умиротворення Росії та продовжував відстоювати міжнародно визнані права України, Путін, не зіткнувшись із значною міжнародною протидією своїй агресії, прийняв рішення про підготовку до повномасштабного вторгнення в Україну.

В контексті вище згаданих подій можна виділити такі основні етапи підготовки Росії до ескалації конфлікту в Україні:

1. Консолідація влади всередині Росії.

Першим ключовим етапом стало забезпечення політичної стабільності та гарантій збереження контролю над владою в Росії, навіть за умов зовнішніх несприятливих факторів у процесі ескалації. У січні 2020 року було запропоновано зміни до Конституції РФ, що передбачали, серед іншого, так зване «обнулення» президентських термінів. Ця поправка відкривала можливість для Путіна залишатися при владі до 2036 року.

2. Утримання підконтрольної влади в Білорусі.

Другим критично важливим етапом було забезпечення політичної підтримки з боку Білорусі. Збереження режиму О. Лукашенка, лояльного до Кремля, було стратегічно важливим із кількох причин. По-перше, підконтрольна влада Білорусі допомагала Росії обходити санкції, накладені на неї міжнародною спільнотою. По-друге, територія Білорусі розглядалася як плацдарм для повномасштабного вторгнення в Україну. Її використання дозволяло створити вигідніші умови для швидкого захоплення Києва. По-третє, залучення Білорусі до агресії на боці РФ потенційно ускладнювало ситуацію на міжнародній арені, перетворюючи конфлікт на більш масштабний, залучаючи до нього ще одну суверенну державу.

Кризова ситуація в Білорусі загострилася під час президентських виборів у серпні 2020 року, які супроводжувалися масовими протестами громадян, невдоволених політикою чинного президента. Основним опонентом Лукашенка стала Світлана Тихановська – дружина ув'язненого блогера Сергія Тихановського, який планував балотуватися в президенти до свого арешту.

За офіційними результатами, О. Лукашенко отримав понад 80% голосів, а С. Тихановська – близько 10%. Однак такі результати викликали серйозні сумніви. Альтернативний підрахунок голосів показав, що Тихановська отримала підтримку 56% виборців, тоді як Лукашенко – 34% [6].

Після оголошення результатів виборів у Мінську та інших містах розпочалися масові протести, які супроводжувалися зіткненнями демонстрантів із силовиками. У відповідь на фальсифікацію виборів і репресії проти мирних громадян ЄС запровадив персональні санкції проти представників білоруської влади та силових структур. Санкції включали заборону на в'їзд до країн ЄС і можливість замороження банківських рахунків осіб, причетних до порушень.

Внутрішньополітична криза, міжнародна ізоляція та санкції послабили позиції режиму Лукашенка, створивши умови для подальшої залежності від підтримки Росії. У вересні 2020 року Путін використав цю ситуацію для посилення інтеграції з Білоруссю. Було узгоджено 28 союзних програм у рамках наддержавної організації «Союзна Держава», які передбачали «гармонізацію» та

«зближення» в податковій, митній, грошово-кредитній політиці, а також у сфері валютного регулювання та платіжних систем.

Для Лукашенка ці домовленості стали способом забезпечити економічну стабільність. Білорусь отримала кредит на суму понад 600 млн доларів США та збереження вигідних умов постачання російського газу. Хоча президент Білорусі прагнув отримати більшу суму (близько 3 млрд доларів США) [53], вибору у нього практично не було, оскільки без підтримки Росії його режим міг швидко зазнати краху. Політична й економічна залежність білоруського режиму від Росії дозволила Кремлю використовувати територію Білорусі для підготовки до агресії проти України.

3. Посилення енергетичної залежності ЄС від російських ресурсів.

Третім ключовим етапом підготовки РФ до повномасштабного вторгнення в Україну стало збільшення залежності країн ЄС від російських енергетичних ресурсів. Недостатня ефективність механізмів для здійснення санкційного впливу провокувала бажання не лише продовжувати економічну взаємодію з країною-агресором, але й формувала можливості для активного розвитку співробітництва та виходу на нові рівні в цій сфері. Однією з таких сфер була енергетична, яка поступово перетворилась на енергетичну залежність країн ЄС, особливо Німеччини, від Росії.

Початок стратегічної співпраці між Росією та Німеччиною припадає на період канцлера Г. Шредера, а після приходу до влади канцлера А. Меркель обсяги цієї співпраці тільки збільшувалися, навіть незважаючи на розпочату РФ агресією проти Грузії у 2008 році. Як стверджують дослідники Н. Стецюк та О. Бойчук, позиція канцлера А. Меркель у відповідь на російське військове вторгнення 2008 року була вкрай обережною та інертною, тим самим посиливши впевненість Кремля у відсутності жорстких наслідків за застосування сили. Подальша еволюція Ostpolitik («Східна політика») у напрямі «Russia first» («Спочатку Росія») та закріплення політики Russlandverstehet («той, хто розуміє Росію»), що виявлялася у толерантності до порушень прав людини в РФ, персоналізованому характері двосторонніх контактів і надмірно м'якій реакції на

агресивні дії Москви, сформували сприятливі умови для ревізії Росією європейської безпекової архітектури на власну користь. На думку дослідників, стратегічні прорахунки Німеччини у взаємодії з Росією стали одним із ключових чинників, які дозволили Кремлю розраховувати на поблажливість Заходу у випадку розгортання широкомасштабної агресії проти України [144, с. 128].

Хоча політичні відносини між Німеччиною та Росією значно охололи після анексії Криму в 2014 році, економічна взаємодія, особливо в газовій сфері, продовжувала зростати. Особливо показовою була реалізація проєкту «Північний потік-2», незважаючи на застереження США та протест з боку Данії, Польщі, Литви й України. А. Меркель зайняла позицію невтручання в цей проєкт, розуміючи, що будівництво другої гілки газопроводу не лише посилить фінансові можливості російського режиму, але й збільшить енергетичну залежність Європи від єдиного постачальника. На той час Росія забезпечувала близько 40% всього обсягу природного газу, який постачався до країн ЄС [114].

У 2021 році Росія почала використовувати своє монопольне становище на європейському ринку енергоресурсів для економічного й політичного тиску. Це стало можливим завдяки додатковим викликам, спричиненим глобальною економічною кризою після пандемії COVID-19, прискореним переходом ЄС до зеленої енергетики та зменшенням видобутку природного газу у США під час президентства Дж. Байдена. Росія цілеспрямовано зменшила обсяги газу в європейських газосховищах та обмежила транспортування блакитного палива через українську газотранспортну систему, навіть під час зимового періоду 2020-2021 років, коли попит на газ зростав. Штучний дефіцит спричинив стрімке зростання цін на газ, що дозволило Росії використати ситуацію для енергетичного шантажу. Основною метою Кремля було прискорення запуску газопроводу «Північний потік-2», попри триваючу агресію проти України та складнощі із сертифікацією проєкту в межах європейського законодавства.

Посилення енергетичної залежності ЄС від Росії у попередній період не лише збільшило фінансові можливості російського режиму для підготовки до військових дій, але й обмежило здатність європейських країн адекватно реагувати

на агресивну політику Кремля. Така стратегія створила передумови для використання енергетики як інструменту геополітичного впливу, що стало важливим елементом у підготовці Росії до подальшої ескалації конфлікту в Україні. Тодішній прем'єр-міністр Польщі М. Моравецький порівняв енергетичну залежність Європи від Росії з історичним пактом Ріббентропа-Молотова, назвавши ситуацію «Пактом Меркель-Путіна». За його словами, цей неформальний «пакт» у сфері газу та сировини поставив значну частину європейських країн у залежність від російських енергоресурсів [291], що дозволило Кремлю реалізовувати свої геополітичні амбіції без значного опору з боку ЄС. Цю позицію підтверджував і тодішній прем'єр-міністр Великобританії Б. Джонсон, який назвав політику умиротворення Росії після 2014 року серйозною стратегічною помилкою Заходу. Він підкреслив, що замість ефективного реагування на анексію Криму та агресію на Донбасі, Захід дозволив Росії утримувати здобуті території та розширювати економічний вплив, особливо в енергетичній сфері. Це значно ускладнило можливості міжнародної спільноти для стримування та покарання агресора [325].

Історія вкотре демонструє, що політика умиротворення агресора, яка мала на меті уникнення ескалації, призводить до зворотного результату – розширення конфліктів, зростання кількості жертв та краху міжнародної системи безпеки. Такі прецеденти спостерігалися як перед початком Другої світової війни, так і у сучасному контексті. Колишній міністр закордонних справ Естонії У. Рейнсалу, аналізуючи події в Україні, наголошував, що подібна політика сприяє виключно виникненню геноцидних типів конфліктів [221], підтвердження його слів можна спостерігати й у сьогоднішні.

Політика умиротворення як інструмент урегулювання міжнародних конфліктів передбачає здійснення компромісних кроків, спрямованих на мінімізацію конфронтації між державами. Однак емпіричний досвід як минулого, так і сучасності свідчить про обмежену ефективність такої стратегії, особливо у випадках, коли йдеться про протидію агресивній або ревізіоністській зовнішній політиці. У зв'язку з цим постає питання щодо етичної доцільності та суспільної

прийнятності політики умиротворення у сучасному міжнародному середовищі, де норми права та моральні принципи часто зазнають подвійних стандартів у практиці міждержавних відносин.

Держави традиційно вимагають від своїх громадян дотримання правових і моральних норм, що регулюють суспільні взаємини, однак у міжнародній політиці подібні принципи не завжди знаходять належне втілення. Виникає чіткий дисбаланс між очікуваними моделями поведінки на внутрішньодержавному рівні та фактичними діями держав на міжнародній арені. Ігнорування принципів справедливості та верховенства права у зовнішньополітичній практиці створює небезпечний прецедент, який підриває основи міжнародного правопорядку та сприяє формуванню умов для нових конфліктів. У цьому контексті політика умиротворення агресора, заснована на поступках і компромісах, фактично не сприяє розв'язанню конфліктів, а натомість легітимізує порушення міжнародних норм і підриває стабільність глобальної системи безпеки.

Військова агресія РФ проти України стала показовим прикладом неефективності політики умиротворення у сучасних міжнародних відносинах. Її прояви спостерігалися як на початкових етапах конфлікту, так і під час його ескалації у форматі повномасштабного вторгнення 2022 року. Військові дії на виснаження, що здійснювалися з боку Росії, були спрямовані не лише на знищення матеріальних та людських ресурсів України, але й на підриив політичної волі міжнародної спільноти до рішучої протидії агресору. Обмеженість обсягів оборонної допомоги з боку партнерів призводила до непропорційного зростання людських втрат серед українських військових, що ставить під сумнів коректність визначення поняття «підтримка» у традиційному розумінні.

Історичні аналогії демонструють закономірність між поступками агресору та ескалацією конфлікту. Зокрема, події 1938 року, аншлюс Австрії та окупація Судет, стали прикладом того, як ігнорування міжнародними акторами моральних і правових зобов'язань сприяло розширенню амбіцій нацистського режиму. Подібні процеси простежуються і в сучасності: відсутність адекватної міжнародної реакції на агресивні дії РФ у 2008 році (Грузія) та 2014 році (анексія

Криму) створила передумови для повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році. Як підкреслюють дослідники, вторгнення РФ в Україну поклато край епосі європейських ілюзій щодо Москви та виявило глибоку помилковість попередньої стратегії, насамперед Німеччини й Франції, які недооцінювали путінські амбіції й занадто довго виходили з припущення про раціональність російської зовнішньої політики [141, с. 67]. Недостатнє реагування міжнародної спільноти на порушення норм міжнародного права формує небезпечний прецедент, який провокує розширення зон конфлікту, зростання кількості жертв та подальшу ерозію міжнародного правопорядку. У цьому контексті політика умиротворення, що ґрунтується на стратегії уникнення конфліктних аспектів, має бути замінена політикою рішучого та системного реагування, орієнтованого на створення для держави-агресора «токсичного середовища». Таке середовище мало би формуватися шляхом політичної та економічної ізоляції агресора, ще на етапі підготовки до можливих військових дій.

З погляду економічної безпеки, важливим аспектом протидії агресії є підвищення відповідальності недержавних акторів. Оцінюючи інвестиційні ризики, вони мали би враховувати не лише економічні показники, але й політичну поведінку держави, зокрема рівень її агресивності та потенційну загрозу військових дій. Будь-які ознаки концентрації військ або публічні заяви про можливе застосування сили мають розглядатися як сигнали до виходу бізнесу з відповідної юрисдикції. З боку державної політики це потребує розроблення механізмів превентивних санкцій і системного інформування економічних акторів про підвищення ризиків, що дозволить мінімізувати втрати у разі ескалації агресії.

Скоординована взаємодія державного сектору та бізнесу у протидії агресії може стати ефективним інструментом підтримання міжнародного правопорядку. Інтеграція санкційної політики, обмеження інвестиційних потоків і доступу агресора до глобальних фінансових ресурсів формує потужний стримувальний механізм, що робить ведення війни економічно не вигідним. Своєчасна реакція міжнародної спільноти у відповідь на прояви агресії мала би виконувати превентивну функцію, запобігаючи повторенню аналогічних сценаріїв.

2.3. Підтримка України Європейським Союзом у 2021–2025 роках: від обережної реакції до системної допомоги

Практики стриманої реакції та відтермінування жорсткіших інструментів впливу, що застосовувалися ЄС та іншими країнами з 2014 року, не зупинили ескалації та, ймовірно, знизили стримувальний ефект щодо дій РФ. У контексті цього дослідження під політикою «умиротворення» розуміється стратегія, що характеризується пріоритизацією економічної взаємодії над безпековими ризиками, відкладанням превентивних санкцій, не накладення вищого рівня санкційних обмежень при адаптації підсанкційної країни до наявних санкцій та обмеженням військової допомоги заради уникнення ескалації конфлікту. Історичний досвід та емпіричні дані 2014–2021 років дають підстави припускати, що поступки агресору можуть підвищувати його схильність до ескалації за відсутності дієвих стримувальних механізмів. Такі тенденції простежувалися в реакціях ЄС та країн Заходу в період до 2022 року. До початку повномасштабного вторгнення Москва застосовувала багатовекторні методи тиску на Україну, серед яких енергетична залежність, морська блокада, «паспортна колонізація», вплив на вибори та підтримка проросійських сил [259, с. 129]. Така стратегія ставила під сумнів міцність політики ЄС і окремих його держав, які прагнули збереження економічних зв'язків та нехтували геополітичними ризиками, що проявилися як елементи умиротворення.

У березні 2021 року Росія розпочала масштабне перекидання військових контингентів до кордонів України. Російські збройні сили зосереджувалися в прикордонних регіонах і в Криму [25], що супроводжувалися систематичними порушеннями режиму припинення вогню. Попри провокації, українська сторона утримувалася від ескалації. Уже у квітні 2021 року чисельність російських військових поблизу кордонів перевищила показники 2014 року [23]. Однією зі складових російської стратегії виступала економічна дестабілізація України. Постійна загроза вторгнення зумовила зниження інвестиційної привабливості, що

призвело до гальмування розвитку ключових галузей економіки. Тривала мілітаризація забезпечила російським військовим час для підготовки та сприяла отриманню стратегічних переваг у фазі широкомасштабного вторгнення.

Додатково, з серпня 2021 року, РФ вдавалася до міграційного тиску на країни ЄС через Білорусь. Восени 2021 року кількість мігрантів оцінювалася тисячами осіб, що використовувалося Кремлем як механізм політичного шантажу для сертифікації газопроводу «Північний потік-2». Попри спроби дестабілізації, ЄС зберіг відносну єдність і не пішов на поступки. Станом на грудень 2021 року концентрація російських військ у прикордонних зонах сягнула понад 100 тисяч осіб і продовжувала зростати [138]. Одночасно країни Заходу ініціювали серію дипломатичних переговорів, однак, заходи не мали стримувального ефекту, РФ продовжувала нарощування сил.

Тривалий курс окремих держав ЄС на умиротворення Росії та врахування її «безпекових інтересів» став одним із чинників, який сприяв ескалації. Т. Сидорик, В. Павлюк та А. Шуляк вказують, що вимоги РФ мали характер ультиматуму, а поступки Заходу могли інтерпретуватися як слабкість. Зусилля уникнути конфронтації продемонстрували хибність політики умиротворення, оскільки вона стимулювала Кремль до рішучіших дій [362, с. 308].

Після початку повномасштабного вторгнення, демократичні держави здійснили суттєвий перегляд зовнішньої політики. Комплекс міжнародної підтримки можна поділити на чотири категорії: військова, гуманітарна, фінансова та санкційний вплив на агресора.

Військова підтримка – включає надання озброєння, бойової техніки, засобів ППО, систем зв'язку та підготовку українських військовослужбовців. У контексті російської агресії після 2014 року цей аспект набув ваги, хоча спершу політика ЄС орієнтувалася на гуманітарну та фінансову підтримку, тоді як обсяги військової допомоги залишалися обмеженими. Сукупне фінансування військової допомоги з боку ЄС у період з 2014 до 2020 року становило близько 235 млн євро [17]. Для порівняння, військова підтримка з боку США – майже 2 млрд доларів США [341]. Проте ця допомога мала переважно підтримувальний, а не

трансформаційний характер, забезпечуючи збереження боєздатності, але не системне оновлення озброєння. Навіть надання ПТРК Javelin супроводжувалося обмеженнями щодо їх розміщення [293], що було зумовлено обережною стратегією партнерів, спрямованою на уникнення ескалації.

З другої половини 2021 року, на тлі загрози, країни світу поступово переглядали власні зовнішньополітичні підходи. Особливо активними були держави-підписанти Будапештського меморандуму: США та Велика Британія. У жовтні 2021 року США надали Україні додатковий пакет допомоги, зокрема нові партії Javelin. У листопаді 2021 року директор ЦРУ В. Бернс передав російському керівництву попередження про готовність Заходу до масштабної підтримки України в разі початку вторгнення [262]. Однак російська сторона недооцінила рішучість західних урядів. Велика Британія також відіграла значну роль, надавши ПТРК NLAW, протимінні системи SPARK та інше спорядження [4]. До надання допомоги долучилися й інші держави, особливо ті, що могли зазнати прямої загрози у разі поразки України. Так, Польща передала боеприпаси, міномети, БПЛА, а також ПЗРК Piorun [183][16]. Країни Балтії, отримавши дозвіл на реекспорт американських систем озброєння, передали Україні ПЗРК Stinger (Литва, Латвія), ПТРК Javelin (Естонія) та інше [304][91]. Попри це обсяг озброєнь залишався обмеженим й не забезпечували достатнього оборонного потенціалу. Переважна частина постачань мала стримувальний характер, не забезпечуючи паритету.

Дипломатичні зусилля зими 2021–2022 років виявилися неефективними. Вісім років політики стриманості та недостатня жорсткість санкцій і відсутність системної військової протидії не створили критичних бар'єрів для російського керівництва. Відмова президента РФ від участі в Мюнхенській конференції стала маркером остаточного відкидання діалогу. У відповідь держави-партнери (США, Велика Британія, Канада, країни Балтії, Польща) посилили темпи надання військової підтримки, навіть Німеччина погодилася надати нелетальну допомогу [15]. Одночасно тривали спроби дипломатичного переконання російського керівництва. Так, 12 та 20 лютого 2022 року відбулися телефонні переговори

президентів США і Франції з Путіним. Однак ці зусилля не призвели до відчутних результатів.

Виступ президента України В. Зеленського на Мюнхенській конференції 19 лютого 2022 року став однією з останніх спроб привернути увагу до загрози та наголосив на необхідності превентивних заходів. Попри публічні сигнали загрози, превентивні кроки залишалися обмеженими; це можна інтерпретувати як дефіцит інструментів або політичної волі до превентивного стримування. Стратегія м'якої реакції могла створити у Кремля хибне уявлення про слабкість Заходу. Попри це, військова та моральна підтримка, надана напередодні вторгнення, частково уповільнила просування російських військ і створила передумови для організації оборони, які забезпечили час для мобілізації та координації допомоги.

Після 24 лютого 2022 року США стали провідним донором військової та фінансової допомоги. Згідно з даними Ukraine Support Tracker, вже у перший місяць війни обсяги допомоги вимірювалися мільярдами євро. Співвідношення допомоги до ВВП показало, що найвищий рівень жертвовності продемонстрували країни Балтії та Польща, тоді як США лідирували за абсолютними показниками [392]. З квітня 2022 року, процес надання військової допомоги набув системного характеру. Одним із ключових механізмів координації стала Контактна група з питань оборони України, «формат Рамштайн». У межах зустрічей «Рамштайну» обговорювалися питання розширення номенклатури озброєнь та переходу до наступальних типів. Відбувся перехід до важкого озброєння: артилерія 155 мм (CAESAR, Panzerhaubitze 2000), РСЗВ (HIMARS, MLRS M270), засоби ППО та ПРО (Gepard, IRIS-T, NASAMS, Patriot) [48]. У листопаді 2022 року країни ЄС започаткували Місію з військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine), для підготовки 15 тисяч військовослужбовців, зокрема з опанування танків Leopard 2, перші з яких були передані Польщею в лютому 2023 року. Це стало першим випадком передачі танків країною ЄС. У березні 2023 року Україна отримала британські танки Challenger 2, а в травні – БМП Bradley, надані США [81]. Одночасно Велика Британія передала крилаті ракети Storm Shadow/SCALP, що стали першим типом західного далекобійного озброєння. Незважаючи на

розширення обсягів допомоги, окремі види озброєння залишалися предметом тривалих переговорів. Зокрема, лише у жовтні 2023 року Україна отримала американські ракети ATACMS з дальністю до 165 км, які потенційно могли відіграти важливу роль у контрнаступі 2023 року, а тільки у вересні Україна отримала танки Abrams.

Попри масштабну допомогу, часові параметри та якість поставок залишалися одним із визначальних чинників їхньої ефективності. Затримки у постачанні літаків F-16 та ракет ATACMS (зокрема, їхніх далекобійних модифікацій) зумовили обмеженість українських можливостей, знизивши потенціал контрнаступальних дій. Серед додаткових чинників виокремлюють недостатній час для підготовки особового складу, обмежені можливості тренувальних програм, а також дисперсію сил між кількома оперативними напрямками [180]. З іншої сторони, аналітики Інституту з вивчення війни зазначають, що за умови початку масштабного постачання західного озброєння ще на етапі кульмінації російського наступу, Україна мала б змогу розпочати контрнаступальні дії раніше та з кращих позицій. Затримка в забезпеченні ЗСУ в період з весни до літа 2022 року істотно вплинула на загальну динаміку війни. Експерти підкреслюють, що у разі своєчасного переходу на системи західного зразка влітку 2022 року, ЗСУ могли б продовжити наступальні дії після звільнення Херсона, позбавивши Росію можливості відновлення боєздатності, зруйнувавши процес фортифікаційного будівництва та перехопивши стратегічну ініціативу. Зволікання призвело до втрати темпу, зниження ефективності використання потенціалу наданого озброєння [268], дозволивши РФ укріпити оборонні лінії, провести ротацію, залучити додаткові резерви та активізувати ОПК, що трансформувало війну в затяжний та виснажливий конфлікт. Міністр закордонних справ Литви Г. Ландсбергіса наголошував, що спроби західних держав досягти деескалації конфлікту через обмеження допомоги, сподіваючись, що це підштовхне Росію до поступок, виявилися неефективними [278].

З метою підвищення координації, починаючи з 2023 року, в межах «формату Рамштайн» було започатковано створення тематичних коаліцій

(бронетанкова, авіаційна, ІТ тощо) під лідерством країн НАТО та ЄС [149]. Такий підхід свідчив про інституціоналізацію багатосторонньої взаємодії, що створювало ефективний механізм довгострокової координації та посилювало стійкість України. За даними Ukraine Support Tracker, станом на початок 2024 року загальний обсяг військової допомоги перевищив 80 млрд євро, де провідні ролі відіграють країни ЄС та США [383]. Такі показники свідчать про формування нової парадигми колективної безпеки, заснованої на багаторівневій та довгостроковій підтримці України.

Важливою складовою інтенсифікації міжнародної підтримки України стала гуманітарна допомога, яка базувалась на комплексному підході до забезпечення потреб цивільного населення. До нього належать програми з евакуації та реінтеграції, підтримка ВПО, надання медичної, продовольчої та соціальної допомоги. Крім того, міжнародні партнери активно долучаються до відновлення інфраструктури, а також до зміцнення дипломатичних зусиль, спрямованих на визнання Росії державою-агресором.

Після незаконної анексії Криму у 2014 році та розгортання конфлікту на сході України, в Україні сформувалася глибока гуманітарна криза. Воєнні дії призвели до масового руйнування інфраструктури, загибелі цивільного населення та зростання кількості ВПО. У цих умовах ЄС посів провідну роль у координації допомоги. Оцінка потреб і планування здійснювалися за участю Європейської Комісії, зокрема Генерального директорату з питань цивільного захисту та гуманітарної допомоги (DG ECHO). Ключовим міжнародним механізмом виступала програма ООН «План гуманітарного реагування для України». На початку 2022 року ООН передбачала виділення 190 млн доларів США для надання допомоги 1,8 млн осіб. Починаючи з 2014 року, ООН та її гуманітарні партнери надали допомогу на суму понад 700 млн доларів США [2]. Важливу роль відігравав МКЧХ, який зосереджував зусилля у сферах охорони здоров'я, відновлення житла та систем водопостачання, а також надавав допомогу у відновленні родинних зв'язків.

Після 24 лютого 2022 року гуманітарна ситуація набула критичного характеру. Масовані атаки РФ у поєднанні з ракетними обстрілами спровокували масове переміщення населення. Наявна інфраструктура виявилася неготовою до прийому значних потоків переселенців. У відповідь на безпрецедентні масштаби міграції країни ЄС та міжнародні організації активізували комплексну реакцію. Уже в березні 2022 року ЄС уперше застосував Директиву про тимчасовий захист, що дозволило забезпечити оперативну інтеграцію українців, без тривалих процедур отримання статусу біженця. Країни з традиційно жорсткою міграційною політикою також стали ключовими пунктами призначення для українських біженців. Так, Польща прийняла понад 2 млн осіб, а Угорщина надала прихисток більше 300 тисячам українців. США оголосили про готовність прийняти до 100 тисяч осіб та виділили 1 млрд доларів США на підтримку європейських країн у прийомі біженців. У низці європейських держав було запроваджено фінансові механізми стимулювання розміщення біженців у приватному секторі. Зокрема, уряд Польщі передбачив компенсацію в розмірі 40 злотих (9 доларів США) на добу за кожного переселенця протягом перших двох місяців. У Великій Британії в межах програми Homes for Ukraine кожне домогосподарство, яке надавало житло українцям, отримувало щомісячну виплату у розмірі 350 фунтів стерлінгів (460 доларів США) [257]. Такі ініціативи стали прикладом нових практик гуманітарного адміністрування.

Упродовж перших шести місяців бойових дій, близько 6,6 млн громадян України були змушені залишити територію держави. Ще приблизно така ж кількість осіб стала внутрішньо переміщеними в межах країни. У сукупності це означало, що більше третини населення України зазнала вимушеного переміщення, що робить цей процес одним із найбільших у XXI ст. З урахуванням осіб, які зазнали поранень, втратили житло або були позбавлені засобів існування, загальна кількість постраждалих на 2022 рік перевищила 17,7 млн осіб [70].

Взимку 2022–2023 років РФ розпочала атаки на об'єкти енергетичної інфраструктури України, що мало на меті штучне поглиблення гуманітарної кризи та створення нової хвилі міграції. Завдяки міжнародній підтримці, зокрема

посиленню ППО та гуманітарній допомозі у сфері відновлення енергосистеми, вдалося запобігти критичному погіршенню становища. Країна зберегла стабільність енергопостачання та уникла масштабного повторного переміщення населення. На кінець 2022 року МЗС України досягло домовленостей про постачання 954 одиниці обладнання [36]. Додатково, Світовий банк надав 200 млн доларів США [38], а США виділили 520 млн доларів США на відновлення об'єктів енергетичної інфраструктури [7].

Важливим аспектом міжнародної гуманітарної підтримки України на початку вторгнення було сприяння іноземних партнерів у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів. Така допомога охоплювала надання юридичної експертизи, організаційну підтримку та участь у створенні міжнародних слідчих механізмів. Згідно з даними Євроюсту, станом на початок 2024 року розслідування воєнних злочинів ведуться у 21 країні, за активної участі МКС. Важливо зазначити, що у вересні 2022 року МКС розширив практичні механізми розслідування, що надало йому можливість автономного здійснення слідчих дій на території України [49]. У березні 2022 року було утворено Спільну слідчу групу (JIT) з метою розслідування злочинів. До складу цієї групи увійшли Україна, Литва, Польща, Естонія, Латвія, Словаччина, Румунія, а також Європол та Міністерство юстиції США. У межах діяльності JIT було зібрано значну кількість доказових матеріалів, включно зі свідченнями біженців, що підтверджують факти вчинення тяжких міжнародних злочинів [232]. Додатковим механізмом стало створення у травні 2022 року Консультативної групи з питань найтяжчих міжнародних злочинів (АСА), ініційованої ЄС, США та Великою Британією [370]. Основною метою АСА є підтримка Офісу Генерального прокурора України у розслідуванні воєнних злочинів.

Також пріоритетним напрямом міжнародної підтримки було сприяння у поверненні дітей, незаконно депортованих Росією. Починаючи з 2014 року зафіксовано численні випадки примусового переміщення та депортації українських дітей. За офіційними даними, протягом першого року було депортовано понад 16 тисяч дітей, хоча експертні оцінки вказують, що реальна

кількість може бути суттєво вищою. При цьому, за відповідний період вдалося повернути лише 128 дітей [57]. Свідчення неповнолітніх показують цілеспрямовані дії, спрямовані на знищення української національної ідентичності. Зокрема, виявлено факти примусової ідеологічної обробки, використання пропагандистських практик у процесі їхнього так званого «усиновлення». Ці дії супроводжуються іншими порушеннями, зокрема фактами фізичного насильства та сексуальних злочинів [145]. З метою координації зусиль Україна звернулася до низки міжнародних інституцій із закликом сприяти поверненню українських дітей та запобіганню їхньому незаконному усиновленню. Факт депортації дітей російськими військовими офіційно кваліфіковано як воєнний злочин, що підтверджується рішенням МКС, який у березні 2023 року видав ордери на арешт президента РФ Путіна та уповноваженої з прав дитини М. Львової-Белової. З метою консолідації міжнародних зусиль Канада ініціювала створення міжнародної коаліції країн, покликаної сприяти поверненню українських дітей. Станом на березень 2024 року, до складу цієї коаліції вже увійшли 33 держави [41].

Важливим напрямом гуманітарної підтримки також було повернення українських громадян із полону. Станом на жовтень 2023 року, Україна здійснила успішне повернення близько 2600 осіб, переважно військовослужбовців ЗСУ [160]. Проте значно складнішою залишається проблема репатріації цивільних осіб, яких Росія незаконно утримує. Як зазначає Уповноважений ВРУ з прав людини Д. Лубінець, процес повернення цивільних заручників ускладнений відсутністю міжнародно-правових механізмів та конвенційних процедур, подібних до тих, що застосовуються щодо військовополонених. Така прогалина дозволяє РФ ухилятися від участі в переговорах про звільнення цивільних осіб [72]. Попри обмежену активність партнерів, Україна систематично порушує питання звільнення цивільних заручників на міжнародному рівні. Зокрема, у листопаді 2023 року в Копенгагені відбулася міжнародна конференція, присвячена протидії тортурам, де було порушено питання незаконного утримання цивільного населення. Крім того, у лютому 2024 року Україна ініціювала

створення міжнародної місії під егідою ОБСЄ, покликаної сприяти захисту прав і поверненню цивільних осіб, утримуваних Росією [66].

Визначальною складовою гуманітарної підтримки була допомога у відбудові інфраструктури та розмінуванні територій. За даними Світового банку, станом на березень 2024 року загальні потреби України у відновленні становлять більше 450 млрд доларів США [165]. Відповідно до норм міжнародного права, обов'язок компенсації завданих збитків покладається на державу-агресора, однак, з огляду на невизначеність механізмів, Україна вимушена шукати альтернативні джерела фінансування. У липні 2022 року було створено Коаліцію RISE Ukraine, метою якої є координація процесів відбудови, підвищення прозорості та забезпечення доброчесності в реалізації проєктів реконструкції.

Не менш критичною проблемою залишається масштабне мінування територій. За оцінками українських і міжнародних експертів, приблизно 30% території України (понад 174 тис. кв. км) потребує комплексного розмінування [332]. Ці операції є тривалими, високовартісними та надзвичайно небезпечними. У відповідь Литва в липні 2023 року ініціювала створення Міжнародної коаліції з розмінування України, до якої долучилися близько двадцяти держав. Метою є сприяння очищенню територій, підвищення технічної спроможності українських фахівців та забезпечення стратегічної координації між національними і міжнародними структурами [137].

Наступним напрямком активізації допомоги Україні стало надання фінансової підтримки. Така підтримка охоплює макроекономічне фінансування, спрямоване на стабілізацію державних фінансів, підтримку функціонування економіки та забезпечення соціальної стійкості. Ключовими донорами виступають міжнародні фінансові інституції – МВФ, Світовий банк, ЄІБ, а також уряди країн-партнерів та інституції ЄС. Фінансова допомога реалізується у формах грантів, кредитних програм, бюджетної підтримки та спеціальних фондів.

У 2014–2021 роках допомога мала стабілізаційний характер та забезпечила необхідний макроекономічний фундамент для протидії подальшим викликам.. Загальний обсяг допомоги від ЄС за цей період склав близько 17 млрд євро у

вигляді грантів і позик. Ці кошти включали: 9,5 млрд євро позик від ЄІБ та ЄБРР, 5,6 млрд євро у межах п'яти програм макрофінансової підтримки, 1,7 млрд євро двосторонньої співпраці, 355 млн євро з інструментів зовнішньої політики ЄС та 190 млн євро гуманітарної допомоги [303]. Важливим елементом економічної співпраці стало також розширення зовнішньоторговельних відносин у межах Угоди про асоціацію, що сприяло активізації експорту українських товарів на європейський ринок. Активізація взаємодії з МВФ також відбулася майже одразу після початку військової агресії Росії. МВФ забезпечив підтримку через програми Stand-by та «Механізм розширеного фінансування» (Extended Fund Facility, EFF), адаптуючи їх до кризових умов. Значну роль у фінансовій підтримці України в цей період відіграв Світовий банк, який став другим за обсягом міжнародним кредитором після МВФ.

Поглиблення стратегічного діалогу між Україною, країнами Заходу та міжнародними фінансовими інституціями відбулося після початку повномасштабного вторгнення. Динамічність змін на фронті та високий рівень невизначеності зумовили обережність у позиції західних держав. Як свідчать аналітичні оцінки, навіть розвідувальні служби партнерів припускали високу ймовірність швидкого встановлення контролю РФ над територією України [354]. Однак спроможність ЗСУ стабілізувати лінію фронту на ключових напрямках вплинула на переоцінку ситуації та стала підґрунтям для перегляду підтримки.

В умовах ескалації загроз держава потребувала комплексної військової та фінансово-економічної допомоги. Згідно з даними Національного банку України, у 2022 році обсяг міжнародного фінансування становив 32,2 млрд доларів США, з яких майже половину склали грантові ресурси, а решта – позики та кредитні гарантії [55]. Найбільшим донором виступили США, значні внески здійснили також Німеччина, Велика Британія та інституції ЄС [142]. Надходження такого масштабного фінансового ресурсу в перший рік війни відіграло стабілізаційну роль. У 2023 році обсяг підтримки зріс до 42,9 млрд доларів США, при цьому відбулася зміна структури допомоги, в якому частка грантів зменшилася, поступившись позиковим інструментам. Незважаючи на зміну структури

допомоги, активна міжнародна підтримка дозволила повністю профінансувати державні видатки та збільшити міжнародні валютні резерви до 40,5 млрд доларів США станом на кінець 2023 року, що перевищувало довоєнний рівень [55]. Сукупно ці ресурси стали основою фінансової стійкості України, забезпечивши функціонування ключових секторів економіки, стабілізацію платіжного балансу та підтримку соціальної сфери.

Початок 2024 року характеризувався певним зниженням позитивних очікувань, що було зумовлено невизначеністю у питаннях продовження зовнішнього фінансування. Уряд України розраховував на збереження обсягів міжнародної допомоги на рівні 2023 року, однак прогнозований дефіцит державного бюджету у розмірі близько 40 млрд доларів США постав перед ризиком неповного покриття через політичну кризу у США, яка призвела до тимчасового призупинення фінансової та військової підтримки. Особливістю американської допомоги було те, що вона надавалася переважно у формі грантів, тоді як більшість фінансових ресурсів, що надходили від інших держав, мали позиковий характер, формуючи додаткові боргові зобов'язання України. З метою недопущення емісійного фінансування державних потреб, а також запобігання девальваційним та інфляційним ризикам, Україна активізувала дипломатичні зусилля, спрямовані на залучення допомоги від країн, не обмежених внутрішньополітичними суперечностями або бюджетними обмеженнями. У відповідь на тимчасові труднощі із фінансуванням з боку США, держави-члени ЄС продемонстрували підвищену активність. На 2024 рік країни ЄС ухвалили рішення про виділення понад 21 млрд євро у вигляді військової допомоги [271] та затвердили чотирирічну програму фінансової підтримки Ukraine Facility загальним обсягом 50 млрд євро [104]. Одночасно, Рада директорів МВФ схвалила третій перегляд програми EFF, що передбачав виділення чергового траншу у розмірі близько 880 млн доларів США [47]. Завдяки своєчасному схваленню зазначених рішень Україна зберегла макрофінансову стабільність попри тимчасові затримки з надходженням коштів. Така стабільність стала

можливою завдяки диверсифікації джерел фінансування та координації дій між урядом України, ЄС, МВФ та іншими міжнародними партнерами.

Сукупна підтримка України у військовій, гуманітарній та фінансовій сферах, з урахуванням лише внесків урядів окремих держав, без підрахунку ресурсів міжнародних організацій, станом на січень 2024 року становила: інституції ЄС – 85 млрд євро, США – близько 68 млрд євро, Німеччина – 22 млрд євро, Велика Британія – понад 15,6 млрд євро, Данія – 8,4 млрд євро, Норвегія та Японія – по 7,5 млрд євро відповідно [248]. Водночас, при порівнянні обсягів допомоги з ВВП країн-донорів, спостерігається інший вимір підтримки – «індикатор солідарності». За цим показником лідерські позиції традиційно утримують країни Балтії та Скандинавії [247]. Надання допомоги Україні у 2024 році засвідчило прихильність держав-донорів до демократичних принципів та готовність до спільного протистояння глобальним викликам.

Важливим компонентом міжнародної підтримки України стала реалізація фінансових заходів обмежувального характеру, спрямованих на економічну ізоляцію РФ. Одним із ключових інструментів стало замороження валютних резервів Центрального банку РФ на суму близько 300 млрд доларів США, з яких понад 200 млрд доларів США (192 млрд євро) розміщено у міжнародному депозитарії Euroclear, під юрисдикцією Королівства Бельгія [352]. З часом зазначений фінансовий інструмент еволюціонував від етапу пасивного замороження активів до активного їх використання у формі часткової конфіскації, переказу доходів від управління активами та застосування опосередкованих механізмів фінансування на користь України.

У міжнародному правовому полі обговорювалися кілька можливих сценаріїв використання заморожених російських активів:

Перший сценарій передбачав повну конфіскацію активів підсанкційних фізичних і юридичних осіб, пов'язаних із державою-агресором, з подальшою передачею цих коштів Україні. На початку 2023 року Генеральний прокурор США вперше ухвалив рішення про передачу конфіскованих російських активів на користь України, що належали російському бізнесмену К. Малофєєву, відомому

своєю участю у фінансуванні незаконних збройних формувань на тимчасово окупованій території Криму. Зазначені кошти планувалось спрямувати на проекти відновлення критичної інфраструктури [65].

Другий сценарій полягав у використанні доходів (прибутку), отриманих від розміщення заморожених російських активів, для фінансування потреб України. Рада ЄС у травні 2024 року ухвалила низку правових актів, які гарантують, що чисті прибутки, отримані центральними депозитаріями цінних паперів в ЄС внаслідок запровадження обмежувальних заходів ЄС, будуть використані для подальшої військової підтримки України, а також для зміцнення її оборонного потенціалу та реконструкції [163].

Третій сценарій передбачає передачу Україні частини податкових надходжень, отриманих державами, на території яких зберігаються заморожені російські активи. Так, у травні 2023 року уряд Бельгії планував переказати Україні більше 90 млн євро, що надійшли як податкові платежі з доходів від управління російськими фінансовими активами, замороженими у бельгійських установах [302]. Відповідно до планів бельгійського уряду, у 2024 році передбачалася передача Україні близько 1,7 млрд євро таких надходжень [102].

Разом із тим, зазначені джерела фінансування не могли повною мірою задовольнити масштабні потреби України, пов'язані з відновленням економіки та фінансуванням оборонних видатків. У зв'язку з цим розглядався ще один альтернативний механізм – придбання безвідсоткових облігацій ЄС за рахунок коштів РФ, заморожених у Бельгійському центральному депозитарії цінних паперів Euroclear. У межах запропонованої моделі Росія формально зберігатиме право власності на капітал, який буде трансформовано у форму єврооблігацій, тоді як реальні грошові ресурси, використані для їх придбання, передбачається передати Україні у кілька етапів (траншами) для фінансування відбудови та стабілізаційних програм [367]. Водночас ця ініціатива залишається предметом активних політичних дискусій, оскільки потребує чіткої нормативно-правової легітимації. Зокрема, варто звернути увагу, що обсяг заморожених російських активів майже дорівнює загальному обсягу зовнішнього боргу РФ, який станом на

кінець 2023 року становив 327 млрд доларів США [327], причому основна частина цього боргу забезпечена західними інвесторами. У разі конфіскації активів або використання їх як застави під емісію боргових інструментів на користь України, Росія може заявити про анулювання власних зобов'язань за зовнішнім боргом, що створить ризики фінансових втрат для країн Заходу [73].

Таким чином, використання заморожених російських активів як джерела фінансування відбудови України становить складний багаторівневий процес, який потребує узгодження між фінансовими, правовими та політичними інститутами на глобальному рівні. У короткостроковій перспективі пріоритетним є забезпечення стабільного механізму управління доходами від активів, тоді як повномасштабна конфіскація потребує подальшої міжнародно-правової легітимації та уніфікації підходів у межах ЄС, США та країн G7.

Останнім, але одним із найважливіших елементів міжнародної підтримки України стала протидія агресору через посилення санкційного тиску на нього. Санкційна політика передбачає запровадження обмежень у сфері міжнародної торгівлі, фінансів, енергетики та технологій, що істотно знижує економічний потенціал агресора. Вона також спрямована на персональне покарання осіб та компаній, причетних до фінансування агресії або співпраці з російським військово-промисловим комплексом. Важливою складовою сучасної санкційної практики є запровадження вторинних санкцій, що застосовуються до держав, організацій чи окремих суб'єктів, які сприяють обходу встановлених обмежень. Такі заходи підвищують ефективність загальної системи стримування та мінімізують можливості для економічної адаптації агресора до санкційного тиску.

Запровадження санкцій розпочалося з 2014 року – одразу після незаконної анексії РФ АР Крим. Перша хвиля санкцій, ініційована країнами Заходу, передбачала замороження активів та запровадження візових обмежень щодо осіб, причетних до дестабілізаційних дій на території України. Друга хвиля мала на меті економічну ізоляцію анексованого півострова. Згодом секторальні санкції набули системного характеру та стали найбільш ефективним механізмом так званого «примусу до деескалації насильства» на сході України. Вони включали

обмеження на співпрацю з державними фінансовими установами Росії, заборону доступу до міжнародних ринків капіталу, припинення контрактів у сфері оборонно-промислового комплексу та енергетичного сектору [159]. У короткостроковій перспективі санкції мали помітний макроекономічний ефект: спостерігалося скорочення інвестиційних потоків, девальвація рубля, зростання інфляції, виключення Росії зі складу «Великої вісімки», а також позбавлення російської делегації права голосу в ПАРЄ. Водночас у наступні роки ефективність санкцій поступово знижувалася через використання схем їх обходу, неоднорідність санкційних режимів та відсутність політичної волі до подальшого посилення тиску. Хоча ці заходи обмежили розвиток ключових галузей російської економіки – оборонної, сировинної та аерокосмічної, їхня інтенсивність виявилася недостатньою для зміни агресивної зовнішньої політики РФ.

Новий етап санкційного тиску розпочався в лютому 2022 року. Уже в перші тижні після вторгнення в Україну міжнародна спільнота запровадила безпрецедентну кількість обмежувальних заходів. Як зазначив тогочасний міністр закордонних справ України Д. Кулеба, лише у перші 18 днів війни було застосовано понад 3000 нових санкцій, що довело їхню загальну кількість до більше ніж 6000 з 2014 року [116]. Були запроваджені експортні обмеження, впроваджені санкції проти фінансової галузі, авіації, технологій [200], відбулось відключення окремих російських банків від SWIFT [201], була заборона на інвестиції в енергетику, експорт предметів розкоші тощо [202]. Пізніше була додана заборона імпорту вугілля, транспортні обмеження [203] та часткове нафтове ембарго [204]. Унаслідок цього РФ фактично втратила міжнародну легітимність та набула статусу держави, щодо якої діє найбільший у сучасній історії обсяг економічних, фінансових та політичних обмежень. Разом із тим, санкційна ефективність поступово знижувалася внаслідок адаптації російської економіки та створення альтернативних логістичних і фінансових каналів. Для обходу санкцій активно залучались держави-сусіди Росії. Найбільшим торговельним партнером залишався Китай, який у 2022 році значно збільшив експорт до РФ порівняно з попереднім роком. Водночас найбільш динамічне

зростання експорту до Росії зафіксовано з боку Туреччини, Казахстану, Вірменії, Узбекистану та Киргизстану, що свідчило про формування регіональної системи обходу санкцій [58].

Упродовж перших двох років повномасштабного вторгнення РФ міжнародною спільнотою було запроваджено тринадцять пакетів санкційних заходів. Однак затягнуті в часі процедури ухвалення жорстких і комплексних санкційних рішень призвели до повторення системних проблем, що спостерігалися після першої хвилі санкцій 2014–2015 років. Зокрема, ініціативи економічного тиску поступово втрачали ефективність, оскільки російська економіка демонструвала високий рівень адаптивності, а механізми обходу санкцій формувалися швидше, ніж ухвалювалися відповідні контрзаходи з боку західних партнерів (Додаток В). Попри відсутність стійких показників економічного зростання, помірне відновлення виробництва та експортно-сировинної діяльності дозволяло Росії підтримувати високий рівень військових витрат і продовжувати агресивні дії протягом наступних років.

Одним із показників, що дозволяє опосередковано оцінити ефективність або неефективність санкційного впливу, є динаміка кількості мільярдерів у РФ. Цей індикатор має аналітичну цінність, оскільки представники великого капіталу традиційно тісно пов'язані з політичними елітами, впливають на стратегічні рішення у сфері економічної політики та є значними платниками податків.

Згідно з даними журналу Forbes, на момент початку російської агресії у 2014 році в Росії налічувалося 111 мільярдерів [239]. Уже після запровадження перших пакетів санкцій їхня кількість зменшилася до 88 осіб у 2015 році та 77 осіб у 2016 році [217][277]. Надалі відбулося поступове відновлення: у 2017 році – 96 осіб [393], у 2018 році – 102, у 2019 році – 98, а у 2020 році – знову 102 особи [240][329]. Варто зауважити, що стабілізація кількості мільярдерів у 2019–2020 роках була зумовлена не новими санкційними обмеженнями, оскільки активна фаза міжнародного тиску вже послабилася. Основним чинником економічної стагнації у цей період стала глобальна рецесія, спричинена пандемією COVID-19. У 2021 році кількість мільярдерів у РФ різко зросла до

121 особи, однак уже у 2022 році, після запровадження санкцій через повномасштабне вторгнення, їхня кількість скоротилася до 88 осіб. Проте у 2023 році цей показник знову зріс до 110 осіб, а у 2024 році було зафіксовано рекордне зростання до 125 осіб [46].

Отже, динаміка кількості мільярдерів у Росії може слугувати непрямим індикатором ефективності санкційної політики: періоди посилення санкційного тиску корелюють зі скороченням кількості надбагатих осіб, тоді як послаблення економічних обмежень або зростання можливостей для їх обходу супроводжується збільшенням концентрації приватного капіталу. Така тенденція свідчить про недостатню стійкість санкційних обмежень та необхідність перегляду механізмів контролю за їх виконанням.

Незважаючи на значний спектр заходів, вжитих країнами Заходу з метою стримування агресивної політики РФ, аналіз їхньої реалізації свідчить про системні обмеження ефективності санкційного та політичного тиску, а також про наявність ознак політики умиротворення агресора. Зокрема, як слушно зазначив Верховний представник ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки Ж. Боррель, перебіг російсько-української війни «міг би бути зовсім іншим», якби ЄС не демонстрував нерішучості в наданні підтримки Україні [9]. За оцінками міжнародних аналітичних центрів, станом на середину 2025 року втрати російських військ сягали більше 1 млн убитих або поранених, було знищено дві третини довоєнного танкового парку, а довгострокова програма військової модернізації фактично зазнала краху [139][191]. Ці результати є прямим наслідком високого професіоналізму та стійкості українських Збройних сил, посилені військово-технічною та фінансовою підтримкою з боку держав Заходу.

Водночас, з високим рівнем ймовірності можна стверджувати, що своєчасне надання Україні суттєвої військової та економічної допомоги, навіть у меншому обсязі від нинішнього рівня, ще у 2021 році могло б запобігти повномасштабній агресії РФ, зменшити кількість людських жертв, скоротити економічні збитки як для України, так і для західних держав, а також забезпечити вищий рівень готовності європейських збройних сил до майбутніх викликів. Відомо, що лише

одна російська ракета містить значну частку іноземних компонентів іноземних компонентів, більшість з яких виробляються у західних країнах [88]. Це свідчить про потенційну можливість зупинки військової експансії РФ на ранніх етапах, за умови рішучішого застосування санкційно-економічного тиску. Без воєнної кампанії Росія з великою ймовірністю втратила б ключовий інструмент легітимації режиму [123, с. 168-174].

Водночас енергетична криза та зростання економічної втоми, спричиненої тривалою війною, актуалізували в окремих державах-членах ЄС дискусії щодо доцільності пом'якшення санкційного режиму проти РФ. Проте, як зазначають В. Климончук і М. Москалюк, російська агресія об'єктивно висунула на порядок денний питання суттєвого посилення обороноздатності країн Східної Європи. Дослідники наголошують на необхідності поглиблення синергії між регіональними безпековими та оборонними ініціативами, зокрема такими форматами співпраці, як Люблінський трикутник та Ініціатива трьох морів, з метою підвищення рівня колективної безпеки в регіоні [63, с. 119]. Відповідні кроки з боку держав ЄС стали важливим елементом посилення безпекового виміру регіональної політики, однак їхній безпосередній ефект у короткостроковій перспективі залишався обмеженим і складним для чіткої емпіричної фіксації. Таким чином, можна вважати, що факторами повернення до «умиротворення» були економічний тиск і політичні розбіжності, але натомість трендом залишається зміцнення союзу проти агресора, а не поступки йому.

Зрештою, політика умиротворення, якої дотримувалися окремі країни Заходу щодо РФ, відіграла вирішальну роль у формуванні передумов для подальшої ескалації. Небажання держав вдаватися до радикальних заходів, через побоювання економічних наслідків та необхідності прямої військової участі, було використано Кремлем для досягнення власних стратегічних цілей. Хоча санкційний тиск створив відчутні труднощі для російської економіки та політичної еліти на початковому етапі, він не досяг рівня критичного впливу, здатного зупинити військову агресію або змінити поведінку режиму.

Важливо наголосити, що слабкість реакції Заходу проявилася, зокрема, у недотриманні запевнень у безпеці в межах Будапештського меморандуму та обмеженість механізмів їх примусу до виконання міжнародних зобов'язань. Одним із чинників такої пасивності стала асиметрія у сфері ядерного стримування. Україна добровільно відмовилася від власного ядерного потенціалу, тоді як Росія мала його у значному обсязі. Погрози застосування ядерної зброї, які неодноразово лунали з боку Кремля, стали важливим психологічним і політичним обмежувачем для міжнародної спільноти, що стримувало ухвалення рішень про більш активне втручання у конфлікт. Неможливо виключати гіпотезу, що вагання західних партнерів частково зумовлені прагненням зберегти «стратегічну невизначеність» та свободу можливостей для власних майбутніх операцій. Такий підхід ілюструє феномен, який С. Краснер визначає як «організоване лицемірство», коли дотримання міжнародних норм залежить від балансу інтересів сильних гравців [276, с. 9]. Це свідчить про кризу універсальності безпекових гарантій та наявність нормативної ієрархії в міжнародній політиці.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що політика умиротворення, незалежно від її мотивів, стала одним із ключових каталізаторів найбільшої збройної агресії в Європі після Другої світової війни. Її наслідки підкреслюють нагальну потребу у перегляді системи міжнародної безпеки, зміцненні механізмів превентивного реагування на агресію та розробці ефективних інструментів раннього стримування, що мають базуватися на принципах єдності, рішучості та відповідальності світової спільноти.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЄС У ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРНІ ОБМЕЖЕННЯ

3.1. Внутрішньоєвропейські розбіжності щодо підтримки України: типологія позицій і вплив на спільну політику ЄС

Зовнішня політика ЄС ґрунтується на балансуванні інтересів між наднаціональними структурами та зовнішньою політикою окремих держав-членів. Пошук консенсусу завжди виступав ключовим елементом, зокрема у сфері реагування на російську агресію в Україні. З початку агресивних дій РФ держави Європи, які знаходилися в безпосередній близькості до військових дій, переважно сформували позицію підтримки України та принципів міжнародного права. Проте російська агресія стала суттєвим випробуванням європейської єдності, оскільки розбіжності у підходах окремих держав, зумовлені політичними трансформаціями та енергетичними факторами виявилися особливо помітними.

Рішення щодо підтримки України, які вимагали затвердження простою більшістю (такі як фінансування гуманітарних програм або вирішення технічних аспектів), приймалися без значних дискусій. Натомість політично важливі сфери, зокрема комплексні санкційні заходи, викликали супротив частини країн, що призводило до тривалих обговорень. Одним із ключових інструментів протидії російській агресії залишалися санкційні заходи. Однак прийняття санкційних рішень виявилось складним процесом, оскільки значна частина країн ЄС мала власні інтереси, пов'язані з Росією. Згідно з дослідженням П. Сілви та З. Селдена, держави з вищим рівнем економічної взаємозалежності виявляють меншу готовність підтримувати санкційні заходи щодо Росії порівняно з тими, де рівень взаємодії є нижчим, що свідчить про позитивну кореляцію між економічною взаємозалежністю та підтримкою санкцій серед держав-членів ЄС [348, с. 243]. У зв'язку з цим, попри загальну позицію об'єднання щодо підтримки сторони, що

страждає від агресії, спостерігалися внутрішні протиріччя при узгодженні окремих аспектів такої підтримки.

З початку російської агресії в Україні країни ЄС активно приєднувалися до засудження відповідних дій Кремля. Зокрема, 3 березня 2014 року Рада міністрів закордонних справ ЄС висловила засудження дій РФ [241], проте вже 6 березня спостерігалися дискусії щодо заходів, що мали стати відповіддю на майбутню анексію території України. Як зазначає Л. В. Мідделаар, деякі країни, зокрема Польща, держави Балтії, Велика Британія та Швеція, виступали за застосування жорстких заходів проти агресора, тоді як більшість країн Південної, Центральної та Східної Європи прагнули уникнути прямої конфронтації задля збереження торговельних інтересів. Німеччина та Франція займали позицію посередині [82, с. 120]. Однією з причин виникнення зазначених суперечностей була неоднорідність економічної залежності від Росії. Додатково, дискусії охоплювали оцінку ефективності санкційних заходів, їх вплив на економіку країн ЄС, а також пошук оптимального балансу між тиском на РФ та мінімізацією негативних наслідків для європейських економік.

Польський дипломат Я. Саріуш-Вольський, який підкреслював, що поділ держав-членів ЄС за географічним принципом (Схід – Захід або Північ – Південь) є надто спрощеним, пропонував класифікувати країни ЄС за їхніми підходами щодо України та Росії. Зокрема, до першої групи входять держави Балтії та Польща, які послідовно підтримують протидію російській агресії. Друга група складається з країн, що прагнуть уникнути конфронтації, серед яких Словаччина, Чехія та Угорщина. Особливо виділяється група держав, традиційно більш лояльних до Росії, таких як Кіпр, Греція та Австрія. Водночас у таких країнах, як Болгарія та Румунія, ставлення до російсько-українського конфлікту значною мірою визначається політичним ландшафтом. Останню категорію формують держави, які загалом не виявляють високої залученості через географічну віддаленість, серед яких Португалія та Іспанія [136, с. 26-27].

У 2014 році економічні системи Італії, Німеччини, Австрії, Угорщини, Греції та Кіпру демонстрували значну залежність від економіки РФ. Незважаючи

на це, після анексії Криму країнам ЄС було необхідно запровадити санкції. Прийняті обмеження виявилися менш жорсткими, ніж це вважали за необхідне представники деяких держав, проте вони стали компромісним варіантом. Багато країн ЄС мали власні інтереси, спрямовані на зниження санкційного тиску на Росію. Найактивніші дебати стосувалися санкцій, спрямованих проти російського енергетичного сектора. Країни з високим рівнем енергетичної залежності від РФ виступали проти ембарго, обґрунтовуючи це ризиком енергетичних криз. Енергетична залежність країн ЄС від ресурсів режиму Путіна не лише надавала йому додаткові стратегічні переваги, але й створювала запобіжні механізми впливу на політику європейських країн у разі запровадження заходів, які могли бути більш різкими, ніж бажав режим Кремля. Це, ймовірно, сприяло тому, що Росія вирішила здійснити повномасштабне вторгнення у 2022 році [115, с. 25].

Згідно з оцінками, основна вразливість економіки РФ пов'язана з нафтовим сектором, а не з ринком природного газу. Надходження від експорту природного газу становлять приблизно 8-9% федерального бюджету РФ, тоді як доходи від нафти досягають 37-38%, станом на 2014 рік. Водночас конкуренція на європейському ринку трубопровідного газу для Росії є мінімальною [211, с. 8]. Попри впровадження альтернативних джерел, темпи змін не були достатніми для істотного зниження залежності ЄС від російських енергоресурсів. У відповідь було ухвалено «Європейську стратегію енергетичної безпеки» [199], яка передбачала поступове скорочення використання російських енергоносіїв. Втім, досягти швидко суттєвої диверсифікації не вдалося.

У цьому контексті ключовим фактором була політика уряду А. Меркель у Німеччині. Як найбільша економіка ЄС [244], Німеччина значною мірою розвивалася завдяки економічній співпраці з Росією, що зумовило її стриману позицію щодо санкцій. Хоча офіційний Берлін засуджував анексію Криму, водночас намагався зберегти економічні зв'язки з РФ. Яскравим прикладом стало продовження реалізації проєкту «Північний потік-2» навіть після початку російської агресії. З економічної точки зору така взаємодія виглядає логічною, оскільки на 2014 рік Німеччина імпортувала близько 40% нафти та природного

газу з РФ і була найбільшим інвестором у проєкт «Північний потік-1» [364, с. 80]. Однак, з огляду на посилення агресивної політики Кремля, подальше розширення енергетичної співпраці з Росією мало б стати предметом критичного перегляду. Втім, подібна переоцінка не відбулася. Додатково, Німеччина розглядала постачання озброєння Україні як порушення умовної «червоної лінії», вбачаючи в цьому фактор ескалації конфлікту. Офіційний Берлін сприймав подібні дії як ризик залучення Німеччини до прямої участі у військовому протистоянні. Така стримана позиція спричиняла неоднозначні сигнали для керівництва РФ, що не сприяло припиненню агресивних дій. Водночас санкційна політика Німеччини відіграла вирішальну роль у формуванні консолідованого зовнішньополітичного курсу ЄС. Її позиція створювала підґрунтя для поступового відходу інших країн, що перебували під значним впливом РФ.

Італія також мала значні економічні інтереси у співпраці з РФ. На території Росії функціонували численні італійські компанії. Важливу роль відігравав і туристичний сектор. Крім того, Італія імпортувала з Росії близько 15% нафти та понад 30% природного газу [175], що визначало її обережний підхід до санкційної політики. Стратегія італійського уряду полягала в прагматичному балансуванні між офіційною підтримкою санкцій та збереженням економічної співпраці з РФ. Відтак, попри жорстку риторику тодішнього прем'єр-міністра М. Ренці, який кваліфікував дії Москви як «нестерпну ескалацію» з «надзвичайно серйозними наслідками» [209], керівництво Італії продовжувало активний політичний діалог із російською владою. У жовтні 2014 року М. Ренці та президент Італії Дж. Наполітано провели переговори з Путіним, а вже в березні 2015 року Ренці став першим європейським лідером, який відвідав Кремль після анексії Криму [346, с. 129]. Ці контакти свідчили про спроби уряду Італії поєднати відданість спільній санкційній політиці ЄС із власним підходом до відносин із РФ. З одного боку, така позиція сприяла поступовому економічному дистанціюванню Італії від РФ, однак, з іншого – вона підтверджувала для російського керівництва його стратегічну важливість у європейському політичному просторі, що могло розцінюватися як фактор, що сприяв продовженню агресивної політики.

Ще однією країною, яка відігравала важливу роль у внутрішньоєвропейських дискусіях щодо санкційного тиску, була Австрія. Офіційний Відень дотримувався критичного підходу до антиросійських санкцій, аргументуючи позицію значними економічними інтересами. Особливо це стосувалося сільськогосподарського, банківського, машинобудівного та енергетичного секторів. Дослідники відзначають, що австрійська позиція була сформована під впливом двох протилежних тенденцій. Перша, домінуюча, ґрунтувалася на самовизначенні Австрії як члена ЄС. Друга, менш виражена, але значуща, полягала у зростанні антиєвропейських настроїв [254, с. 97]. Поєднання цих факторів із прагненням зберегти економічну стабільність створювало ризик послаблення консенсусу ЄС. Австрійські високопосадовці неодноразово висловлювали сумніви щодо ефективності санкцій. Наприклад, у лютому 2016 року віце-канцлер Р. Міттерленер заявив, що санкційна політика не досягла бажаного політичного ефекту, водночас завдавши економічних збитків як Росії, так і країнам Європи. Додатковим чинником була її висока залежність від імпорту російського природного газу, який забезпечував приблизно 70% потреб країни [20]. Попри суперечливі заяви та загрозу економічної нестабільності, Австрія зрештою підтримувала санкційні обмеження ЄС.

Політична кон'юнктура різних європейських держав значною мірою визначала рівень їхньої підтримки України. Однією з ключових країн, яка демонструвала проросійські позиції, була Угорщина під керівництвом В. Орбана. Основними мотивами були як економічні, так і політичні інтереси. Попри те, що російські інвестиції не відігравали домінуючої ролі в угорській економіці, низка угод, укладених угорською владою, мала безпосередній зв'язок із російським капіталом. Наприклад, у 2011 році уряд Угорщини викупив 21,4% акцій компанії MOL у російського підприємства «Сургутнефтегаз». Цей період збігається зі зміною риторики В. Орбана щодо Росії.

Окремий вимір співпраці стосувався поставок природного газу. З 2011 року угорська компанія MET отримала можливість закуповувати дешевший природний газ в обхід російських постачальників. Ця схема функціонувала наступним чином:

МЕТІ, дочірня компанія МЕТ, закупувала газ у західних постачальників, після чого продавала його угорській державній компанії MVMP за преференційною процедурою; MVMP, своєю чергою, реалізовувала газ назад МЕТ із незначним прибутком, що надавало МЕТ можливість встановлювати ціни на внутрішньому ринку на власний розсуд. Аналітики Центру дослідження корупції в Будапешті припускають, що В. Орбан міг бути причетним до цієї схеми, оскільки її реалізація сприяла зниженню тарифів на комунальні послуги, що, ймовірно, посилило його політичну підтримку серед виборців та сприяло його переобранню у 2014 році. Також, важливим аспектом було те, що «Газпром» не висував жодних претензій до Угорщини. Додатковим фактором поглиблення економічних зв'язків стало співробітництво в атомній енергетиці. Уряд Угорщини ухвалив рішення про будівництво двох нових енергоблоків на АЕС «Пакш». Попри зацікавленість американської Westinghouse та французької Areva, контракт було укладено без проведення відкритого тендеру на користь російського Росатому. Відповідно до угоди, фінансування проекту здійснювалося за рахунок кредиту в розмірі 10 млрд євро, наданого урядом РФ [351].

Ще одним мотивом стало поступове згортання демократичних інститутів під час прем'єрства В. Орбана. У 2018 році Європейський парламент ініціював запровадження дисциплінарних санкцій проти Угорщини через порушення основних цінностей ЄС [258]. У вересні 2022 року Європарламент офіційно визнав, що Угорщина функціонує за моделлю «гібридного режиму виборчої автократії». Як наслідок, було прийнято рішення про блокування значної частини регіонального фінансування. На тлі цього Будапешт використовував свою позицію в ЄС як інструмент політичного тиску. В. Орбан неодноразово блокував європейські ініціативи. Такі дії були спрямовані на отримання поступок від ЄС у питанні розблокування фінансування Угорщини. Подібна стратегія політичного шантажу використовувалася як механізм впливу на європейські рішення [12][92].

Греція також стала однією з країн ЄС, яка здійснювала систематичний тиск на санкційну політику об'єднання. Активний опір Афін має глибші корені, що сягають періоду фінансової кризи 2010 року. У той час значна частина грецького

суспільства висловлювала невдоволення умовами міжнародної фінансової допомоги, яка передбачала жорсткі заходи економії. Водночас, в Афінах існувало сподівання на можливе фінансування з боку Росії. Зрештою Москва відмовила, прагнучи натомість реалізувати проєкт нафтопроводу Бургас-Александруполіс [358, с. 113-114]. Однак, зі зростанням напруженості у відносинах з європейськими інституціями, Афіни почали демонструвати готовність до посилення співпраці з Москвою. Це знайшло відображення в критиці міжнародних санкцій проти Росії [323].

Одним із ключових питань стало рішення про відмову від будівництва газопроводу «Південний потік», частина якого мала проходити через територію Греції. Це викликало невдоволення афінського уряду та посилило його прагнення впливати на загальну енергетичну політику ЄС. Додатковий резонанс спричинили дипломатичні ініціативи Афін, зокрема візит прем'єр-міністра А. Ципраса до Москви у квітні 2015 року. Він став першим європейським лідером, який відвідав Росію після вбивства Б. Немцова. Цей крок викликав різку критику з боку західних аналітиків, оскільки сприймався як потенційне послаблення дипломатичної ізоляції Кремля. Основною метою візиту було обговорення «Турецького потоку», який мав стати альтернативою «Південному потоку» [318, с. 4]. Запуск «Турецького потоку» у 2020 році в поєднанні з функціонуванням «Північного потоку» та потенційним розширенням «Північного потоку-2» створили умови для посилення енергетичної залежності країн ЄС. Хоча позиція Греції ускладнювала процес ухвалення санкційних рішень, ЄС все ж досягав компромісу щодо впровадження відповідних обмежувальних заходів. Це свідчить про певний рівень консолідації європейських акторів, хоча кінцева результативність санкцій залишалася дискусійною.

Одним із ключових аспектів дискусій щодо санкційної політики ЄС була не лише енергетична безпека, а й економічні інтереси окремих держав-членів, зокрема Кіпру, економіка якого тісно пов'язана з російськими інвестиціями та фінансовими потоками. Нікосія активно лобювала послаблення санкцій у фінансовому секторі, оскільки персональні обмеження мали особливо відчутний

вплив через глибоку інтеграцію кіпрського фінансового ринку з російським капіталом. Кіпр зазнав значних економічних труднощів після боргової кризи в Греції у 2011 році. Унаслідок втрати доступу до міжнародних фінансових ринків уряд Кіпру звернувся за фінансовою підтримкою до РФ. У відповідь Москва надала Нікосії кредит у розмірі 2,5 млрд доларів, що стало важливим чинником подальшої фінансової залежності Кіпру від російських ресурсів. Значну частку кіпрської економіки становлять підприємства, пов'язані з російськими компаніями [358, с. 108]. Ця економічна залежність відіграла визначальну роль у формуванні позиції Кіпру щодо санкційної політики ЄС.

У лютому 2015 року уряд Кіпру дозволив російським військово-морським кораблям здійснювати заходи в кіпрські порти. У відповідь Росія погодилася на реструктуризацію кредиту, наданого 2011 року [319]. Зважаючи на тісні економічні та політичні зв'язки з Москвою, Кіпр послідовно виступав за мінімізацію санкційних обмежень. Водночас, попри окремі розбіжності, Нікосія все ж підтримувала загальну санкційну політику ЄС. Проте наявність ще однієї країни, яка в процесі внутрішньоєвропейських переговорів стримувала ухвалення жорсткіших санкцій, суттєво знижувала їхній загальний тиск на РФ.

У середині 2014 року, після катастрофи малайзійського рейсу MH17, більшість країн ЄС виступили за розширення санкцій проти РФ. Нові обмеження включали фінансові санкції, заборону на експорт технологій та обмеження постачання оборонної продукції [43]. Однак процес супроводжувався внутрішніми суперечками, зокрема через позицію Франції, яка мала контракт на постачання десантних кораблів класу «Містраль» до Росії. Спочатку Париж виявляв неготовність до жорстких обмежень, проте після досягнення компромісу, що передбачав виключення цього контракту з-під санкційних заходів, підтримав рішення про їх розширення. Зрештою, під час наступних розширень санкційних пакетів ЄС ухвалив рішення про замороження угоди щодо «Містралів» [78, с. 38]. Водночас для збереження економічного балансу було ухвалено винятки для окремих секторів, зокрема в галузі енергетики. Лобіювання таких винятків

здійснювали країни, що мали високий рівень енергетичної залежності від Росії, зокрема Німеччина, Угорщина, Австрія та Італія.

Також ЄС відмовився від ідеї військової допомоги Україні, зробивши акцент на точкових санкціях, що мали впливати насамперед на російську політичну еліту. Основна аргументація полягала в тому, що олігархи становлять основу політичного режиму Путіна, а отже, санкції проти них можуть мати більший ефект, ніж економічні обмеження для всього населення [209]. Втім, варто допустити, що ефективність такої політики була під питанням, оскільки не президент РФ залежав від олігархів, а олігархи здобули свої статки завдяки його політичному впливу і відповідно були підконтрольні Путіну.

Таким чином, суперечливі позиції окремих держав-членів ЄС щодо санкційної політики суттєво знижували рівень економічного та політичного тиску на Росію, що, своєю чергою, сприяло адаптації російської економіки до санкційних обмежень та затягувало тривалість конфлікту.

Однак не всі держави-члени ЄС дотримувалися політики умиротворення. Однією з країн, яка послідовно виступала за необхідність жорсткої реакції на дії Кремля, була Велика Британія. Прем'єр-міністр Великої Британії Д. Камерон відкрито виступав проти політики умиротворення Росії, проводячи історичні паралелі з невдалими спробами умиротворення нацистської Німеччини у 1938 році. Він наголошував, що анексія Криму є порушенням міжнародного права та висловлював рішуче заперечення щодо можливого розширення російської окупації [209]. Лондон послідовно виступав за посилення ролі НАТО у стримуванні російської агресії. Також цю позицію підкреслюють дослідники цього питання, стверджуючи, що в умовах військового конфлікту саме НАТО мало би стати ключовою силою, здатною стримувати агресію, адже Альянс, як зазначає Г. Перепелиця, має реальний військовий потенціал для гарантування безпеки держав-членів та союзників [96, с. 17].

У липні 2014 року в урядовому звіті Великої Британії було наголошено, що політика Росії становить стратегічну загрозу для країн НАТО. З огляду на це британський уряд закликав партнерів по Альянсу збільшити фінансування

оборонного сектору та розширити потенціал НАТО [256, с. 7]. На саміті в Уельсі у вересні 2014 року було підтверджено тісну координацію між країнами ЄС та НАТО. За активного сприяння Великої Британії ЄС ухвалив рішення щодо створення в Україні місії з реформування цивільного сектору безпеки та сприяв швидкому розгортанню спеціальної моніторингової місії ОБСЄ. Велика Британія також наполягала на створенні Об'єднаних експедиційних сил, які спочатку планувалися як механізм для оперативного розгортання військ за межами території НАТО. Проте у контексті російської агресії концепція цих сил була адаптована для посилення військової присутності на території країн альянсу.

У процесі подальших переговорів, зокрема на саміті у Варшаві в 2016 році, Велика Британія відігравала ключову роль у посередництві між різними групами держав-членів НАТО. Зокрема, Лондон сприяв узгодженню позицій між Польщею та Німеччиною, а також між Францією, Італією та країнами Балтії. Це було критично важливо у контексті розширення програми Передової присутності НАТО, яка передбачала посилення оборони східного флангу. Також Лондон намагався згладити розбіжності та пом'якшити побоювання південних країн щодо того, що держави Балтії можуть гіперболізувати рівень російської загрози [213].

Попри активну позицію Лондона вирішальний вплив на формування політики ЄС залишався у руках Берліна та Парижа, які демонстрували більш обережний підхід через економічні інтереси. Додатковим обмежувальним фактором стало те, що Велика Британія на той момент уже перебувала на етапі політичного відокремлення від ЄС. Це послабило її позиції як локомотива зовнішньої політики об'єднання та зменшило вплив на ухвалення рішень.

Серед держав-членів ЄС, які виступали провідними прихильниками всебічної підтримки України, ключову роль відігравали країни, що розглядали конфлікт як пряму загрозу власній національній безпеці. До таких держав належали Польща, Литва, Латвія та Естонія. Вони послідовно виступали за запровадження жорстких санкцій проти РФ, зокрема й виключення країни-агресора із системи SWIFT, надання військової допомоги Україні та посилення військової присутності НАТО у Східній Європі. Російська агресія проти України

суттєво загострила ситуацію в Балто-Чорноморському регіоні та поставила під загрозу колективну оборону НАТО. Крім того, Україна традиційно відігравала важливу роль у Східному партнерстві як ключовий партнер Польщі, Литви, Латвії та Естонії, а її безпекова стабільність розглядалася як невід'ємна складова загальної безпеки східного флангу НАТО.

Польща відреагувала на проблеми в Україні вже в її початковій фазі. Під час саміту Східного партнерства у Вільнюсі польське керівництво активно сприяло підписанню Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Польща брала участь у двосторонніх і багатосторонніх переговорах, проте, незважаючи на свою проактивну позицію, Польща не була включена до нормандського формату [363, с. 86]. На тлі цього тодішній президент Польщі Б. Коморовський відкрито засуджував політику умиротворення Москви, підтримував санкційний тиск на РФ та закликав до зміцнення східних кордонів НАТО [27]. Його наступник, А. Дуда, продовжив ініціативу щодо розширення нормандського формату, пропонуючи долучити Польщу та інші країни-сусіди України [253]. Попри активну дипломатичну діяльність, Польща не змогла вплинути на переговорний процес через кілька об'єктивних обставин. По-перше, євроскептична позиція польського керівництва у відносинах із Брюсселем послаблювала її вплив у ЄС. По-друге, економічна вага Польщі в об'єднанні, хоча й зростала, залишалася недостатньо значною для формування необхідного тиску.

Серед держав-членів ЄС особливо принципову та безкомпромісну позицію займала Литва, зокрема її президент Д. Грибаускайте. Литва однозначно засуджувала дії РФ, підтримувала антиросійські санкції та активно виступала за їх подальше розширення. Керівництво країни систематично критикувало недостатньо жорстку позицію західних держав і наголошувало на готовності постачати озброєння Україні [24]. Такий рішучий підхід Литви зумовлений стратегічними та безпековими чинниками. Попри членство в ЄС і НАТО, держава регулярно зазнає тиску з боку Росії, який проявляється через інформаційні кампанії, пропаганду та кібератаки [28]. Особливе занепокоєння Литви викликало її геополітичне розташування, а саме стратегічне значення Сувальського

коридору. Для Росії безперешкодний доступ до Калінінградської області через цей коридор є критично важливим, що створює для Литви високий ризик військової ескалації. Саме тому для Вільнюса необхідність адекватної та рішучої відповіді на російську агресію в Україні мала життєво важливе значення в контексті власної національної безпеки.

Інша країна регіону, яка балансувала між двома протилежними векторами у своїй зовнішній політиці, була Латвія. З одного боку, країна усвідомлювала потенційні ризики безпеки та здійснювала заходи для посилення обороноздатності. З іншого – вона мала тривалі культурні, економічні та енергетичні зв'язки з Росією. Попри ці особливості, уряд Латвії рішуче засудив анексію Криму та визнав російську агресію загрозою європейській безпеці. Офіційна Рига закликала до посилення військової присутності НАТО в Балтійському регіоні та підтримувала санкційну політику щодо Росії. Водночас на початкових етапах агресії РФ основна позиція Латвії була більш поміркованою. Наприклад, якщо Литва заявила про готовність постачати Україні озброєння, то прем'єр-міністр Латвії Л. Страуяма зазначила, що країна надаватиме підтримку у форматі навчальних програм та гуманітарної допомоги [299].

Економічний чинник також відігравав значну роль у формуванні латвійської позиції. До 2024 року російська енергетична компанія «Газпром» володіла 34% акцій латвійського національного газового оператора «Latvijas gāze» [280], що зумовлювало повну залежність країни від російського газопостачання. Крім того, Росія була одним із найбільших експортних ринків Латвії [394], тому запроваджені санкції мали негативний вплив на економіку країни. Попри ці виклики, уряд Латвії усвідомлював реальність потенційної загрози з боку РФ. Це зумовило його послідовну підтримку санкційного тиску на агресора, навіть зважаючи на економічні труднощі, які спричиняли відповідні обмежувальні заходи.

Естонія – країна, яка була одним із ключових партнерів, який послідовно відстоював інтереси України. 1 березня 2014 року МЗС Естонії рішуче засудило військове вторгнення Росії до Криму, а вже за кілька днів парламент країни

ухвалив офіційну заяву на підтримку суверенітету України [157]. Естонія стабільно підтримувала санкційну політику ЄС щодо РФ і відіграла активну роль у відстоюванні українських інтересів. У межах політичних дискусій президент Естонії Т. Г. Ільвес у 2014 році висловив критику на адресу ЄС та США, звинувачуючи їх у бездіяльності, що дозволила Росії анексувати Крим та розпочати війну на сході України. Він наголошував на тому, що, попри відкриті агресивні заяви Кремля, реакція західних партнерів виявилася недостатньо рішучою для ефективного стримування агресора [275].

На початковому етапі російської агресії проти України окремим аспектом дискусій у межах ЄС було питання військової підтримки України, хоча фактично такий формат допомоги майже не розглядався. Це було зумовлено обережною позицією провідних європейських держав, зокрема Німеччини та Франції, які утримувалися від надання Україні летального озброєння. Така стриманість канцлера Німеччини А. Меркель і президента Франції Ф. Олланда значною мірою пояснювалася їхньою відповідальністю як посередників у переговорах між сторонами конфлікту. З метою забезпечення успішності дипломатичних зусиль було ухвалене рішення уникати кроків, які могли б призвести до подальшої ескалації.

За таких умов сподівання на ефективну військову підтримку України з боку ЄС на початку конфлікту були марними. Теоретично, після неефективності переговорного процесу та продовження російської агресії мала б постати необхідність у перегляді цієї позиції. Однак у політичному дискурсі переважала думка, що навіть триваючий збройний конфлікт не є ескалацією, а лише збереженням попереднього рівня напруги. Такий підхід викликає суперечливі оцінки, адже з кожним роком присутність російських військових формувань на території України спричиняла незворотні наслідки для процесів, які відбуваються на її території, та її громадян.

Позицію європейських держав офіційно окреслила А. Меркель під час конференції у 2015 році. Вона наголосила на необхідності формування системи європейської безпеки у співпраці з Росією, а не в протистоянні з нею [321].

Подібна позиція продемонструвала недостатню рішучість західних країн у питанні захисту інтересів України як жертви агресії та їхню неготовність жертвувати власними економічними перевагами заради дотримання норм міжнародного права.

У наступні роки внутрішні розбіжності між державами-членами ЄС щодо російської агресії лише посилювалися. Попри відсутність проактивних заходів, збереження вже запроваджених санкцій розглядалося як певне досягнення, хоча їхня ефективність зменшувалась та дедалі частіше ставала об'єктом критики. Одним із ключових прихильників, хоч і не посилення, проте пролонгації санкційної політики залишалася канцлер Німеччини А. Меркель, яка наполягала на їхньому регулярному продовженні кожні шість місяців. Проте її ініціатива стикалася зі зростаючим опором як з боку окремих держав-членів ЄС, так і всередині німецького уряду. Зокрема, у коаліційному уряді Німеччини не існувало єдиності щодо санкційної політики. Міністр закордонних справ Ф.-В. Штайнмаєр критикував існуючі обмеження, заявляючи, що підхід «все або нічого» не забезпечує бажаних результатів в Україні. Він також виступав за поступове пом'якшення санкцій у разі досягнення Росією прогресу у виконанні Мінських домовленостей [391].

Окрім Німеччини, відсутність єдиної позиції проявлялася і в діях окремих політичних лідерів. Так, у вересні 2015 року колишній прем'єр-міністр Італії С. Берлусконі відвідав окупований Крим, після чого заявив, що процес його анексії відбувся демократичним шляхом. Він також назвав президента РФ «найбільшим політичним лідером світу» [336]. Такі заяви та дії не лише суперечили міжнародному праву та національному законодавству України, а й сприяли нормалізації порушення міжнародних норм та частковому послабленню глобальної ізоляції російського керівництва. Активну критику санкційної політики ЄС також висловлювала лідер французького ультраправого «Національного фронту» М. Ле Пен. Вона відкрито заперечувала факт російської інтервенції в Крим та наголошувала на виключно негативних економічних наслідках санкцій для ЄС [214].

Попри зростаючий проросійський вплив на європейський політикум усі держави-члени ЄС стабільно підтримували їх продовження. Водночас слід зазначити, що недостатня ефективність санкцій частково пояснювалася їхньою обмеженою жорсткістю. Це призводило до парадоксальної ситуації, коли ефективність санкцій прямо залежала від рівня їхньої жорсткості, однак для посилення санкційних рішень було необхідне підтвердження їхньої ефективності, що було проблематичним у межах існуючих обмежень.

До останніх днів перед повномасштабним вторгненням РФ в Україну у 2022 році країни ЄС не мали єдиної позиції щодо запровадження превентивних санкцій, а також щодо надання Україні військової допомоги. Як і в попередні роки, країни Балтії залишалися основними ініціаторами активної санкційної та військової підтримки України. Зокрема, міністр закордонних справ Литви Г. Ландсбергис закликав колег до більш гнучкої та оперативної реакції. Також міністр закордонних справ Латвії Е. Рінкевичс наголосив на необхідності розпочати обговорення санкцій проти Росії на основі вже заподіяної шкоди. Водночас, серед держав-членів ЄС існували ті, що демонстрували стриманість у питанні санкцій, зважаючи на можливі економічні втрати. Наприклад, Австрія займала обережну позицію та її міністр закордонних справ А. Шалленберг заявляв, що санкції мають бути реакцією на конкретні дії [161]. Однак за лічені дні після цієї заяви відбулося повномасштабне вторгнення Росії в Україну.

Консолідація позицій ЄС щодо необхідності більш рішучих дій відбулася лише після початку самогвторгнення. Рівень підтримки України з боку країн-членів ЄС значно перевищував попередні етапи конфлікту, а запроваджені заходи стали значно жорсткішими. Проте навіть у нових умовах існували розбіжності щодо масштабів і жорсткості санкційних обмежень. ЄС запровадив санкції проти фінансової системи Росії, її енергетичного, транспортного, технологічного та оборонного секторів, а також персональні санкції проти представників російського керівництва. Частину російських банків було відключено від міжнародної системи SWIFT, а також заморожено валютні резерви Центрального банку РФ [42]. Однак у зв'язку з тим, що російська агресія продовжувалась,

спостерігалось вичерпання потенціалу «легких» та «середніх» санкційних заходів, у той час як запровадження більш жорстких обмежень спричиняло посилені дискусії серед країн ЄС. Однією з ключових суперечок стало питання запровадження санкцій проти енергетичного сектору РФ.

У травні 2022 року ЄС планував запровадити повне нафтове ембарго, проте цей захід викликав стурбованість у держав, які значною мірою залежали від російських енергоресурсів, зокрема Болгарії, Угорщини, Словаччини, Чехії та Греції. Внаслідок цього рішення про заборону імпорту російської нафти, що постачається морськими шляхами, було прийнято, проте відкладено до кінця 2022 року. Водночас було зроблено винятки для постачання трубопровідної нафти до Словаччини, Угорщини та Чехії через їхню географічну залежність від російської інфраструктури. Окрім цього, ЄС запровадив обмеження цін на російську нафту, що передбачає заборону на надання морських транспортних і страхових послуг для її перевезення, якщо ціна перевищує визначений рівень.

Узгодження конкретного рівня обмеження ціни стало предметом тривалих дискусій. Країни Східної Європи, зокрема Польща, Литва та Естонія, наполягали на встановленні верхньої межі у 30 доларів за барель, що було б наближеним до собівартості видобутку російської нафти (близько 20 доларів за барель). Водночас держави, чия економіка значною мірою залежить від морських перевезень, зокрема Греція, Кіпр та Мальта, підтримували обмеження у 65-70 доларів за барель. У підсумку країни ЄС досягли компромісу, встановивши граничну ціну на рівні 60 доларів за барель із механізмом перегляду кожні два місяці для забезпечення її збереження на 5% нижче за ринкову [50]. Така різниця від ринкових цін не вдаряла суттєво по економіці РФ, проте показала узгоджену позицію всіх країн об'єднання.

Щодо газового питання, то ситуація, що склалася у 2021 році, коли Росія, готуючись до вторгнення в Україну, свідомо завищувала вартість газу в Європі, стала одним із факторів, що зумовили подальшу політику щодо зменшення залежності ЄС від РФ. Оскільки газ також був важливим джерелом наповнення російського бюджету, після початку повномасштабного вторгнення ЄС поставив

за мету повну відмову від імпорту російських викопних енергоресурсів до 2027 року. На відміну від трубопровідного газу, частка імпорту якого знизилася з приблизно 40% у 2021 році до 16% у 2023 році, а також російської нафти та вугілля, імпорт яких заборонили, постачання російського СПГ продовжував зростати. Водночас держави ЄС усвідомлюють цю проблему, і у червні 2024 року було запроваджено додаткові санкції, які обмежують можливість перепродажу російського СПГ у портах та територіальних водах країн ЄС [52], що знижує його економічну рентабельність. Однак факт ухвалення таких рішень лише на третьому році повномасштабного вторгнення викликає додаткові питання щодо їхньої своєчасності та, відповідно, впливу на загальну ефективність.

Санкції, запроваджені ЄС проти РФ, стали також додатковим стимулом для появи дискусій щодо необхідності реформування процедур ухвалення рішень у сфері СЗППБ. Діюча система, що базується на принципі консенсусу, суттєво сповільнювала ухвалення рішень та ускладнювала оперативне реагування на міжнародні виклики. Основною причиною таких труднощів є розбіжності у позиціях держав-членів, зумовлені внутрішньополітичними чинниками, геополітичними пріоритетами та зовнішнім впливом. Необхідність перегляду підходів до ухвалення рішень, зокрема перехід від принципу одностайності до голосування кваліфікованою більшістю, була підкреслена президенткою Європейської комісії У. фон дер Ляен під час її виступу в Європарламенті у вересні 2022 року [140]. Такий крок набуває особливої ваги, оскільки санкційна політика ЄС є невід'ємною частиною СЗППБ. Водночас ухвалення санкційних рішень у межах СЗППБ підпорядковується спеціальним процедурам, які передбачають принцип одностайності в Раді ЄС. Це ускладнює процес накладання санкцій та вимагає досягнення повного консенсусу серед усіх держав-членів. Додаткові труднощі створює взаємопов'язаність санкційної політики з іншими сферами компетенції ЄС, зокрема торговельною політикою. Таким чином, навіть у разі ухвалення санкцій у рамках СЗППБ, їхня реалізація потребує прийняття додаткових рішень щодо заходів з економічними та фінансовими

наслідками, що ще більше ускладнює координацію дій ЄС [365, с. 206] [125, с. 111-117].

Окремої уваги заслуговує військово-технічна підтримка України, яка після початку повномасштабного вторгнення РФ суттєво посилилася. Безпекова та оборонна політика завжди була чутливою темою для ЄС, адже традиційно вважалася сферою відповідальності НАТО. Однак із моменту нарощування Росією військової присутності навколо України країни ЄС активізували ініціативи, спрямовані на зміцнення стабільності та безпеки в регіоні. Одним із таких механізмів став заснований Радою ЄС у березні 2021 року Європейський фонд миру (EPF), призначений для фінансування заходів у сфері безпеки. Також важливим напрямком європейської підтримки стало забезпечення професійної підготовки українських військових. У жовтні 2022 року Рада ЄС ухвалила рішення про створення Місії ЄС з надання військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine) [156, с. 14]. Проте питання характеру й номенклатури озброєння, що мало бути передане Україні для її оборони, залишалось предметом дискусій на рівні окремих держав-членів ЄС. Незважаючи на широкий спектр переданої допомоги – від медичного обладнання до важкого озброєння та бойової авіації, їхнє постачання не було одночасним і потребувало складних дипломатичних переговорів. Водночас станом на вересень 2022 року лише Угорщина та Австрія не надавали військову допомогу Україні [39], що все ж свідчило про значний рівень консолідації держав-членів ЄС на цьому етапі.

Однак така тенденція зберігалася недовго. Після успішних операцій ЗСУ зі звільнення Київської, Харківської та частини Херсонської областей наприкінці 2022 року, зважаючи на потенційну реакцію Росії, а також на активне використання вже переданого партнерами озброєння, ЄС, США та їхні союзники почали уповільнювати темпи постачання наступних пакетів військової допомоги. Попри офіційні заяви про передачу нового озброєння, фактичний термін його надходження до ЗСУ часто виявлявся значно тривалішим. Така ситуація спричинила дефіцит військових ресурсів в Україні та сприяла покращенню підготовки російських військ до майбутніх контрнаступальних операцій

української армії. Зокрема, постачання танків Leopard 2 від Німеччини було відкладене майже на рік і відбулося лише після оголошення США про передачу танків M1 Abrams [101]. Також спостерігалися суттєві затримки у постачанні Україні далекобійного озброєння. Ракети ATACMS, передані Вашингтоном лише у вересні 2023 року, на завершальному етапі контрнаступальних дій ЗСУ, проте вони були критично необхідними на етапі підготовки. Через такі затримки початок контрнаступу був відтермінований до червня 2023 року. Водночас, покращило ситуацію постачання у травні 2023 року Україні франко-британських крилатих ракет Storm Shadow/SCALP [338], які суттєво посилили можливості української армії у завданні ударів по тилових позиціях противника. Однак оптимальні умови та можливості для звільнення території України від окупаційних військ було втрачено. Недостатньо результативні контрнаступальні дії ЗСУ призвели до активізації проросійської риторики в Європі. Це, у свою чергу, спричинило відновлення дискусій щодо ефективності санкційної політики ЄС, а також поширення інших проросійських наративів, особливо серед країн, залежних від постачання російських енергоресурсів.

Додатковим фактором, що посилив ці тенденції наприкінці 2023 року, стала зміна влади у Словаччині та повернення на посаду прем'єр-міністра проросійського політика Р. Фіцо. Його обрання зміцнило позиції Угорщини, яка вже традиційно виступала проти посилення санкційного тиску на Росію та загалом сприяло зростанню впливу проросійських голосів у ЄС. Внаслідок цього вже дві країни отримали можливість блокувати санкційні рішення ЄС, що значно ускладнило процес не лише запровадження нових санкцій, а й продовження вже чинних обмежувальних заходів. У листопаді 2023 року новий уряд Словаччини заблокував 14-й пакет військової допомоги Україні, який був підготовлений попереднім керівництвом Міністерства оборони країни [386]. Після цього Словаччина ухвалила рішення про повне припинення постачання військової допомоги Україні із державних запасів країни, залишаючи лише гуманітарну, цивільну та технічну нелетальну підтримку [83]. Крім того, Р. Фіцо висловив солідарність з угорським прем'єр-міністром В. Орбаном у питанні перегляду

плану фінансової допомоги Україні, запропонованого ЄС [353]. Зрештою, після особистої зустрічі прем'єр-міністра України Д. Шмигала з Р. Фіцо було досягнуто домовленостей, в яких Словаччина погодилася підтримати виділення Україні 50 млрд євро від ЄС, а також не блокувати закупівлю Україною озброєння та техніки у словацьких приватних компаній. Водночас Фіцо підтвердив підтримку євроінтеграційних прагнень України [3].

Переговори з угорським керівництвом виявилися складнішими та тривали до останнього моменту. Визначальну роль у переконанні В. Орбана відіграв італійський уряд на чолі з Дж. Мелоні, яка розпочала дипломатичні зусилля ще під час саміту Європейської ради у грудні 2023 року [347]. Зрештою, 1 лютого 2024 року всі 27 держав-членів ЄС ухвалили чотирирічний пакет допомоги Україні на суму 50 млрд євро.

Також, важливими для України були дискусії щодо ініціативи уряду Чехії про постачання Україні 1 мільйона боєприпасів калібру 155 мм, оголошеної на початку 2023 року. Чеський уряд звернувся до всіх країн ЄС із пропозицією про виділення фінансових коштів для закупівлі необхідного озброєння для ЗСУ. У межах цієї ініціативи Чехія використовувала свої дипломатичні, економічні та промислові можливості для пошуку боєприпасів великого калібру по всьому світу та їх подальшої поставки в Україну. В результаті, у зазначені терміни, вдалося доставити понад половину запланованої кількості боєприпасів.

Наприкінці травня 2023 року Чехія, Данія та Нідерланди, разом з Канадою, Німеччиною та Португалією, були єдиними країнами, які фактично здійснили фінансування закупівлі боєприпасів для України. Інші країни все ще перебували на стадії погодження, стикаючись із бюрократичними перепонами та затримками на рівні урядових та парламентських органів. Крім бюрократичних перешкод, важливу роль відігравав і фінансовий аспект. Країни повинні були переконатися в наявності достатніх фінансових ресурсів для передплати боєприпасів та забезпечити їх швидке постачання [166]. До цього слід додати політичні аспекти, пов'язані з позицією країн-членів ЄС. Незважаючи на те, що більшість держав підтримали ідею використання коштів ЄС для закупівлі снарядів, вироблених

поза межами ЄС, Франція виступила проти цієї ініціативи в такому контексті. Їхня позиція ґрунтувалася на необхідності підтримки європейських виробників зброї, які потребували стабільних замовлень для виправдання розширення виробництва. Також Греція і Кіпр блокували закупівлю боєприпасів у виробників за межами ЄС, оскільки не бажали, щоб фінансування йшло до Туреччини, з якою в них були складні взаємовідносини [385]. Незважаючи на ці перешкоди, ініціатива Чехії щодо постачання Україні боєприпасів великого калібру, хоч і з затримкою в майже рік, усе ж до лютого 2025 року забезпечила постачання 1,6 мільйона снарядів великого калібру. Також було заплановано продовження цієї ініціативи на наступні періоди [282], що суттєво допомагало Україні стримувати агресію РФ.

У підсумку, слід зазначити, що ті країни-члени ЄС, які мали тривалий досвід боротьби з негативними наслідками російського впливу, постійно застерігали інші держави об'єднання від співпраці з Росією, підкреслюючи сумнівну надійність цього партнера. Спостерігалася певна закономірність, що чим далі країна розташована від Росії, тим частіше і виразніше виникали заклики до тіснішої економічної взаємодії з РФ, що здебільшого було спричинено прагненням до збільшення фінансових прибутків національних економік.

Внутрішні суперечки в ЄС мали подвійний ефект: з одного боку, вони сповільнювали процес ухвалення рішень, з іншого – сприяли пошуку компромісів та зміцненню загальної стратегії. Успіх санкційної політики значною мірою залежав від здатності провідних країн подолати внутрішні розбіжності та адаптуватися до нових зовнішніх викликів. Ці процеси залишаються важливими чинниками формування майбутнього ЄС як геополітичного гравця. Загальний аналіз зовнішньополітичних підходів Німеччини, Польщі, Франції, Угорщини та Італії наведено у Додатку Г. Зазначена вибірка держав-членів ЄС є репрезентативною, оскільки дозволяє охопити весь спектр актуальних позицій щодо РФ: від беззастережної підтримки українського вектору до політичного скептицизму, враховуючи при цьому як статус провідних економік союзу, так і вплив історично сформованих зв'язків із РФ (Додаток Г).

Незважаючи на існуючі розбіжності серед країн ЄС, можна відзначити загальну європейську єдність щодо підтримки України та застосування санкційних обмежень проти Росії. Водночас, відсутність можливості досягнення консенсусу щодо найжорсткіших обмежувальних заходів та вторинних санкцій щодо країн-посередників, які давали можливість РФ обходити санкційні обмеження, применшувала ефективність їхнього потенціалу для швидшого завершення війни на умовах, що підтримують демократичні цінності, які захищає Україна. Внутрішні суперечності, зокрема фінансові проблеми, розбіжності в енергетичних інтересах та політична боротьба, сповільнили ухвалення рішень і ускладнювали реалізацію підтримки України на тому рівні, який був необхідний для захисту від російської агресії та дотримання міжнародного права. Однак, важливим є аспект єдності ЄС у боротьбі проти зовнішнього впливу, яка, незважаючи на всі внутрішні проблеми, була досягнута і сприяла зміцненню об'єднання у підготовці до потенційних загроз у майбутньому. Довгострокова єдність ЄС буде залежати від успішної адаптації до геополітичних викликів та забезпечення енергетичної незалежності разом з проведенням необхідних реформ.

3.2. Вплив США та Великої Британії на формування політики ЄС щодо російської агресії

Російська агресія проти України стала одним із ключових викликів для системи європейської безпеки. США та Велика Британія посіли провідне місце у формуванні зовнішньополітичного курсу ЄС щодо України, у запровадженні санкцій, наданні підтримки, а також у координації міжнародних зусиль із протидії агресивним діям Росії. Вплив Вашингтона та Лондона на стратегію ЄС був зумовлений не лише геополітичними інтересами, але й наявністю міжнародно-правових зобов'язань, зокрема в межах Будапештського меморандуму.

У період президентства Б. Обами (2009–2017) у США та прем'єрства Д. Камерона (2010–2016) у Великій Британії РФ здійснила початкові акти збройної агресії проти України. У відповідь США та ЄС запровадили перші

пакети санкцій та активізували дипломатичні зусилля Заходу, спрямовані на деескалацію конфлікту, що, зокрема, виявилось у підтримці підписання Мінських домовленостей у 2014 та 2015 роках. У 2014 році заходи США та ЄС були переважно синхронізованими й включали обмеження проти окремих високопосадовців, а також фінансові заходи проти банківського сектору РФ. Надалі тиск був розширений на провідні компанії енергетичного й оборонного секторів. У період з 2014 по 2017 роки під санкції потрапили 172 громадянина РФ та понад 350 юридичних осіб [147]. Адміністрація Обама закликала ЄС до скоординованих дій, що сприяло формуванню узгодженої трансатлантичної санкційної політики. Віце-президент США Дж. Байден публічно заявляв про лідерську роль Вашингтона у формуванні санкційного тиску, підкресливши, що Сполучені Штати закликали ЄС до аналогічних дій, навіть попри економічні труднощі для окремих держав-членів. За словами Байдена, іноді американські партнери змушені були ставити європейських союзників у «незручне становище», аби забезпечити консолідовану відповідь.

Водночас офіційні представники ЄС спростовували твердження про зовнішній тиск. Ф. Могеріні наголошувала, що рішення були прийняті самостійно, на основі консенсусу та внутрішніх дискусій, без втручання зовнішніх акторів [151]. Однак, з огляду на глибокі економічні зв'язки окремих держав-членів ЄС із РФ, трансатлантична координація мала вирішальне значення для збереження єдності. Незважаючи на те, що США не були безпосередніми учасниками нормандського формату, Вашингтон послідовно підтримував реалізацію Мінських домовленостей. З 2015 року спостерігалось зростання зацікавленості США в активнішому залученні до пошуку дипломатичних рішень. Це частково було зумовлено прагненням західних держав посилити залучення РФ до вирішення проблеми в Сирії. Політика адміністрації Обама продемонструвала прагнення балансувати між протидією російській агресії та співпрацею з РФ у питанні боротьби з тероризмом.

У травні 2015 року заступниця Державного секретаря США В. Нуланд заявила про готовність Сполучених Штатів до активнішої участі в реалізації всіх

положень Мінських домовленостей [5]. У червні Москва та Вашингтон досягли домовленості щодо створення окремого двостороннього дипломатичного каналу для обговорення механізмів врегулювання конфлікту. При цьому, США залишались поза рамками нормандського формату [121]. Результатом консультацій стало напрацювання спільного бачення з деталізації імплементації Мінських угод. Зокрема, В. Нуланд та статс-секретар МЗС РФ Г. Карасін узгодили загальні напрями конкретизації Мінських положень, розробку яких доручили П. Морелю [59]. Так званий «План Мореля» згодом ліг в основу «формули Штайнмаєра». Отже, можна говорити про наявність паралельної дипломатичної лінії за участі США, спрямованої на посилення європейських зусиль.

Значущим напрямом впливу США на політику ЄС також стала система економічної та військової підтримки України. Враховуючи провідну роль США у сфері безпеки та обмежений оборонний потенціал більшості країн-членів ЄС, Сполучені Штати розглядалися як ключовий гарант стабільності. США надавали Україні всебічну підтримку, зокрема шляхом фінансових асигнувань. У 2014 році США виділили 320 млн доларів прямої допомоги, а також надали кредитну гарантію на суму 1 млрд доларів. Окрему значущість становила військово-технічна допомога. Уряд США надав понад 118 млн доларів на забезпечення підрозділів українських сил безпеки. Зокрема, допомога включала постачання засобів індивідуального захисту, транспортних засобів, обладнання нічного бачення, інженерного спорядження, засоби зв'язку та інше [237].

Попри суттєвий обсяг підтримки, варто наголосити на суперечливості американської позиції щодо надання летального озброєння. Відсутність рішень про передачу оборонної летальної зброї, незважаючи на участь регулярних підрозділів Збройних сил РФ у бойових діях на сході України та під час анексії Криму, зумовила певне стримування у формуванні аналогічної підтримки з боку європейських союзників. Така обмеженість могла сприяти зміцненню впевненості керівництва РФ у безкарності. Більше того, загальна стратегія умиротворення Росії, яка домінувала в окремих західних столицях, перешкоджала формуванню

єдиної проактивної позиції щодо нарощування обороноздатності України, навіть серед держав, географічно наближених до зони конфлікту [124, с. 240-244].

Позиція США характеризувалася стриманістю, натомість прем'єр-міністр Великої Британії Д. Камерон послідовно виступав за запровадження жорстких заходів та активно підтримував політику ЄС щодо посилення санкцій. Сполучене Королівство відіграло ключову роль у формуванні рішучої спільної позиції держав-членів. Д. Камерон порушував питання агресії РФ на провідних міжнародних платформах та акцентував увагу на тому, що дії Росії становлять загрозу не лише для суверенітету України, а й для всієї архітектури європейської безпеки. Під час позачергового засідання Європейської ради 6 березня 2014 року Камерон наголосив на факті агресивного порушення територіальної цілісності незалежної держави та підриву суверенітету країни, що межує з ЄС [224]. Як одна з держав-підписантів Будапештського меморандуму, Велика Британія виступала провідним ініціатором запровадження жорстких санкцій проти Росії. Ця позиція стала особливо активною після катастрофи рейсу МН17 наприкінці літа 2014 року. Камерон неодноразово заявляв, що Велика Британія не прагне до нової «холодної війни», однак готова до подальшого посилення санкцій у разі продовження агресивної політики з боку Москви. Британський прем'єр підкреслював, що якщо країни Заходу дозволять такому фундаментальному порушенню залишитися без відповідної реакції, то в довгостроковій перспективі вони постраждають від ще більшої нестабільності [361]. Окрім активної підтримки посилення санкцій, Велика Британія в межах Європейської ради виступала проти ініціатив окремих держав-членів ЄС, спрямованих на пом'якшення санкцій або відновлення діалогу з Москвою [312].

Окремий напрям британської стратегії становили ініціативи, спрямовані на зменшення енергетичної залежності ЄС від російських енергоносіїв. Представники Великої Британії послідовно виступали за диверсифікацію джерел енергії. Лондон також активно підтримував створення єдиного європейського енергетичного ринку та виступав проти реалізації проєкту газопроводу «Північний потік-2», який мав на меті обійти територію України [223, с. 20].

Важливу роль Велика Британія відігравала і в трансатлантичному безпековому діалозі, виступаючи своєрідним посередником між США та окремими європейськими державами. Одним із ключових напрямів британської політики була активізація ролі НАТО у контексті стримування російської агресії. На саміті НАТО в Уельсі у 2014 році Д. Камерон наголосив на готовності НАТО виконати свої зобов'язання, а також оголосив про надання Великою Британією 3500 військовослужбовців для участі в навчаннях у Східній Європі. Він також закликав країни-члени НАТО до збільшення оборонних витрат [296]. Такий підхід демонстрував послідовну підтримку союзницьких зобов'язань у межах НАТО та слугував чітким сигналом міжнародній спільноті про неприпустимість розширення агресії за межі України.

Вагомим аспектом зовнішньої політики Великої Британії стала її пряма підтримка зміцнення оборонних спроможностей української держави. На початку 2015 року було розпочато операцію «Orbital» – двосторонню нелетальну навчально-тренувальну місію. В межах цієї операції британська сторона забезпечувала проведення консультативної роботи та курсів для українських військовослужбовців. Первинний склад місії налічував 75 військовослужбовців, згодом контингент було розширено до 100 осіб. У березні 2016 року Велика Британія та Україна підписали 15-річний Меморандум про взаєморозуміння щодо поглиблення оборонного співробітництва. Документ передбачав обмін інформацією, проведення спільних військових навчань, підготовку персоналу, а також кооперацію у сфері військово-технічного забезпечення [289, с. 2-4]. Зазначена ініціатива стала суттєвим внеском у процес посилення обороноздатності України у період активної фази гібридного протистояння.

Незважаючи на підготовку Сполученого Королівства до референдуму щодо виходу з ЄС, країна продовжувала відігравати активну роль у формуванні безпекової політики на рівні об'єднання. Британська дипломатія справляла вагомий вплив на довгострокові пріоритети ЄС [133, с. 286-292].

Наступним етапом дослідження є період першої адміністрації президента США Д. Трампа (2017–2021) та прем'єрства Т. Мей у Великій Британії (2016–

2019). Цей період відзначився невдалими спробами вирішення конфлікту, інцидентом із отруєнням С. Скрипаля, а також рішенням США про надання Україні летальної зброї.

Зовнішньополітичний курс адміністрації Трампа вирізнявся суперечливістю. З одного боку, США продовжували санкційну політику проти Росії та нарощували обсяги військово-технічної допомоги Україні, з іншого – президент Трамп неодноразово критикував європейських союзників у зв'язку з нерівномірним розподілом фінансового навантаження в межах НАТО [215, с. 2]. Негативне сприйняття викликали також спроби президента Трампа налагодити особисті контакти з керівництвом РФ. На саміті в Гельсінкі у 2018 році Трамп публічно поставив під сумнів оцінку американської розвідки щодо втручання Росії у вибори в США та висловив довіру президентові РФ [349]. Попри це, у липні 2017 року Конгрес США ухвалив Закон «Про протидію противникам Америки шляхом санкцій» (CAATSA), який встановив жорсткі санкції щодо Росії. Окремий механізм, Глобальний акт Магнітського, активно використовувався адміністрацією для запровадження персональних санкцій [93]. У березні 2019 року було запроваджено черговий пакет санкцій у відповідь на атаки Росії на українські військово-морські судна у Керченській протоці. У заяві Міністерства фінансів США було підкреслено, що санкції координуються із ЄС та Канадою, що демонструє цілісність трансатлантичного підходу [374].

За президентства Д. Трампа США посилили тиск на європейських партнерів у зв'язку з їхньою підтримкою проекту газопроводу «Північний потік-2». Американська адміністрація розглядала цей проект як загрозу енергетичній безпеці ЄС, вказуючи на ризик зростання залежності від російського газу, а також посилення політичного впливу РФ на процеси всередині ЄС. У грудні 2019 року президент Трамп підписав закон, до якого було включено положення про санкції проти компаній, що беруть участь у будівництві «Північного потоку-2». Санкції передбачали заморожування активів та заборону на в'їзд для осіб, що надавали технічну підтримку. Цей крок викликав жорстку реакцію з боку Німеччини та РФ, які розцінили дії Вашингтона як втручання у внутрішні справи ЄС. Президент

Трамп у публічних виступах висловлював думку, що реалізація проекту здатна перетворити Німеччину на «заручника» Кремля в енергетичній сфері [301]. Попри офіційно декларовану безпекову мотивацію, не можна виключати, що одночасною метою США було просування власного експорту СПГ як альтернативи російському постачанню.

Суттєвим елементом посилення міжнародної позиції США стало рішення про постачання Україні летальних озброєнь у 2018–2019 роках. Зокрема, було схвалено передачу ПТРК Javelin. Хоча зазначені системи були розміщені переважно в тилкових районах та використовувалися з обмеженнями [179], сам факт їхньої присутності мав стримувальний ефект та символізував готовність Вашингтона до поглиблення військово-технічної співпраці. Крім того, у відповідь на агресивні дії Росії в районі Керченської протоки США надали додаткову фінансову допомогу українському флоту в обсязі 10 млн доларів. Заява Державного департаменту США зазначала, що ці кошти спрямовані на зміцнення морських спроможностей України та на знак солідарності з країнами-партнерами [313]. Така координація свідчила про узгодженість підходів у рамках трансатлантичного партнерства. Адміністрація Трампа також значно активізувала фінансування Європейської ініціативи стримування. Обсяг фінансування Ініціативи зріс із 3,4 млрд доларів у 2017 році до 6,5 млрд доларів у 2019 році. Виділені кошти спрямовувалися на ротаційне розміщення американських військ у Центральній і Східній Європі, проведення спільних навчань, модернізацію військової інфраструктури, попереднє розміщення техніки й озброєння [369]. Ці дії мали на меті зміцнення архітектури безпеки в Європі.

У контексті російсько-українського конфлікту офіційна позиція США залишалася послідовною. Урядові представники неодноразово засуджували агресивні дії РФ. Так, державний секретар США М. Помпео в липні 2018 року підтвердив, що США не визнають анексію Криму Росією [295], а в лютому 2019 року офіційно засудив триваючу окупацію півострова [207]. Разом із тим, риторика президента Трампа часто відрізнялася від усталеної зовнішньополітичної лінії американських інституцій. Він неодноразово

критикував країни ЄС за, на його думку, недостатню участь у врегулюванні українського питання [250].

У цілому, вплив США на зовнішню політику ЄС за президентства Д. Трампа мав суперечливий характер, але був конструктивним у практичному вимірі. З одного боку, офіційні кроки адміністрації відповідали курсу ЄС і сприяли консолідації коаліції. З іншого боку, особиста риторика президента, тенденції до економічного протекціонізму та прагнення до зближення з Москвою створювали напруження у відносинах із європейськими партнерами. Ці обставини стимулювали формування в межах ЄС нових стратегічних підходів, орієнтованих на посилення автономії. У підсумку, попри кризовий характер трансатлантичного діалогу, США залишалися ключовим стратегічним партнером ЄС в питанні стримування російської агресії.

Значний вплив на формування зовнішньої політики ЄС також справляла Велика Британія, навіть під час процесу виходу з ЄС (Брекзит), зокрема в період прем'єрства Т. Мей. Попри політичну нестабільність, Сполучене Королівство продовжувало відігравати активну роль у консолідації європейської позиції щодо підтримки України. Уряд Великої Британії неодноразово підтверджував свою позицію, координуючи дії як у форматах НАТО та G7, так і в межах взаємодії з ЄС. Лондон послідовно виступав за посилення санкційного тиску на РФ [309].

Показовим прикладом консолідації європейської спільноти стала реакція на інцидент у Солсбері (березень 2018 року), коли внаслідок застосування нервово-паралітичної речовини постраждали колишній російський агент С. Скрипаль та його донька. Цей випадок став критично важливим моментом для активізації колективної дипломатичної реакції. Незважаючи на напружений перебіг переговорів про Брекзит, інцидент у Солсбері сприяв тимчасовій переорієнтації європейського порядку денного на питання спільної безпеки. Спільна заява лідерів Великої Британії, США, Німеччини та Франції містила жорстке засудження дій РФ та кваліфікувала отруєння як перше з часів Другої світової війни бойове застосування хімічної зброї на європейському континенті [387]. У відповідь на цей акт уряд Великої Британії вислав 23 російських дипломатів. У

рамках скоординованої відповіді до цього кроку приєдналися понад 20 держав, включно зі США, Канадою та більшістю країн ЄС. Загалом було вислано понад 100 російських дипломатів, що стало найбільшою колективною акцією видворення [334]. Така реакція слугувала своєрідним каталізатором трансатлантичної єдності. Лондон також налагоджував координацію з партнерами в межах ЄС з метою розробки контрзаходів проти дезінформації та кібератак.

Важливим аспектом британської зовнішньої політики у період прем'єрства Т. Мей була стабільність у підтримці України. У грудні 2018 року, після загострення ситуації в Керченській протоці, прем'єр-міністр висловила готовність до посилення підтримки українських регіонів. Незважаючи на близький вихід Британії з ЄС, очільниця уряду неодноразово наголошувала, що Брекзит жодним чином не призведе до зменшення рівня британської підтримки України [311].

Суттєвим елементом практичної підтримки України з боку Великої Британії стало продовження і розширення місії «Orbital». До 2019 року в межах цієї програми британські інструктори здійснили підготовку понад 17,5 тисяч українських військовослужбовців [212]. За уряду Мей діяльність місії була істотно розширена. Зокрема, було впроваджено концепцію «підготовки інструкторів» (train-the-trainer), а навчальний компонент було поширено на всі види ЗСУ. У 2018 році до підготовки Військово-морських сил України залучено фахівців Королівського флоту. Уряд Великої Британії також надавав нелетальне військове спорядження, загальна вартість якого у період з 2015 до кінця 2017 року становила приблизно 2,2 мільйона фунтів стерлінгів [289, с. 3-4]. Разом із тим, Велика Британія, на відміну від деяких союзників (наприклад, США), утримувалася від постачання летального озброєння. Така позиція, ймовірно, стримувала інші європейські держави від рішучіших дій, що могло формувати невиразний сигнал для російського керівництва щодо рівня рішучості Заходу.

У період прем'єрства Т. Мей Велика Британія дотримувалася послідовної жорсткої лінії стосовно РФ, одночасно виступаючи провідним ініціатором продовження санкційного тиску. Лондон активно підтримував Україну як через дипломатичні зусилля, так і через розгортання оборонних ініціатив. У цьому

контексті Велика Британія зберегла свій вплив на формування політики ЄС та зміцнила власний імідж як ключового актора в європейській архітектурі безпеки.

Одним із ключових етапів впливу США та Великої Британії на формування позиції ЄС став період початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році. Було запроваджено широкомасштабні санкції, розпочалося постачання важкого озброєння Україні, а також надано значну фінансову підтримку. Зазначений період припав на каденцію адміністрації президента США Дж. Байдена (2021–2025) та прем'єрств у Великій Британії Б. Джонсона (2019–2022), Л. Трасс (2022) і Р. Сунака (2022–2024).

У період президентства Дж. Байдена Сполучені Штати справили потужний вплив на зовнішньополітичну стратегію ЄС щодо України. Адміністрація Байдена виступила ініціатором зміцнення трансатлантичної єдності, що знайшло відображення у скоординованій політиці у сфері оборони, енергетики, санкційного тиску та дипломатії. США демонстрували прагнення до тісної координації зі своїми європейськими партнерами. Зокрема, у грудні 2021 року, на тлі нарощування російських військ поблизу кордонів України та напередодні розмови з президентом РФ Путіним, президент США Дж. Байден провів телефонні консультації з лідерами Франції, Німеччини, Італії та Великої Британії. У ході розмови сторони наголосили на необхідності дипломатичного врегулювання, а також підтвердили свою відданість підтримці суверенітету України [194]. Після завершення переговорів із Путіним президент Байден знову ініціював контакт з європейськими лідерами. Ці дії засвідчують стратегічне прагнення США до забезпечення скоординованої політики з союзниками.

Від самого початку відкритої агресії, США та ЄС координували свої дії з метою запровадження жорстких санкцій. Зокрема, напередодні повномасштабного вторгнення, президент США спільно з головою Європейської комісії У. фон дер Ляен розробили санкційні пакети, готові до оперативного впровадження. Експерти відзначають високий рівень узгодженості трансатлантичного санкційного курсу, що зумовило синхронізовану реалізацію обмежувальних заходів [371]. Також США здійснювали активні зусилля для

стимулювання зменшення енергетичної залежності ЄС від російських енергоресурсів, зокрема шляхом нарощування постачань СПГ до країн ЄС. У березні 2022 року Дж. Байден та У. фон дер Ляєн оголосили про створення Спільної робочої групи США – ЄС із енергетичної безпеки. Метою було забезпечення додаткових 15 млрд кубічних метрів СПГ для європейського ринку протягом 2022 року. Запланований обсяг був перевиконаний, що засвідчує високий рівень ефективності трансатлантичної координації [267]. У підсумку, за 2022 рік обсяг постачання СПГ зі США до Європи збільшився на 140%, досягнувши 56 млрд кубічних метрів [252]. Така динаміка демонструє спільну стратегічну зацікавленість обох сторін у зміцненні енергетичної безпеки ЄС і зниженні його вразливості до впливу з боку РФ.

Лідери США та ЄС постійно підтверджували намір забезпечувати скоординованість у впровадженні санкцій. У спільному комюніке за підсумками Саміту США–ЄС 2023 року було офіційно задекларовано намір сторін продовжувати спільні дії у формі санкцій і експортного контролю [376]. Зокрема, до сфери спільної санкційної політики увійшли домовленості щодо заморожування валютних резервів Центрального банку РФ, запровадження заборони на імпорт ключових технологій подвійного призначення, посилення контролю за фінансовими потоками [375]. У ширшому політичному контексті США виступили не лише прикладом політичної рішучості, але й джерелом аналітичної та ініціативної спроможності, що сприяло консолідації позиції ЄС. Водночас, варто зазначити наявність структурних викликів у реалізації санкційної політики, зокрема пов'язаних із залученням третіх країн до схем обходу обмежень. У порівнянні з 2021 роком, у 2022 році спостерігалось значне зростання імпорту технологічних компонентів до країн, які не приєдналися до санкцій. Ці держави функціонували як посередники для реекспорту продукції американського та європейського виробництва до РФ [283]. Попри зусилля, повноцінне перекриття каналів постачання критичних технологій до РФ залишалося недосяжним.

Ще одним ключовим напрямом впливу США на політику ЄС у період повномасштабної війни стала пряма військова допомога Україні. Адміністрація Байдена надала безпрецедентний обсяг військової підтримки. За перший рік війни загальні зобов'язання США становили приблизно 45 млрд євро, що значно перевищувало обсяг військової допомоги з боку ЄС. Зі свого боку, ЄС, використовуючи механізми Європейського фонду миру та національні ресурси, мобілізував близько 12 млрд євро [185]. Уперше в історії ЄС здійснив прямі постачання озброєння країні, що зазнала збройної агресії, а деякі держави-члени долучилися до надання важкого озброєння. Таким чином, США виступили ключовим стратегічним партнером Європи у сфері оборонної підтримки України, демонструючи лідерську позицію, без якої частина європейських країн, імовірно, обмежила б свою участь. Важливим елементом координації стала також участь країн ЄС у багатосторонніх платформах, зокрема в Контактній групі з питань оборони України (формат «Рамштайн»), ініційованій США у квітні 2022 року. Зростання європейської підтримки частково стало результатом зовнішнього впливу США, а загалом виявом відновленої трансатлантичної єдності [238].

Додатковим свідченням залежності політики ЄС від стратегічних рішень США у військовій сфері стало зволікання ключових європейських держав із наданням Україні сучасних систем озброєння. Зокрема, характерним прикладом є позиція Німеччини щодо передачі танків Leopard 2. Упродовж кількох місяців канцлер О. Шольц утримувався від ухвалення рішення, мотивуючи це небажанням бути єдиною державою, яка надає сучасну бронетехніку. Зміна позиції Німеччини відбулася лише після оголошення США про передачу 31 танка M1A1 Abrams у січні 2023 року [186]. Подібна логіка політичного узгодження спостерігалася й у травні 2024 року, коли Німеччина дозволила використання наданого нею озброєння для ураження військових цілей на території РФ. Це рішення було прийнято невдовзі після аналогічного дозвілу США [148].

Затягування рішень щодо надання озброєння та обмеження у його застосуванні створювало можливості для РФ. Агресор мав час адаптувати тактичні підходи та зміцнити обороноздатність до моменту фактичного

використання нового озброєння українськими силами. Така інерційність суттєво знижувала ефективність військових дій ЗСУ та призводила до збільшення людських втрат і ускладнювала деокупацію. Страх ескалації, зокрема в контексті потенційного застосування ядерної зброї, значною мірою впливав на обережність не лише європейських країн, але й США. Це суттєво звузило можливості для забезпечення належного рівня підтримки України у критично важливі періоди, зокрема до початку повномасштабного вторгнення та після успішних контрнаступальних дій у Харківській та Херсонській областях. Цю оцінку поділяє й колишній генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг, який висловив жаль з приводу того, що Альянс не надав Україні суттєвої військової допомоги на ранніх етапах конфлікту [243]. Попри стриману позицію окремих країн Заходу, міжнародна військова допомога відіграла ключову роль у стримуванні агресора. Це створило передумови для збереження української державності, забезпечило здатність України до подальшого спротиву [132, с. 8-11].

Значним чинником, що впливав на формування політики ЄС щодо російсько-української війни, стали також дії Сполученого Королівства на початку повномасштабного вторгнення. Цей період збігся з фазою політичної нестабільності у Великій Британії, що характеризувалася зміною чотирьох прем'єр-міністрів. Незважаючи на ці внутрішні трансформації, позиція Великої Британії щодо підтримки України залишалася послідовною.

Першим очільником британського уряду під час розгортання повномасштабної агресії став Б. Джонсон. 31 січня 2020 року Велика Британія офіційно вийшла зі складу ЄС, що формально припинило її участь у спільній зовнішній політиці. Проте події лютого 2022 року фактично «перезавантажили» співпрацю між Лондоном і Брюсселем у сфері безпеки, спричинивши консолідацію зусиль у протидії агресії РФ. Від початку нового етапу війни Б. Джонсон послідовно позиціонував себе як один із провідних західних лідерів, що активно підтримують Україну. Велика Британія оперативно засудила агресивні дії Росії та оголосила про масштабний пакет військової й гуманітарної допомоги. Крім того, публічні заяви Джонсона мали виразний мобілізаційний

ефект, закликаючи західних союзників до єдності. Візити прем'єр-міністра Великої Британії до Києва стали вагомими символічними актами, які посилили моральну підтримку українського суспільства та справили вплив на лідерів інших європейських держав, спонукаючи їх до демонстрації більшої солідарності. У публічних виступах Б. Джонсон високо оцінював спільні зусилля ЄС щодо запровадження санкцій та надання військової допомоги Україні, однак одночасно критично відзначав, що цих заходів недостатньо [308]. У низці інтерв'ю він порівнював послідовність британської політики з ваганнями європейських партнерів. Проте згодом британський прем'єр визнав, що держави ЄС продемонстрували належну єдність [305]. Високий рівень підтримки з боку Лондона отримав схвальну оцінку з боку українського керівництва [269].

Аналітичні оцінки вказують, що британська підтримка України була вільною від глибоких внутрішньополітичних суперечностей, на відміну від ситуації у Франції чи Німеччині. Як правляча Консервативна партія, так і опозиційна Лейбористська партія одностайно підтримували оборону України, що забезпечувало уряду оперативність у прийнятті рішень. Натомість уряди в Берліні чи Парижі часто стикалися з внутрішньою опозицією або необхідністю пошуку компромісів [195]. У цьому контексті Велика Британія, не обтяжена механізмами консенсусу в рамках ЄС, могла демонструвати лідерство у підтримці України.

Ключовим інструментом політики Б. Джонсона була оборонна підтримка, що мала показовий характер. Велика Британія посіла друге місце серед військових донорів України (після США), надавши у 2022 році допомогу обсягом 2,3 млрд фунтів стерлінгів [379]. Під час контактів узгоджувалося постачання озброєнь, зокрема ПТРК, систем ППО, британські БМП, РСЗВ та інше сучасне озброєння [307]. Ці кроки істотно розширили оперативні можливості ЗСУ та посилили обороноздатність держави у критичний період.

Велика Британія також відігравала важливу роль посередника серед західних союзників у процесі консолідації зусиль. Зокрема, 7 квітня 2022 року Лондон та Варшава створили Спільну координаційну комісію для узгодження постачання озброєння [162]. Хоча результати цієї взаємодії не завжди були

беззаперечно ефективними, вона створювала передумови для оперативного формування нових форматів тристоронньої співпраці. Втім, повноцінна координація з інституційними оборонними структурами ЄС залишалася обмеженою внаслідок виходу Великої Британії зі складу об'єднання. Однак, за даними дослідницької групи Carnegie Europe, після початку повномасштабної війни було зафіксовано поступове відновлення контактів між Лондоном і Брюсселем у сфері безпекової політики. Зокрема, представники Великої Британії були делеговані до Бюро спільних закупівель військового обладнання при НАТО в Брюсселі. Крім того, розпочались переговори про потенційну участь Британії у програмі військової мобільності в межах Постійного структурованого співробітництва ЄС (PESCO) [285]. Попри ці кроки, британська сторона, як правило, надавала перевагу форматам співпраці в межах НАТО чи G7.

Важливим інструментом впливу Великої Британії на формування європейської політики стала скоординована та ініціативна санкційна політика. Уряд Великої Британії оперативно запроваджував низку жорстких санкційних пакетів, які часто випереджали аналогічні рішення ЄС, демонструючи рішучість і стратегічну самостійність Лондона. Так, уже 8 березня 2022 року Джонсон оголосив про поступову відмову від імпорту російської нафти до кінця року, а також про плани запровадження обмежень на постачання газу [263]. Фактичне припинення імпорту російського газу та офіційна заборона на імпорт нафти з грудня 2022 року відбулися раніше, ніж у більшості країн ЄС. Ці дії стали прикладом для інших європейських держав, демонструючи, що енергетичне розмежування з Росією можливе без катастрофічних економічних наслідків. При цьому Велика Британія продовжувала координувати санкційну політику з ЄС. Усі нові пакети санкцій узгоджувались із партнерами [285].

Одночасно із санкційним тиском Велика Британія надавала Україні суттєву фінансову та гуманітарну підтримку. До весни 2022 року Лондон виділив сотні мільйонів фунтів, що зробило його одним із провідних донорів України. У межах співпраці в рамках G7 та інших міжнародних форматів Велика Британія активно просувала консолідовані економічні рішення. Зокрема, у березні 2022 року лідери

G7 ухвалили спільну заяву про позбавлення Росії режиму найбільшого сприяння в торгівлі, після чого Лондон імплементував відповідні обмеження [378].

Таким чином, у період прем'єрства Б. Джонсона Велика Британія відіграла провідну роль у формуванні політики країн Заходу, незважаючи на завершення процесу виходу з ЄС. Рішуча й ініціативна позиція британського прем'єра стала каталізатором узгоджених рішень у галузі санкційної та безпекової політики. Порівняно з ключовими членами ЄС, Велика Британія вирізнялася більшою оперативністю реагування та меншою залежністю від внутрішньополітичних обмежень. Це дало їй змогу зайняти позицію одного з найактивніших суб'єктів у міжнародній відповіді на російську агресію.

Продовження стратегічного курсу Великої Британії спостерігалось в період прем'єрства Л. Трасс. Попри те, що її перебування на посаді тривало менше двох місяців, Трасс демонструвала відкритість до координації з ЄС. Вона наголошувала на стратегічній єдності і підтримувала активну взаємодію з європейськими партнерами. У жовтні 2022 року вона взяла участь у першому саміті Європейської політичної спільноти в Празі, де назвала президента Франції Е. Макрона «другом» [317], що засвідчувало зміну риторики. Таким чином, коротке прем'єрство Л. Трасс виступило своєрідним перехідним етапом між активною зовнішньополітичною мобілізацією часів Б. Джонсона та більш прагматичним курсом її наступника Р. Сунака, забезпечуючи спадковість британського підходу, хоча без істотного впливу на поглиблення інтеграції з ЄС.

Період прем'єрства Р. Сунака ознаменувався поєднанням жорсткої безпекової позиції стосовно України з прагненням до інституційного зближення з ЄС. Зовнішньополітична лінія його уряду стала логічним продовженням підходів Джонсона і Трасс, але з акцентом на посилення структурної співпраці. Велика Британія посіла лідируючі позиції серед європейських країн щодо постачання озброєнь Україні, чим стимулювала активність інституцій ЄС. Зокрема, у грудні 2022 року Велика Британія погодилася передати Україні сучасні західні танки Challenger 2, а також значну кількість бронетехніки [195]. Попри обмежені обсяги постачань, цей крок мав важливе політичне значення, оскільки створив прецедент

і посилив тиск на США щодо надання танків M1A1 Abrams, а це відобразилось на зміні позиції Німеччини щодо дозволу на реекспорт танків Leopard 2. Аналогічна ситуація виникла з наданням ракет далекого радіусу дії. Велика Британія, у співпраці з Францією, передала крилаті ракети Storm Shadow/SCALP, ставши першою країною, яка надала Україні такий тип озброєння.

Окрема увага приділялася підготовці українських військовослужбовців. У межах операції «Інтерфлекс» до початку 2024 року було підготовлено понад 30 тисяч осіб. Одночасно ЄС у рамках Місії військової допомоги (EUMAM Ukraine) підготував 40 тисяч військовослужбовців. Велика Британія активно координувала свої зусилля з європейськими партнерами, зокрема долучившись до розробки навчальної програми для місії ЄС. Крім того, низка держав надавали двосторонню підтримку британській навчальній ініціативі. Водночас Швеція, Нідерланди, Данія та Литва здійснили фінансові внески до Міжнародного фонду для України, який адмініструвався Лондоном. Основним координаційним механізмом залишався «формат Рамштайн». У цьому форматі Велика Британія спільно з Латвією очолювала коаліцію, яка займається розвитком спроможностей України у сфері безпілотних технологій. Окрім цього, Велика Британія є учасницею ще двох важливих коаліцій: групи інтегрованої ППО та ПРО, а також коаліції з модернізації артилерійського потенціалу ЗСУ.

На саміті НАТО у Вільнюсі в липні 2023 року Велика Британія разом з іншими союзниками погодилися на необхідність укладення двосторонніх угод про безпекові гарантії з Україною. Лондон формалізував таку угоду з Києвом у січні 2024 року. Надалі приклад наслідували й інші європейські партнери. Вказані домовленості спрямовані на поглиблення співпраці у середньостроковій перспективі, охоплюючи політичні консультації, структурування військової допомоги та сприяння розвитку ОПК України [187]. Активна участь Великої Британії в європейських безпекових механізмах та тісна координація з партнерами сприяли зміцненню військово-політичної підтримки України. У зовнішньополітичному вимірі Лондон і Брюссель демонстрували високий рівень узгодженості в оцінці дій РФ. Представники британського уряду регулярно

підтримували риторику ЄС щодо необхідності повного припинення російської агресії, а прем'єр-міністр Р. Сунак наголошував, що безпека європейського континенту залишається ключовим пріоритетом [310]. Такі заяви і дії сприяли формуванню внутрішнього консенсусу в межах ЄС, зменшуючи простір для альтернативних позицій.

У межах санкційної політики Велика Британія залишалася важливим елементом тиску на Росію. Координація з ЄС здійснювалася на високому рівні. Санкційні пакети, що оголошувалися Лондоном, здебільшого збігалися в часі й структурі з відповідними рішеннями Брюсселя. Водночас, певні розбіжності залишалися. Найбільш помітною стала відмінність у позиціях щодо конфіскації заморожених активів Центрального банку РФ. Велика Британія виступала за використання цих ресурсів на користь України, тоді як ключові держави ЄС, зокрема Німеччина та Італія, проявляли обережність [187]. Загалом, незважаючи на відсутність інституційних зобов'язань після виходу з ЄС, Велика Британія зберегла провідну роль у формуванні санкційної політики щодо РФ, часто діючи у взаємодії, а не через офіційні європейські механізми. Така модель співпраці дозволила забезпечити гнучкість у прийнятті рішень і зберігала стратегічну єдність Заходу. У підсумку зовнішньополітична стратегія уряду Р. Сунака сприяла зміцненню колективної європейської відповіді на російську агресію. Велика Британія виступала активним суб'єктом у межах ключових форматів безпекової взаємодії, паралельно координуючи свої дії з інституціями ЄС. Попри обмеження, спричинені позаінституційним статусом після Брекзит, практична ефективність її участі у формуванні спільної політики виявилася вагомою, що суттєво посилило європейський вектор підтримки України.

Наступним етапом стало обрання К. Стармера на посаду прем'єр-міністра Великої Британії, а також початок другого президентського терміну Д. Трампа у США. Цей період позначився суттєвим зрушенням у пріоритетах Вашингтона, зокрема зростанням тиску на Україну, суттєвими елементами умиротворення РФ, а також загостренням торговельних протиріч із ЄС. У цьому контексті Велика

Британія намагалася зберегти провідну роль у підтримці України, водночас виступаючи посередником у врегулюванні суперечок між США та ЄС.

Незважаючи на зміну політичного керівництва, новий уряд Великої Британії під проводом К. Стармера зберіг послідовну підтримку України. Крім того, уряд виявив прагнення до відновлення та поглиблення відносин з ЄС, особливо у сфері координації політики щодо України. У низці спільних заяв та документів підкреслюється наявність спільних загроз, а також декларується безумовна підтримка суверенітету та територіальної цілісності України [355]. У період прем'єрства К. Стармера британський уряд продовжив курс на активне зміцнення військової підтримки України. В умовах очікуваного зниження обсягів американської допомоги, Лондон задекларував намір надати Україні безпрецедентний обсяг військової підтримки. Прем'єр-міністр неодноразово наголошував на необхідності активізації дій усіх західних партнерів, зокрема європейських держав, з метою посилення обороноздатності України [360]. Британський уряд продовжував системне постачання Україні важких видів озброєння, а також організовував навчальні програми для підрозділів ЗСУ. Паралельно тривав процес поглиблення координації з ЄС. Зокрема, Велика Британія брала участь у багатосторонніх консультаціях щодо зміцнення оборонного потенціалу України. Важливим результатом такої співпраці стало створення так званої «Коаліції охочих» під час Лондонського саміту в березні 2025 року. Ця ініціатива об'єднала низку держав, зокрема Велику Британію та Францію, які зобов'язалися підтримувати Україну у протистоянні з РФ. Крім військової допомоги, в межах коаліції розпочато підготовку спільного мирного плану, що мав на меті сприяння деескалації та завершенню бойових дій [306].

Велика Британія та ЄС також вивчали нові формати співробітництва у сфері безпеки та оборони. Однією з ключових ініціатив стала домовленість про створення спільного партнерства у сфері безпеки й оборони, досягнута під час саміту ЄС-Велика Британія 19 травня 2025 року [234]. Ця домовленість свідчить про прагнення обох сторін до поглиблення координації. Велика Британія, зарекомендувавши себе як один із провідних європейських акторів у питаннях

захисту інтересів України, водночас відігравала ключову роль у розвитку нових спільних ініціатив з ЄС. У рамках санкційної політики Лондон продовжував демонструвати активну позицію, постійно узгоджуючи свої дії з ЄС. Зокрема, у травні 2025 року уряд Великої Британії оголосив про новий пакет санкцій. Ці заходи були скоординовані з паралельними ініціативами ЄС, який оприлюднив подібний пакет у той самий період [366]. Така синхронізація дій засвідчувала прагнення сторін підтримувати сталий тиск на керівництво РФ, а також компенсувати можливе послаблення санкційної політики з боку США за адміністрації Д. Трампа. Лондон у багатьох випадках виступав ініціатором або каталізатором нових санкційних заходів. Разом із тим, у зовнішньополітичній координації з адміністрацією президента США виявлялась різниця у підходах між Великим Британією та Францією. Незважаючи на тісну співпрацю у питанні війни в Україні, у контексті діалогу з Білим домом спостерігались певні розбіжності. Зокрема, у той час як британський прем'єр-міністр К. Стармер дотримувався обережної позиції щодо Д. Трампа, президент Франції Е. Макрон демонстрував публічне дистанціювання від політики американського лідера [390]. Незважаючи на розходження в тактичних підходах до США, в питанні підтримки України позиції Великої Британії та ключових держав ЄС залишаються узгодженими. Після зміни уряду у Великій Британії її вплив на формування європейської політики щодо України посилюється. Лондон демонструє послідовну координацію з Брюсселем у ключових напрямках, зокрема у сфері оборони та санкцій [380].

Щодо приходу до влади у США Д. Трампа, то інавгурація у січні 2025 року ознаменувала собою істотну трансформацію зовнішньополітичного курсу Вашингтона. Попри офіційні заяви Білого дому про підтримку суверенітету України, нова адміністрація почала наполягати на негайному досягненні мирної угоди з РФ. Такі ініціативи часто ігнорували позицію країни-жертви – України, та не супроводжувалися дієвими кроками щодо посилення тиску на державу-агресора. Зокрема, упродовж перших місяців нової адміністрації спостерігалось призупинення постачання оборонного озброєння Україні, включно із системами для захисту цивільного населення, а також відсутність посилення санкційного

тиску на РФ. За словами спеціального представника США з питань України та Росії К. Келлога, запроваджені на той момент санкції оцінювалися лише «на три бали з десяти» [218]. Такий рівень обмежень, на одинадцятому році російської агресії можна було оцінити як надто м'який, що сприяло тенденціям до посиленого умиротворення агресора та створювало ризики для ескалації.

Реакція європейських держав на зміну зовнішньополітичної риторики Вашингтона була здебільшого стриманою та критичною. Верховна представниця ЄС із закордонних справ та політики безпеки К. Каллас наголосила на неприйнятності укладення будь-яких угод щодо України без участі ЄС, підкресливши, що мирне врегулювання повинне базуватися на принципі поваги до суверенітету України. Аналогічні застереження висловлювали міністри оборони Німеччини та Франції, які попереджали про небезпеку укладення «миру через слабкість» шляхом передчасних поступок Росії. Водночас прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан, відомий проросійською риторикою, привітав ініціативи Трампа, заявивши, що місце за столом переговорів потрібно «заслужити», натякаючи на недостатній рівень ЄС для участі у перемовинах [249].

Попри загострення трансатлантичної напруги, ЄС формалізував свою позицію щодо подальшої підтримки України. На саміті Європейської ради 26 червня 2025 року лідери держав-членів одноголосно підтвердили відданість принципам суверенітету та територіальної цілісності України, а також закликали до негайного припинення бойових дій. У спільному комюніке зазначалося, що будь-яке мирне врегулювання повинно ґрунтуватися на положеннях Статуту ООН та широкій участі міжнародної спільноти, включаючи ЄС та Україну. ЄС також підтвердив намір і надалі надавати Україні всеохоплюючу допомогу. Особливу увагу було приділено розширенню постачання систем ППО, великокаліберних боєприпасів, а також розвитку українського ОПК. Крім того, лідери ЄС заявили про готовність обговорювати майбутні гарантії безпеки для України, а також ініціювати нові санкційні пакети проти РФ, зосереджуючи увагу на енергетичному секторі та практиках обходу санкцій [230]. Крім політичної риторики, союзники перейшли до практичних дій. Так, під час дводенного саміту

НАТО в Гаазі в червні 2025 року було погоджено підвищення мінімального рівня витрат на оборону до 5% ВВП [359]. З одного боку, це рішення сприяє зміцненню обороноздатності країн-членів НАТО, з іншого – відповідає економічним інтересам адміністрації Трампа. Через обмежені виробничі потужності європейських держав, значна частина нових закупівель будуть здійснюватись на американському ринку озброєнь.

Загалом, зовнішньополітична лінія нової адміністрації президента США, що відзначалася високим ступенем непередбачуваності та політичного тиску, спонукала ЄС до суттєвого перегляду власних стратегічних підходів. На тлі одночасного зовнішнього тиску з боку Вашингтона і Москви аналітичні центри фіксували помітне посилення тенденцій до стратегічної автономізації Європи. Йдеться про нарощування військово-промислового потенціалу, поглиблення оборонного планування та посилення незалежної зовнішньої політики. ЄС поступово формує бачення нового міжнародного порядку, в якому його роль не обов'язково має визначатися або координуватися США. Адміністрація Трампа свідомо послаблювала інституційні та політичні зв'язки з європейськими партнерами, що вимагало від останніх протидії ризикам підриву демократичних інститутів і переорієнтації на багатосторонні незалежні механізми [178].

З моменту вступу на посаду в 2025 році Д. Трамп задекларував намір повернути США до глобального лідерства. Проте основний акцент був зроблений не лише на внутрішньоекономічне зростання, але й на цілеспрямоване обмеження конкурентоспроможності провідних держав-суперників, як союзників, так і опонентів. У цьому контексті питання підтримки України не входило до пріоритетного порядку денного адміністрації, оскільки посилення української обороноздатності потенційно зміцнювало позиції ЄС як економічного конкурента США та одночасно сприяло ослабленню РФ, що могло мати позитивні наслідки для зростання геополітичної ваги Китаю. Таким чином, зниження рівня підтримки України дозволяло адміністрації Трампа одночасно стримувати геоекономічне зростання двох основних стратегічних конкурентів – ЄС та КНР. Ці дії частково можуть корелювати з геополітичним підходом, висловленим ще у 1968 році

радником президента США Г. Кіссінджером, який допускав створення ситуації, коли можливо бути ворогом США і небезпечно, проте бути другом – фатально [190, с. 57]. Хоча політика адміністрації Трампа формально не зруйнувала трансатлантичну єдність у питанні підтримки України, вона не завжди сприяла її посиленню. З одного боку, Сполучені Штати продовжували надавати військову та фінансову допомогу, зберігаючи санкційний тиск на РФ. З іншого – неоднозначні публічні заяви Трампа та його демонстративне прагнення досягти домовленостей із Кремлем викликали стурбованість у європейських столицях, що зумовлювало певне охолодження у відносинах із Вашингтоном. Цей приклад демонструє, що політика умиротворення агресора може мати негативний вплив на рішучість інших держав, підриваючи міжнародну безпекову архітектуру. Залежність між політичними курсами західних країн і відсутність консолідованих рішень щодо стримування агресії значною мірою сприяли затягуванню конфлікту та зростанню кількості жертв. Тому ключовим завданням сучасного політичного аналізу є вивчення попередніх помилок, їхня критична інтерпретація та застосування отриманих висновків для ухвалення ефективних рішень.

Російсько-українська війна суттєво трансформувала зовнішньополітичну доктрину ЄС, змусивши об'єднання переосмислити власні оборонні та стратегічні можливості. Зміцнення оборонного потенціалу, зростання рівня стратегічної автономії, посилення взаємодії з трансатлантичними партнерами та участь у формуванні нових глобальних ініціатив стали визначальними елементами нової зовнішньополітичної парадигми. Водночас співпраця між ЄС, США та Великою Британією в умовах війни в Україні відіграла ключову роль у забезпеченні глобальної стабільності. У перспективі саме взаємодія між цими міжнародними акторами у відповідь на новітні загрози та виклики визначатиме архітектуру міжнародної безпеки та стабільності.

3.3. «Синдром Мюнхена XXI століття» та феномен ядерного умиротворення: чинники повернення до обережних моделей з кінця 2022 року

На початковій фазі агресії РФ домінували прогнози щодо швидкої втрати Україною спроможності до спротиву [219]. Проте держава зберегла інституційну стабільність, що засвідчило високий рівень суспільної мобілізації. Визначальною передумовою стійкості стала зовнішня підтримка, передусім матеріально-технічна. Ключове значення мали ПЗРК та ПТРК, які забезпечили асиметричну відповідь на дії противника. Однак подальше розширення номенклатури озброєнь характеризувалося феноменом «коаліційної інерції» – затримками у прийнятті політичних рішень, що призводило до асиметрії між оперативними потребами України та темпами допомоги. Ця розбіжність обмежувала можливості для повноцінного використання тактичних успіхів на полі бою.

Незважаючи на успішні контрнаступальні операції восени 2022 року, масштаб операційно-стратегічного ефекту був стриманий обмежувальною спроможністю у сфері озброєння [357]. Зокрема, кількість РСЗВ залишалася нижчою від заявленого необхідного мінімального рівня, а відмова партнерів у постачанні систем великої дальності та сучасних систем ППО створювала стратегічний вакуум, який знижував глибину наступальних дій [182]. У 2023 році партнери надали саме ті системи озброєння, які Україна визначила як критично необхідні ще у 2022 році. Водночас часова затримка зумовила зміну стратегічного контексту та адаптацію російських військ. Таким чином, виник феномен операційно-часової асиметрії постачань, який істотно знизив ефективність застосування озброєння.

Одним із ключових чинників уразливості західних держав стала чутливість до ескалації, зокрема ядерної. Активне використання Кремлем погроз безпосередньо впливало на ухвалення рішень. Російське керівництво систематично наголошувало на зростанні ймовірності застосування ядерного арсеналу, визначаючи можливі конвенційні удари по території РФ як «*casus belli*». Така стратегія зумовлювала в політичних еліт Заходу страх перед сценарієм неконтрольованої ескалації, що обмежувало українські удари по території РФ і стримувало передачу високоточних далекобійних систем. Формування

стратегічної позиції держав-партнерів відбувалося кризь призму ризику ядерного конфлікту, тоді як страх був інтегрованим елементом розрахунків Кремля.

Центральним інструментом російської стратегії виступало свідоме конструювання атмосфери невизначеності. Москва використовувала суперечливі сигнали, що сприяли підвищеній увазі західних лідерів до ядерного протистояння. Поєднання гіпотетичних сценаріїв застосування ядерної зброї із публічним їх запереченням ускладнювали прогнозування намірів Росії. Так, у липні 2022 року МЗС РФ натякало на ймовірність ядерної ескалації, тоді як вже 1 серпня Путін заявив про неможливість перемоги в ядерній війні [11]. Практична відсутність російської відповіді на звільнення Херсона та частини Харківської області продемонструвала обмеженість реальних намірів Кремля. Хоча окремі представники російської еліти, зокрема Д. Медведєв, продовжували радикальні ядерні погрози [143], їхній вплив поступово редукувався до пропагандистського.

Суттєву роль у нейтралізації шантажу відіграли сигнали від США та КНР. Американська сторона доносила чіткі попередження щодо наслідків застосування ядерної зброї [340]. Лідер КНР Сі Цзіньпін також засудив ядерний шантаж [300]. Водночас наприкінці 2022 року розвідувальні органи західних держав серйозно розглядаючи сценарій застосування Росією ядерної зброї. Так, директор ЦРУ В. Бернс наголошував на існуванні реального ризику [298]. Симптоматичним стало його відрядження на зустріч із головою СЗР РФ С. Нарішкіним для чіткого донесення можливих наслідків. З одного боку, ці дії засвідчували готовність США надати відповідь РФ, однак з іншого – могли сприйматися Путіним як прояв слабкості Заходу, що відкривало додаткові можливості для тиску. Характерно, що саме після зазначених контактів відбулося уповільнення темпів постачання озброєння Києву, коли це було необхідно для продовження контрнаступу [127, с. 80-84].

Упродовж 2023 року спостерігалось поступове зниження впливу «червоних ліній» Кремля на політику західних держав. Ця тенденція відображалася у зростанні масштабів військово-технічної допомоги. Водночас риторика ядерного залякування активізувалася в період початку українського контрнаступу влітку

2023 року. Одним із ключових рупорів залишався Д. Медведєв, який систематично апелював до можливості «превентивного» ядерного удару [143]. Хоча президент РФ формально дистанціювався від подібних висловлювань, він неодноразово заявляв про готовність до застосування стратегічних ядерних сил.

Важливим інструментом ескалації стало оголошення про розгортання тактичної ядерної зброї в Білорусі, зроблене 25 березня 2023 року [8]. Оголошення відбувалося синхронно з активною фазою підготовки українського контрнаступу. Таке загострення можна розглядати як елемент інформаційно-психологічної операції. Втім, розгортання ядерної зброї в Білорусі мало переважно демонстраційний характер. Проте західні держави, побоюючись ескалації, продовжували затягувати процес постачання критично важливих видів озброєння. Як наслідок, ЗСУ не змогли своєчасно розпочати контрнаступальні дії, тоді як російська армія отримала можливість для перегрупування та зміцнення оборони. Це призвело до зниження ефективності українських операцій, втрати темпів і часткового переходу ініціативи на бік РФ. Російська риторика відіграла роль не стільки у сфері військової загрози, скільки у формуванні політико-психологічного простору, в межах якого ухвалюються рішення щодо темпів західної допомоги.

Важливим індикатором обмеженості потенціалу реакції стала їхня стримана відповідь на підриг Каховської ГЕС у червні 2023 року. Руйнування Каховської ГЕС фактично відповідало визначенню зброї масового ураження [37]. Попри очевидний характер воєнного злочину та екоцид, реакція міжнародної спільноти залишалася обмеженою деклараціями засудження. Західні держави утрималися від запровадження нових санкцій, які могли б стати пропорційною відповіддю на акт масового знищення критичної інфраструктури. Така позиція «умиротворення агресора» створила прецедент стратегічної безкарності, який підвищив ризик розширення російських дій на інші об'єкти, насамперед на Запорізьку АЕС. У такий спосіб Кремль посилював тиск на країни Заходу, використовуючи страх перед ескалацією як інструмент обмеження їхньої підтримки України.

У лютому 2023 року Москва призупинила участь у Договорі про скорочення стратегічних наступальних озброєнь (СНО-III), а в листопаді оголосила про вихід із Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань. Хоча ці дії не становили прямих загроз, вони істотно підвищували рівень стратегічної невизначеності. У 2024 році стратегія ядерного шантажу набула практичного виміру. У травні було оголошено про навчання із застосування тактичної ядерної зброї. У вересні відбулося невдале випробування міжконтинентальної балістичної ракети РС-28 «Сармат» [154]. Подальша ескалація риторики відбулася влітку 2024 року, коли Путін допустив можливість перегляду ядерної доктрини РФ. Такі заяви були синхронізовані з обговореннями в західних медіа можливості ударів українськими далекобійними засобами по території РФ та контрнаступальними діями України в Курській області.

Кульмінацією стало ухвалення 19 листопада 2024 року оновленої редакції доктрини, згідно з якою Росія залишає за собою право на превентивне застосування ядерної зброї або як відповідь у разі: ракетних чи безпілотних атак на територію РФ, агресії неядерної держави за підтримки ядерної, збройного нападу на Республіку Білорусь та в інших випадків, що розцінюються як загроза існуванню держави [106]. Демонстративним підтвердженням цієї логіки став запуск у листопаді 2024 року експериментальної ракети «Орешнік» по м. Дніпро. Хоча офіційно стверджувалося, що ракета не мала ядерного оснащення, риторика операції містила чіткі натяки на демонстрацію ядерного потенціалу. Відомо, що перед запуском США було надіслано офіційне повідомлення через канал зниження ризиків [11], що підтверджує прагнення Москви зберегти контроль, поєднуючи демонстративну силу із прагматичним уникненням прямої конфронтації. Таким чином, у 2023–2024 роках РФ послідовно трансформувала стратегію ядерного стримування у комплексний інструмент політичного шантажу. У свою чергу, обережність реакції західних держав сприяли закріпленню ефекту стратегічної безкарності.

У період президентства Д. Трампа ядерні погрози з боку РФ зберігалися, проте реакція американської адміністрації відзначалася більшою оперативністю

та жорсткістю. Після заяви президента Трампа у серпні 2025 року про необхідність завершення війни протягом 10-12 днів, Медведєв відкинув цю вимогу, наголосивши, що подібні ультиматуми здатні спровокувати «пряму війну» зі Сполученими Штатами [29]. У відповідь адміністрація Д. Трампа здійснила демонстраційні кроки з метою стримування потенційної ескалації, зокрема віддала наказ про розміщення двох атомних підводних човнів у стратегічно визначених регіонах. Ці дії спричинили пом'якшення кремлівської риторики та заклики до «обережності» у використанні ядерної тематики.

Загалом ядерна риторика РФ залишається ключовим елементом стратегії шантажу. Вона виконує подвійну функцію – компенсаторну щодо військових невдач і психологічну щодо західних урядів. У контексті війни проти України ядерний чинник трансформувався з інструменту стримування у компонент гібридної агресії, спрямованої на підрив єдності коаліції.

Водночас держави ЄС демонстрували обмежену схильність до автономних безпекових рішень. Основною причиною виступала системна військово-стратегічна залежність ЄС від США, зумовлена архітектурою НАТО. Європейські держави залишалися нездатними до повномасштабної самостійної військової відповіді через обмеженість власного оборонно-промислового потенціалу, що формувало структурну залежність у прийнятті зовнішньополітичних рішень.

Гіпотетично, стратегічна автономія Європи могла бути обмежена не лише об'єктивними факторами, а й свідомою політикою США, спрямованою на підтримання стабільної залежності союзників від американського безпекового захисту. Позиція Вашингтона щодо підтримки України переважно як інструменту стримування агресора, а не для повноцінного відновлення її територіальної цілісності, може інтерпретуватись як прояв прагматичного контролю над геополітичним балансом у Європі. У цьому контексті збереження РФ у статусі «керованого противника» створює для США стратегічну вигоду, яка запобігає формуванню потенційного євразійського партнерства між ЄС і РФ, що могло б суттєво послабити позиції Сполучених Штатів. Водночас обмежена геополітична гнучкість європейських держав унеможлиблює швидку переорієнтацію на

альтернативні центри сили. Це, своєю чергою, стримує розвиток багатопольярної системи і консолідацію стратегічної самодостатності ЄС.

Наступним ключовим чинником, що визначав стриманість європейських держав стала енергетична залежність. Система довгострокових контрактів та інфраструктурна інтеграція з російськими постачальниками створили структурну вразливість ЄС, що обмежувала здатність до рішучої реакції. Водночас доходи від експорту нафти й газу становили основу фіскальної стійкості РФ і були ключовим джерелом фінансування воєнних дій. На рівні ЄС відбувалося поетапне посилення обмежувальних заходів у сфері енергетики. Інституційною відповіддю стала ініціатива REPowerEU, запроваджена з метою досягнення повної енергетичної незалежності від російських ресурсів до 2030 року.

До початку війни, у 2021 році, РФ забезпечувала постачання близько 157 млрд кубометрів природного газу до ЄС (43% імпорту). До 2024 року обсяг імпорту російського газу скоротився до 54 млрд кубометрів (18% імпорту). Це зменшення зумовлювалося переважно одностороннім скороченням постачань з боку РФ, зокрема через територію України, тоді як активні дії з боку ЄС відігравали другорядну роль. Показовим є те, що на тлі загального падіння постачань трубопровідного газу, імпорт російського СПГ до країн ЄС зріс на 60%, перевищивши 19 млрд кубометрів у 2023 році [368]. Попри значне скорочення обсягів, Росія продовжує постачати газ окремим європейським компаніям. На відміну від національних ініціатив таких держав, як Литва, Латвія, Естонія та Польща, на рівні ЄС були відсутні комплексні правові обмеження щодо постачань трубопровідного газу. Санкційні заходи на 2025 рік охоплювали лише операції з перевалки російського СПГ через європейські порти для третіх країн [222]. Певна частина довгострокових контрактів між російським «Газпромом» та енергетичними компаніями ЄС була розірвана. Зокрема, австрійська компанія OMV достроково припинила контракт, чинний до 2040 року, у грудні 2024 року [337]. Проте низка компаній і надалі залишалася зв'язаною умовами угод формату Take-or-pay («бери або плати»), що зобов'язувало їх викуповувати обумовлені обсяги газу для уникнення штрафних санкцій.

Запровадження повномасштабного енергетичного ембарго на початкових етапах могло б сприяти більш швидкому скороченню залежності ЄС від російських енергоресурсів і припиненню фінансування воєнної машини РФ. Такий крок дозволив би компаніям ЄС легітимно розірвати контракти без фінансових наслідків. Однак повне ембарго загрожувало короткостроковим зростанням цін, особливо у країнах Центральної Європи (зокрема Угорщині та Словаччині). Відсутність консенсусу також позначилася на відмові від включення заборони імпорту російського СПГ до 16-го пакету санкцій ЄС [272]. Попри політичні розбіжності, поступове зменшення закупівель природного газу в РФ більш ніж удвічі протягом 2021–2024 років свідчить про сталу тенденцію до диверсифікації. Цей процес, хоча й супроводжувався повільною динамікою засвідчив здатність ЄС до адаптації енергетичної політики.

Додатковим чинником зменшення валютних надходжень РФ стали санкції в нафтовому секторі. Активізація санкційних механізмів розпочалася на початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Вже у межах шостого пакету санкцій ЄС було ухвалено рішення про ембарго на імпорт російської сирої нафти, що транспортується морським шляхом, а згодом і про заборону імпорту нафтопродуктів та встановлення граничної ціни на рівні 60 доларів США за барель. Запроваджені у 2022 році обмеження мали помітний вплив на фінансові показники РФ. Унаслідок санкцій бюджетні надходження Росії від нафти суттєво скоротилися. Так, профіцит поточного рахунку РФ знизився зі 124 млрд доларів США (за січень-травень 2022 року) до 23 млрд доларів США за аналогічний період 2023 року. Доходи федерального бюджету від нафти впали приблизно на 50%, що призвело до зростання дефіциту. Однак ембарго на нафту виявилось значно ефективнішим, ніж механізм граничної ціни, оскільки остання була встановлена на надто високому рівні. Після введення ембарго європейські споживачі фактично зникли з ринку, змушуючи Москву пропонувати значні знижки для збереження обсягів експорту з портів Балтійського та Чорного морів. Таким чином, ціни на цю нафту знизилися настільки, що встановлене обмеження у 60 доларів втратило практичне значення [255]. Водночас, постачання з портів

Тихоокеанського басейну залишалося за цінами, вищими за граничний поріг. Незважаючи на санкції, компанії з країн G7 та ЄС продовжували відігравати значну роль у перевезенні та страхуванні російських енергоресурсів. У перші чотири місяці 2023 року близько 50% експорту російської нафти здійснювалося танкерами, власниками або страховиками яких були структури з юрисдикцій G7/ЄС, а 96% документально підтверджених поставок відбувалися за цінами, вищими за встановлену межу [324].

Одним із ключових інструментів обходу санкцій став так званий «тіньовий флот» – мережа танкерів під прапорами третіх країн, що здійснювали транспортування поза системами моніторингу й нагляду. Ця схема дозволила РФ продовжувати отримувати значні прибутки. До середини 2024 року масштабного посилення санкцій у нафтовій сфері не спостерігалось. Лише наприкінці 2024 року, в межах 15-го пакету санкцій ЄС, було ухвалено рішення щодо заборони доступу до європейських портів і надання супутніх послуг 52 суднам, ідентифікованим як частина «тіньового флоту» Росії [372]. Подальші санкційні пакети розширювали цей перелік, однак процес залишався поступовим і діяв як реакція на нові аспекти обходу обмежень.

Хоча країни ЄС мали можливість переглядати граничну ціну на нафту кожні два місяці, фактичний перший перегляд відбувся лише в межах 18-го пакету санкцій у липні 2025 року, коли ліміт було знижено з 60 до 47,6 доларів [372]. Це рішення мало стратегічний, але відтермінований ефект, не забезпечивши необхідного зменшення доходів Росії. Зниження граничної ціни до рівня близько 30 доларів, що все ще перевищує середню собівартість видобутку в РФ (15-30 доларів), могло б зменшити нафтові доходи держави приблизно на 25% [316], створивши економічний стимул для припинення воєнних дій. Відносна обережність ЄС пояснюється прагненням уникнути різкого зростання цін та побоюваннями економічних наслідків для внутрішніх ринків. Водночас така сповільнена реакція у посиленні санкційної політики сприяла фінансовій стійкості російського ВПК, забезпечуючи його ресурсами для мобілізації та технологічного розвитку. Це, у свою чергу, ускладнило обороноздатність України, підвищило

витрати самого ЄС на військову підтримку України та створило потенційні ризики подальшої дестабілізації європейського континенту.

Після запровадження нафтового ембарго з боку ЄС, Росія здійснила масштабну диверсифікацію постачань сирої нафти, сконцентрувавши їх переважно на Індії та Китаї, які до 2025 року сукупно забезпечували понад 85% російського нафтового експорту [56]. Відсутність адекватної реакції з боку країн Заходу на участь третіх держав у підтриманні російського експорту створила значну проблему в санкційному режимі. Індія здійснила безпрецедентне нарощування імпорту російської сирої нафти – у понад 20 разів: із 4,54 млн тонн у 2021 році до 92,01 млн тонн у 2024 році [167]. Відсутність вторинних санкцій проти Індії, яка не лише імпортувала російську нафту, але й активно займалася її переробкою з подальшим продажем на західні ринки, фактично призвела до нівелювання дії санкційного механізму ЄС. Китай зберіг позицію стратегічного імпортера російської нафти, хоча масштаби збільшення постачань були менш динамічними, ніж у Індії. Обсяги поставок зросли з 79,64 млн тонн у 2021 році до 108,47 млн тонн у 2024 році [167], що підтверджує стабільну орієнтацію Пекіна на енергетичне партнерство з Москвою. Такий вибір КНР мав геополітичний вимір, зокрема у контексті формування антизахідних економічних альянсів.

Незважаючи на стратегічну доцільність запровадження вторинних санкцій проти держав, які опосередковано підтримують російську військову економіку, ЄС стикається з низкою системних перешкод:

1. Юридично-інституційні обмеження.

Одним із головних бар'єрів є ризик виникнення юридичних спорів у рамках міжнародних економічних інституцій, насамперед СОТ. Потенційне застосування обмежень щодо третіх країн, які підтримують економічну активність Росії, може бути інтерпретовано як порушення принципів вільної торгівлі та призвести до міждержавних позовів у межах СОТ. Водночас, враховуючи прецеденти одностороннього застосування торговельних бар'єрів від США, обґрунтованість побоювань щодо санкційного арбітражу в межах СОТ видається сумнівною. Апеляційний механізм СОТ фактично заблокований ще з 2019 року [342]. Таким

чином, аргументація про загрозу санкційних позовів у межах СОТ має обмежену вагу. Додатковою інституційною проблемою є механізм ухвалення рішень у межах самого ЄС, який вимагає одностайного схвалення усіма 27 державами-членами. Така процедура значно ускладнює процес узгодження санкційних пакетів, провокуючи необхідність пошуку компромісів між країнами з різними політичними та економічними інтересами.

2. Економічна взаємозалежність і ризику для ЄС.

Високий рівень економічної взаємозалежності з ключовими торговельними партнерами Росії, передусім Китаєм та Індією. Китай залишається одним із найважливіших зовнішньоекономічних контрагентів ЄС. Жорсткі обмежувальні заходи проти Пекіна могли б спричинити серйозні рецесійні наслідки для європейського експорту, ПІІ та функціонування стратегічних виробничих ланцюгів. Станом на 2023 рік близько 8% доходів європейських публічних компаній формувалося на китайському ринку. Обсяг європейських інвестицій у Китай оцінюється у 2% ВВП ЄС, а 5,6% сукупного ВВП «великої європейської шістки» формується за рахунок торгівлі з Китаєм. У ЄС ця залежність є неоднорідною: в Іспанії та Італії вона становить лише 1-2% ВВП, у Франції та Великій Британії – 4-5%, тоді як у Німеччині сягає майже 10% ВВП [94].

Ситуація з Індією є ще складнішою з огляду на взаємну економічну вигоду обох сторін. ЄС є другим за величиною торговельним партнером Індії: у 2024 році обсяг взаємної торгівлі товарами досяг 120 млрд євро, що становило 11,5% загального торговельного обороту. Індія посідала дев'яте місце серед зовнішніх партнерів ЄС, забезпечуючи 2,4% загального обсягу зовнішньої торгівлі об'єднання. ЄС є також найбільшим джерелом ПІІ в індійську економіку. Їхній сукупний обсяг зріс з 82,3 млрд євро у 2019 році до 140,1 млрд євро у 2023 році, тоді як індійські ПІІ в ЄС становили 10,2 млрд євро [229].

Таким чином, глибока структурна взаємозалежність між ЄС, Китаєм та Індією створює високі бар'єри для запровадження жорстких вторинних санкцій. Економічна інтеграція, яка мала стати інструментом впливу, перетворилася на

чинник зовнішньополітичної вразливості ЄС, що знижує його спроможність до самостійного застосування економічного тиску на глобальному рівні.

3. Ефективність механізмів виявлення та відстеження порушень санкцій.

Одним із ключових викликів є проблема ефективного виявлення, доведення та документування фактів обходу санкцій. Процес ідентифікації порушників санкційного режиму вимагає достовірної доказової бази, координації між національними і міжнародними органами розслідування та правової уніфікації процедур притягнення до відповідальності третіх сторін, що істотно ускладнює оперативне впровадження вторинних санкцій. Наукові дослідження та журналістські розслідування виявляють низку системних проблем, які знижують ефективність санкційного контролю. Серед них можна виділити такі:

3.1. Приховування фінансових операцій і переорієнтація каналів розрахунків. РФ переорієнтувала свої фінансові транзакції в напрямку більш толерантних юрисдикцій. Центральний банк Росії розширив застосування Системи передачі фінансових повідомлень – внутрішнього аналога SWIFT, а також Китайської системи транскордонних міжбанківських платежів для здійснення операцій у юанях [294]. Вони забезпечили мінімально необхідну інфраструктуру для підтримки транскордонних розрахунків, тим самим зменшуючи вплив санкційного тиску.

3.2. Феномен «сірого флоту» та непрозорість судноплавних операцій. Після запровадження ЄС ембарго на російську нафту та встановлення цінових обмежень країнами G7, Росія перенаправила експортні потоки в напрямку третіх держав, використовуючи судна з невизначеним правовим статусом, так званій «сірий флот». Ці судна діють поза межами ефективного регуляторного нагляду, часто зареєстровані через офшорні юрисдикції, що дозволяє приховувати кінцевих бенефіціарів та ускладнює ідентифікацію фактичних маршрутів постачання.

3.3. Створення «тіньового флоту» як системного інструменту обходу санкцій. З метою нейтралізації ефекту від встановленої граничної ціни на нафту, РФ створила розгалужену мережу «тіньового флоту» танкерів, які здійснюють транспортування нафти поза межами контролю західних регуляторів. Для обходу

санкційного контролю застосовуються різноманітні схеми маніпулювання документацією, зокрема завищення вартості доставки та страхування, що дозволяє занижувати «офіційну» вартість нафти до встановленого порогу, водночас фактична ціна для покупців залишається вищою. Додатково фіксуються випадки фальсифікації коносаментів, використання підроблених даних автоматичних ідентифікаційних систем та імітації місцезнаходження суден (спуфінг), що унеможлиблює ефективне відстеження маршрутів [331].

3.4. Реекспорт товарів подвійного призначення. Важливою проблемою є залучення третіх країн, передусім Китаю та Індії, до опосередкованих схем реекспорту або технологічного співробітництва з РФ. Китай у багатьох випадках виступає торговельним посередником або транзитером, через якого відбувається постачання критичних компонентів і технологій подвійного призначення. Водночас в Індії зафіксовано випадки участі приватних компаній і посередників у схемах постачання або технічного забезпечення російських контрагентів, що призвело до включення низки індійських суб'єктів до санкційних списків Управління з контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США [210]. Проте, доведення навмисного характеру таких порушень потребує тривалих транскордонних розслідувань, що ускладнює правозастосування.

4. Стратегічні інтереси та прагматична дипломатія ЄС.

Необхідність збалансування між санкційним тиском на державу-агресора та збереженням стратегічних партнерств із країнами Глобального Півдня стала визначальною. Китай та Індія залишаються для ЄС критично важливими партнерами у сферах кліматичної політики, торгівлі та технологічного обміну. Поглиблення економічних зв'язків із цими державами розглядалося ЄС як інструмент зниження залежності від США у сфері безпеки та торгівлі, що підтверджується запланованим підписанням угоди про вільну торгівлю між ЄС та Індією, яке очікувалося у 2025 році [225].

Стратегія багатовекторності породила дилему політичної координації, коли частина держав-членів ЄС віддавала перевагу збереженню трансатлантичної єдності та спільної санкційної політики, тоді як інші розглядали прагматичне

зближення з країнами Глобального Півдня як засіб диверсифікації ризиків. Цей внутрішній дисбаланс загострився після повернення до влади адміністрації Д. Трампа у США, політика якої базувалась на економічному протекціонізмі.

Відсутність вторинних санкцій призвела до послаблення кумулятивного ефекту тиску та звузила можливості ЄС впливати на фінансову спроможність РФ вести війну. Водночас така обережність дозволила уникнути торговельних і геополітичних контрзаходів з боку Китаю та Індії, що могло б спричинити фрагментацію глобальної економіки. Така політика може вважатися обґрунтованою з погляду короткострокової стабілізації ринку, проте стратегічно вона виявилась неефективною, оскільки послабила довгострокову спроможність ЄС формувати самостійну зовнішню політику.

Станом на 2025 рік країни ЄС опинились у подвійній дилемі підтримки України. Обмежені оборонно-промислові спроможності та залежність від американських військових ресурсів не дозволяли самостійно забезпечити Україні достатній рівень військової допомоги без ризику власного послаблення. А застосування масштабних вторинних санкцій створювало ризик економічної рецесії та дестабілізації європейського ринку. Натомість США, фокусуючи стратегічні ресурси на стримуванні Китаю, виявляли обмежену зацікавленість у забезпеченні повної воєнної поразки Росії. Такий підхід де-факто зменшив роль ЄС у контексті регіональної безпеки та зумовив потребу в посиленні власної оборонної автономії.

Тривала політика умиротворення РФ суттєво послабила здатність ЄС до превентивних дій, а відсутність рішучої реакції на попередні акти агресії призвела до накопичення потенціалу конфліктності в регіоні. Відтак на 2025 рік для досягнення базової мети – ліквідації джерела регіональної нестабільності, ЄС змушений залучати значно більші фінансові та військові ресурси, ніж це було б необхідно за умов раннього стримування агресора.

Поряд із зовнішніми викликами, держави-члени ЄС стикаються з внутрішнім тиском, який істотно впливає на їхню стратегію. Еволюція громадських настроїв не завжди відображає розуміння стратегічної ваги подій.

Зростання електоральної підтримки популістських політичних сил, а також масштабні дезінформаційні кампанії, організовані Кремлем, створили додаткові обмеження для урядів держав-членів у формуванні послідовної політики жорсткого санкційного та військово-політичного тиску на агресора. Європейська єдність і спільна реакція на агресію РФ залежать від ступеня прийняття громадянами економічних і соціальних витрат. Дослідження показують, що детермінанти суспільної підтримки мають переважно ідеологічний, а не утилітарний характер. Ставлення громадян корелює з їхніми політичними орієнтаціями та ідентичністю, тоді як матеріальні міркування відіграють другорядну роль. Громадяни з правоцентристськими або національно орієнтованими поглядами частіше схиляються до політики умиротворення, тоді як ліберально-демократичні групи підтримують стримування агресора [290]. Разом із тим, економічна чутливість населення залишається значущим фактором, оскільки реакція на зростання цін підвищує схильність до компромісних підходів.

Від середини 2022 року зафіксовано тенденцію до поступового зниження рівня підтримки України з неоднорідністю на національному рівні. У Німеччині 41% респондентів вважають фінансову підтримку надмірною, а 80% сумніваються у здатності ЄС компенсувати можливе скорочення американської допомоги. В Угорщині 69% опитаних виступають проти збільшення внесків до українських програм, тоді як в Італії 51% громадян дотримуються нейтральної позиції. Щодо військової підтримки, то 55% громадян ЄС загалом схвалюють постачання озброєння, проте тенденція до зниження цієї підтримки є стійкою (у Франції лише 20% підтримують посилення військової допомоги) [315].

Суттєвий вплив на формування громадської думки мають цілеспрямовані дезінформаційні операції РФ, спрямовані на підрив довіри до санкційної політики та підтримки України. Через соціальні мережі та маловерифіковані медіа поширюються наративи про «неефективність санкцій», «економічну вигідність переговорів» чи «марність підтримки України». За підрахунками аналітичної групи VoxUkraine, лише протягом березня 2023 року в європейських медіа було зафіксовано 917 окремих випадків російських фейків і пропагандистських

матеріалів [284]. Така інтенсивність дезінформаційних потоків здатна викривлювати уявлення громадян про природу війни, знижувати рівень довіри до інституцій ЄС і створювати соціальне середовище, сприятливе для популістських та антиєвропейських сил. За оцінками науковців, інформаційна складова є ключовим елементом гібридної війни, що включає створення проросійських ціннісних орієнтацій серед населення, маніпуляції в інформаційному просторі та спеціальні інформаційні операції, спрямовані на дестабілізацію суспільства [35, с. 108].

Дослідники А. Шуляк, Л. Мельничук та інші наголошують, що Кремль цілеспрямовано використовує медійний вплив для формування дискурсу, який підриває довіру до міжнародних інституцій та поширює антизахідні наративи, спрямовані проти України та ЄС. Політична пасивність частини європейських держав, їх готовність до діалогу на умовах РФ і брак рішучих відповідей на пропагандистські кампанії фактично сприяли відтворенню сприятливого середовища для російської «м'якої сили» [345, с. 66]. У цих умовах умиротворення РФ у ЄС проявляється не лише в політичних рішеннях, але й у недостатній протидії інформаційно-психологічній експансії РФ, що посилює негативні наслідки. Зростання в країнах ЄС частки населення, схильного до політики умиротворення, може провокувати політичний тиск на національні уряди з метою перегляду зовнішньої стратегії, що потенційно створює розбіжності між державами-членами ЄС. Такі процеси несуть ризик дестабілізації спільної санкційної, оборонної та комунікаційної політики об'єднання, що може знизити ефективність колективного реагування на виклики.

Станом на кінець 2025 року можна констатувати наявність у Європи значного потенціалу для реалізації додаткових інструментів стримування. Одним із ключових елементів посилення санкційного тиску може стати повна зупинка імпорту російського трубопровідного газу, насамперед через «Турецький потік», із визначенням фіксованого терміну припинення таких поставок, що надало б рішенням незворотного характеру. Хоча ЄС реалізує дорожню карту поступової відмови від російських енергоносіїв і пропонує графік скорочення імпорту газу та

СПГ, юридично обов'язкового ембарго ще не ухвалено. Близько 19% газу, що споживається в Європі, усе ще постачається з Росії через «Турецький потік» та у вигляді СПГ, тоді як до 2022 року цей показник становив близько 45%. Основними імпортерами російського СПГ залишаються Іспанія, Бельгія, Нідерланди та Франція, які висловлюють готовність підтримати повну заборону, за умови її чіткої юридичної визначеності [172].

Важливим напрямом посилення санкційного тиску на Росію може стати повне запровадження обмежень проти державної корпорації «Росатом» та відмова від використання російського ядерного палива. Попри введення обмежувальних заходів проти окремих підрозділів корпорації у 2023 році, вплив санкцій на міжнародну діяльність компанії залишається мінімальним. При цьому існують підтверджені докази участі представників «Росатому» у фінансуванні та здійсненні збройної агресії проти України, включаючи окупацію Чорнобильської та Запорізької АЕС [10]. Водночас міжнародне співтовариство не запровадило комплексних санкцій проти компанії, що дозволило Росії продовжити реалізацію проєктів будівництва АЕС у Єгипті, Туреччині та в окремих державах-членах ЄС, а також здійснювати експорт ядерного палива до ЄС та США [373].

Показовим є досвід України, яка реалізує стратегію диверсифікації джерел постачання ядерного палива для власних АЕС. Завдяки партнерству між «Енергоатомом» та компанією Westinghouse, Україна до 2026 року планує забезпечити до 50% внутрішньої потреби в ядерному паливі власним виробництвом, а решту – за рахунок американського постачальника [67]. Така модель може слугувати орієнтиром для інших держав, які прагнуть зменшити залежність від російських технологій. Варто також відзначити, що США у травні 2024 року повністю заборонили імпорт російського урану, водночас розпочавши відновлення власного виробництва ядерного палива та інвестуючи в розвиток потужностей зі збагачення й конверсії урану [181]. ЄС, натомість, досі не ухвалив повного ембарго на ядерне паливо та послуги «Росатому». Проблема полягає в тому, що низка країн ЄС експлуатують реактори радянського/російського дизайну, які функціонують виключно на паливі російського виробництва. Хоча

більшість із цих країн (за винятком Угорщини) уклали угоди з альтернативними постачальниками, перехідний період потребує кількох років. Таким чином, залежність від російських ядерних ресурсів продовжує забезпечувати Кремлю фінансові надходження. Водночас, за даними Європейської комісії, у 2024 році витрати ЄС на російські енергоресурси становили приблизно 23 млрд євро, з яких близько 1 млрд євро припадало на ядерне паливо [171]. Хоча цей обсяг не є визначальним для економіки РФ, навіть часткове скорочення таких платежів може мати відчутний вплив на фінансову стійкість російського режиму.

Беручи до уваги характер дій Росії на території України, також доцільним видається питання визнання РФ державою-спонсором тероризму або державою-терористом. Попри наявність переконливих доказів участі РФ у фінансуванні та підтримці терористичної діяльності, Міжнародний суд ООН лише у січні 2024 року ухвалив рішення, у якому визнав невиконання РФ своїх зобов'язань щодо розслідування випадків фінансування тероризму, на які неодноразово вказувала Україна. Водночас Суд не визнав Росію державою-спонсором тероризму, аргументуючи це тим, що під визначенням фінансування тероризму розуміється виключно грошове забезпечення терористичних структур, тоді як надання зброї, техніки або військових ресурсів не підпадає під таке тлумачення. Унаслідок цього постачання зенітно-ракетного комплексу «Бук», за допомогою якого було збито пасажирський літак рейсу МН17 у 2014 році, не було кваліфіковане як акт фінансування тероризму [146].

Після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну характер насильницьких дій, що мають ознаки терористичних актів, набув системного та масового характеру. Зокрема, численні воєнні злочини проти цивільного населення, ракетні удари по житлових кварталах і об'єктах критичної та енергетичної інфраструктури призвели до зростання кількості міжнародних ініціатив, спрямованих на визнання Росії державою-спонсором тероризму. Більше того, існують вагомі підстави стверджувати, що РФ стала першою державою у сучасній історії, яка використовує терористичні методи як інструмент державної політики в міждержавному конфлікті. Незважаючи на це, навіть у країнах, де

наявне чітке законодавче визначення статусу «держави-спонсора тероризму», таких як США та Канада, політичні рішення щодо офіційного надання Росії такого статусу досі не були ухвалені. Водночас Європейський парламент у 2022 році підтримав резолюцію про визнання РФ державою-спонсором тероризму [320], однак через відсутність правового механізму імплементації подібне рішення має декларативний характер і не тягне за собою юридичних наслідків.

Окремі держави-члени ЄС та інші країни прийняли аналогічні рішення на національному рівні. Зокрема, парламенти Естонії, Латвії, Литви, Нідерландів, Польщі, Словаччини та України ухвалили декларації про визнання РФ державою-спонсором тероризму. Крім того, Естонія, Польща, Словаччина та Чехія пішли далі, офіційно визнавши російський політичний режим терористичним [169]. Проте, подібно до рішення Європейського парламенту, ці декларації не мають прямої юридичної сили, оскільки не передбачають конкретних санкційних або кримінально-правових наслідків для суб'єктів держави-агресора.

Отже, незважаючи на відсутність універсального міжнародно-правового механізму, посилення міждержавної координації в напрямі офіційного визнання РФ державою-спонсором тероризму могло б зміцнити міжнародно-правову відповідальність РФ та посилити ефективність санкційної політики.

Важливим елементом протидії агресору є регіональне співробітництво. Країнам Центрально-Східної Європи доводилося докладати значних зусиль, щоб переконати західних партнерів зайняти жорсткішу позицію щодо російської агресії. Водночас деякі західні еліти схильні до дипломатичної розрядки, що відроджує дух «мюнхенської політики». Уряди відмовляються від зміцнення ВПК України, хоча незалежна оборонна інфраструктура є обов'язковою умовою безпеки регіону. Натомість, згідно позиції дослідника В. Климончука, важливим фактором регіонального співробітництва є Ініціатива трьох морів, яка спрямована на посилення співпраці та створення гнучких механізмів безпеки. ІТМ стала важливим механізмом розвитку інфраструктури та енергетичної диверсифікації, що для України відкриває можливості інтеграції й зміцнення безпекової архітектури регіону [61, с. 249]. Розвиток ІТМ пов'язаний зі стратегією створення

регіональних блоків безпеки, які доповнюють НАТО та ЄС і забезпечують гнучкі інструменти реагування на виклики.

Також одним із ключових аргументів у системі запобігання майбутнім актам агресії на міжнародній арені є інституційне обмеження участі держав-порушників, таких як РФ, у діяльності провідних міжнародних організацій. Починаючи з лютого 2022 року, низка міжурядових структур ухвалила рішення про призупинення або повне припинення співпраці з РФ. Водночас, зберігаючи статус члена таких інституцій, як «Група двадцяти» (G20), ОБСЄ та Рада Безпеки ООН, Росія продовжує використовувати ці організації як інструмент легітимізації власної політики, а також як платформу для поширення дезінформаційних та пропагандистських наративів у глобальному дискурсі. Згідно зі Статутом ООН (статті 5-6), держава може бути позбавлена прав члена або виключена в разі грубого порушення принципів організації [196, с. 4]. Проте реалізація цього механізму потребує рішення Генеральної Асамблеї ООН за рекомендацією Ради Безпеки, у якій РФ, будучи постійним членом, володіє правом вето. Така конструкція фактично унеможлиблює її усунення з організації або навіть тимчасове призупинення прав члена без її власної згоди. У цьому контексті потенційним стримувальним сигналом для майбутніх агресорів могло б стати виключення держави-порушника з окремих органів міжнародних організацій, або ж, у разі системного блокування їхньої діяльності, створення паралельної інституційної структури з більш жорстким механізмом реагування на порушення міжнародного миру й безпеки.

Починаючи з кінця 2022 року, у зовнішньополітичних стратегіях окремих західних держав спостерігається тенденція до повернення політики умиротворення агресора. Це явище зумовлене комплексом внутрішніх чинників – економічними труднощами, політичною циклічністю виборчих процесів, втомою суспільств від війни та зниженням громадського інтересу до зовнішньополітичної тематики. У результаті політика підтримки України дедалі частіше підпорядковується логіці внутрішньої політичної стабільності, поступаючись стратегічним цілям із забезпечення міжнародного правопорядку та принципу

невідворотності покарання за агресію. Додатковим фактором формування такої політики стала психологічна пастка ядерного стримування. Усвідомлення потенційної загрози ядерної ескалації з боку РФ сприяло утвердженню серед західних політичних еліт парадигми обережності, у межах якої уникнення прямої конфронтації розглядається як превентивний захід глобальної стабільності. Такий підхід фактично трансформувалася у феномен «ядерного умиротворення», який підсилює відчуття безкарності держави-агресора та створює прецедент легітимізації терору як інструменту зовнішньої політики для країн, що володіють ядерним потенціалом.

Не менш значущим є аспект економічної стриманості в застосуванні санкційної політики. Небажання запроваджувати вторинні санкції проти Китаю та Індії, які залишаються ключовими партнерами РФ у сфері торгівлі енергоресурсами, пояснюється побоюваннями дестабілізації глобальних ринків та виникнення рецесійних процесів у світовій економіці. Унаслідок цього сформувався феномен, який можна визначити як «санкційний компроміс» – стан, коли санкційний тиск формально зберігається, але фактично дозволяє агресору адаптуватися до нових економічних умов. Орієнтація на короткострокову макроекономічну стабільність, а не на стратегічне досягнення миру через перемогу жертви агресії, створює умови для відтворення «економічного Мюнхена», коли економічна вигода стає підставою для політичних поступок.

Як слушно зазначають експерти В. Климончук, С. Дерев'янюк, І. Гурак та О. Бойчук, надмірні поступки та спроби уникнути конфронтації через пошук «компромісів» із Росією не зменшували загрози, а навпаки зміцнювали переконання російського керівництва у слабкості й нерішучості Заходу. У цих умовах справжнім стримуючим фактором виявилися не дипломатичні діалоги, а колективна солідарність, політична рішучість і готовність держав застосовувати комплексні інструменти тиску – від жорстких економічних санкцій до системної військової підтримки України [62, с. 1603]. В цьому контексті, особливо відчутно проявляється проблема стратегічної невизначеності серед західних держав щодо кінцевої мети війни. Перемога України чи контрольоване переговорне

врегулювання – важлива дискусійна проблема, яка додатково підриває ефективність колективної підтримки. Така амбівалентність не лише деморалізує партнерів і послаблює координацію допомоги, але й посилює позиції агресора, який інструменталізує розбіжності між союзниками для тиску на міжнародні рішення. У ширшому контексті це свідчить про кризу стратегічного мислення в епоху гібридних конфліктів, коли страх перед тривалою війною та небажання брати на себе політичну відповідальність за перемогу стимулюють повернення до парадигми компромісу з силою. У цьому сенсі невизначеність цілей війни набуває не лише політичного, а й морального виміру, перетворюючи риторику миру на інструмент легітимізації несправедливості. З іншої сторони, суспільна втома від війни, медійна десенсібілізація та зростання економічного тиску на платників податків у країнах ЄС формують запит на «швидке врегулювання» будь-якою ціною. Цей запит поступово легітимізує політичні наративи умиротворення, підриваючи морально-політичну солідарність із жертвою агресії.

Проте реакція України на спроби умиротворення РФ є свідченням остаточної кристалізації її зовнішньополітичної суб'єктності. Принцип «Нічого про Україну без України» є не просто політичним гаслом, а фундаментальним запобіжником проти руйнації європейської системи безпеки, що вимагає від ЄС переходу від парадигми «управління конфліктом» до парадигми «відновлення міжнародного правопорядку».

Загалом, посилення тенденцій умиротворення створює небезпечний міжнародно-правовий прецедент, який руйнує принцип невідворотності покарання за агресію, девальвує значення міжнародних гарантій та сприяє консолідації неореалістичної моделі міжнародних відносин, де страх, економічна вигода та короткострокова стабільність переважають над нормами права та принципами колективної безпеки. У стратегічному вимірі така трансформація підвищує ризики ескалації кризових процесів і створює передумови для нових глобальних конфліктів, здатних мати катастрофічні наслідки для світового порядку.

ВИСНОВКИ

Дослідження політики ЄС щодо умиротворення РФ становить важливий аналітичний вимір не лише для розуміння динаміки міждержавних відносин, а й для оцінки стану та перспектив функціонування сучасної системи міжнародної безпеки й міжнародно-правового порядку. Узагальнення результатів проведеного наукового аналізу дає змогу сформулювати такі ключові висновки:

1. Аналіз теоретико-методологічних підходів до інтерпретації політики умиротворення свідчить, що цей феномен посідає вагомe місце у сучасному дискурсі міжнародних відносин, оскільки поєднує політичні, правові, безпекові та ціннісні компоненти. Умиротворення постає концептуально неоднорідною категорією, яка трактується як стратегія запобігання конфліктам, інструмент дипломатичного компромісу або ж як хибний підхід, що де-факто легітимує агресивні дії та створює сприятливі умови для експансії сильнішого міжнародного актора.

Концептуальна структура політики умиротворення охоплює як стратегічний, так і тактичний рівні. Розмежування «політики» умиротворення як системного зовнішньополітичного курсу та «факту» умиротворення як ситуативного інструменту дипломатичної взаємодії дає змогу трактувати її як гнучкий механізм, що може інтегруватися з іншими зовнішньополітичними практиками. В контексті інтерпретації політики ЄС щодо РФ таке розмежування залежить від чіткої демаркації стратегічних цілей, під час яких застосування тактичних елементів стримування не є достатнім доказом зміни курсу, якщо кінцевою метою залишається стабілізація статус-кво, а не примус до зміни агресивної політики та відновлення справедливості. У такому випадку стратегічна орієнтація класифікується як умиротворювальна, попри наявність санкційних та дипломатичних важелів впливу. Також важливою для дослідження є диференціація між умиротворенням сторони конфлікту та умиротворенням агресора, де визначальним критерієм виступає факт незаконного застосування сили та грубого порушення фундаментальних норм міжнародного права. У роботі

концепт «умиротворення» ідентифікується через наступні індикатори: інтенсивність та швидкість впровадження санкційних рішень, динаміка адаптації обмежувальних заходів у відповідь на зниження їх ефективності, перевага діалогу за відсутності зміни поведінки агресора, асиметричні компроміси, що перекладають тягар на країну-жертву, а також якість масштабування економічної та військової підтримки.

Еволюція політики умиротворення в історичній ретроспективі підкреслює її залежність від трансформацій міжнародного середовища, від імперських моделей XIX–XX ст. та міжвоєнних механізмів безпеки до архітектури глобального самоврядування, сформованої після Другої світової війни. У цьому контексті політика умиротворення функціонує не лише як інструмент дипломатичної практики, а й як індикатор спроможності міжнародних інституцій реагувати на порушення міжнародного права та на загрози, пов'язані з ревізіоністською та агресивною поведінкою держав, що актуально в умовах російської агресії.

2. Результати дослідження демонструють те, що імперські прагнення РФ після розпаду СРСР мали системний і стратегічно виважений характер на основі бажання до утвердження виключних прав на зону так званого «близького зарубіжжя». На початковому етапі справжні наміри Кремля були приховані за риторикою економічного партнерства, демократичних трансформацій та взаємовигідної співпраці з ЄС. Розглядаючи РФ як одного з ключових акторів євразійського простору, ЄС зробив ставку на політику залучення та економічної інтеграції, сподіваючись на поступову лібералізацію російського політичного режиму. Водночас, такий підхід виявився обмеженим, оскільки не врахував внутрішню еволюцію політичної системи РФ у напрямі консолідації авторитаризму та формування ревізіоністської зовнішньополітичної доктрини, що можна було спостерігати через зміну офіційного дискурсу від декларацій про спільні європейські цінності у 1990-х роках до Мюнхенської промови 2007 року та утвердження доктрини обмеженого суверенітету для пострадянських держав.

Консолідація режиму В. Путіна знаменувала зсув від інерційних пострадянських амбіцій до стратегії неоімперського реваншизму, що реалізується

через інструменталізацію військової сили, енергетичний шантаж та маніпулятивне використання норм міжнародного права. Ретроспективний аналіз політики ЄС демонструє домінування стратегії умиротворення, що виявилось у пріоритеті економічного прагматизму над безпековими імперативами. Ця асиметрія підходів стала очевидною ще під час Другої чеченської війни, яку Брюссель де-факто трактував як «внутрішню справу» в рамках боротьби з тероризмом, на відміну від рішучої позиції Заходу щодо конфлікту в Косово. Геополітичний фокус ЄС, США та союзників на кампаніях в Афганістані та Іраку створив безпековий вакуум у Східній Європі, який Москва використала для апробації методів гібридної агресії проти України (інформаційна експансія, «газові війни»). Показовим маркером стала криза навколо острова Тузла 2003 року. Інтерпретація Заходом цього акту ревізійонізму як локальної двосторонньої суперечки та відмова від активації консультаційного механізму Будапештського меморандуму де-факто легітимізували можливість гібридної анексії. Ця тенденція закріпилася після російсько-грузинської війни 2008 року, коли замість санкційного тиску було обрано курс на нормалізацію в рамках ініціативи «Партнерство задля модернізації». Відсутність відповідної реакції на ці прецеденти, а згодом і на воєнні злочини в Сирії, сформувала у Кремля почуття безкарності, що уможливило трансформацію латентних загроз у відкриту збройну агресію та призвело до ерозії глобальної архітектури безпеки.

3. Дослідження механізмів реагування ЄС на російську експансію у 2014–2022 роках демонструє складну, внутрішньо суперечливу динаміку зовнішньополітичних рішень Брюсселя. Формування відповіді відбувалося під поєднанням імперативів безпеки, економічного прагматизму, інституційної інерції та розбіжностей національних інтересів держав-членів.

Початковий етап інституційної адаптації та гібридного стримування (2014 – початок 2015 рр.) Початкова фаза характеризувалася домінуванням декларативного засудження порушень міжнародного права та імплементацією секторальних обмежувальних заходів низької та середньої інтенсивності. Ключовою особливістю стало фактичне усунення наднаціональних інституцій ЄС

від прямого переговорного процесу на користь міжурядової дипломатії в рамках нормандського формату. Домінування франко-німецького тандему інституціоналізувало підхід, за якого Єврокомісія відіграла допоміжну роль. Високий ступінь економічної та енергетичної взаємозалежності з РФ, посилений ризиками неконтрольованої ескалації, зумовив «гібридний» характер реакції ЄС. Архітектура санкційного тиску вибудовувалася за принципом мінімізації зворотних економічних втрат для країн Єврозони. Завершення етапу маркується кристалізацією консенсусу щодо безальтернативності дипломатичного врегулювання (Мінські домовленості), що де-факто знизило мотивацію до посилення тиску на агресора.

Другий етап (2015–2020 рр.) характеризувався стагнацією санкційних механізмів та відсутністю кореляції між рівнем тиску та виконанням безпекових вимог. Стратегія ЄС трансформувалася у «політику умиротворення», яка передбачала збереження каналів діалогу та пошук компромісів, часто за рахунок національних інтересів України, зокрема, уникання питання деокупації Криму. Визначальним фактором стала спроба сепарації економічного співробітництва від геополітичних конфліктів у зовнішній політиці ключових акторів. Це проявилось у реалізації проекту «Північний потік-2» Німеччиною та ініціативах Е. Макрона щодо «перезавантаження» відносин з Москвою. Стримана реакція на акт агресії у Керченській протоці 2018 року та масову паспортизацію в ОРДЛО 2019 року свідчила про адаптацію ЄС до конфлікту низької інтенсивності та фактичну легітимізацію повзучої анексії, що сформувало у керівництва РФ відчуття стратегічної безкарності.

Третій етап (2021–початок 2022 рр.) засвідчив кризу стримування та викрив стратегічну помилковість попередніх підходів ЄС. Нарощування військового контингенту РФ та висунення ультиматумів щодо «гарантій безпеки» зустріли реакцію у вигляді відкладених загроз («масштабні наслідки у майбутньому») за відсутності превентивних дій. Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року стало «екзистенційним шоком», що спричинив радикальний злам зовнішньополітичної парадигми ЄС. Тригером до розриву енергетичних зв'язків

та надання летальної зброї стали не лише сам факт агресії, а й воєнні злочини РФ, що перевело конфлікт у площину ціннісного протистояння.

Аналіз ретроспективи рішень ЄС у 2014–2021 роках дозволяє стверджувати, що домінування політики умиротворення та обмеженого реагування виявилось контрпродуктивним. Несвоєчасність та недостатність застосованих інструментів стримування не лише не забезпечили деескалацію, але й створили передумови для підриву європейської архітектури безпеки, суттєво підвищивши «вартість» відновлення стабільності у довгостроковій перспективі.

4. Аналіз форм та механізмів підтримки України з боку ЄС підтверджує, що упродовж 2014–2021 років політика об'єднання формувалася в умовах домінування стратегії стриманості та прагнення уникнути прямої конфронтації з РФ. Основні зусилля Брюсселя були зосереджені на застосуванні фінансово-економічних, гуманітарних і дипломатичних інструментів, тоді як військова допомога Україні залишалася обмеженою за масштабами та номенклатурою. Діяльність Консультативної місії ЄС, розгорнутої у 2014 році, обмежувалася виключно реформою сектору цивільної безпеки, не передбачаючи надання летального озброєння чи тренування бойових підрозділів ЗСУ. Такий підхід значною мірою визначався внутрішніми політичними розбіжностями між державами-членами, енергетичною та економічною залежністю окремих країн від РФ, а також прагненням зберегти канали політичного діалогу з Москвою. У результаті склалася практика, яка містила елементи політики умиротворення агресора, зокрема через тиск на Київ щодо імплементації політичної частини Мінських домовленостей без попереднього вирішення безпекових питань, та не забезпечила ефективного стримування російської експансії.

Водночас ЄС відігравав провідну роль у координації міжнародної гуманітарної та фінансової допомоги Україні, взаємодіючи з ООН, МКЧХ та провідними міжнародними фінансовими інституціями. Реалізація програм макрофінансової підтримки, гуманітарного реагування та структурних реформ сприяла збереженню макроекономічної стабільності України й підвищенню рівня її внутрішньої стійкості в умовах тривалої гібридної агресії. Проте зазначені

механізми мали переважно компенсаторний, а не превентивний характер і не були здатні нейтралізувати військово-політичні загрози, що походили зі сторони РФ. На початку 2022 року, на тлі безпрецедентної концентрації російських військ поблизу державного кордону України, відбулося поступове усвідомлення обмеженості попередніх підходів. Однак відсутність своєчасних, рішучих і скоординованих дій з боку ЄС до лютого 2022 року, зокрема відмова від запровадження превентивних санкцій через накопичення військ та блокування деякими країнами-членами постачання оборонної зброї через механізми НАТО, не дала змоги сформувати дієвий механізм стримування агресії.

Після початку повномасштабного вторгнення РФ політика ЄС щодо України зазнала якісної трансформації, що засвідчило перехід від обережної моделі до активної та багатовимірної стратегії підтримки. Збройна агресія РФ стала каталізатором безпрецедентної політичної консолідації держав-членів ЄС, яка проявилася у швидкому ухваленні комплексних санкційних пакетів, істотному розширенні фінансової та гуманітарної допомоги, а також, уперше в історії ЄС, у започаткуванні системної військової підтримки України через механізми Європейського фонду миру. Цей процес закріпило ухвалення переломного пакету рішень, що запровадив низку критичних інституційних новацій. Серед них ключовими стали перша в історії активація Директиви про тимчасовий захист, що надала миттєвий легальний статус мільйонам українців, екстрена синхронізація української енергосистеми з європейською мережею ENTSO-E та політичний зсув у розширенні ЄС, який відкрив шлях до пришвидшеного надання Україні статусу кандидата на членство.

Одночасно ЄС суттєво посилив координацію дій із ключовими міжнародними партнерами – США, Великою Британією, Канадою та іншими державами-членами НАТО. Саме в цьому багатосторонньому форматі було сформовано механізм регулярних консультацій і узгодження обсягів та змісту допомоги, зокрема в межах Контактної групи з питань оборони України («формат Рамштайн»), яка перетворилася на центральну платформу стратегічної взаємодії.

Участь більшості держав ЄС у цьому форматі сприяла підвищенню рівня координації військових поставок та зменшенню фрагментації допомоги.

Загалом період після лютого 2022 року засвідчив еволюцію ЄС від обмеженого донора до одного з ключових суб'єктів міжнародної підтримки України. Спільні дії ЄС та його міжнародних партнерів не лише істотно посилили обороноздатність України, але й сприяли формуванню довгострокової моделі колективної безпеки, у межах якої Україна розглядається як невід'ємний елемент європейського безпекового простору.

5. У межах дослідження здійснено комплексний аналіз внутрішньоєвропейських розбіжностей щодо підтримки України в умовах російської збройної агресії, що дало змогу виявити їхній системний характер. Результати аналізу свідчать, що, попри декларовану політичну солідарність ЄС з Україною, практична реалізація узгодженої спільної політики була істотно ускладнена асиметрією політичних позицій, економічних інтересів і ціннісних орієнтацій держав-членів. Визначальним чинником зазначених розбіжностей стала різна міра сприйняття російської агресії як безпосередньої загрози національній безпеці. Для держав Центрально-Східної Європи та Балтійського регіону вона набула екзистенційного виміру, тоді як для значної частини країн Західної та Південної Європи розглядалася передусім як зовнішньополітичний виклик, пов'язаний із суттєвими економічними ризиками.

Політичні передумови внутрішніх розбіжностей проявилися у впливі національної політичної кон'юнктури, зміні урядових коаліцій, посиленні євроскептичних і популістських сил, а також у прагненні окремих політичних лідерів використовувати інституційні механізми ЄС для досягнення власних внутрішньо- та зовнішньополітичних цілей. Економічний вимір розбіжностей визначався високим рівнем торговельно-інвестиційної взаємозалежності з РФ, насамперед у сфері енергетики, що зумовлювало стриманість окремих держав-членів у питанні жорстких санкцій та їхню орієнтацію на пошук компромісних рішень. Ідеологічні чинники включали відмінності у тлумаченні норм міжнародного права, оцінці допустимості політики умиротворення агресора, а

також у рівні готовності жертвувати короткостроковими економічними вигодами заради захисту фундаментальних європейських цінностей і безпекових принципів.

Наслідком сукупності зазначених чинників стала фрагментованість та знижена оперативність спільної політики ЄС щодо України. Санкційні рішення нерідко набували компромісного характеру, що обмежувало їхній стримувальний потенціал і створювало для РФ можливості для адаптації до зовнішнього тиску. Водночас збереження мінімального консенсусу між державами-членами та регулярна пролонгація санкційних режимів засвідчили спроможність ЄС підтримувати інституційну єдність навіть за умов глибоких внутрішніх протиріч.

Загалом внутрішньоєвропейські розбіжності не лише знижували ефективність підтримки України, але й виявили структурні обмеження спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Це, своєю чергою, актуалізувало потребу у поглибленні політичної та стратегічної координації, зменшенні енергетичної залежності від зовнішніх постачальників і більш чіткому узгодженні довгострокових пріоритетів ЄС у відповідь на довгострокові безпекові загрози.

6. Узагальнення результатів наукової роботи дає підстави констатувати, що формування політики ЄС у відповідь на російську збройну агресію проти України відбувалося під істотним і багатовимірним впливом США та Великої Британії, які виступили ключовими зовнішніми чинниками консолідації європейських держав у сферах санкційної політики та підтримки України. Зазначений вплив не мав характеру безпосереднього директивного управління ухваленням рішень у межах ЄС, проте визначав рамки допустимих політичних рішень і слугував катализатором вироблення спільної позиції в умовах внутрішніх розбіжностей.

Роль Сполучених Штатів полягала насамперед у забезпеченні стратегічного лідерства та ресурсної спроможності трансатлантичної відповіді на російську агресію. Інституційно цей вплив реалізовувався через багатосторонні формати координації, що дозволяло Вашингтону задавати темп, масштаб і напрям політики. Зокрема, через механізми G7 США забезпечували жорстку санкційну синхронізацію, створюючи політичну рамку, яку ЄС згодом імплементував у власні нормативні акти. США формували порядок денний у сфері військово-

технічної допомоги Україні та виступав центральним координатором міжнародних зусиль, спрямованих на стримування РФ, використовуючи інфраструктуру НАТО для гармонізації розвідувальних даних та оцінки загроз. У критичні періоди саме позиція США виступала каталізатором узгодження ключових рішень на рівні ЄС, зокрема щодо розширення санкційних пакетів, постачання летальних озброєнь та скорочення енергетичної залежності від РФ. Водночас епізодична обережність американської політики, зумовлена побоюваннями неконтрольованої ескалації конфлікту, опосередковано впливала на стриманість окремих європейських держав, що засвідчує асиметричну залежність ЄС від стратегічних рішень США у сфері безпеки.

Зі свого боку, Велика Британія відігравала роль політичного ініціатора та головного системного опонента європейської політики умиротворення РФ. Спираючись на традиційну для себе стратегію недопущення гегемонії однієї держави в Європі, Лондон, як у статусі держави-члена ЄС до 2020 року, так і після набуття більшої зовнішньополітичної автономності, послідовно просував підхід, заснований на безумовному дотриманні міжнародного права, ескалації санкційного тиску та наданні Україні масштабної військової допомоги. Британська позиція вирізнялася підвищеною оперативністю та меншою залежністю від внутрішньоєвропейських компромісів, що дозволяло їй випереджати рішення ЄС і, таким чином, стимулювати їх подальше ухвалення. Навіть після виходу з ЄС Велика Британія зберегла спроможність впливати на європейську політику безпеки через двосторонні формати співпраці, механізми НАТО, G7 та шляхом демонстрації прикладу власних дій.

Вплив США та Великої Британії на формування політики ЄС щодо російської агресії проти України доцільно оцінювати як системний і взаємодоповнювальний. Сполучені Штати забезпечували стратегічну цілісність, координацію та матеріальну основу колективної відповіді Заходу, тоді як Велика Британія посилювала її політичну рішучість, нормативну чіткість і динаміку. Саме поєднання цих чинників сприяло тому, що ЄС, попри внутрішні розбіжності та структурні обмеження, спромігся сформувавати відносно узгоджену й послідовну

політику реагування, яка стала важливим елементом міжнародної протидії російській агресії проти України.

7. Здійснюючи емпіричний аналіз темпів і обсягів підтримки України, політики санкційного тиску на РФ та оцінки емоційної емпатії електорату у публічному просторі ЄС з кінця 2022 року можна спостерігати ознаки повернення Брюсселем до елементів політики умиротворення РФ, що не може бути пояснена винятково ситуативними політичними рішеннями. Ключовою причиною виступає поєднання дефіциту стратегічної автономії у сфері безпеки, інституційної інерції європейських механізмів ухвалення рішень і асиметричного сприйняття загроз у межах євроатлантичного безпекового простору.

Визначальним чинником стала підвищена чутливість Європи до ризиків ескалації конфлікту, насамперед у ядерному вимірі. Системне застосування Росією риторики ядерного шантажу та формування атмосфери стратегічної невизначеності істотно впливали на процес ухвалення рішень щодо військової допомоги Україні, зокрема стримували темпи постачання озброєнь і обмежували їхню номенклатуру. У результаті в політичній позиції об'єднання закріпилася практика самостримування, яка функціонально відтворює логіку умиротворення держави-агресора. Вагоме значення мала й структурна залежність ЄС від США у сфері безпеки. Обмежені власні оборонно-промислові спроможності, незавершеність процесу формування стратегічної автономії та необхідність координації дій у межах НАТО зумовлювали обережність позицій ЄС, особливо за умов неоднозначних сигналів з боку Вашингтона щодо довгострокових цілей і меж підтримки України. Це, своєю чергою, звужувало простір для самостійної та більш рішучої політики стримування РФ.

Збереження елементів енергетичної та економічної взаємозалежності з РФ, а також побоювання негативних внутрішніх соціально-економічних наслідків жорсткішого санкційного тиску сприяли перевазі поступових і компромісних рішень. Секторальний характер енергетичних обмежень і відмова від запровадження вторинних санкцій щодо третіх держав де-факто знижували вартість агресивної поведінки для Росії та формували ефект стратегічної

безкарності. Внутрішньополітичні чинники, зокрема посилення популістських і радикальних політичних сил, зростання суспільної «втоми від війни», а також ефективність російських дезінформаційних кампаній, додатково обмежували готовність урядів до реалізації довгострокової конфронтаційної стратегії. Це стимулювало частину європейських політичних еліт до пошуку моделей «керованої стабільності» шляхом деескалації, часто за рахунок інтересів і безпекових потреб України. У сукупності зазначені чинники сформували умови, за яких елементи політики умиротворення знову були інтегровані в європейську політичну практику не як результат свідомого стратегічного вибору, а як наслідок структурних обмежень, страху неконтрольованої ескалації та дефіциту стратегічної рішучості у реагуванні на агресивну поведінку РФ.

Таким чином, посилення практик умиротворення формує загрозливий міжнародно-правовий прецедент, який підриває принцип невідворотності відповідальності за застосування агресії, знецінює дієвість міжнародних гарантій безпеки та сприяє утвердженню неореалістичної парадигми міжнародних відносин, у межах якої пріоритет набувають міркування страху, економічної доцільності та короткострокової стабільності, тоді як норми міжнародного права й засади колективної безпеки відсуваються на другий план. У стратегічній перспективі подібна трансформація міжнародного середовища істотно підвищує ймовірність ескалації кризових явищ і формує умови для виникнення нових глобальних конфліктів, потенційні наслідки яких можуть мати руйнівний характер для існуючого світового порядку.

З метою нівелювання деструктивного впливу політики умиротворення та зміцнення суб'єктності ЄС на міжнародній арені, пропонується комплекс практичних заходів інституційного, економічного та безпекового характеру:

1. Інституційна трансформація механізмів ухвалення рішень у сфері СЗППБ. Критично необхідним є прискорення переходу від принципу консенсусу до процедури голосування кваліфікованою більшістю у питаннях СЗППБ. Така реформа унеможливить інструменталізацію права вето окремими державами-членами, що діють у фарватері інтересів держави-агресора.

2. Операціоналізація концепції «стратегічної автономії» в оборонному секторі. Враховуючи наявну асиметричну залежність безпекової архітектури Європи від політичної кон'юнктури у США та дефіцит власних військових спроможностей, Брюсселю необхідно забезпечити розвиток Європейської оборонно-технологічної та промислової бази.

3. Впровадження механізму екстериторіальних (вторинних) санкцій та автоматичного моніторингу їх дотримання, що мінімізує можливості для обходу обмежувальних заходів третіми країнами.

4. Нормативне закріплення енергетичної безпеки та диверсифікації. Це слугуватиме запобіжником від використання енергетики як інструменту геополітичного шантажу.

5. Секторальна інтеграція України в безпековий простір ЄС. Пріоритетом має стати фактична інтеграція українського оборонного сектору в систему колективної безпеки ЄС ще на етапі передвступної підготовки, що створить стійкий безпековий бар'єр на східному фланзі.

Імплементация запропонованих рішень дозволить не лише мінімізувати негативні наслідки рецидивів політики умиротворення, але й сприятиме трансформації ЄС у повноцінного геополітичного гравця, здатного ефективно реагувати на сучасні виклики безпеці та забезпечувати сталий економічний розвиток об'єднання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Формула Штайнмаєра»: опублікували документ, який підписав Кучма. *BBC News Україна*. 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-49905859> (дата звернення: 01.03.2026).
2. 2022 Humanitarian Needs and response Overview: Ukraine. *United Nations. Ukraine*. 2021. URL: <https://ukraine.un.org/en/172365-2022-humanitarian-needs-and-response-overview-ukraine> (дата звернення: 01.03.2026).
3. Албул С. Словаччина підтримає виділення Україні 50 млрд євро від ЄС, – Шмигаль після зустрічі з Фіцо. *LB.ua*. 2024. URL: https://lb.ua/news/2024/01/24/595243_slovachchina_pidtrimaie_vidilennya.html (дата звернення: 01.03.2026).
4. Баркар Д. Військова допомога Україні. Які країни надають зброю і хто блокує постачання? *Радіо Свобода*. 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/amp/viyskova-dopomoha-ukrayini-yaki-krayiny-nadayut-zbroyu-i-khto-blokuje-postachannya/31665534.html> (дата звернення: 01.03.2026).
5. Білик Д. Нуланд: США готові активніше вирішувати ситуацію на Донбасі. *Deutsche Welle*. 2015. URL: <https://p.dw.com/p/1FQfh> (дата звернення: 01.03.2026).
6. Білоруські ІТ-шники довели, що Тихановська виграла у першому турі. *Укрінформ*. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3280722-biloruski-itsniki-doveli-so-tihanovska-vigrala-u-persomu-turi.html> (дата звернення: 01.03.2026).
7. Білоус О. Блінкен пообіцяв Україні 1,3 млрд доларів на енергосистему та інфраструктуру. *РБК-Україна*. 2023. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/blinken-poobitsyav-ukrayini-1-3-mlrd-dolariv-1687340064.html> (дата звернення: 01.03.2026).
8. Блізнякова О., Мельник Х. Ядерна зброя РФ в Білорусі – навіщо Росія її там розміщує та що про це думають білоруси й союзники України. *Суспільне*. 2023. URL: <https://suspilne.media/510527-aderna-zbroa-rf-v-bilorusi-naviso-rosia-ii>

tam-rozmisue-ta-so-pro-ce-dumaut-bilorusi-j-souzniki-ukraini (дата звернення: 01.03.2026).

9. Боррель: Якби Захід був більш рішучим у підтримці України, війна була б іншою. *Укрінформ*. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3828856-borrel-akbi-zahid-buv-bils-risucim-u-pidtrimci-ukraini-vijna-bula-b-insou.html> (дата звернення: 01.03.2026).

10. Бутурлим О. Глобальні санкції проти «Росатома» невідворотні, – Міненерго. *УНІАН*. 2024. URL: <https://www.unian.ua/economics/energetics/globalni-sankciji-proti-rosatoma-nevidvorotni-minenergo-12573033.html> (дата звернення: 01.03.2026).

11. Валяренко Є. Ядерний шантаж Путіна і Лукашенка: загроза для системи міжнародної безпеки. *Українська призма*. 2025. URL: <https://prismua.org/582976-2/> (дата звернення: 01.03.2026).

12. Васьків О., Собенко Н. Угорщина продовжить блокувати €500 млн військової допомоги ЄС для України — Сіярто. *Суспільне. Новини*. 2023. URL: <https://suspilne.media/616247-ugorsina-prodovzue-blokuvati-vidilenna-500-mln-evro-vijskovoї-dopomogi-es-dla-ukraini-jozvak> (дата звернення: 01.03.2026).

13. Висновки Ради ЄС щодо європейської безпекової ситуації Засідання від 24 січня 2022 року. *EEAS*. 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/node/110056_en?s=232 (дата звернення: 01.03.2026).

14. Військова допомога від партнерів: що Україна отримала у 2021 році. *Слово і Діло*. 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/12/24/infografika/bezpeka/vijskova-dopomoha-partneriv-ukrayina-otrymala-2021-roczі> (дата звернення: 01.03.2026).

15. Військова допомога для України: яке озброєння надали партнери. *Слово і Діло*. 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/24/infografika/bezpeka/vijskova-dopomoha-ukrayiny-yake-ozbrojennya-nadaly-partnery> (дата звернення: 01.03.2026).

16. Військова допомога Україні: що надали країни-партнери та що ще пообіцяли. *Слово і Діло*. 2022. URL:

<https://www.slovoidilo.ua/2022/02/03/infografika/bezpeka/vijskova-dopomoha-ukrayini-nadaly-krayiny-partnery-ta-shhe-roobicyaly> (дата звернення: 01.03.2026).

17. Військова допомога Україні: як з роками змінювалася підтримка США та ЄС. *Слово і Діло*. 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/04/23/infografika/svit/vijskova-dopomoha-ukrayini-yak-rokamy-zminyuvalasya-pidtrymka-ssha-ta-yes> (дата звернення: 01.03.2026).

18. Ворожко Т. Білл Клінтон був пригнічений виведенням грошей з Росії та її антисанітарією – подробиці розмов з Блером. *Voice of America*. 2016. URL: <https://www.holosameryky.com/a/bill-clinton-tony-blair/3138117.html> (дата звернення: 01.03.2026).

19. Втеча экс-гаранта: як Янукович у 2014 році тікав з України. *УНІАН*. 2020. URL: <https://www.unian.ua/politics/10883561-vtecha-eks-garanta-yak-yanukovich-u-2014-rosi-tikav-z-ukrajini.html> (дата звернення: 01.03.2026).

20. Гайдай Д. Австрія: слабка ланка Європи чи історичний союзник України? *Європейська правда*. 2016. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/05/6/7048512> (дата звернення: 01.03.2026).

21. Гай-Нижник П. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики. Київ: МП Леся, 2016. 586 с.

22. Галеотті М. Від дзюдо і КДБ до кривавих воєн. Як Путін став ізольованим автократом. *BBC News Україна*. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63152389> (дата звернення: 01.03.2026).

23. Росія зосередила на кордоні з Україною більше військ, ніж у 2014-му – Пентагон. *Радіо Свобода*. 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-pentagon-rosia-viyska/31212644.html> (дата звернення: 01.03.2026).

24. Гончаренко Р. Грибаускайте: Допомога Україні – це підтримка миру в Європі. *Deutsche Welle*. 2015. URL: <https://p.dw.com/p/1EXvH> (дата звернення: 01.03.2026).

25. Гончаров К. Росія нарощує війська вздовж кордону України – Хомчак. *УНІАН*. 2021. URL: <https://www.unian.ua/politics/agresiya-rf-rosiya-naroshchuye->

viyska-vzdovzh-kordonu-ukrajini-zayaviv-homchak-novini-ukrajina-11370919.html (дата звернення: 01.03.2026).

26. Городня Н. Причини міжнародної «української кризи» у західному науковому дискурсі. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. Тернопіль, 2017. Вип. 19. С. 264-274.

27. Грабська А. Коморовський: Європа не має повторити помилки 1930-х років. *Deutsche Welle*. 2014. URL: <https://p.dw.com/p/1D3yI> (дата звернення: 01.03.2026).

28. Грибаускайте: загроза з боку РФ реальна, і ми вже знаходимось на лінії фронту. *Європейська Правда*. 2015. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/03/4/7031515> (дата звернення: 01.03.2026).

29. Громлюк І. Мертва рука. Трамп порадив Медведєву стежити за словами, це не допомогло. *BBC News Україна*. 2025. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c626zz37djvo> (дата звернення: 01.03.2026).

30. Гурак І. Агресивна зовнішня політика РФ та нездатність ЄС остаточно відійти від «політики умиротворення» як ключові виклики для реалізації «східного партнерства». *Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «10-річчя Східного Партнерства: здобутки, виклики, перспективи»*. Київ, 2019. С. 79-84.

31. Гурак І. Ф., Дерев'янюк С. М., Бойчук О. І. Формування в Росії авторитарного, антизахідного режиму та реакція провідних міжнародних акторів. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. № 41. С. 130-140.

32. Гурак І., Супрун В. Російський контекст воєнно-політичних загроз і викликів для національної безпеки України за часів президентства Віктора Януковича. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей*. 2024. № 50. С. 69-78.

33. Гурак І., Цепенда І. Нові тенденції у внутрішній та зовнішній політиці путінської Росії на початку ХХІ ст. (Частина 1). *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. Чернівці, 2021, т. 44, с. 64–77.

34. Гурак І., Цепенда І. Нові тенденції у внутрішній та зовнішній політиці путінської Росії на початку ХХІ ст. (Частина 2). *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. Чернівці. 2022, т. 45, с. 57–70.

35. Дерев'янку С. Гібридна війна: інформаційно-безпековий вимір. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. № 18 (2024). С. 101-113.

36. Дмитро Кулеба: МЗС залучає допомогу партнерів для відновлення енергосистеми, щоб в оселях українців були світло, тепло і вода. *Міністерство закордонних справ України*. 2022. URL: <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-mzs-zaluchaye-dopomogu-partneriv-dlya-vidnovlennya-energosistemi-shchob-v-oselyah-ukrayinciv-buli-svitlo-teplo-i-voda> (дата звернення: 01.03.2026).

37. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол І), від 8 червня 1977 року. *Офіційний Вебпортал Парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 01.03.2026).

38. Допомога від Світового банку - важливий внесок у відновлення енергетичної інфраструктури ... *Урядовий портал*. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dopomoha-vid-svitovoho-banku-vazhlyvyi-vnesok-u-vidnovlennia-enerhetychnoi-infrastruktury-ta-pidhotovku-do-novoho-opaliuvalnoho-sezonu-herman-halushchenko> (дата звернення: 01.03.2026).

39. Драбкіна Є. Кулеба назвав країни ЄС, для яких поставки зброї Україні досі табу. *РБК-Україна*. 2022. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/kuleba-nazval-strany-es-kotoryh-postavki-1661188651.html> (дата звернення: 01.03.2026).

40. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Пер. з фр. Є.Марічева, Л. Погорелової. В. Чайковського. - Київ: Основи, 1999. 903 с.

41. Єрмак А. (@ermaka2022). Міжнародна коаліція за повернення українських дітей, яку співочолюють Україна та Канада, вже об'єднала 33 країни ... *Telegram*. 18.03.2024. URL: <https://t.me/ermaka2022/4514> (дата звернення: 01.03.2026).

42. ЄС вводить «потужні» санкції проти Росії. *Голос Америки Українською*. 2022. URL: <https://www.holosameryky.com/a/6458929.html> (дата звернення: 01.03.2026).

43. ЄС запровадив санкції третього рівня проти Росії. *Європейська Правда*. 2014. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2014/07/29/7024570> (дата звернення: 01.03.2026).

44. ЄСПЛ визнав порушення Росією прав людини під час депортації грузин. *LB.ua*. 2014. URL: https://lb.ua/world/2014/07/03/271702_gruziya_rossiya_espch_riba.html (дата звернення: 01.03.2026).

45. ЄСПЛ визнав, що Росія контролювала Крим ще до його незаконної анексії. *Європейська Правда*. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/01/14/7118503> (дата звернення: 01.03.2026).

46. Жарикова А. Кількість російських мільярдерів у рейтингу Forbes зростає до рекордної. *Економічна правда*. 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/04/2/711928> (дата звернення: 01.03.2026).

47. Жарикова А. МВФ схвалив черговий транш у майже 900 мільйонів доларів для України. *Економічна правда*. 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/03/22/711504> (дата звернення: 01.03.2026).

48. З якою регулярністю союзники постачають Україні нові зразки західної зброї. *Слово і Діло*. 2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/01/26/infografika/bezpeka/yakoju-rehulyarnistyu-soyuznyku-postachayut-ukrayini-novi-zrazky-zaxidnoyi-zbroyi> (дата звернення: 01.03.2026).

49. Закон України. Про внесення змін до статті 624 Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення співробітництва з Міжнародним кримінальним судом при проведенні процесуальних дій на території України. *Офіційний Вебпортал Парламенту України*. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2598-20#Text> (дата звернення: 01.03.2026).

50. Зануда А. Ембарго на російську нафту: як санкції проти Росії змінюють світовий ринок і що буде далі. *BBC News Україна*. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63746411> (дата звернення: 01.03.2026).

51. Заява у зв'язку з визнанням Російською Федерацією незалежності Південної Осетії та Абхазії. *Офіційний Вебпортал Парламенту України*. 2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0016321-08#Text> (дата звернення: 01.03.2026).

52. ЗМІ: ЄС цього року імпортує рекордні обсяги російського скрапленого газу. *Радіо Свобода*. 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-yes-rosiya-sph-import/33247605.html> (дата звернення: 01.03.2026).

53. Ільяш І. Сіра зона інтеграції: що означає угода Путіна і Лукашенка. *LB.ua*. 2022. URL: https://lb.ua/world/2021/09/14/493873_sira_zona_integratsii_shcho_oznachaie.html (дата звернення: 01.03.2026).

54. Інтерв'ю М. Саакашвілі Д. Гордону. Саакашвілі: Путін вивів мене в темну кімнату і встромив нігті мені в коліно. *Гордон*. 2020. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-saakashvili-putin-viviv-mene-v-temnu-kimnatu-i-vstromiv-nigti-meni-v-kolino-1505881.html> (дата звернення: 01.03.2026).

55. Інфляційний звіт. Січень 2024 року. *Національний банк України*. 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q1.pdf?v=6 (дата звернення: 01.03.2026).

56. Інфографіка. Топ країн, що купували викопне паливо РФ після запровадження санкцій. *RFI*. 2025. URL: <https://rfi.my/BbOW> (дата звернення: 01.03.2026).

57. Інформація за даними державного порталу розшуку дітей «Діти війни» станом на 6 лютого 2023 року. *Офіс Омбудсмана України*. (@office.ombudsman.ua). *Facebook*. 5.02.2023. URL: <https://www.facebook.com/office.ombudsman.ua/posts/pfbid0NwioQKavXE7rmhULfuLjvDLFshxh27FdMjRWwYQPYW5iwjVwegXnrX4GhEdWf3tRl> (дата звернення: 01.03.2026).

58. Калашник П., Гненний К. Пробоїни у санкціях. Forbes виявив, що країни ЄС та США аномально збільшили експорт до сусідів Росії. Як Україна бореться з реекспортом до РФ. *Forbes Ukraine*. 2023. URL: <https://forbes.ua/money/proboini-u-sanktsiyakh-forbes-viyaviv-shcho-kraini-es-ta-ssha-anomalno-zbilshili-eksport-do-susidiv-rosii-yak-ukraina-boretsya-z-reeksportom-do-rf-16082023-15437> (дата звернення: 01.03.2026).

59. Каневський Д. «План Мореля»: чи проковтне Київ гірку пігулку? *Deutsche Welle*. 2015. URL: <https://p.dw.com/p/1GdFt> (дата звернення: 01.03.2026).

60. Керрі: В Женеві не обговорювали питання Криму, але «ніхто не залишив його позаду». *УНІАН*. 2014. URL: <https://www.unian.ua/politics/909183-kerri-v-jenevi-ne-obgovoryuvali-pitannya-krimu-ale-nihtu-ne-zalishiv-yogo-pozadu.html>.

61. Климончук В. Україна в Ініціативі Тримор'я: виклики інтеграції та перспективи регіонального співробітництва. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. № 50. С. 246-250.

62. Климончук В., Дерев'янка С., Гурак І., Бойчук О. Політика умиротворення як фактор підриву європейської безпеки: аналітичний погляд через призму російської війни в Україні. «Національні інтереси України»: науково-практичний журнал. 2025. № 12 (17) 2025. С. 1594-1605.

63. Климончук В., Москалюк М. Від Міжмор'я до європейської безпеки: стратегія трансформації Східної Європи. *Регіональні студії: науковий збірник*. 2025. № 40. С. 117-122.

64. Коваленко О., Пивоваров С. Серби та албанці століттями вбивали одне одного у Косові, і днями ледь знову не почалася війна. *Бабель*. 2022. URL: <https://babel.ua/texts/82374-serbi-ta-albanci-stolittyami-vbivali-odne-odnogo-u-kosovi-i-dnyami-led-znovu-ne-pochalas-viyna-zgaduyemo-istoriyu-konfliktu-i-progoloshennya-nezalezhnosti-kosova-shcho-ne-maye-nichogo-spilnogo-z-ldnr> (дата звернення: 01.03.2026).

65. Коваль А., Шаповалова К. США вперше передадуть гроші російського олігарха Україні. Як це може розпочати цикл конфіскацій активів Росії. *Forbes Ukraine*. 2023. URL: <https://forbes.ua/money/ssha-vpershe-peredadut-groshi->

rosiyskogo-oligarkha-ukraini-yak-tse-mozhe-rozpochati-tsikl-konfiskatsiy-aktiviv-rosii-07022023-11571 (дата звернення: 01.03.2026).

66. Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими. (@Koord_shtab). Україна ініціювала розгортання в рамках ОБСЄ міжнародної місії для допомоги українським цивільним заручникам, яких утримує росія ... *Telegram*. 29.02.2024. URL: https://t.me/Koord_shtab/4489 (дата звернення: 01.03.2026).

67. Котін П. Як Україна зламала монополію росії на виробництво ядерного палива. *Економічна правда*. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/11/21/706830> (дата звернення: 01.03.2026).

68. Кравець Р. Вадим Пристайко: Залужному в Британії доведеться знаходити нові аргументи для підтримки України. *Українська Правда*. 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/03/12/7445983> (дата звернення: 01.03.2026).

69. Кригель М., Халілов Р. Фортеця Тузла. Як Путін провокував, а Кучма побачив у бінокль, що Україна – не Росія. *Українська Правда*. 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/09/28/7421696> (дата звернення: 01.03.2026).

70. Криза в Україні 2022: 6 місяців гуманітарного реагування. *ІОМ Ukraine*. 2022. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/resources/kryza-v-ukrayini-2022-6-misyatsiv-humanitarnoho-reahuvannya> (дата звернення: 01.03.2026).

71. Кричківська У. Шість країн і ЄС обіцяють більше допомоги Україні та нові санкції проти РФ. *Європейська Правда*. 2025. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/03/31/7208438> (дата звернення: 01.03.2026).

72. Кудімова Д. «У нас недостатньо російських військових для обміну»: омбудсмен про проблеми звільнення полонених. *Радіо Свобода*. 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ombudsmen-obmin-polonenymu-povernennya-ditey/32571068.html> (дата звернення: 01.03.2026).

73. Куш О. Передача Україні заморожених російських активів на паузі: що стримує Захід. *Мінфін*. 2024. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/articles/scho-zavazhae-zahodu-viddati-ukrayini-zamorozheni-rosiyski-groshi> (дата звернення: 01.03.2026).

74. Лащенко О. Мюнхенська промова Путіна – початок краху Росії? *Радіо Свобода*. 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/myunhenska-promova-putina/31095096.html> (дата звернення: 01.03.2026).

75. Лук'янюк В. Друга чеченська війна. *Цей день в історії*. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0930N> (дата звернення: 01.03.2026).

76. Маклін І., Макмілан А.; Пер. з англ.: Сидоров В., Тарашук Д. Короткий оксфордський політичний словник. Київ: Основи, 2006. 789 с.

77. Малко Р. Володимир Василенко: «Щоб Україна стала суверенною державою, було потрібно позбутись ядерної зброї». *Український тиждень*. 2014. URL: <https://tyzhden.ua/volodymyr-vasylenko-shchob-ukraina-stala-suverennoiu-derzhavoiu-bulo-potribno-pozbutys-iadernoi-zbroi> (дата звернення: 01.03.2026).

78. Мартинов А. Еволюція політики Європейського Союзу щодо російсько-української війни (2014–2022). *Європейські історичні студії: науковий журнал*. № 23. 2022. С. 30-43.

79. Мартинюк В. Провал «російської весни» на Балканах. Чорногорія виходить з-під впливу Москви. *Європейська Правда*. 2016. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/10/19/7056027> (дата звернення: 01.03.2026).

80. МЗС Росії оперативно визнало Декларацію про незалежність Криму. *Espresso*. 2014. URL: https://espresso.tv/news/2014/03/11/mzs_rosiyi_operatyvno_vyznalo_deklaraciyu_pro_n_ezalezhnist_krymu (дата звернення: 01.03.2026).

81. Михайлов Д. ЄС навчить вдвічі більше українських військових та виділить гроші на розмінування України. *Суспільне новини*. 2023. URL: <https://suspilne.media/372953-es-vdvici-zbilsit-masstabi-navcan-ukrainskih-vijskovih> (дата звернення: 01.03.2026).

82. Мідделаар Л. В. Нова політика Європи: десять років політичних криз / пер. з англ. О. Паніча. Київ: *Дух і літера*. 2021. 408 с.

83. Міністр оборони Словаччини повідомив Столтенбергу про припинення військової допомоги Україні. *Радіо Свобода*. 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ministri-oboborny-slovachyny-viiskova-dopomoha-ukraini/32684686.html> (дата звернення: 01.03.2026).

84. Міносян А. С., Варипаєв О. М. Політика умиротворення агресора в контексті розбудови української держави. *Studia Slobozhanica. Матеріали всеукраїнської науково-методичної конференції «Слобожанський гуманітарій – 2021»*, 2 грудня 2021 р. Харків: ДБТУ, 2021. С. 194-200.

85. Найкоротша історія російсько-української війни. Донбас.Реалії. *Радіо Свобода*. 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-viyny-rosiya-ukraina/32831284.html> (дата звернення: 01.03.2026).

86. Олланд Ф. Уроки влади: мемуари. Пер. з франц. Є. Марічева; примітки Я. Ковалю. Харків: «Фоліо», 2019. 444 с.

87. Основні напрями діяльності МКЧХ у 2021 році. *МКЧХ В Україні*. 2022. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/2022/02/12/facts-figures-2021-ukr> (дата звернення: 01.03.2026).

88. Офіс Президента України. «Петріоти» та інші системи ППО зараз потрібні саме в Україні, для наших міст і громад. *YouTube*. 2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=k22cSGMEITA> (дата звернення: 01.03.2026).

89. П'ять днів у серпні 2008 року: хроніка російсько-грузинської війни. *BBC News Україна*. 2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45102927> (дата звернення: 01.03.2026).

90. Павленко В. Мюнхенська криза і крах версальської системи напередодні другої світової війни. Проблеми всесвітньої історії. *Новітня історія*. № 1(7). 2019. С. 20-31.

91. Павлюк О. Військова допомога Україні на тлі загрози з боку Росії. Які країни допомагають озброюватися. *Суспільне новини*. 2022. URL:

<https://suspilne.media/amp/201353-vijskova-dopomoga-ukraini-na-tli-zagrozi-z-boku-rosii-hto-i-ak-dopomogae-ozbrouvatisa> (дата звернення: 01.03.2026).

92. Павлюк О. Угорщина знову заблокувала фінансування з фонду ЄС, який допомагає Україні зброєю. *Європейська Правда*. 2024. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/07/22/7190704> (дата звернення: 01.03.2026).

93. Паршикова А. Акт Магнітського у законодавстві європейських країн, США та Канади. *Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України*. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29345.pdf> (дата звернення: 01.03.2026).

94. Переказ тексту The Economist. Відключитися від Китаю. Євросоюз думає, як позбутися економічної залежності від КНР. *Forbes*. 2025. URL: <https://forbes.ua/svit/zalezhnist-evropi-vid-kitayu-u-tsifrah-chi-dopomozhe-evrosoyuzu-politika-znizhennya-riziku-v-ekonomichnikh-vidnosinakh-iz-pekynom-analitika-the-economist-16052023-13700> (дата звернення: 01.03.2026).

95. Перепелиця Г. Вплив російсько-української війни на майбутнє регіональної безпеки в Центрально-Східній Європі. *Медіафорум : аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2024. Том 15. С. 11-41.

96. Перепелиця Г., Бритов Д. Роль НАТО в урегулюванні міжнародних конфліктів у сучасних умовах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. Том 55 № 1 (2022). С. 16-19.

97. Під час так званого перемир'я 27 силовиків загинуло, 69 – поранені. *Український Тиждень*. 2014. URL: <https://tyzhden.ua/pid-chas-tak-zvanoho-peremyr-ia-27-sylovykiv-zahynulo-69-poraneni> (дата звернення: 01.03.2026).

98. Політологічний словник: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. К.: МАУП, 2005. 792 с.

99. Політологія: енциклопедичний словник / [В.М. Денисенко, Л.Я. Угрин, Н.М. Хома]; за ред. д-ра філос. наук, проф. В.П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.

100. Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України про засудження збройної агресії російської федерації проти Чеченської Республіки Ічкерія, окупації її території та злочину геноциду Чеченського народу». *Офіційний Вебпортал Парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2672-20#Text> (дата звернення: 01.03.2026).

101. Постачання танків Україні: які країни і скільки обіцяли відправити. *Слово і Діло*. 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/27/infografika/bezpeka/postachannya-tankiv-ukrayini-yaki-krayiny-skilku-obicyaly-vidpravyty> (дата звернення: 01.03.2026).

102. Прасад А. Бельгія передасть Україні €1,7 млрд від оподаткування заморожених російських активів. *Forbes Ukraine*. 2023. URL: <https://forbes.ua/news/belgiya-peredast-ukraini-17-mlrd-vid-opodatkuvannya-zamorozhenikh-rosiyskikh-aktiviv-11102023-16604> (дата звернення: 01.03.2026).

103. Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України. *Офіційний Вебпортал Парламенту України*. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1479-14#Text> (дата звернення: 01.03.2026).

104. Промова Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала на засіданні Уряду. *Урядовий портал*. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/promova-premier-ministra-ukrainy-denysa-shmyhalia-na-zasidanni-uriadu-1-3-24> (дата звернення: 01.03.2026).

105. Путін - Бушу: «Україна - це не держава». *Українська Правда*. 2008. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2008/04/7/3410762> (дата звернення: 01.03.2026).

106. Путін затвердив оновлену ядерну доктрину росії. *Слово і Діло*. 2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/11/19/novyna/svit/putin-zatverdyyv-onovlenu-yadernu-doktrynu-rosiyi> (дата звернення: 01.03.2026).

107. Путін майже годину висловлював своє бачення життя в Україні: фактчекінг звернення. *Слово і Діло*. 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/22/stattja/polityka/putin-majzhe-hodynu->

vyslovlyuvav-svoye-bachennya-zhyttya-ukrayini-faktchekinh-zvernennya (дата звернення: 01.03.2026).

108. Путін назвав розпад СРСР «катастрофою». *BBC Ukrainian*. 2005. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/story/2005/04/050425_putin_rus (дата звернення: 01.03.2026).

109. Путін обговорив кризу в Україні з Меркель і Кемероном. *BBC News Україна*. 2014. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2014/02/140228_dk_putin_ukraine_statement (дата звернення: 01.03.2026).

110. Путін: Росія готувалася до війни з Грузією з 2006 року. *Радіо Свобода*. 2012. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24670884.html> (дата звернення: 01.03.2026).

111. Рада Федерації одностайно «включила» Крим і Севастополь в РФ. *Українська Правда*. 2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/21/7019792> (дата звернення: 01.03.2026).

112. Радчук О. Гібридна міграція: три сценарії завершення кризи на польсько-білоруському кордоні. *Слово і Діло*. 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/11/16/kolonka/aleksandr-radchuk/bezpeka/hibrydna-mihracziya-try-scenariyi-zavershennya-kryzy-polsko-biloruskomu-kordoni> (дата звернення: 01.03.2026).

113. Рещук К., Лукашова С. 5 нормандських зустрічей до Зеленського. Як кожна з них змінила хід війни на Донбасі. *Українська Правда*. 2019. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/9/7234195> (дата звернення: 01.03.2026).

114. Рігерт Б. Залежність від російського газу: Європа у лещатах «Газпрому». *Deutsche Welle*. 2022. URL: <https://p.dw.com/p/46gr6> (дата звернення: 01.03.2026).

115. Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій. Аналітична доповідь Центру Разумкова. *Національна безпека і оборона*. 2014. № 5-6. С. 2-39.

116. Росія випередила Іран і Північну Корею за кількістю запроваджених щодо неї санкцій – Кулеба. *Радіо Свобода*. 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kuleba-rosija-sankciji-rekord/31752311.html> (дата звернення: 01.03.2026).

117. Росія заблокувала в Раді безпеки ООН резолюцію стосовно конфлікту в Грузії. *Радіо Свобода*. 2008. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1192417.html>.

118. Росія під виглядом гуманітарної допомоги перекидає на схід України бойовиків і зброю – РНБО. *УНІАН*. 2014. URL: <https://www.unian.ua/politics/935985-rosiya-pid-viglyadom-gumanitarnoji-dopomogi-perekidaє-na-shid-ukrajini-boyovikiv-i-zbroyu-rnbo.html> (дата звернення: 01.03.2026).

119. Росія показала проекти договорів зі США і НАТО про майбутнє України. Головні вимоги. *BBC News Україна*. 2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-59700220> (дата звернення: 01.03.2026).

120. Руденко Є. Макрон і Путін говорили про Україну. Париж сподівається на діалог із Росією. *Радіо Свобода*. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30117999.html> (дата звернення: 01.03.2026).

121. Сааков В. Кремль: РФ і США створили канал переговорів щодо України. *Deutsche Welle*. 2015. URL: <https://p.dw.com/p/1FkJN> (дата звернення: 01.03.2026).

122. Савчук В. Взаємне «умиротворення» міжнародних акторів на зламі тисячоліть як фактор активізації імперського бачення В. Путіна. *Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції «Політичні процеси сучасності: Глобальний та регіональний виміри»*. Івано-Франківськ, 2024. С. 296-310.

123. Савчук В. Від умиротворення до консолідації: підтримка України як відповідь Заходу на початок російського вторгнення. *Політикус*. 2024. № 6. С. 168-174.

124. Савчук В. Вплив адміністрації Барака Обами на консолідацію позиції ЄС щодо українського питання (2014-2017). *Збірник матеріалів VI Міжнародної*

науково-практичної конференції «Політичні процеси сучасності: Глобальний та регіональний виміри». 8-9 травня 2025. Івано-Франківськ, 2025. С. 240-244.

125. Савчук В. Вплив економічних інтересів на єдність Європейського Союзу в ухваленні санкцій на початку російської агресії. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право.* 2025. № 3 (67). С. 111-117.

126. Савчук В. Імперські тенденції в політиці Росії: роль Європейського Союзу та міжнародних партнерів. *Актуальні проблеми філософії та соціології.* 2024. № 48. С. 223-228.

127. Савчук В. Можливість ядерної ескалації як фактор стриманості Заходу на початку повномасштабного вторгнення. *Теорія та практика актуальних наукових досліджень. Матеріали науково-практичної конференції.* 26-27 вересня 2025 р. м. Полтава. 2025. С. 80-84.

128. Савчук В. Перші етапи ескалації агресії Російської Федерації в Україні: реакція Європейського Союзу та спроби врегулювання конфлікту. *Регіональні студії.* 2024. № 39. С. 134-141.

129. Савчук В. Політика толерантності до агресії в міжнародних відносинах як фактор підтримки недемократичних режимів. *Матеріали звітної наукової конференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік ПНУ ім. В. Стефаника.* Івано-Франківськ, 2023. С. 135-137.

130. Савчук В. Поняття «політика умиротворення» в міжнародно-політичному дискурсі. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії.* 2023. Випуск 51, с. 199-207.

131. Савчук В. Порівняння аморальності в міжнародній політиці та аналогічних аспектах суспільного життя в контексті російсько-української війни. *Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Політичні процеси сучасності: Глобальний та регіональний виміри».* Івано-Франківськ, 2022. С. 171-184.

132. Савчук В. Трансатлантична солідарність в умовах війни: Байден і зміцнення єдності заходу щодо України. *Трансатлантична безпека та роль*

України: матеріали всеукраїнської. наук.-практ. конф. 12 червня 2025 р., м. Дніпро. 2025. С. 8-11.

133. Савчук В. Трансатлантичне лідерство Обами і Камерона: вплив на зовнішньополітичні рішення ЄС в умовах конфлікту в Україні. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2025. № 21 (2025). С. 286-292.

134. Самедова Є. Чому неможлива повна газифікація Росії. *Deutsche Welle*. 2019. URL: <https://p.dw.com/p/3VAKF> (дата звернення: 01.03.2026).

135. Самопроголошені республіки у Донецькій та Луганській областях кваліфіковано як терористичні організації. *Генеральна Прокуратура України*. 2014. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=138582&fp=7010 (дата звернення: 01.03.2026).

136. Саріуш-Вольський Я. Коли зважати на розколи всередині ЄС, то добре, що нині запроваджено санкції. *Український тиждень*. 2015. №4(376). С.26-27.

137. Свиридчук Ю. Греція доєдналася до міжнародної коаліції з розмінування України. *Суспільне новини*. 2024. URL: <https://suspihne.media/707008-grecia-doednalasa-do-miznarodnoi-koalicii-z-rozminuvanna-ukraini> (дата звернення: 01.03.2026).

138. Секретар РНБО: 122 тис. російських військових перебувають у 200 км зоні від кордонів України. *Інтерфакс-Україна*. 2021. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/787651.html> (дата звернення: 01.03.2026).

139. Сидоренко С. РФ втратила 1,1 млн військових, з них майже чверть загиблими: нові оцінки НАТО. *Європейська Правда*. 2025. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/10/15/7222488> (дата звернення: 01.03.2026).

140. Сидоренко С. Час для війни, і не лише з Росією. Які пріоритети ЄС визначила Урсула фон дер Ляєн на 2023 рік. *Європейська Правда*. 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/09/15/7146813> (дата звернення: 01.03.2026).

141. Сидорук Т., Шуляк А., Павлюк В. Трансформації в архітектурі європейської безпеки під впливом російсько-української війни. *Міжнародні відносини суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. № 3 (14). С. 60-72.

142. Скільки безповоротної допомоги Україна отримала від союзників за час великої війни. *Слово І Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/10/16/infografika/finansy/skilky-bezpovorotnoyi-dopomohy-ukrayina-otrymala-soyuznykiv-chas-velykoyi-vijny> (дата звернення: 01.03.2026).

143. Скільки разів на місяць Медведєв погрожує ядерною зброєю – дослідження. *Слово і Діло*. 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/07/05/infografika/suspilstvo/skilky-raziv-misyacz-medvedyev-pohrozhuye-yadernoyu-zbroyeu-doslidzhennya> (дата звернення: 01.03.2026).

144. Стецюк Н., Бойчук О. Westbindung чи Ostpolitik: Росія в зовнішньополітичних орієнтирах Федеративної Республіки Німеччина. *Політикус: наук. журнал*. 2023. № 1. С. 125-135.

145. Стешенко А. Наші діти: убивства, зґвалтування, примусова депортація і незаконне всиновлення. Що роблять окупанти з маленькими українцями. *LB.ua*. 2023. URL: https://lb.ua/news/2023/03/01/547515_nashi_diti_ubivstva_zgvaltuvannya.html (дата звернення: 01.03.2026).

146. Суд ООН підтвердив меншу частину звинувачень України до РФ щодо фінансування тероризму. *Європейська Правда*. 2024. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/01/31/7178637> (дата звернення: 01.03.2026).

147. США з 2014 року 35 разів вводили і розширювали санкції проти Росії. *РБК-Україна*. 2017. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ssha-2014-goda-35-raz-vvodili-rasshiryali-1484833840.html> (дата звернення: 01.03.2026).

148. США і Німеччина дозволили Києву бити по цілях у Росії, але є обмеження. *BBC News Україна*. 2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cxeejlg8v3o> (дата звернення: 01.03.2026).

149. Танкова, авіаційна, IT та інші: які коаліції для підтримки України створили союзники. *Слово і Діло*. 2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/02/29/infografika/bezpeka/tankova-aviacziyna-it-ta-inshi-yaki-koalicziyi-pidtrymky-ukrayiny-stvoryly-soyuznyku> (дата звернення: 01.03.2026).

150. Тараненко В. Янукович знав про плани Росії. З'явився повний текст рішення суду про конфіскацію майна ексдиктатора. *ГЛАВКОМ*. 2022. URL: <https://glavcom.ua/publications/janukovich-znav-pro-plani-rosiji-zjavivsja-povnij-tekst-rishennja-sudu-pro-konfiskatsiju-majna-eksdiktatora-896999.html> (дата звернення: 01.03.2026).

151. Тищук О. У ЄС відхрещуються, що США тиснули із санкціями для Путіна. *Факти ICTV*. 2014. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/polituka/20141007-1529137> (дата звернення: 01.03.2026).

152. Толстов С. Політика ЄС щодо Росії: загальні проблеми та тенденції. *Історико-політичні студії*. 2015. № 2. С. 97-111.

153. Турчинов О. (@oleksandr.turchynov). Страшна трагедія відбулась із загибеллю ні в ... *Facebook*. 18.07.2014. URL: <https://www.facebook.com/share/p/14YVckvkJt> (дата звернення: 01.03.2026).

154. У росії під час випробувань вибухнула міжконтинентальна ракета «Сармат». *Слово і Діло*. 2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/09/22/novyna/bezpeka/rosiyyi-vyprobuvan-vyбухнула-mizhkontynentalna-raketa-sarmat> (дата звернення: 01.03.2026).

155. Угода про врегулювання кризи в Україні. *Українська Правда*. 2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2014/02/21/7015533> (дата звернення: 01.03.2026).

156. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. Аналітична доповідь Центру Разумкова. *Національна безпека і оборона*. № 1-2. 2022. С. 2-67.

157. Україна та Естонія: історія двосторонніх відносин. *Слово і Діло*. 2019. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/11/26/infografika/polityka/ukrayina-ta-estoniya-istoriya-dvostoronnix-vidnosyn> (дата звернення: 01.03.2026).

158. Франція, Німеччина та Польща занепокоєні ситуацією в Криму. *24 Канал*. 2014. URL: https://24tv.ua/frantsiya_nimechchina_ta_polshha_zanepokoyni_situatsiyeyu_v_krimu_n415007 (дата звернення: 01.03.2026).

159. Хара О. Санкційний зашморг для Кремля. *Дзеркало Тижня*. 2014. URL: <https://zn.ua/ukr/international/sankciyniy-zashmorg-dlya-kremlya-.html> (дата звернення: 01.03.2026).

160. Чечеринда Є. Російські обстріли української енергетичної інфраструктури: представник ГУР Юсов розповів, чи будуть удари у відповідь. *espresso.tv*. 2023. URL: <https://espresso.tv/yusov> (дата звернення: 01.03.2026).

161. Шейко Ю. Як у ЄС обговорювали санкції й «російську» кризу. *Deutsche Welle*. 2022. URL: <https://p.dw.com/p/47Nz9> (дата звернення: 01.03.2026).

162. Шелест Г. Тристороння ініціатива: Як Велика Британія, Польща та Україна можуть формувати післявоєнну Європу. *Prism UA*. 2024. URL: <https://prismua.org/english-the-trilateral-initiative-how-britain-poland-and-ukraine-can-share-a-post-war-europe> (дата звернення: 01.03.2026).

163. Шепелева А., Іванова О. ЄС у 2025 передав Україні 10,1 млрд євро з активів РФ. *Deutsche Welle*. 2025. URL: <https://p.dw.com/p/4zPA1> (дата звернення: 01.03.2026).

164. Шеремет П. Про змову, умиротворення агресора і Порошенка. *Українська Правда*. 2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2014/09/19/7038345> (дата звернення: 01.03.2026).

165. Шмигаль Д. (@Denys_Smyhal). Заморожені російські активи мають піти на відновлення й потреби України ... 21.03.2024. URL: https://t.me/Denys_Smyhal/7215 (дата звернення: 01.03.2026).

166. Юзвяк Р. Снаряди їдуть в Україну: що гальмувало чеську ініціативу і які виклики попереду? *Радіо Свобода*. 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/snariady-ukrayina-cheska-initsiatyva/32998137.html> (дата звернення: 01.03.2026).

167. Як Індія та Китай нарощували імпорт нафти з РФ. *Слово і Діло*. 2025. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/08/04/infografika/polityka/yak-indiya-ta-kytaj-naroshhuvaly-import-nafty-rf> (дата звернення: 01.03.2026).

168. Як Україна втратила Крим: версія слідства Державного бюро розслідувань. *Державне бюро розслідувань*. 2020. URL: https://dbr.gov.ua/news/yak_ukraina_vtratila_krim-_versiya_slidstva_derzhavnogo_byuro_rozsliduvan (дата звернення: 01.03.2026).

169. Які статуси отримала росія від міжнародної спільноти за агресію проти України. *Слово і Діло*. 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/10/23/infografika/polityka/yaki-statusy-otrymala-rosiya-mizhnarodnoyi-spilnoty-ahresiyu-proty-ukrayiny> (дата звернення: 01.03.2026).

170. Яневський О. Опубліковано докази : Зброя на Сході України походить з Росії. *Голос Америки Українською*. 2014. URL: <https://www.holosameryky.com/a/2559931.html> (дата звернення: 01.03.2026).

171. Abnett K. EU pushes back proposals to curb reliance on Russian nuclear fuel. *Reuters*. 2025. URL: <https://www.reuters.com/sustainability/climate-energy/eu-pushes-back-proposals-curb-reliance-russian-nuclear-fuel-2025-06-16> (дата звернення: 01.03.2026).

172. Abnett K., Payne J. EU proposes ban on Russian gas imports by end of 2027. *Reuters*. 2025. URL: <https://www.reuters.com/sustainability/boards-policy-regulation/eu-readies-ban-russian-gas-imports-by-end-2027-2025-06-17> (дата звернення: 01.03.2026).

173. Agreement on partnership and cooperation establishing a partnership between the European Communities and their Member States, of one part, and the Russian Federation, of the other part. *EUR-Lex*. 1997. URL: http://data.europa.eu/eli/agree_international/1997/800/oj (дата звернення: 01.03.2026).

174. Amante A. Italy set to extend permission for military supplies to Ukraine, document shows. *Reuters*. 2025. URL: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/italy-set-extend-permission-military-supplies-ukraine-document-shows-2025-12-02> (дата звернення: 01.03.2026).

175. Ambasciata d'Italia – RUSSIA. Rapporto RUSSIA. *infoMercatiEsteri*. 2017. URL: https://www.infomercatiesteri.it/public/rapporti/r_88_russia.pdf (дата звернення: 01.03.2026).

176. Appeasing aggression. *Encyclopedia of World Problems and Human Potential*. URL: <https://encyclopedia.uia.org/strategy/appeasing-aggression> (дата звернення: 01.03.2026).

177. Baluk W., Perepelytsia H. Geopolitical and military aspects of Russia's war against Ukraine in 2014-2022. *EJTSEuropean Journal of Transformation Studies*. 2024. V. 12, № 1. P. 54-68.

178. Belin C. MAGA goes global: Trump's plan for Europe. *ECFR*. 2025. URL: <https://ecfr.eu/publication/maga-goes-global-trumps-plan-for-europe> (дата звернення: 01.03.2026).

179. Bender B., Morgan W. How U.S. military aid became a lifeline for Ukraine. *Politico*. 2019. URL: <https://www.politico.com/news/2019/09/30/ukraine-united-states-military-aid-013792> (дата звернення: 01.03.2026).

180. Biddle S. How Russia stopped Ukraine's momentum: A deep defense is hard to beat. *Foreign Affairs*. 2024. URL: <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/how-russia-stopped-ukraines-momentum> (дата звернення: 01.03.2026).

181. Biden-Harris administration enacts law banning importation of Russian uranium. *Energy.gov*. 2024. URL: <https://www.energy.gov/articles/biden-harris-administration-enacts-law-banning-importation-russian-uranium> (дата звернення: 01.03.2026).

182. Bland A. Tuesday briefing: «Give us the weapons!» – the counteroffensive that could secure the west's support in Ukraine. *The Guardian*. 2022. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/13/tuesday-briefing-ukraine-counteroffensive-kharkiv-western-support-for-war> (дата звернення: 01.03.2026).

183. Błaszczak M. (@mbłaszczak). Dobra wiadomość. Rada Ministrów przyjęła na mój wniosek uchwałę w sprawie pomocy Ukrainie ... X (*Twitter*). 02.02.2022. URL: <https://x.com/mbłaszczak/status/1488639629796466692> (дата звернення: 01.03.2026).

184. Blažek V., Ciroková K. Ve Vrběticích zabíjeli Rusové, potvrdila policie. Vyšetřování skončilo. *Seznam Zprávy*. 2024. URL: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-kauzy-ve-vrbeticich-zabijeli-rusove-potvrdila-policie-vysetrovani-skoncilo-250730> (дата звернення: 01.03.2026).

185. Blockmans S., De Agostini L. After a year of arms deliveries to Ukraine, the EU needs to step up and speed up. *Centre for European Policy Studies*. 2023. URL: <https://www.ceps.eu/after-a-year-of-arms-deliveries-to-ukraine-the-eu-needs-to-step-up-and-speed-up> (дата звернення: 01.03.2026).

186. Bluth C. Ukraine war: why Germany dragged its feet over supplying Leopard tanks to Ukraine. *The Conversation*. 2023. URL: <https://theconversation.com/ukraine-war-why-germany-dragged-its-feet-over-supplying-leopard-tanks-to-ukraine-198521> (дата звернення: 01.03.2026).

187. Bond I., Scazzieri L. Working hand in hand? EU-UK co-operation in supporting Ukraine. *Centre for European Reform*. URL: <https://www.cer.eu/publications/archive/policy-brief/2024/working-hand-hand-eu-uk-co-operation-supporting-ukraine> (дата звернення: 01.03.2026).

188. Bratton W. J., Norman D. Zero tolerance: Policing a free society. *Great Britain: IEA health and welfare unit*. 1997. 138 p.

189. Brillaud L., Curic A., Maggiore M. EU member states exported weapons to Russia after the 2014 embargo. *Investigate Europe*. 2022. URL: <https://www.investigate-europe.eu/en/2022/eu-states-exported-weapons-to-russia> (дата звернення: 01.03.2026).

190. Buckley W. F. United Nations journal: a delegate's odyssey. *G. P. Putnam's Sons*. New York. 1974. 280 p.

191. Burns W. J. Spycraft and Statecraft: Transforming the CIA for an age of competition. *Foreign Affairs*. 2024. URL: <https://www.foreignaffairs.com/united-states/cia-spycraft-and-statecraft-william-burns> (дата звернення: 01.03.2026).

192. Burns W. J. *The Back Channel: A Memoir of American Diplomacy and the Case for Its Renewal*. *Random House Publishing Group*, 2019. 544 p.

193. Case S. Putin's Undeclared War: Summer 2014 - Russian Artillery Strikes against Ukraine. *Bellingcat*. 2016. URL: <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2016/12/21/russian-artillery-strikes-against-ukraine> (дата звернення: 01.03.2026).

194. Chalfant M. Biden holds call with European leaders to talk Russia. *The Hill*. 2021. URL: <https://thehill.com/homenews/administration/584606-biden-holds-call-with-european-leaders-to-talk-russia> (дата звернення: 01.03.2026).

195. Chalmers M. The UK as a European power. *Royal United Services Institute*. URL: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/uk-european-power> (дата звернення: 01.03.2026).

196. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. San Francisco, 1945. 54 p.

197. Clifford C. Report «American Relations With The Soviet Union». September, 24, 1946. 81 p.

198. Common strategy of the European Union on Russia: European Council, Cologne, 3 and 4 June 1999. *Publications Office of the EU*. 1999. URL: <https://op.europa.eu/s/zATs> (дата звернення: 01.03.2026).

199. Communication from the commission to the European Parliament and the Council. European Energy Security Strategy. 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52014DC0330> (дата звернення: 01.03.2026).

200. Council Decision (CFSP) 2022/327 of 25 February 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. *Official Journal of the European Union*. 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2022/327/oj/eng> (дата звернення: 01.03.2026).

201. Council Decision (CFSP) 2022/346 of 1 March 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions

destabilising the situation in Ukraine. *Official Journal of the European Union*. 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2022/346/oj/eng> (дата звернення: 01.03.2026).

202. Council Decision (CFSP) 2022/430 of 15 March 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. *Official Journal of the European Union*. 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2022/430/oj> (дата звернення: 01.03.2026).

203. Council Decision (CFSP) 2022/578 of 8 April 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. *Official Journal of the European Union*. 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2022/578/oj/eng> (дата звернення: 01.03.2026).

204. Council Decision (CFSP) 2022/884 of 3 June 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. *Official Journal of the European Union*. 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2022/884/oj/eng> (дата звернення: 01.03.2026).

205. Council Decision 2014/512/CFSP of 31 July 2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. *Official Journal L 229*. 31.7.2014. P. 13–17. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014D0512> (дата звернення: 01.03.2026).

206. Craig G., George A. *Force and Statecraft : Diplomatic Problems of Our Time*, NY: *Oxford University Press*, 1995. 304 p.

207. Crimea must be returned to Ukraine. U.S. tells Russia. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*. 2019. URL: <https://www.rferl.org/a/us-tells-russia-crimea-must-be-returned/29794421.html> (дата звернення: 01.03.2026).

208. Crude oil prices - 70 year historical chart. *MacroTrends*. 2024. URL: <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart> (дата звернення: 01.03.2026).

209. D'Argenio A. Ucraina, il ricatto di Putin sul vertice europeo: «Se voglio prendo Kiev in due settimane». *La Repubblica*. 2014. URL: https://www.repubblica.it/esteri/2014/09/01/news/ucraina_il_ricatto_di_putin_sul_verti

ce_europeo_se_voglio_prendo_kiev_in_due_settimane-94791280 (дата звернення: 01.03.2026).

210. Dalling R., Gordon J. B. Client Alert: OFAC Casts Wide Net with Sanctions Against Russia-Linked Indian Targets. *Jenner & Block LLP*. 2024. URL: <https://www.jenner.com/en/news-insights/publications/client-alert-ofac-casts-wide-net-with-sanctions-against-russia-linked-indian-targets> (дата звернення: 01.03.2026).

211. De Graaf Thijs V., Colgan J. Russian Gas Games or Well-Oiled Conflict? Energy security and the 2014 Ukraine crisis. *Forthcoming in Energy Research & Social Science*. 2017. P. 1-13.

212. Defence Secretary announces extension of UK training mission to Ukraine. *GOV.UK*. 2019. URL: <https://www.gov.uk/government/news/defence-secretary-announces-extension-of-uk-training-mission-to-ukraine> (дата звернення: 01.03.2026).

213. Devanny J. UK National Security Decision-Making in Context: The Ukraine Crisis and NATO's Warsaw Summit Meeting. Ridgeway Information. *The Sasakawa Peace Foundation*. 2017. URL: <https://www.spf.org/projects/upload/UK%20National%20Security%20Decision-Making%20in%20Context%20%28Devanny%29.pdf> (дата звернення: 01.03.2026).

214. Dewan A. French far-right leader Le Pen applauds Trump's travel ban. *CNN*. 2017. URL: <https://edition.cnn.com/2017/02/01/europe/marine-le-pen-interview-amanpour/index.html> (дата звернення: 01.03.2026).

215. Dimitrova A. NATO at Seventy: The Need to Redefine the Transatlantic Bargain. *CIFE policy paper N°94*. 2019. 4 p.

216. Dimuccio R. The Study of Appeasement in International Relations: Polemics, Paradigms, and Problems. *Journal of Peace Research*. Peace Research Institute Oslo, vol. 35(2), 1998. P. 245-259.

217. Dolan K. A. Inside the 2015 Forbes Billionaires list: Facts and figures. *Forbes*. 2015. URL: <https://www.forbes.com/sites/kerryadolan/2015/03/02/inside-the-2015-forbes-billionaires-list-facts-and-figures> (дата звернення: 01.03.2026).

218. Doornbos C. Trump ready to double down on Russian sanctions, US envoy to Ukraine Keith Kellogg says. *New York Post*. 2025. URL:

<https://nypost.com/2025/02/06/world-news/trump-ready-to-double-down-on-russian-sanctions-us-ukraine-envoy-keith-kellogg> (дата звернення: 01.03.2026).

219. Edmonds J., Kofman M. Russia's shock and awe: Moscow's use of overwhelming force against Ukraine. *Foreign Affairs*. 2024. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-02-21/russias-shock-and-awe> (дата звернення: 01.03.2026).

220. Energy prices and security of supply. *Consilium*. 2025. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/energy-prices-and-security-of-supply/#measures> (дата звернення: 01.03.2026).

221. Estonian foreign minister says Ukraine's allies should not be frightened by Russia's red line warning. *CNN*. October 11, 2022. URL: https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-10-11-22/h_73999f3efc85890b0d2b7c862ce06e4f (дата звернення: 01.03.2026).

222. EU adopts 14th package of sanctions against Russia. *European Commission*. 2024. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_3423 (дата звернення: 01.03.2026).

223. EU energy governance. House of Lords. European Union Committee 6th Report of Session 2015–16. Published by the Authority of the House of Lords London : The Stationery Office Limited. HL Paper 71. 39 p.

224. EU meeting on Ukraine: David Cameron's speech. *GOV.UK*. 2014. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/eu-meeting-on-ukraine-david-camerons-speech> (дата звернення: 01.03.2026).

225. EU needs deals with India, others to reduce US dependency, von der Leyen says. *Reuters*. 2025. URL: <https://www.reuters.com/world/india/eu-needs-deals-with-india-others-reduce-us-dependency-von-der-leyen-says-2025-09-18> (дата звернення: 01.03.2026).

226. EU sanctions against Russia. *Consilium*. 2025. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia> (дата звернення: 01.03.2026).

227. EU Sanctions Map. 2025. URL: <https://www.sanctionsmap.eu/#/main> (дата звернення: 01.03.2026).

228. EU Statement – UN Security Council: Maintenance of International Peace and Security (Ukraine). *EEAS*. 2024. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/un-new-york/eu-statement-%E2%80%93-un-security-council-maintenance-international-peace-and-security-ukraine-0_en (дата звернення: 01.03.2026).

229. EU trade relations with India. *Trade and Economic Security*. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/india_en (дата звернення: 01.03.2026).

230. European Council, 26 June 2025, Ukraine. *The official website of the Council of the EU and the European Council*. 2025. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/06/26/european-council-26-june-2025-ukraine> (дата звернення: 01.03.2026).

231. European Parliament resolution of 1 March 2022 on the Russian aggression against Ukraine (2022/2564(RSP)). *European Parliament*. 2022. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-03-01_EN.html (дата звернення: 01.03.2026).

232. Europol participates in joint investigation team into alleged core international crimes in Ukraine. *Eurojust*. 2023. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/news/europol-participates-joint-investigation-team-alleged-core-international-crimes-ukraine> (дата звернення: 01.03.2026).

233. EU-Russia Summit in Nice on 14 November. IP/08/1701. European Commission. 2008. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_08_1701 (дата звернення: 01.03.2026).

234. EU-UK summit. *The official website of the Council of the EU and the European Council*. 2025. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2025/05/19> (дата звернення: 01.03.2026).

235. EUvsDisinfo. Detecting, analysing, and raising awareness about disinformation. *EUvsDisinfo*. 2024. URL: <https://euvsdisinfo.eu> (дата звернення: 01.03.2026).

236. Fabius L. (@LaurentFabius). #Ukraine #Crimée Pour le 6 juin, le président reste invité mais pour le G8 nous avons décidé de suspendre la participation de la #Russie»... X (Formerly Twitter). 18.03.2014. URL: <https://x.com/LaurentFabius/status/445822953440444416> (дата звернення: 01.03.2026).

237. Fact sheet: U.S. assistance to Ukraine. *The White House. Office of the Press Secretary*. 2014. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/11/21/fact-sheet-us-assistance-ukraine> (дата звернення: 01.03.2026).

238. Fleck J., Batchik J., Lawler N. Three things to watch when Ursula von der Leyen visits the White House. *Atlantic Council*. 2023. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/three-things-to-watch-when-ursula-von-der-leyen-visits-the-white-house> (дата звернення: 01.03.2026).

239. Forbes Press Releases Forbes releases 28th annual World's Billionaires Issue. *Forbes*. 2014. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbespr/2014/03/03/forbes-releases-28th-annual-worlds-billionaires-issue> (дата звернення: 01.03.2026).

240. Forbes Press Releases Press release: Forbes 33rd annual World's Billionaires issue reveals number of billionaires and their combined wealth have decreased for the first time since 2016. *Forbes*. 2019. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbespr/2019/03/05/press-release-forbes-33rd-annual-worlds-billionaires-issue-reveals-number-of-billionaires-and-their-combined-wealth-have-decreased-for-for-first-time-since-2016> (дата звернення: 01.03.2026).

241. Foreign Affairs Council. EU condemns Russia's actions in Ukraine, calls for dialogue and remains ready for further measures. *Council of the EU and the European Council*. 2014. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/03/03> (дата звернення: 01.03.2026).

242. Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$) - Russian Federation. *World Bank Open Data*. 2024. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?locations=RU> (дата звернення: 01.03.2026).

243. Foy H. Former Nato chief Jens Stoltenberg: «So far, we have called Putin's bluff». *Financial Times*. 2024. URL: <https://www.ft.com/content/5b63bdc1-9e74-4464-92df-a5aa83c5b221> (дата звернення: 01.03.2026).

244. GDP (current US\$) - Germany, France, Italy, United Kingdom. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. World Bank Open Data. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2015&locations=DE-FR-IT-GB&most_recent_value_desc=true&start=2013 (дата звернення: 01.03.2026).

245. Georgia/Russia: U.S., EU urge restraint amid Abkhazia tensions. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*. 2008. URL: <https://www.rferl.org/a/1109677.html>.

246. Global Peace Index 2022: Measuring Peace in a Complex World. Sydney. *Institute for Economics & Peace*. June 2022. 100 p.

247. Government support to Ukraine: By donor country GDP. Allocations Jan. 24, 2022 to Feb. 29, 2024. *Kiel Institute*. 2024. URL: https://app.23degrees.io/view/F1tc2gv8QzFCs1ij-bar-stacked-horizontal-figure_3_4_csv_v2-1 (дата звернення: 01.03.2026).

248. Government support to Ukraine: Type of assistance. Allocations Jan. 24, 2022 to Feb. 29, 2024. *Kiel Institute*. 2024. URL: https://app.23degrees.io/view/tAuBi41LxvWwKZex-bar-stacked-horizontal-figure-2_csv_final (дата звернення: 01.03.2026).

249. Gray A., Bayer L., Irish J. Europeans warn US against Ukraine deal «behind our backs». *Reuters*. 2025. URL: <https://www.reuters.com/world/europeans-seek-ukraine-talks-role-after-trump-calls-putin-2025-02-13> (дата звернення: 01.03.2026).

250. Greenberg J. @realdonaldtrump said Europe has done nothing for Ukraine. It has a great deal. *Politifact*. URL: <https://www.politifact.com/factchecks/2019/sep/25/donald-trump/donald-trump-said-european-nations-have-not-put-мо> (дата звернення: 01.03.2026).

251. Gregory P. Putin's «Human Rights Council» accidentally posts real Crimean election results. *Forbes*. 2014. URL: <https://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2014/05/05/putins-human-rights->

council-accidentally-posts-real-crimean-election-results-only-15-voted-for-annexation (дата звернення: 01.03.2026).

252. Grobe S. EU and US pledge to reinforce energy cooperation ahead of next winter. *Euronews*. 2023. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2023/04/04/eu-and-us-pledge-to-reinforce-energy-cooperation-ahead-of-next-winter> (дата звернення: 01.03.2026).

253. Grodecki T., Nocuń K. A. Duda: nie jestem za rewolucją w polityce zagranicznej, ale będą korekty. *Dzieje.pl*. 2015. URL: <https://dzieje.pl/aktualnosci/duda-nie-jestem-za-rewolucja-w-polityce-zagranicznej-ale-beda-korekty> (дата звернення: 01.03.2026).

254. Härtel A. The EU Member States and the Crisis in Ukraine: Towards an Eclectic Explanation. *Romanian Journal of European Affairs*. Vol. 19, Issue 2. 2019. P. 87-106.

255. Hilgenstock B., Ribakova E., Shapoval N., Babina T., Itskhoki O., Mironov M. Russian Oil Exports Under International Sanctions. *Kyiv School of Economics*. 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/04/Russian_Oil_Exports_under_International_Sanctions_23Q1_UPDATE26042023.pdf (дата звернення: 01.03.2026).

256. House of Commons Defence Committee. Towards the next Defence and Security Review: Part Two NATO, Third Report of Session 2014-15. *London: The Stationery Office Limited*. 22 July 2014. 48 p.

257. How the Ukrainian refugee crisis will change Europe. *The Economist*. 2022. URL: <https://www.economist.com/europe/2022/03/25/how-the-ukrainian-refugee-crisis-will-change-europe> (дата звернення: 01.03.2026).

258. Hungary PM Viktor Orban defiant as EU debates action. *BBC News*. 2018. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-45477025> (дата звернення: 01.03.2026).

259. Hurak I. «Policy of appeasement» as one of the factors of Russia's aggression against Ukraine. *Baltic Rim Economies. Review. Special issue on Ukraine/Crimea*. 2022. Issue № 2. P. 17.

260. Hurak I., D'Anieri P. The evolution of Russian political tactics in Ukraine. *Problems of Post-Communism*. 2022. Vol. 69, № 2. P. 121-132.

261. If history teaches us anything, it is that we must resist aggression. Text of the address by President Bush on the situation in the Middle East. *The Washington Post* 1990. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1990/08/09/if-history-teaches-us-anything-it-is-that-we-must-resist-aggression/0921e68f-ee48-4860-a05e-b9cdf2bb4d89> (дата звернення: 01.03.2026).

262. Ignatius D. The secret planning that kept the White House a step ahead of Russia. *Washington Post*. 2022. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/05/26/biden-white-house-secret-planning-helped-ukraine-counter-russia> (дата звернення: 01.03.2026).

263. James W., Maclellan K. Britain to phase out Russian oil imports by end of 2022. *Reuters*. 2022. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/uk-ban-russian-oil-imports-politico-2022-03-08> (дата звернення: 01.03.2026).

264. Jégo, M. Russie : l'introuvable «révolution douce». *Politique Internationale*. № 112. 2006. URL: <https://politiqueinternationale.com/revue/n112/article/russie-lintrouvable-revolution-douce> (дата звернення: 01.03.2026).

265. Jervis R, Lebow R. N., Stein J.G. Psychology and deterrence. *JHU Press*. Baltimore and London. 1991. 288 p.

266. Jervis R. Perception and misperception in international politics. *Princeton and Oxford : Princeton University Press*, 2017. 445 p.

267. Joint Statement on U.S.-EU Task Force on Energy Security. *The White House*. 2023. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/statements-releases/2023/04/03/joint-statement-on-u-s-eu-task-force-on-energy-security> (дата звернення: 01.03.2026).

268. Kagan F. W., Kagan K., Bailey R., Mappes G. Russian offensive campaign assessment. *Institute for the Study of War*. 2023. URL: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-january-29-2023> (дата звернення: 01.03.2026).

269. Kampfner J. UK's strong Ukraine support hides a less glorious past. *Chatham House*. 2022. URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/05/uks-strong-ukraine-support-hides-less-glorious-past> (дата звернення: 01.03.2026).

270. Kaplan M. *System and Process in International Politics*. ECPR Press. Colchester, 2005. 260 p.

271. Kayali L., Posaner J., Barigazzi J. EU to Ukraine: You'll get half the ammo we promised by March. *POLITICO*. 2024. URL: <https://www.politico.eu/article/eu-to-ukraine-half-is-better-than-nothing-when-it-comes-to-ammunition> (дата звернення: 01.03.2026).

272. Keliuskaitė U., Tagliapietra S., Zachmann G. Europe urgently needs a common strategy on Russian gas. *Bruegel, the Brussels-based Economic Think Tank*. URL: <https://www.bruegel.org/analysis/europe-urgently-needs-common-strategy-russian-gas> (дата звернення: 01.03.2026).

273. Keohane R. O. *After hegemony: cooperation and discord in the world political economy*. Princeton University Press. 1984. 290 p.

274. Klug T., Baig R. Fact check: Russia's disinformation campaign targets NATO. *Deutsche Welle*. 2023. URL: <https://www.dw.com/en/fact-check-russias-disinformation-campaign-targets-nato/a-64675398> (дата звернення: 01.03.2026).

275. Kramer D. J. A conversation with Estonia's president «We have allowed aggression to stand». *The American Interest*. 2014. URL: <https://www.the-american-interest.com/2014/12/22/we-have-allowed-aggression-to-stand> (дата звернення: 01.03.2026).

276. Krasner S. D. *Sovereignty: organized hypocrisy*. Princeton University Press. 1999. 269 p.

277. Kroll L. Forbes 2016 World's Billionaires: Meet the Richest People on the Planet. *Forbes*. 2017. URL: <https://www.forbes.com/sites/luisakroll/2016/03/01/forbes-2016-worlds-billionaires-meet-the-richest-people-on-the-planet> (дата звернення: 01.03.2026).

278. Landsbergis G. (@GLandsbergis). We tried to get Putin to de-escalate by putting limits on how much we help Ukraine ... X (Formerly Twitter). 14.03.2024.

URL: <https://x.com/GLandsbergis/status/1768374497193627994?s=20> (дата звернення: 01.03.2026).

279. Lanyi G. A. Review: The Problem of Appeasement. *World Politics*. Vol. 15, No. 2. Jan., 1963. P. 316-328.

280. Latvijas Gāze buys back shares from Gazprom. *LSM+ English*. 2024. URL: <https://eng.lsm.lv/article/economy/business/09.11.2024-latvijas-gaze-buys-back-shares-from-gazprom.a575814> (дата звернення: 01.03.2026).

281. Lombardo C. More than 300 chemical attacks launched during Syrian civil war, study says. *NPR*. 2019. URL: <https://www.npr.org/2019/02/17/695545252/more-than-300-chemical-attacks-launched-during-syrian-civil-war-study-says> (дата звернення: 01.03.2026).

282. Lopatka J. Ammunition initiative for Ukraine to continue, Czech president says. *Reuters*. 2025. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ammunition-initiative-ukraine-continue-czech-president-says-2025-02-15> (дата звернення: 01.03.2026).

283. Lovelace R. U.S. tech helps fuel Russia's war; weapons components evade sanctions, used to kill Ukrainians. *The Washington Times*. 2024. URL: <https://www.washingtontimes.com/news/2024/mar/1/american-tech-fueling-russian-war-machine-lawmaker> (дата звернення: 01.03.2026).

284. Markova M., Perevoshchykov K. Propaganda diary: a review of Russian disinformation in European media in March 2023. *VoxUkraine analytics*. 2023. URL: <https://voxukraine.org/en/propaganda-diary-a-review-of-russian-disinformation-in-european-media-in-march-2023> (дата звернення: 01.03.2026).

285. Martill B., Sus M. UK-EU security cooperation after Ukraine. *Carnegie Europe*. URL: <https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2024/01/uk-eu-security-cooperation-after-ukraine?lang=en> (дата звернення: 01.03.2026).

286. Mason J., Bose N. US grants Hungary exemption on Russia sanctions after warm Trump-Orban meeting. *Reuters*. 2025. URL: <https://www.reuters.com/world/trump-meet-hungarys-orban-discuss-russian-oil-economic-cooperation-2025-11-07> (дата звернення: 01.03.2026).

287. McFaul M. Russia: Rebuilding the Iron Curtain : Hearing Before the Committee on Foreign Affairs, House of Representatives, One Hundred Tenth Congress, First Session. *Congress. House. Committee on Foreign Affairs*. May 17, 2007. 50 p.

288. МН17: опубліковано повну доповідь слідчих. *Українська Правда*. 2016. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/09/28/7122055> (дата звернення: 01.03.2026).

289. Mills C. Military assistance to Ukraine 2014-2021. Research Briefing Number 7135. *The House of Commons Library*. 2022. 11 p.

290. Moise, A. D., Wang, C. Appeasement or solidarity? Uncovering the drivers of European public opinion on the EU's foreign policy. *European Union Politics*, 26(2). 2025. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/14651165251320837> (дата звернення: 01.03.2026).

291. Morawiecki M. (@MorawieckiPL). 17 września 1939 roku – wraz z atakiem Rosji Sowieckiej – Polska znalazła się ... *Facebook*. 17.09.2023. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1WuFTWo55Y> (дата звернення: 01.03.2026).

292. Morgenthau. H. J. Politics among nations: the struggle for power and peace. A.A. Knopf. New York, 1949. 489 p.

293. Morgunov S., Englund W., Birnbaum M. U.S. military aid bolsters Ukraine's front lines, but the Trump drama makes Kyiv nervous. *Washington Post*. 2019. URL: https://www.washingtonpost.com/world/europe/us-military-aid-bolsters-ukraines-front-lines-but-the-trump-drama-makes-kyiv-nervous/2019/11/19/79ece332-070e-11ea-9118-25d6bd37dfb1_story.html (дата звернення: 01.03.2026).

294. Mukherjee A. Sanctions Evasion in the Russo-Ukrainian War: Challenges, Case Studies, and Policy Recommendations for the U.S. and EU. *Elsevier*. 2025. URL: <https://ssrn.com/abstract=5508678> (дата звернення: 01.03.2026).

295. Najarian M. U.S. issues «Crimea declaration» reaffirming rejection of Russia's annexation. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*. 2018. URL: <https://www.rferl.org/a/u-s-issues-crimea-declaration-reaffirming-rejection-of-russia-s-annexation/29390681.html> (дата звернення: 01.03.2026).

296. NATO Summit 2014: PM end of summit press conference. *GOV.UK*. 2014. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/nato-summit-2014-pm-end-of-summit-press-conference> (дата звернення: 01.03.2026).

297. New EU and UK sanctions target Russia's shadow fleet of tankers illicitly transporting oil. *AP News*. 2025. URL: <https://apnews.com/article/eu-russia-sanctions-shadow-fleet-brussels-02d78e4aeda205391f72dfccdc005561> (дата звернення: 01.03.2026).

298. Nicholls D. There was genuine risk of Russia using nuclear weapons at start of Ukraine war, CIA boss reveals. *The Telegraph*. 2024. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2024/09/07/russia-almost-detonated-nuclear-weapons-ukraine> (дата звернення: 01.03.2026).

299. No arms to Ukraine, vows PM. *LSM+ English*. 2014. URL: <https://eng.lsm.lv/article/society/society/no-arms-to-ukraine-vows-pm.a107583> (дата звернення: 01.03.2026).

300. No-first-use of nuclear weapons initiative. *Ministry of Foreign Affairs People's Republic of China*. 2024. URL: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/wjbxw/202407/t20240723_11458632.html (дата звернення: 01.03.2026).

301. Nord Stream 2: Trump approves sanctions on Russia gas pipeline. 2019. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-50875935> (дата звернення: 01.03.2026).

302. Nouveau paquet d'aide à l'Ukraine. *News.Belgium*. 2023. URL: <https://news.belgium.be/fr/nouveau-paquet-daide-lukraine> (дата звернення: 01.03.2026).

303. Official Twitter of the European Commission. (@EU_Commission). Since the outbreak of the conflict in 2014, the EU and European financial institutions have allocated over €17 billion ... *X (Twitter)*. 27.01.2022. URL: https://x.com/EU_Commission/status/1486659583468781569 (дата звернення: 01.03.2026).

304. Official Twitter of the Ministry of Defence of the Republic of Estonia. (@MoD_Estonia). ... Strengthen #Ukraine's ability to defend itself by providing additional defence assistance ... X (Formerly Twitter). 21.01.2022. URL: https://x.com/MoD_Estonia/status/1484557219224080384 (дата звернення: 01.03.2026).

305. Picheta R. Boris Johnson claims France was «in denial» before Russia's invasion of Ukraine. *CNN*. 2022. URL: <https://edition.cnn.com/2022/11/22/europe/boris-johnson-ukraine-invasion-europe-comments-intl> (дата звернення: 01.03.2026).

306. Piper E., Holton K., Macaskill A. UK, European leaders join forces to draft Ukraine peace plan to take to US. *Reuters*. 2025. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/uks-starmer-tries-revive-hope-ukraine-peace-summit-2025-03-01> (дата звернення: 01.03.2026).

307. Piper E., Macaskill A., Tsoлова T. Insight: How Boris Johnson helped Ukraine with its weapons shopping. *Reuters*. 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/uk/how-boris-johnson-helped-ukraine-with-its-weapons-shopping-2022-07-08> (дата звернення: 01.03.2026).

308. PM article on Ukraine: 6 March 2022. *GOV.UK*. 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/news/pm-article-on-ukraine-6-march-2022> (дата звернення: 01.03.2026).

309. PM Commons statement on European Council: 18 December 2017. *GOV.UK*. 2017. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-commons-statement-on-european-council-18-december-2017> (дата звернення: 01.03.2026).

310. PM speech at Munich Security Conference - 18 February 2023. *GOV.UK*. 2023. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-speech-at-munich-security-conference-18-february-2023> (дата звернення: 01.03.2026).

311. PM statement on European Council: 17 December 2018. *GOV.UK*. 2018. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-statement-on-european-council-17-december-2018> (дата звернення: 01.03.2026).

312. PM video conference on the Minsk agreements. *GOV.UK*. 2015. URL: <https://www.gov.uk/government/news/pm-video-conference-on-the-minsk-agreement> (дата звернення: 01.03.2026).

313. Press releases: Increasing U.S. security assistance to Ukraine's Navy. *U.S. Embassy in Ukraine*. 2018. URL: <https://ua.usembassy.gov/press-releases-increasing-u-s-security-assistance-to-ukraines-navy> (дата звернення: 01.03.2026).

314. Prime Minister's visit to USA. Volume 482: debated on Thursday 14 December 1950. *UK Parliament*. 1950. URL: <https://hansard.parliament.uk/commons/1950-12-14/debates/1f8b6bd6-f5fd-423b-9316-fa46bfd30969/PrimeMinisterSVisitToUsa> (дата звернення: 01.03.2026).

315. Public opinion on the war in Ukraine. Eurobarometer. 2024. URL: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/en/be-heard/eurobarometer/public-opinion-on-the-war-in-ukraine> (дата звернення: 01.03.2026).

316. Raghunandan V. February 2024 – Monthly analysis of Russian fossil fuel exports and sanctions. *Centre for Research on Energy and Clean Air*. 2024. URL: <https://energyandcleanair.org/february-2024-monthly-analysis-of-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions> (дата звернення: 01.03.2026).

317. Rankin J. Truss calls Macron a «friend» as she attends summit of European leaders. *The Guardian*. 2022. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/oct/06/liz-truss-european-political-community-meeting-prague> (дата звернення: 01.03.2026).

318. Rappold J. In search of alternatives. Greece between European frustration and Russian temptation. *DGAP. German Council of Foreign Relations*. 2016. P. 1-8.

319. Razumovskaya O. Cyprus Signs Deal to Let Russian Navy Ships Stop at its Ports. *WSJ*. 2015. URL: <https://www.wsj.com/articles/putin-highlights-closer-russia-cyprus-ties-1424882012> (дата звернення: 01.03.2026).

320. Recognising the Russian Federation as a state sponsor of terrorism. *European Parliament*. 2022. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0405_EN.pdf (дата звернення: 01.03.2026).

321. Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel anlässlich der 51. Münchner Sicherheitskonferenz. *Die Bundesregierung Informiert*. 2015. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-angela-merkel-anlaesslich-der-51-muenchner-sicherheitskonferenz-397814> (дата звернення: 01.03.2026).

322. Resolution 1781 (2007) / adopted by the Security Council at its 5759th meeting, on 15 October 2007. *United Nations Digital Library System*. 2007. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/609238> (дата звернення: 01.03.2026).

323. Rettman A. Greece says No to EU statement on Russia. *EUobserver*. 2015. URL: <https://euobserver.com/foreign/127393> (дата звернення: 01.03.2026).

324. Ribakova E., Hilgenstock B., Wolff G. B. The oil price cap and embargo on Russia work imperfectly, and defects must be fixed. *Bruegel*. 2023. URL: <https://www.bruegel.org/analysis/oil-price-cap-and-embargo-russia-work-imperfectly-and-defects-must-be-fixed> (дата звернення: 01.03.2026).

325. Riley-Smith B. Boris Johnson: West made terrible mistake by failing to punish Vladimir Putin for Crimea invasion. *The Telegraph*. 2022. URL: <https://www.telegraph.co.uk/politics/2022/03/14/boris-johnson-west-made-terrible-mistake-failing-punish-vladimir> (дата звернення: 01.03.2026).

326. Rock S. R. Appeasement in international politics. *The University Press of Kentucky*. 2000. 237 p.

327. Russia External Debt 2000 – 2024. *CEIC Data*. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/russia/external-debt> (дата звернення: 01.03.2026).

328. Russia's disinformation and historical falsification to justify its war of aggression against Ukraine - Thursday, 23 January 2025. *European Parliament*. 2025. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-0006_EN.html (дата звернення: 01.03.2026).

329. Russian billionaires see \$500Mln windfall in 2020. *The Moscow Times*. 2020. URL: <https://www.themoscowtimes.com/2020/12/01/russian-billionaires-see-500mln-windfall-in-2020-a72202> (дата звернення: 01.03.2026).

330. Russian Offensive Campaign Assessment, April 25, 2025. *Institute for the Study of War*. 2025. URL: <https://understandingwar.org/research/russia-ukraine/russian-offensive-campaign-assessment-april-25-2025> (дата звернення: 01.03.2026).

331. Saiz G. RUSI Maritime Sanctions Taskforce: Second meeting report. *Royal United Services Institute*. 2025. URL: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/conference-reports/rusi-maritime-sanctions-taskforce-second-meeting-report> (дата звернення: 01.03.2026).

332. Sampson E., Granados S. Ukraine is now the most mined country. It will take decades to make safe. *Washington Post*. 2023. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/07/22/ukraine-is-now-most-mined-country-it-will-take-decades-make-safe> (дата звернення: 01.03.2026).

333. Sanctions adopted following Russia's military aggression against Ukraine. Directorate-General for Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union. 2025. URL: https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en (дата звернення: 01.03.2026).

334. Sandford A. UK's Western allies expel many Russian diplomats over Skripal attack. *Euronews*. 2018. URL: <https://www.euronews.com/2018/03/26/us-france-and-germany-expel-russian-diplomats-over-skripal-spy-case> (дата звернення: 01.03.2026).

335. Savchuk V. Economic interests and energy dependence: influence on sanctions policy against Russia. *International scientific-practical conference «Current Issues of the World Economy, International Economic Relations and International Communications Amidst the Formation of a New World Order and Polarization of the World»*. Vol. 2. Riga, Latvia, 2025, p. 180-184.

336. Scherer S. Italy's Berlusconi says Crimea split from Ukraine was democratic. *Reuters*. 2015. URL: <https://www.reuters.com/article/world/italys-berlusconi-says-crimea-split-from-ukraine-was-democratic-idUSKCN0RR0MV> (дата звернення: 01.03.2026).

337. Schwarz-Goerlich A., Chestney N. Russian gas supply could stop to Austria before year-end. *Reuters*. 2024. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/russian-gas-supply-could-stop-austria-before-year-end-2024-11-14> (дата звернення: 01.03.2026).

338. Sciutto J. Britain has delivered long-range «Storm Shadow» cruise missiles to Ukraine ahead of expected counteroffensive, sources say. *CNN*. 2023. URL: <https://edition.cnn.com/2023/05/11/politics/uk-storm-shadow-cruise-missiles-ukraine> (дата звернення: 01.03.2026).

339. Second probe upholds Georgian missile accusations. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*. 2007. URL: <https://www.rferl.org/a/1078274.html> (дата звернення: 01.03.2026).

340. Secretary Blinken answers: Would anyone in Russia stop Putin if he wanted to use nukes? - 60 Minutes. *CBS News*. 2022. URL: <https://www.cbsnews.com/news/secretary-of-state-antony-blinken-vladimir-putin-60-minutes-2022-09-25> (дата звернення: 01.03.2026).

341. Security Sector Assistance by Year. Map. Security Assistance Monitor. *The Center for International Policy*. 2025. URL: <https://securityassistance.org/map> (дата звернення: 01.03.2026).

342. Sergiy Kyslytsya в X: «Виглядає, що вирішення будь-яких торговельних спорів у рамках СОТ є неможливим...». X (*Formerly Twitter*). URL: <https://x.com/SergiyKyslytsya/status/1907819737880678681> (дата звернення: 01.03.2026).

343. Seybolt T. Humanitarian Military Intervention : The Conditions for Success and Failure. Stockholm International Peace Research Institute. *Oxford University Press*. 2008. 294 p.

344. Sharp J. CRS Report for Congress. Syria: Background and U.S. Relations. Prepared for Members and Committees of Congress. *Congressional Research Service*. February 26, 2008. 32 p.

345. Shuliak A., Melnychuk L., Kulyk S., Mykhaliuk N., Panas V., Palokha N. New Vectors of the Development of Cultural and Sports Diplomacy Caused by the 2022

Russian-Ukrainian War. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12, Issue 2. P. 66-72.

346. Siddi M. Italy's «Middle Power» Approach to Russia. *The International Spectator*. 2018. 54(2). P. 123-138.

347. Signore A. L'Ue trova l'accordo su bilancio e Ucraina. Meloni rivendica la mediazione con Orban. *ilGiornale.it*. 2024. URL: <https://www.ilgiornale.it/news/politica-internazionale/i-27-dellue-trovano-laccordo-sullucraina-cosa-ha-deciso-2276537.html> (дата звернення: 01.03.2026).

348. Silva P., Selden, Z.. Economic interdependence and economic sanctions: A case study of European Union sanctions on Russia. *Cambridge Review of International Affairs*. 33(2), 2019. P. 229–251.

349. Smith D. Trump «treasonous» after siding with Putin on election meddling. *The Guardian*. 2018. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2018/jul/16/trump-finds-putin-denial-of-election-meddling-powerful> (дата звернення: 01.03.2026).

350. Snyder T. *The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America*. New York: Tim Duggan Books, 2018,. 368 p.

351. Solodkyy S. How to counteract Russian influence in Europe: Hungary's Experience. Center «New Europe». 2019. URL: <https://neweurope.org.ua/en/analytics/yak-protydiaty-rosijskomu-vplyvu-v-yevropi-dosvid-ugorshhnyu> (дата звернення: 01.03.2026).

352. Sorgi G. Hand over «missing» €5B in Russian asset profits, Ukraine tells EU. *Politico*. 2024. URL: <https://www.politico.eu/article/euroclear-missing-profits-ukraine-eu-russia-assets> (дата звернення: 01.03.2026).

353. Spike J. Slovakia's leader voices support for Hungary's Orbán in EU negotiations on funding for Ukraine. *AP News*. 2024. URL: <https://apnews.com/article/slovakia-hungary-ukraine-funding-93b5a489a1995ff9e33cba328f797a6a> (дата звернення: 01.03.2026).

354. Starr B., Kaufman E., Herb J. Top US general in Europe says there 'could be' an intelligence gap in US that caused US to overestimate Russia's capabilities.

CNN. 2022. URL: <https://edition.cnn.com/2022/03/29/politics/tod-wolters-intelligence-gap-us-russia-ukraine/index.html> (дата звернення: 01.03.2026).

355. Statement by the President of the European Commission and the Prime Minister of the United Kingdom on Enhancing Strategic Cooperation: 2 October 2024. *GOV.UK*. 2024. URL: <https://www.gov.uk/government/news/joint-statement-by-the-president-of-the-european-commission-and-the-prime-minister-of-the-united-kingdom-on-enhancing-strategic-cooperation-2-october--2> (дата звернення: 01.03.2026).

356. Statement on Kosovo by Contact Group Ministers. Bureau of European and Eurasian Affairs. Washington, DC. *U.S. Department of State. Archive*. September 27, 2007. URL: <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/93059.htm> (дата звернення: 01.03.2026).

357. Stepanenko K., Hird K., Mappes G., Kagan F. W. Russian Offensive Campaign Assessment, September 11. *ISW*. URL: https://www.iswresearch.org/2022/09/russian-offensive-campaign-assessment_88.html (дата звернення: 01.03.2026).

358. Stergiou A. Russia's Energy and Defense Strategy in the Eastern Mediterranean. *Economics World*. Vol. 5, No. 2. 2017. P. 101-119.

359. Stokols E. Trump wants one thing from the NATO summit. Europe is going to give it to him. *POLITICO*. 2025. URL: <https://www.politico.com/news/2025/06/21/trump-nato-defense-spending-00416118>

360. Stone J. Keir Starmer tells EU countries to «step up» for Ukraine. *POLITICO*. 2025. URL: <https://www.politico.eu/article/keir-starmer-tell-eu-step-up-for-ukraine-russia-energy-vladimir-putin> (дата звернення: 01.03.2026).

361. Swinford S. David Cameron: Vladimir Putin could plunge world into new Cold War. *The Telegraph*. 2014. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/11222008/David-Cameron-Vladimir-Putin-could-plunge-world-into-new-Cold-War.html> (дата звернення: 01.03.2026).

362. Sydoruk T., Pavliuk V., Shuliak A. Russia's war against Ukraine and the transformation of the Euro-Atlantic Security Architecture. *Politics in Central Europe*. 2023. Vol. 19, No. 2. P. 305-323.

363. Sydoruk T., Tyshchenko D. Central Europe on Russia-Ukraine Conflict: Positions and Responses. *Central European Journal of International and Security Studies*. 12(3). P. 81-105.

364. Szabo S. F. Germany, Russia and the Rise of Geo-Economics. *Bloomsbury Academic*. 2014. 176 p.

365. Szép, V., Chawla, K. The EU's 2022 Sanctions against Russia: External Shocks Altering EU Restrictive Measure Practices? *Hungarian Yearbook of International Law and European Law*. 11(1). 2023. P. 196-211.

366. Tabahriti S. UK hits Russia's military, financial, energy sectors with new sanctions. *Reuters*. 2025. URL: <https://www.reuters.com/world/uk/uk-adds-82-new-designations-its-russia-sanctions-list-2025-05-20> (дата звернення: 01.03.2026).

367. Tamma P., Dubois L. EU explores using €170bn of Russia's frozen assets to fund Ukraine. *Financial Times*. 2025. URL: <https://www.ft.com/content/45852606-33e3-4be8-8be8-44ef80b1eae> (дата звернення: 01.03.2026).

368. Tani S., Hancock A.. EU drop in Russian gas imports raises hopes of energy independence. *Financial Times*. 2024. URL: <https://www.ft.com/content/46d2f5a7-37ab-4196-bd00-754b9dfe7fb0> (дата звернення: 01.03.2026).

369. The European Deterrence Initiative: A budgetary overview. *Congress.gov. Library of Congress*. URL: <https://www.congress.gov/crs-product/IF10946> (дата звернення: 01.03.2026).

370. The European Union, the United States, and the United Kingdom establish the Atrocity Crimes Advisory Group (ACA) for Ukraine. *United States Department of State*. 2022. URL: <https://2021-2025.state.gov/creation-of-atrocity-crimes-advisory-group-for-ukraine> (дата звернення: 01.03.2026).

371. The trajectory of US-EU relations in a tumultuous year. *Elcano Royal Institute*. 2024. URL: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/the-trajectory-of-us-eu-relations-in-a-tumultuous-year> (дата звернення: 01.03.2026).

372. Timeline - EU sanctions against Russia. *Consilium*. 2025. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/timeline-sanctions-against-russia> (дата звернення: 01.03.2026).

373. Tirone J. Russia's Grip on Nuclear-Power Trade Is Only Getting Stronger. *Bloomberg*. 2023. URL: <https://www.bloomberg.com/news/features/2023-02-14/russia-s-grip-on-nuclear-power-trade-is-only-getting-stronger> (дата звернення: 01.03.2026).

374. Treasury Sanctions Russia over Continued Aggression in Ukraine. *U.S. Department of The Treasury*. 2019. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm629> (дата звернення: 01.03.2026).

375. U.S., Britain say they target global money laundering network used by Russians. *Reuters*. 2024. URL: <https://www.reuters.com/world/us/russia-related-sanctions-target-illicit-digital-finance-network-us-treasury-says-2024-12-04> (дата звернення: 01.03.2026).

376. U.S.-EU Summit joint statement. *The White House*. 2023. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/statements-releases/2023/10/20/u-s-eu-summit-joint-statement> (дата звернення: 01.03.2026).

377. Ucraina, Renzi a Putin: «Intollerabile escalation». Obama: «Gravi costi per Russia». *Rainews*. 2014. URL: <https://www.rainews.it/archivio-rainews/articoli/Ucraina-Renzi-a-Putin-Intollerabile-escalation-9e0e498e-7528-45e5-9d1d-3cafc90f2aca.html> (дата звернення: 01.03.2026).

378. UK announces new trade measures to support Ukraine. *GOV.UK*. 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/news/uk-announces-new-trade-measures-to-support-ukraine> (дата звернення: 01.03.2026).

379. UK will match record Ukraine support in 2023. *GOV.UK*. 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/news/uk-will-match-record-ukraine-support-in-2023> (дата звернення: 01.03.2026).

380. UK/EU Summit - Key documentation. *GOV.UK*. 2025. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/ukey-summit-key-documentation> (дата звернення: 01.03.2026).

381. Ukraine and Russia sanctions. *U.S. State Department*. 2014. URL: <https://2009-2017.state.gov/e/eb/tfs/spi/ukrainerrussia> (дата звернення: 01.03.2026).

382. Ukraine and the World – Against russia’s Aggression. Sanctions in Action. *Foreign intelligence service of Ukraine*. 2025. URL: <https://www.szru.gov.ua/en/news-media/news/ukraine-and-the-world--against-russias-aggression-sanctions-in-action-1759622400001> (дата звернення: 01.03.2026).

383. Ukraine Support Tracker – Methodological Update & New Results on Aid «Allocation» (Febr. 2024). *Kiel Institute*. 2024. URL: https://www.ifw-kiel.de/fileadmin/Dateiverwaltung/Subject_Dossiers_Topics/Ukraine/Ukraine_Support_Tracker/Methodological-Update-Feb-2024_UST.pdf (дата звернення: 01.03.2026).

384. Ukraine v. Russia (re Crimea) (dec.) [GC] - 20958/14 and 38334/18. Decision 16.12.2020 [GC]. *European Court of Human Rights*. 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-13090> (дата звернення: 01.03.2026).

385. Vinocur N. Fear and loathing in Munich. *Politico*. 2024. URL: <https://www.politico.eu/newsletter/brussels-playbook/fear-and-loathing-in-munich> (дата звернення: 01.03.2026).

386. Vláda neschválila balik vojenskej pomoci Ukrajine. *SME. Petit Press, a.s.* 2023. URL: <https://domov.sme.sk/c/23241593/vlada-neschvalila-balik-vojenskej-pomoci-ukrajine.html> (дата звернення: 01.03.2026).

387. Walker P., Roth A. UK, US, Germany and France unite to condemn spy attack. *The Guardian*. 2018. URL: <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/mar/15/salisbury-poisoning-uk-us-germany-and-france-issue-joint-statement> (дата звернення: 01.03.2026).

388. Walsh N. Georgian leader attacks Russia after gas blasts. *The Guardian*. 2006. URL: <https://www.theguardian.com/world/2006/jan/23/russia.georgia> (дата звернення: 01.03.2026).

389. Waltz K. N. Theory of international politics. *Addison-Wesley publishing company*. 1979. 251 p.

390. Webber E., Caulcutt C. The Starmer-Macron bromance has a Donald Trump problem. *Politico*. 2025. URL: <https://www.politico.eu/article/keir-starmer-emmanuel-macron-bromance-donald-trump-problem> (дата звернення: 01.03.2026).

391. Wesslau F. Russia sanctions and magical thinking. *ECFR*. 2016. URL: https://ecfr.eu/article/commentary_european_sanctions_and_magical_thinking_7049 (дата звернення: 01.03.2026).

392. Who is helping Ukraine? A new database makes international aid comparable. *Kiel Institute*. 2022. URL: <https://www.ifw-kiel.de/publications/news/who-is-helping-ukraine-a-new-database-makes-international-aid-comparable> (дата звернення: 01.03.2026).

393. World's Billionaire List 2017. *Areppim AG*. 2018. URL: https://stats.areppim.com/listes/list_billionairesx17xwor.htm (дата звернення: 01.03.2026).

394. Ziņojums: Latvijas un Krievijas attiecību pasliktināšanās gadījumā transporta nozares zaudējumi var sasniegt vienu miljardu eiro. *Nozares*. 2014. URL: <https://www.tvnet.lv/4928294/zinojums-latvijas-un-krievijas-attiecibu-pasliktinasanas-gadijuma-transporta-nozares-zaudejumi-var-sasniegt-vienu-miljardu-eiro> (дата звернення: 01.03.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ
ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б:

1. Савчук В. Поняття «політика умиротворення» в міжнародно-політичному дискурсі. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2023. Випуск 51. С. 199-207.

DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.51.23>

URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/51_2023/23.pdf

2. Савчук В. Імперські тенденції в політиці Росії: роль Європейського Союзу та міжнародних партнерів. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. № 48. С. 223-228.

DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v048.2024.34>

URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/48_2024/36.pdf

3. Савчук В. Перші етапи ескалації агресії Російської Федерації в Україні: реакція Європейського Союзу та спроби врегулювання конфлікту. *Регіональні студії*. 2024. № 39. С. 134-141.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.39.21>

URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/39/23.pdf>

4. Савчук В. Від умиротворення до консолідації: підтримка України як відповідь Заходу на початок російського вторгнення. *Політикус*. 2024. № 6. С. 168-174.

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-6.25>

URL: http://politicus.od.ua/6_2024/27.pdf

5. Савчук В. Вплив економічних інтересів на єдність Європейського Союзу в ухваленні санкцій на початку російської агресії. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2025. № 3 (67). С. 111-117.

DOI: [https://doi.org/10.20535/2706-5626.2025.3\(67\).343417](https://doi.org/10.20535/2706-5626.2025.3(67).343417)

URL: <https://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/343417>

6. Савчук В. Трансатлантичне лідерство Обама і Камерона: вплив на зовнішньополітичні рішення ЄС в умовах конфлікту в Україні. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2025. № 21. С. 286-292.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-21-34>

URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/618>

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дослідження

7. Савчук В. Порівняння аморальності в міжнародній політиці та аналогічних аспектах суспільного життя в контексті російсько-української війни. *Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. «Політичні процеси сучасності: Глобальний та регіональний виміри»*. Івано-Франківськ, 2022. С. 171-184.

URL: <https://lnk.ua/1V9Y3xRVg>

8. Савчук В. Політика толерантності до агресії в міжнародних відносинах як фактор підтримки недемократичних режимів. *Матеріали звітної наукової конференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік ПНУ ім. В. Стефаника*. Івано-Франківськ, 2023. С. 135-137.

URL: <https://nauka.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/10/2023-tezy-vuk-1.pdf#page=135>

9. Савчук В. Взаємне «умиротворення» міжнародних акторів на зламі тисячоліть як фактор активізації імперського бачення В. Путіна. *Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції «Політичні процеси сучасності: Глобальний та регіональний виміри»*. Івано-Франківськ, 2024. С. 296-310.

URL: <https://kpol.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/102/2024/12/zbirnyk-materialiv-v-mizhnarodnoi-naukovo-praktychnoi-konferentsii-politychni-protsesy-suchasnosti-hlobalnyj-ta-rehionalnyj-vymiry-2024r.pdf#page=250>

10. Savchuk V. Economic interests and energy dependence: influence on sanctions policy against Russia. *International scientific-practical conference «Current Issues of the World Economy, International Economic Relations and International Communications Amidst the Formation of a New World Order and Polarization of the World»*. Vol. 2. Riga, Latvia, 2025, p. 180-184.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-534-1-93>

URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/567/15313/32291-1>

11. Савчук В. Вплив адміністрації Барака Обама на консолідацію позиції ЄС щодо українського питання (2014-2017). *Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції «Політичні процеси сучасності: Глобальний та регіональний виміри»*. 8-9 травня 2025. Івано-Франківськ, 2025. С. 240-244.

URL: <https://kpn.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/197/2025/11/zbirnyk-materialiv-vi-mizhnarodnoi-naukovo-praktychnoi-konferentsii.pdf#page=240>

12. Савчук В. Трансатлантична солідарність в умовах війни: Байден і зміцнення єдності заходу щодо України. *Трансатлантична безпека та роль України: матеріали всеукраїнської. наук.-практ. конф.* 12 червня 2025 р., м. Дніпро. 2025. С. 8-11.

URL: <https://ir.nmu.org.ua/server/api/core/bitstreams/5ed29fc8-e4e8-45cf-9be8-256de307212b/content>

13. Савчук В. Можливість ядерної ескалації як фактор стриманості Заходу на початку повномасштабного вторгнення. *Теорія та практика актуальних наукових досліджень. Матеріали науково-практичної конференції*. 26-27 вересня 2025 р. м. Полтава. 2025. С. 80-84.

URL: <https://lnk.ua/1V9Y3GRVg>

Апробація результатів роботи. Результати дисертаційної роботи апробовані у межах таких наукових заходів: доповідь «Порівняння аморальності в міжнародній політиці та аналогічних аспектах суспільного життя в контексті російсько-української війни», представлена на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Політичні процеси сучасності: Глобальний та

регіональний виміри» в м. Івано-Франківськ 27-28 жовтня 2022 року; доповідь «Політика толерантності до агресії в міжнародних відносинах як фактор підтримки недемократичних режимів», представлена на звітній науковій конференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника в м. Івано-Франківськ 3-7 квітня 2023 року; доповідь «Активізація підтримки України країнами Заходу після початку російського вторгнення», представлена на Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції «Світ назустріч війні в Україні» в м. Білосток, Польща 11-12 квітня 2024 року; доповідь «Взаємне «умиротворення» міжнародних акторів на зламі тисячоліть як фактор активізації імперського бачення В. Путіна», представлена на V міжнародній науково-практичній конференції «Політичні процеси сучасності: Глобальний та регіональний виміри» в м. Івано-Франківськ 25-26 квітня 2024 року; доповідь «Economic interests and energy dependence: influence on sanctions policy against Russia», представлена на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання світової економіки, міжнародних економічних відносин та міжнародних комунікацій в умовах формування нового світового порядку та поляризації світу» в м. Рига, Латвія 24-25 березня 2025 року; доповідь «Вплив адміністрації Барака Обама на консолідацію позиції ЄС щодо українського питання (2014-2017)», представлена на VI міжнародній науково-практичній конференції «Політичні процеси сучасності: Глобальний та регіональний виміри» в м. Івано-Франківськ 8-9 травня 2025 року; доповідь «Трансатлантична солідарність в умовах війни: Байден і зміцнення єдності заходу щодо України», представлена на всеукраїнській науково-практичній конференції «Трансатлантична безпека та роль України» в м. Дніпро 12 червня 2025 року; доповідь «Можливість ядерної ескалації як фактор стриманості Заходу на початку повномасштабного вторгнення», представлена на науково-практичній конференції «Теорія та практика актуальних наукових досліджень» в м. Полтава 26-27 вересня 2025 року.

**Порівняльний аналіз наративів РФ та позиції ЄС у контексті
«імперського мислення»**

Таблиця відображає пропагандистські та політичні наративи РФ (влади, ЗМІ, офіційних заяв) порівняно з офіційними позиціями ЄС щодо демократії, суверенітету та міжнародного права. Мета – продемонструвати ідеологічну конфронтацію та різницю у баченні світопорядку.

Тематика	Наратив Російської Федерації	Позиція Європейського Союзу
Суверенітет пострадянських держав	РФ розглядає пострадянський простір як «зону привілейованих інтересів», заперечує повну незалежність України, Грузії, Молдови. Риторика про «єдиний народ» і «історичну Росію»	ЄС визнає повну суверенність усіх держав, що виникли після розпаду СРСР, підтримує їхнє право на самовизначення та територіальну цілісність
Безпека в Європі	РФ стверджує, що розширення НАТО та ЄС загрожує її «історичним інтересам» і безпеці; виправдовує агресію «захистом від оточення Заходу»	ЄС підкреслює, що кожна держава має суверенне право обирати союзи. Безпека Європи базується на міжнародному праві, а не «сферах впливу»
Міжнародне право та світопорядок	РФ трактує міжнародне право вибірково – визнає принципи лише там, де вони не суперечать «національним інтересам»	ЄС наголошує на непорушності Статуту ООН, принципах територіальної цілісності та невикористання сили
Інформаційна політика та пропаганда	РФ веде інформаційні кампанії проти ЄС і НАТО, звинувачуючи їх у «русофобії» та «маніпуляції свідомістю»	ЄС реалізує ініціативу EUvsDisinfo, спрямовану на протидію дезінформації та гібридним загрозам
Історична пам'ять та «денацифікація»	РФ використовує риторику «боротьби з нацизмом» для виправдання агресії проти України, підмінюючи поняття історичної справедливості	ЄС засуджує спотворення історії та політичне використання пам'яті про Другу світову війну, визнає РФ агресором

Джерело: систематизовано автором на основі публіцистичних та інформаційних джерел [13], [80], [107], [119], [228], [231], [235], [274], [328], [330].

Додаток В

Узагальнена таблиця із хронологією запроваджених санкцій ЄС проти РФ, їх типи та мета (2014–2025 роки).

Дата/Рік	Тип санкцій	Короткий опис заходів	Мета/Оцінка впливу
03.2014– 07.2014	Візові заборони, заморожування активів; секторальні обмеження (Крим)	Обмеження на торгівлю та інвестиції щодо Криму; персональні санкції проти осіб, відповідальних за підрив суверенітету України	Покарання за анексію Криму; сигнал неприпустимості зміни кордонів силою
09.2014– 12.2015	Секторальні економічні і фінансові санкції	Обмеження на доступ до капіталу (довгострокове кредитування банків і компаній), контроль за експортом технологій подвійного призначення; ембарго на озброєння	Підрив спроможності РФ оновлювати ключові галузі економіки та військово-промисловий комплекс
2015– 2021	Продовження та поетапне розширення персональних і секторних заходів	Регулярні продовження режиму санкцій; додавання нових фізичних і юридичних осіб до списків; заходи проти кібератак і дезінформації	Тримати тиск до виконання Мінських домовленостей; обмежити доступ до технологій і фінансів
02.2022– 06.2022	Широкі фінансові, торгівельні та технологічні санкції	Заморожування активів центрального банку РФ; виключення деяких банків із платіжних систем, експортний контроль технологій, рестрикції щодо суден і портів; ембарго на частину російської нафти	Обмеження фінансової та військової спроможностей РФ, зменшення імпорту критичних технологій, зниження доходів від енергоекспорту
2022– 2023	Енергетичні, технологічні обмеження, персональні санкції	Заборони на імпорт російської нафти/нафтопродуктів, обмеження доступу до напівпровідникових та інших критичних технологій, санкції проти еліт та секторальних компаній	Скорочення валютних надходжень РФ; обмеження доступу до ключових технологій для ведення війни
2024– 2025	Санкційний фокус на можливостях обходу обмежень, транспорт, фінанси, дезінформація	Списки суден «тіньового флоту», цілеспрямовані обмеження на транзит/послуги, заходи проти інформаційних операцій; продовження ембарго та фінансових обмежень	Підрив схем обходу ембарго, перешкоджання зовнішньому фінансуванню війни, боротьба з дезінформацією

Джерело: систематизовано автором на основі публіцистичних та інформаційних джерел [226], [227], [297], [333], [372].

**Репрезентативна вибірка позицій держав-членів ЄС щодо взаємодії з
РФ (2014-2025 роки)**

Країна	Позиція щодо санкцій	Військова підтримка України	Енергетична співпраця з РФ
Німеччина	Підтримує суворі санкції в рамках ЄС; на початку 2022 була обережнішою через економічні ризики, але згодом стала одним із головних ініціаторів санкційних пакетів	Спочатку стримана щодо постачання важкого озброєння; з 2023 – активна допомога (танки Leopard, ППО, боеприпаси)	До 2022 – висока залежність від газу РФ; після – повне скорочення імпорту, перехід на СПГ та диверсифікацію
Польща	Послідовно виступає за найжорсткіші санкції; ініціатор численних рішень щодо обмеження РФ у рамках ЄС і НАТО	Один з найбільших постачальників зброї Україні; підтримує створення коаліцій для навчання ЗСУ	Енергетична незалежність від РФ; СПГ-термінали, нові трубопроводи, повна відмова від російського газу
Франція	Підтримує санкції та одночасно закликає до дипломатичних шляхів вирішення; активно бере участь у формуванні спільних пакетів	Значна військова допомога (артилерія, ракети, ППО); підтримка спільних європейських оборонних програм	Низька залежність від РФ; підтримує скорочення імпорту енергоносіїв і розвиток ядерної енергетики ЄС
Угорщина	Скептична щодо нових санкцій; регулярно вимагає винятки або пом'якшення окремих положень; блокує деякі пакети	Обмежена військова підтримка; політична дистанція від більшості ініціатив щодо України	Зберігає енергетичні контракти з РФ; отримує постачання за спеціальними угодами
Італія	Підтримує санкції, але наполягає на зваженому підході, що не шкодить економіці ЄС; закликає до енергетичного балансу	Надає військову і технічну допомогу Україні, але обережно регулює масштаби	Зменшує імпорт російського газу; диверсифікація через Північну Африку та СПГ

Джерело: систематизовано автором на основі публіцистичних та інформаційних джерел [71], [174], [220], [226], [286], [382].